

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Gökhan GÖKDEMİR

KENTSEL MORFOLOJİ AÇISINDAN ANTALYA KENTİ

Coğrafya Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Gökhan GÖKDEMİR

KENTSEL MORFOLOJİ AÇISINDAN ANTALYA KENTİ

Danışman

Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK

Coğrafya Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2025

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Gökhan Gökdemir'in bu çalışması, jürimiz tarafından Coğrafya Anabilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof.Dr.İhsan BULUT	(İmza)
Üye (Danışman)	: Prof.Dr.Mustafa ERTÜRK	(İmza)
Üye	: Prof.Dr.Adem BAŞIBÜYÜK	(İmza)
Üye	: Prof.Dr.Ünal ÖZDEMİR	(İmza)
Üye	: Doç.Dr.Ebru AKKÖPRÜ	(İmza)

Tez Başlığı: Kentsel Morfoloji Açısından Antalya Kenti

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 03/02/2025

Mezuniyet Tarihi :27/02/2025

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Kentsel Morfoloji Açısından Antalya Kenti” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Gökhan GÖKDEMİR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

19/02/2025

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Gökhan Gökdemir
Öğrenci Numarası	20185276001
Anabilim Dalı	Coğrafya
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof.Dr.Mustafa Ertürk
Doktora Tez Başlığı	Kentsel Morfoloji Açısından Antalya Kenti
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2559018788
Rapor Tarihi	19/02/2025
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %11 Alıntılar dahil: %12
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 277 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Prof.Dr.Mustafa ERTÜRK İmza	

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	v
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	vii
HARİTALAR LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	xi
SUMMARY.....	xii
ÖNSÖZ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİZİKİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ VE KENT MORFOLOJİSİ

1.1. Yer Yapısı Özellikleri.....	15
1.2. Yeryüzü Özellikleri	21
1.3. İklim Özellikleri	27
1.4. Su Kaynakları	34
1.5. Toprak Yapısı	40
1.6. Bitki Örtüsü	42

İKİNCİ BÖLÜM

NÜFUS ÖZELLİKLERİ VE KENT MORFOLOJİSİ

2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Nüfus Gelişimi	45
2.2. Cumhuriyet Döneminde Nüfusun Gelişimi ve Nüfus Yapısı	47
2.3. Nüfus Yoğunluğu ve İlçelere Göre Nüfus	57
2.3.1. Aksu İlçesi	59
2.3.2. Döşemealtı İlçesi.....	63
2.3.3. Kepez İlçesi.....	66
2.3.4. Konyaaltı İlçesi	70
2.3.5. Muratpaşa İlçesi	73
2.4. Göçler	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTALYA'DA KENTLEŞME VE KENT MORFOLOJİSİ

3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Kentleşme	85
3.2. 1923-1950 Yılları Arasında Kentleşme	93
3.3. 1950-1970 Yılları Arasında Kentleşme	98
3.4. 1970-1990 Yılları Arasında Kentleşme	102
3.5. 1990-2010 Yılları Arasında Kentleşme	109
3.6. 2010 Sonrası Kentleşme	115
3.7. Gelecek Yıllarda Öngörülen Kentleşme	119

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KENTSEL MORFOLOJİK ÖZELLİKLER

4.1. Morfolojik Bölgeler	121
4.2. Parsel döngüsü	139
4.2.1. Bahçelievler Mahallesi	141
4.2.2. Memurevleri Mahallesi	144
4.2.3. Karşıyaka Mahallesi	146
4.3. Kentsel Çeper Kuşaklar	148
4.3.1. Antalya Kentinde İç Çeper Kuşak Alanları	150
4.3.2. Antalya Kentinde Orta Çeper Kuşak Alanları	151
4.3.3. Antalya Kentinde Dış Çeper Kuşak Alanları	153

BEŞİNCİ BÖLÜM

FONKSİYONEL ARAZİ KULLANIMLARI VE KENT MORFOLOJİSİ

5.1. İdari Fonksiyonlar	157
5.2. Ekonomik Fonksiyonlar	167
5.2.1. Tarım Alanları	170
5.2.2. Sanayi Alanları	175
5.2.3. Ticaret Alanları	178
5.2.4. Turizm Alanları	184
5.3. Ulaşım Fonksiyonu	188
5.4. Konut Fonksiyonu	195
5.5. Sağlık Fonksiyonu	203
5.6. Eğitim Fonksiyonu	207
5.7. Kamusal Mekanlar ve Mezarlıklar	210

ALTINCI BÖLÜM
ÇEVRE İLİŞKİLERİ VE KENT MORFOLOJİSİ

6.1. Yakın Mesafe İlişkileri; Yakın İl, İlçe ve Mahalleler Ölçeği	220
6.2. Orta Mesafe İlişkileri; Türkiye Ölçeği	222
6.3. Uzak Mesafe İlişkileri; Dünya Ölçeği	225
SONUÇ	230
KAYNAKÇA	241
ÖZGEÇMİŞ	257

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Conzen'in Alnwick Çalışması Yapılaşmış Alan Haritası.....	6
Şekil 1.1 Antalya Traverten Taraçaları	17
Şekil 1.2 Antalya Kenti Yayılım Alanı Profili	25
Şekil 1.3 Antalya Kenti Ortalama Sıcaklık ve Yağış Grafiği.....	28
Şekil 2.1 Cumhuriyet Dönemi Antalya Nüfus Gelişim Grafiği	51
Şekil 2.2 2023 Yılı Antalya Kenti Nüfus Piramidi.....	55
Şekil 4.1 Ludlow Kentinin Morfolojik Bölgeleri	127
Şekil 4.2 Parsel Döngüsü Gelişim Süreci.....	140

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Antalya Kenti Ortalama İklim Verileri	31
Tablo 1.2 Antalya Kenti Ortalama Yağış Verileri.....	31
Tablo 1.3 Antalya Kenti Ortalama Hava Basıncı Verileri	33
Tablo 1.4 Antalya Kenti Ortalama Rüzgar Verileri	33
Tablo 1.5 Antalya Kenti Ortalama Nispi Nem Verileri	34
Tablo 2.1 Osmanlı Dönemi Antalya Kenti Nüfus Verileri.....	47
Tablo 2.2 Cumhuriyet Dönemi Yıllara Göre Antalya Nüfusu	50
Tablo 2.3 Antalya Kenti Yıllara Göre Cinsiyet Dağılımları	52
Tablo 2.4 2023 Yılı Antalya Kenti Yaş Grupları Dağılımları.....	54
Tablo 2.5 Antalya Kenti Yıllara Göre Hanehalkı Sayıları	55
Tablo 2.6 Antalya Kenti Yıllara Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	56
Tablo 2.7 Antalya Yıllara Göre Merkez İlçe Nüfusları.....	58
Tablo 2.8 2023 Yılı Aksu İlçesi Mahalle Nüfusları	62
Tablo 2.9 2023 Yılı Döşemealtı İlçesi Mahalle Nüfusları.....	65
Tablo 2.10 2023 Yılı Kepez İlçesi Mahalle Nüfusları.....	69
Tablo 2.11 2023 Yılı Konyaaltı İlçesi Mahalle Nüfusları	72
Tablo 2.12 2023 Yılı Muratpaşa İlçesi Mahalle Nüfusları.....	74
Tablo 2.13 Antalya İli Yıllara Göre Göç Verileri	76
Tablo 2.14 Antalya Kenti İlçelere Göre Göç Verileri	78
Tablo 2.15 Antalya Kenti İl Bazlı Göç Verileri	81
Tablo 2.16 Antalya Kenti Yaşanılan İlçeye Göre Nüfusa Kayıtlı Olunan İl Verileri ..	81
Tablo 2.17 Antalya Kenti İlçelere Göre Antalya Nüfusuna Kayıtlı Kişi Verileri.....	82
Tablo 2.18 Antalya Kenti İlçelere Göre Yurtdışı Göç Verileri	83
Tablo 2.19 Antalya Kenti İlçelere Göre Yabancı Uyruklu Nüfus Verileri	84
Tablo 5.1 2023 Yılı Antalya Sektörlere Bağlı GSYH Miktarları.....	169
Tablo 5.2 2023 Yılı Antalya Kenti Tarımsal Ürünlere Göre Tarım Arazileri Miktarı	171
Tablo 5.3 Antalya Kenti İlçelere Göre Sebze Üretim Verileri	173
Tablo 5.4 Antalya Kenti İlçelere Göre Tahıl Üretim Verileri	174
Tablo 5.5 Antalya Kenti İlçelere Göre Meyve Üretim Verileri	175
Tablo 5.6 2020 Yılı İlçelere Göre Sanayi Tesisi ve İstihdam Sayıları	176
Tablo 5.7 2024 Yılı Antalya OSB Sektörlere Göre Firma Sayıları.....	177

Tablo 5.8 2020 Yılı Antalya Kenti Sanayi Siteleri.....	178
Tablo 5.9 Antalya Sektör Bazlı İhracat Verileri.....	184
Tablo 5.10 Antalya Yıllara Göre Ziyaretçi Sayıları	187
Tablo 6.1 Antalya Kentinden En Fazla Hizmet Alan İlçeler.....	222
Tablo 6.2 Antalya Kentinden En Fazla Hizmet Alan Kentler	223
Tablo 6.3 2018-2023 Yılları Arasında Antalya'ya En Fazla Turist Gönderen Ülkeler	226
Tablo 6.4 2022 Yılı Antalya'nın En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler	226

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1.1 Antalya Kenti Kıyı Hattı Görünümü	22
Fotoğraf 1.2 Antalya Ovası'na İnen Beydağları Uzantıları	24
Fotoğraf 1.3 Falezler Üzerinde Tehlikeli Yapılaşmalar	26
Fotoğraf 1.4 Geleneksel Konut Dokusunda Çatı Örnekleri	32
Fotoğraf 1.5 Karpuzkaldıran Şelalesi (05.06.2023)	36
Fotoğraf 1.6 Eğilme Gösteren Müstakil Konutlar	37
Fotoğraf 1.7 Aksu Çayı'nın Aşağı Çıdırı	40
Fotoğraf 2.1 Altıntaş Mahallesi İnşa Edilen Rezidanslar	62
Fotoğraf 2.2 Döşemealtı'nda Yaygın Olan Villa Tipi Konutlar	66
Fotoğraf 2.3 Sur Yapı Kentsel Dönüşüm Alanında İnşa Edilen Konutlar	68
Fotoğraf 3.1 1914 Yılında Antalya İskelesi	91
Fotoğraf 3.2 Cumhuriyetin İlk Yıllarında Antalya Kalesi Surları.....	94
Fotoğraf 3.3 1950'li Yıllarda Karaalioğlu Parkı	95
Fotoğraf 3.4 1940'lı Yıllarda Atatürk Caddesi	95
Fotoğraf 3.5 1940'lı Yıllarda Yeni Çarşı	96
Fotoğraf 3.6 1960'lı Yıllarda Antalya Kent Görünümü.....	99
Fotoğraf 3.7 1960'lı Yıllarda Antalya Dokuma Fabrikası	100
Fotoğraf 3.8 1970'li Yıllarda Konyaaltı Caddesi.....	101
Fotoğraf 3.9 1972 Yılında Yeni Antalya Limanı	103
Fotoğraf 3.10 1970'li Yıllarda Konyaaltı Varyant.....	104
Fotoğraf 3.11 1982 Yılında Kurulan Akdeniz Üniversitesi Kampüsü	105
Fotoğraf 3.12. 1990'lı Yılların Ortalarında 100.Yıl Bulvarı ve Çevresi.....	111
Fotoğraf 4.1 Geleneksel Kaleiçi Evleri Konut Planları	132
Fotoğraf 4.2 Geleneksel Kaleiçi Evleri	133
Fotoğraf 4.3 Kıvrımlı Kaleiçi Sokağı	134
Fotoğraf 4.4 Balbey Mahallesi Konut Örneği	136
Fotoğraf 4.5 Kazım Özalp Caddesi (Kapalıyol).....	138
Fotoğraf 4.6 Bazı Simgesel Morfotip Örnekleri.....	139
Fotoğraf 4.7 İnşa Edildiği Dönemde Bahçelievler Konutları.....	141
Fotoğraf 4.8 Bahçelievler Mahallesi	143
Fotoğraf 4.9 Memurevleri Mahallesi.....	145

Fotoğraf 4.10 Karşıyaka Mahallesi	147
Fotoğraf 4.11 Antalya Kalesinin 3 Boyutlu Görseli.....	151
Fotoğraf 4.12 Kentin Doğu Bölümünü Sınırlayana Sera Alanları	154
Fotoğraf 4.13 Kentin Kuzeyini Sınırlayan Ormanlık Saha	155
Fotoğraf 5.1 Antalya Eski Hükümet Konağı	159
Fotoğraf 5.2 Antalya Kenti Yıkılan Betonarme Hükümet Konağı.....	159
Fotoğraf 5.3 1935 Yılında Gazi Erkek Mektebi	160
Fotoğraf 5.4 Günümüzde Antalya Hükümet Konağı	161
Fotoğraf 5.5 Antalya Kaleiçi	163
Fotoğraf 5.6 Antalya Büyükşehir Belediyesi	164
Fotoğraf 5.7 Antalya Büyükşehir Belediyesi Yeni Binası	164
Fotoğraf 5.8 1940'lı Yıllarda Vali Konağı ve Işıklar Caddesi.....	165
Fotoğraf 5.9 Günümüzde Antalya Öğretmenevi Lokali	166
Fotoğraf 5.10 Antalya Adalet Sarayı.....	167
Fotoğraf 5.11 1950'li Yıllarda Antalya Kalekapısı.....	180
Fotoğraf 5.12 1960'lı Yıllarda Kapalıyol.....	180
Fotoğraf 5.13 Aspendos Bulvarı Üzerindeki Mobilya Mağazaları	182
Fotoğraf 5.14 1960'lı Yıllarda Konyaaltı Obaları.....	185
Fotoğraf 5.15 Kışla Mahallesi Yapı Adası Boyunca İlerleyen Bitişik Konutlar.....	192
Fotoğraf 5.16 Yalı Apartmanı Önceki ve Son Hali	197
Fotoğraf 5.17 Masadağı Eteklerinde Gecekondu Görünümü	200
Fotoğraf 5.18 2015 Yılında Santral Gecekondu Mahallesi	201
Fotoğraf 5.19 2024 Yılında Dönüşüm Çalışmalarının Ardından Santral Mahallesi .	202
Fotoğraf 5.20 Antalya Eski Devlet Hastanesi	204
Fotoğraf 5.21 Cumhuriyet Meydanı	211
Fotoğraf 5.22 Kentin Doğusunda Falezler Boyunca İlerleyen Yeşil Alan.....	214
Fotoğraf 5.23 Konyaaltı Sahili	215
Fotoğraf 5.24 Kepez Kent Ormanı	216
Fotoğraf 6.1 Kremlin Palace Oteli ve Dostluk Parkı'nda Matruşkalar	228

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Antalya Kenti Konum Haritası.....	13
Harita 1.1 Antalya Kenti Jeolojik Formasyon Haritası	19
Harita 1.2 Antalya Kenti Fiziki Haritası.....	23
Harita 1.3 Antalya Kenti Toprak Haritası	42
Harita 2.1 Antalya Kenti İlçelere Göre Nüfus Dağılımı Haritası	57
Harita 2.2 Antalya Kenti Mahallelere Göre Nüfus Dağılımı Haritası	59
Harita 2.3 Aksu İlçesi Mahalle Haritası	60
Harita 2.4 Döşemealtı İlçesi Mahalle Haritası	64
Harita 2.5 Kepez İlçesi Mahalle Haritası	70
Harita 2.6 Konyaaltı İlçesi Mahalle Haritası	72
Harita 2.7 Muratpaşa İlçesi Mahalle Haritası.....	73
Harita 2.8 Antalya Kenti 2012-2022 Yılları Arası İllere Göre Aldığı Göç Dağılımı Haritası	79
Harita 2.9 Antalya Kenti 2012-2022 Yılları Arası İllere Göre Verdiği Göç Dağılımı Haritası	80
Harita 3.1 Cumhuriyet Öncesi Dönemde Antalya Kenti Gelişim Haritası	89
Harita 3.2 1920 Tarihli Antalya'nın İlk İmar Planı.....	92
Harita 3.3 Antalya Kentinde Yıllara Göre Kent Lekesinin Gelişimi	98
Harita 3.4 1977 Yılı Antalya Kenti İmar Planı.....	107
Harita 3.5 1986 Yılı Antalya Kenti İmar Planı.....	108
Harita 3.6 2005 Yılı Antalya Kenti İmar Planı.....	114
Harita 3.7 2008 Yılı Antalya Kenti İmar Planı.....	115
Harita 3.8 2014 Yılı Antalya Kenti İmar Planı.....	116
Harita 3.9 2017 Yılı Antalya Kenti İmar Planı.....	117
Harita 3.10 Antalya Kenti Gelişim Senaryosu Haritası.....	120
Harita 4.1 Antalya Kenti Morfolojik Bölgeler Haritası.....	122
Harita 4.2 Antalya Kent Merkezi Morfolojik Bölgeler Haritası	128
Harita 4.3 Kaleiçi Kentsel Sit Alanı Haritası	131
Harita 4.4 Balbey Kentsel Sit Alanı Haritası.....	135
Harita 4.5 Haşim İşçan Kentsel Sit Alanı Haritası	137
Harita 4.6 Bahçelievler Mahallesi Parsel Döngüsü Haritası	142

Harita 4.7 Memurevleri Mahallesi Parsel Döngüsü Haritası.....	146
Harita 4.8 Karşıyaka Mahallesi Parsel Döngüsü Haritası	148
Harita 4.9 Antalya Kenti Çeper Kuşak Alanları Haritası	152
Harita 4.10 Antalya Kenti Çeper Kuşakları ve Tehdit Altındaki Alanlar	156
Harita 5.1 Antalya Kenti Ekonomik Fonksiyon Alanları	170
Harita 5.2 Antalya Kenti Tarım Alanları Haritası	172
Harita 5.3 Antalya Kenti Ulaşım Ağı Haritası	191
Harita 5.4 Antalya Kenti Sokak Dokusu Örnekleri.....	193
Harita 5.5 Antalya Kenti Tramvay Hattı Haritası	195
Harita 5.6 Antalya Kenti Konut Alanları Haritası.....	203
Harita 5.7 Antalya Kenti Sağlık Kurumları Haritası	206
Harita 5.8 Antalya Kenti Eğitim Kurumları Haritası	209
Harita 5.9 Antalya Kenti Kamusal Alanlar Haritası.....	213
Harita 6.1 Türkiye Kentlere Göre Etki Alanı Dereceleri Haritası.....	221
Harita 6.2 Antalya Kenti Yakın Çevre İlişkileri Haritası	222
Harita 6.3 Antalya Kentinin Türkiye Ölçeğinde Çevre İlişkileri Haritası.....	224

ÖZET

Medeni birikimin bir eseri olan kentler, insanın yeryüzünde meydana getirdiği en karmaşık ve organize yaşam alanlarıdır. Her kent taşıdığı özel şartlara bağlı olarak farklı gelişim süreçlerine sahiptir. Bu nedenle kentlerin tek tek ele alınması ve her birinin benzersiz yapısının ayrıntılı bir şekilde araştırılması gereklidir. Kent araştırmaları içerisinde morfolojik gelenek, kentleri biçimsel yönden incelemenin yanı sıra gelişim süreçlerini dönemsel ve yapısal olarak irdeleyen bir anlayışı temsil etmektedir. Bu yönleriyle kentsel morfoloji, kent çalışmaları arasında kabul gören ve sıklıkla kullanılan bir bakış açısı olarak öne çıkmaktadır.

Ülkemizin en önemli metropollerinden birisi olan Antalya, binlerce yıllık tarihe uzanan köklü bir yerleşim alanıdır. Kent, sahip olduğu konum, fiziki çevre ve iklim özellikleriyle özgün şartlar altında kurulup şekillenmiş, sosyal, demografik ve ekonomik faaliyetlerin etkisinde ise büyüyerek gelişmiştir. Kentin yaşam serüveninin anlaşılması, biçim ve doku gibi kentsel özelliklerinin irdelenmesi ve gelecek planlamalarının doğru yapılması adına kapsayıcı bir analize ihtiyaç duyulmaktadır. Gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada Antalya'nın kentsel gelişimi, kentsel morfoloji anlayışı içerisinde tarihi-coğrafya yaklaşımı doğrultusunda ele alınmıştır. Bu kapsamda kentin büyüme süreçleri dönemsel bazlı olarak incelenmiş ve morfolojik bölge, parsel döngüsü ve çeper kuşak analizleri gerçekleştirilerek morfolojik gelişim ortaya konulmuştur. Bunun yanında fiziki çevre, nüfus, fonksiyon ve çevre ilişkileri gibi özellikler, kentsel morfolojiye etkileri bağlamında ele alınarak kentsel gelişim eksik yön bırakılmayacak şekilde araştırılmaya ve bir gelecek perspektifi sunulmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular ışığında Antalya'nın farklı mekânsal ve sosyokültürel dokuları bir arada barındıran heterojen bir kentsel yapıya sahip olduğu ifade edilebilir. Binlerce yıllık tarihe sahip olmasına rağmen son 60 yılda ekonomik faaliyet ve göçlerin etkisi altında büyüyen kentin merkezinde, geleneksel bir yerleşim deseni hakimken kent çeperlerine doğru planlı veya plansız konut bölgeleri, ızgara şekilli veya biçimsiz sokak düzenleri görülebilmektedir. Kentin her bölümü ayrı bir ekonomik faaliyet türünde yoğunlaşmış ve kıyı hattında turizm, kuzeyde sanayi ve doğusunda tarım odaklı bir doku oluşturmuştur. Gerçekleşen hızlı büyüme sürecinde kentin doğal çevre özellikleri göz ardı edilmiş ve kent kimliğine aykırı kararların alınması geri dönülemez hatalar meydana getirmiştir. Kentin planlamasında fiziki çevre ve beşeri yapıya uyumlu stratejilerin öncelik haline getirilmesi ve kentsel büyümenin sınırlanması elzemdir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Morfoloji, Antalya, Kent Coğrafyası, Tarihi Coğrafya Yaklaşımı.

SUMMARY

ANTALYA CITY IN TERMS OF URBAN MORPHOLOGY

Cities, which are the products of civilisation, are the most complex and organised living spaces created by humans on earth. Each city has different development processes depending on the special conditions it carries. For this reason, it is necessary to examine cities one by one and to investigate the unique structure of each in detail. In urban studies, the morphological tradition represents an understanding that examines cities from a formal perspective as well as their development processes periodically and structurally. With these aspects, urban morphology stands out as an accepted and frequently used perspective among urban studies.

Antalya, one of the most important metropolises of our country, is a deep-rooted settlement area dating back thousands of years. The city was established and shaped under unique conditions with its location, physical environment and climate characteristics, and has grown and developed under the influence of social, demographic and economic activities. A comprehensive analysis is needed to understand the city's life adventure, to examine its urban characteristics such as form and texture, and to make correct future plans. In this study, the urban development of Antalya was addressed in line with the historical-geographical approach within the understanding of urban morphology. In this context, the growth processes of the city were examined on a periodic basis and morphological development was revealed by performing morphological region, parcel cycle and perimeter belt analyses. In addition, characteristics such as physical environment, population, function and environmental relations were examined in the context of their effects on urban morphology and an attempt was made to investigate urban development in a way that would not leave any gaps and to present a future perspective. In the light of the findings obtained, it can be stated that Antalya has a heterogeneous urban structure that includes different spatial and sociocultural textures. Although it has a history of thousands of years, a traditional settlement pattern dominates the city center, which has grown under the influence of economic activities and migrations in the last 60 years, while planned or unplanned housing areas, grid-shaped or irregular street patterns can be seen towards the city peripheries. Each section of the city has concentrated on a different type of economic activity and has created a texture focused on tourism on the coastline, industry in the north and agriculture in the east. During the rapid growth process, the natural environmental characteristics of the city were ignored and decisions taken against the city identity have caused irreversible mistakes. In

city planning, it is essential to prioritize strategies that are compatible with the physical environment and human structure and to limit urban growth.

Keywords: Urban Morphology, Antalya, Urban Geography, Historical Geography Approach.

ÖNSÖZ

Günümüzde insanların büyük bir kısmı kentsel alanlarda yaşam sürmektedir. Ancak kentlerin yoğun ortamı ve hızla değişen dinamikleri sebebiyle bireylerin çevresindeki mekânsal yapıyı ve buna bağlı toplumsal düzeni algılama ve değerlendirme becerisi azalmaktadır. Oysa kentsel çevre bireylerin yaşam kalitesini ve sosyal hayatını derinden etkileyen bir sistemdir. Sokakların düzeninden binaların yerleşimine, parkların erişilebilirliğinden ulaşım ağlarına kadar her bir unsur bireylerin günlük deneyimlerini ve kente dair aidiyet duygularını şekillendirir. Bu bağlamda insanın yaşadığı kentsel ortamın farkında olması, hem bu çevrenin daha bilinçli bir şekilde kullanılmasını hem de sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesini mümkün kılar. Gerçekleştirilen bu çalışmanın temeli de yaşanılan kenti tanımak, yaşanmışlıklarını, değişim ve dönüşümlerini daha iyi anlamak üzerine kuruludur. Böylece kendi çevresel farkındalığımızı oluşturacağımız gibi elde ettiğimiz bilimsel çıktılarla kente dair faydalar sağlama fırsatını da elde etmiş olacağımıza inanmaktayım.

Antalya gibi özel coğrafi şartlara ve gelişim dinamiklerine sahip bir kentin tarihsel süreçte nasıl şekillendiğini analiz edebilmek çok boyutlu bir çalışma yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda doktora tezimizde; tarihsel kaynaklar, haritalar, hava fotoğrafları, imar planları, alan gözlemleri ve modern analiz yöntemleri bir arada kullanılarak detaylı bir çalışma ortaya konulmuştur. Araştırmada kentsel morfoloji anlayışına bağlı tarihi coğrafya yaklaşımı takip edilmiş ve kentsel değişimin dönemsel ve biçimsel olarak tespitine önem verilmiştir. Kentsel morfolojiye dair teorik yaklaşımlar çerçevesinde Antalya kentinin sokak sistemleri, morfolojik bölgeleri, bina tipolojileri ve parsel yapıları gibi özellikler üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir.

Genel olarak kentsel biçimin oluşum sürecinde doğal çevre, dönem koşulları, yönetsel kararlar, demografik değişimler ve ekonomik faaliyetlerin belirleyici olduğu görülmüştür. Bu faktörler kentsel alanın fiziksel ve fonksiyonel yapısını şekillendiren karmaşık bir ağ meydana getirmiş ve kentin mekânsal dokusu ve sosyal yapısı üzerinde belirgin izler bırakmıştır. Çalışmamızda söz konusu faktörler ayrı başlıklar halinde incelenmiş ve kentsel morfoloji üzerindeki etkileri kapsamında değerlendirilmiştir. Veri ve çıkarımlar, harita ve grafikler üzerinden ortaya konularak kentsel alandaki morfolojik katman ve mekânsal unsurların sürekliliği ve değişimi belirlenmiştir. Elde ettiğimiz sonuçlar, Antalya'nın fiziki çevrenin etkisinde kurulan, köklü bir kentsel arka plana sahip, geleneksel ve modern kent parçalarını bir arada taşıyan ve sosyoekonomik değişimler altında gelişmiş bir kent morfolojisine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Tez boyunca bu çok boyutlu kent yapısının

bütüncül bir analizi gerçekleştirilmiş ve geleceğe yönelik önemli tespit ve önerilerde bulunulmuştur. Bu doğrultuda çalışmanın sadece akademik literatüre katkı sağlamakla kalmayıp, yerel yönetimler, planlayıcılar ve diğer araştırmacılar için bir rehber ve örnek oluşturmasını temenni etmekteyim.

Tamamlamış olduğum doktora tezi, uzun ve meşakkatli bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde bilimsel desteklerini esirgemeyen çok sayıda kişiye teşekkür borçluyum. Öncelikle çalışma konusunun belirlenmesi ve bilimsel temellerinin oluşturulmasında büyük katkılara sahip danışmanım Prof.Dr.Mustafa Ertürk'e minnettarlığımı ifade ederim. İlk tez izleme komitesinden itibaren bana yol ve sabır gösteren Prof.Dr.Adem Başbüyük'e ve en zor zamanlarımda sürece dahil olarak çalışmama ve akademik yaşamıma destek veren Prof.Dr.İhsan Bulut'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bununla birlikte tez jürimde bulunarak kıymetli zamanlarını bana ayıran ve bilimsel birikimlerinden faydalandığım kıymetli hocalarım Prof.Dr.Ünal Özdemir ve Doç.Dr.Ebru Akköprü'ye ayrı ayrı teşekkür ederim. Ayrıca zor günlerimde büyük bir adalet ve yöneticilik örneği göstererek bana çalışma ortamı sağlayan Sosyal Bilimler Enstitüsü eski müdürü Prof. Dr. Engin Karadağ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde şüphesiz bilimsel katkılar kadar manevi desteklerin de etkisi olmuştur. Hayatımın en değerli parçaları olan ve her daim yanımda bulunan kıymetli eşim Esra Gökdemir, babam Battal Gökdemir ve annem Sabiha Gökdemir'e ayrıca kardeşleri olmaktan gurur duyduğum ablalarım Necla Altun, Hanım Durak ve abim Serdar Gökdemir'e manevi destekleri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak; geç saatlere kadar süren yazım aşamasında bana eşlik eden biricik kedimiz Peri'ye sevgilerimi iletirim.

Gökhan Gökdemir

Antalya, 2025

GİRİŞ

Kuşkusuz insanlığın dünya üzerindeki en önemli eserlerinden biri kentlerdir. Medeniyetin başladığı yer olarak kabul edilen kentler, yalnızca birer yaşam alanı değil aynı zamanda şekillendirilmiş bir zemin üzerine kurulu toplumsal düzenin, kültürün ve çeşitliliğin yansıması olan organize yapılardır. İnsanoğlu kentlerin ortaya çıkışından önce köyler ve küçük yerleşimler inşa ederek yaşamını daha çok doğal çevrenin kontrolü altında sürdürmüştür. Ancak zaman içerisinde doğal koşullardan korunma ve güvenli alanlarda yaşama ihtiyacı sonucunda çevre şartlarını kabullenmek yerine, onları düzenleme ve geliştirmeyi tercih ederek yapay ortamlar oluşturma sürecine geçmiştir. Bu süreçte tarım ve hayvancılığın yanı sıra ticaret ve zanaatların gelişmesi, nüfusun artmasına ve insanların daha kalabalık ve düzenli yerleşimlere ihtiyaç duymasına yol açmıştır. Dolayısıyla kentler, insanın akıl ve beceri yoluyla doğanın hükümlerinden sıyrılma çabasının bir sonucu olarak ortaya çıkmış; coğrafi bir alanın kırsalın tek düzelikinden farklı olarak planlanmış bir beşerî çevreye dönüştürülmesinin somut göstergesi olmuştur.

M.Ö. 3500 yıllarında başlayan kent serüveni, insanlık tarihinin en önemli gelişimlerinden biri olarak çeşitli aşamalardan geçmiştir. İlk kent örnekleri ile günümüzdekiler arasında büyük farklar meydana gelmiştir. Artı ürünün depolandığı, tarım dışı birkaç meslek grubunun bulunduğu, küçük ölçekli konut ve yönetim alanlarından oluşan ilkel kentlerden bugün çok çeşitli ekonomik faaliyetlere, büyük nüfus kitlelerine ve devasa konut sahalarına ev sahipliği yapan yerleşim alanlarına geçilmiştir. Artık kentler sadece barınma ihtiyacını karşılayan yerler değil, aynı zamanda toplumsal hayatın, kültürün ve medeniyetin gelişimini simgeleyen ortamlar haline gelmiştir. Bunun sonucunda oluşan kentsel yapı, büyük ölçüde planlı ve iç içe geçmiş birçok bölümden meydana gelmektedir. Ulaşım ağlarından ticaret noktalarına, sanayi bölgelerinden yönetim merkezlerine kadar çok sayıda işlevsel birim bir arada bulunur. Bu sayede günümüz kentleri sadece fiziksel değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik bir organizasyon haline gelmiştir.

Kentler, kendi içlerinde durağanlıktan uzak, canlı organizmalar gibi doğup büyüyen hatta ölebilen sistemlerdir. Ancak her kentin yaşam serüveni kendine özgüdür. Binlerce yıllık geçmişe sahip kadim kentler bulunduğu gibi son yüzyılda kurulan genç kentler de vardır. Bazı kentlerin yaşamı uzak geçmişte başlamış ve bitmiştir. Bunlar arkeolojik kazılarla ortaya çıkarılmaktadır. Nadir kent örnekleri de vardır ki insanlık tarihinde daima önemli bir yeri olmuş ve günümüze kadar etkisini sürdürmüştür. İstanbul, bunlar arasında en iyi örneklerden biridir. Kimi kentler ise uzun süredir var olmasına rağmen altın çağını çok sonradan yakalamıştır.

Özellikle Sanayi Devrimi sonrası büyüyen kentlerin yaşamı böyledir. Nüfusun büyük kısmının kırsalda yaşam sürdüğü toplumlarda, kentlere başlayan akın, bir anda yerleşimlerin kaderini ve şeklini değiştirmiştir. Yavaş ve sakin durumdaki kentler, hızlı ve vahşi bir büyüme evresine girmiştir. Günümüz Avrupası'nın büyük kentleri bu süreçte gelişim göstermiştir. Hızlı bir kentleşme ve zorlu bir kent yaşamını geride bırakan bu yerleşimler, günümüzde durağanlaşarak modern hayatın simgelerinden olmuşlardır. Bu gelişmeler dünyanın her yerinde aynı zaman ve şekilde yaşanmadığı için farklı kentlerde değişik sonuçlar doğurmuştur. Özellikle sanayileşmeye geç başlayan üçüncü dünya ülkelerinde bu durum düzensiz ve çarpık bir kentleşmeye yol açmıştır. Genellikle ülkenin tek bir kentinde yoğunlaşan sanayi faaliyetleri ve buna bağlı göç, olağanüstü nüfus artışlarına sebep olmuştur. Konut stoğu yetersizliğiyle birlikte gecekondulaşan devasa kentler ortaya çıkmış ve sonuçta çarpık, sağlıksız ve kültürel karmaşaya sahip yerleşimler oluşmuştur.

Her kentin yaşam serüveni, kendine özgü farklılıklar gösterir. Konum, fiziki çevre, doğal kaynaklar, sosyal ve kültürel özellikler, ekonomi ve ulaşım olanakları gibi pek çok unsur bir kentin gelişip ve şekillenmesi üzerinde doğrudan etkilidir. Teknolojinin ilerlemesiyle bu faktörlerin bazıları görece önemini yitirmiş olsa da konum ve fiziki çevre özellikleri, bir kentin başlangıç aşamasındaki belirleyici unsurlarındandır. Örneğin düz bir ova boyunca yerleşmiş bir kent ile nehir bükümüne yerleşmiş bir kentin biçimi ve mekânsal organizasyonu oldukça farklıdır. Kolay ulaşılabilen, ticaret merkezlerine yakın, uygun iklim ve fiziki koşullara sahip bir kentin gelişimi, doğal olarak daha olanaklı; buna karşın dağlık bir çevrede, zor ulaşım koşulları ve sert bir iklime sahip bir kentin gelişimi ise genellikle daha yavaş olacaktır. Ancak bütün fiziki faktörlere rağmen kentleri yönlendiren asıl karar verici insandır. Beşerî ortamları hem birbirinden hem de doğal ortamdan ayıran temel farklılık buradan gelmektedir. İnsanın karar verme yetisi her noktada değişiklik gösterebilir. Benzer fiziksel ortamlarda kentler oluşturulsa bile zaman içerisinde iki kentin mekânsal ve sosyolojik özellikleri onları birbirinden ayrı kılacaktır. Bir kent geniş alana yayılımlı bir büyüme modeli izlerken, başka bir kent dikey yönde gelişmeyi tercih edebilir. Veyahut aynı kıyı hattı boyunca kurulu bir kent, turizme odaklanırken diğeri önemli bir ticaret kenti haline gelebilir. Dolayısıyla kentlerin benzersiz yapıları yalnızca fiziksel farklılıklarla sınırlı kalmaz; aynı zamanda insana ait tarihsel, ekonomik ve kültürel özelliklerin bir araya gelmesiyle de şekillenir. Bu durum her kentin eşsiz bir sistem olduğunun göstergesidir.

Kentlerin benzersizliği, kent araştırmalarında genel geçer yaklaşımların ötesine geçerek, her kenti kendi bağlamında ele alan derin analizlerin uygulanmasını zorunlu kılar. Bu yüzden kabul gören metotların kentlerin kendine özgü dinamikleri ışığında doğru bir şekilde

yorumlanması elzemdir. Kentler, yalnızca fiziksel yapılar ve sınırlarla tanımlanamayan sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel unsurların karmaşık bir etkileşim alanıdır. Bu yüzden dar bir konuya yoğunlaşan ve kenti etkileyen farklı etmenleri göz ardı eden yaklaşımların sağlıklı sonuçlar vermesi olası değildir. Ayrıca incelenen kentin bulunduğu ülke, bölge ve çevreden bağımsız olarak ele alınması ve yalıtılmış bir beşeri ortam gibi görülmesi de günümüz dünyasında kent araştırmaları için doğru bir anlayışı temsil etmeyecektir. Genel olarak bir kentin analizinde yalnızca mevcut kentsel alanın incelenmesi yeterli değildir; aynı zamanda o alanın nasıl, hangi koşullar altında ve hangi etkenlerle meydana geldiğini anlamaya yönelik çalışmalar yapılması gereklidir.

Kapsayıcı ve çok boyutlu bir yaklaşım, kentlerin incelenmesinde daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesini sağlar. Örneğin kenti etkileyen ekonomik faktörler, göç dinamikleri, kültürel yapılar, doğal çevre ve tarihi süreçler birlikte ele alınmalıdır. Bu unsurlar arasındaki bağlantılar, bir kentin morfolojik yapısını, sosyal organizasyonunu ve ekonomik gelişimini anlamak için hayati öneme sahiptir. Dahası kentlerin küresel ve yerel dinamiklerle olan ilişkileri, onların yalnızca yerel düzeyde değil, ulusal ve uluslararası bağlamda da nasıl şekillendiğini ortaya koyar. Sonuç olarak kent araştırmalarının başarısı, kenti sadece bir sonuç olarak değil, süreçlerin, dinamiklerin ve kararların ürünü olarak ele almaktan geçer. Bu tür çalışmalar hem bilimsel hem de toplumsal açıdan faydalı olacak ve kentlerin gelecekteki planlanmasında daha etkili ve sürdürülebilir politikalar geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Kent araştırmaları farklı bilim dalları tarafından sıklıkla ele alınan çok boyutlu konulardır. Şehir ve bölge planlama, mimarlık, mühendislik, coğrafya, sosyoloji, iktisat vb. disiplinler, kendi görüş ve metotları doğrultusunda kentleri inceleyen başlıca alanlardır. Bu disiplinlerin her biri kentlerin fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel yönlerini anlamaya katkıda bulunur. Çalışma alanımız olan coğrafyanın kentlere bakış açısı ise diğer disiplinlerden farklı olarak mekânsal analizlere ve çevresel faktörlerin etkisine daha fazla vurgu yapar. Bir coğrafyacı, araştırdığı kentin neden burada kurulmuş olduğunu, tarihsel süreç içerisinde nasıl bir gelişim gösterdiğini ve günümüzde nasıl bir yaşam sürdürdüğünü incelemeye odaklanır (Tuncel, 1980: 101). Coğrafya bilimi kenti bir kültürel coğrafya ünitesi olarak kavrayarak, dağılışı, düzen, yapı ve fonksiyonlarını bütün olarak ele almaktadır. Diğer yandan kentin morfolojik ve fonksiyonel yapısını kentin konumu, gelişimi ve çevresiyle olan ilişkileri içerisinde değerlendirmektedir. Bu bağlamda coğrafyanın kentsel analizlerdeki yaklaşımı hem mekân hem de zaman boyutunu içeren kapsamlı bir perspektif sunar (Tolun-Denker, 1976: 2).

Coğrafya alanında yapılan kent araştırmalarında daha çok morfolojik, genetik, fonksiyonel ve kültürel odaklı yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Bunlar arasında önemli bir yeri

olan kentsel morfoloji de özellikle coğrafya ve mimarlık bilim dallarının çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır. Morfolojik bakış, kenti daha çok şekilsel ve yapısal yönden ele alan bir anlayışa sahiptir. Kentin sokak sistemleri, parsel düzenleri, bina tipolojileri gibi unsurlarını analiz ederek fiziksel dokusunu detaylı bir şekilde ortaya koymayı amaçlar. Bunun yanı sıra kentsel morfoloji, kentin tarihsel katmanlarını inceleyerek evrimsel süreçlerini ve mekânsal düzenlerini anlamaya katkı sağlar. Kentsel morfolojinin temelini oluşturan mekânsal araştırmalar, ilk olarak 19. yüzyılda modern coğrafyanın kurucuları arasında sayılan Paul Vidal de la Blache ve Frederic Ratzel tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar kentsel coğrafyanın temelini atan kavramların ortaya konulmasını sağlamış ve yerleşim monografisinin ilk örneklerini oluşturmuştur (Bilsel, 2015: 60; de La Blache, 1883; Kaya ve Akdemir, 2019: 14; Ratzel, 1891; Tezer, 2019: 27). Kentsel morfoloji niteliğindeki ilk sistematik araştırmalar ise Almanya’da Otto Schlüter tarafından yapılmıştır. Schlüter, 1899 yılında yayımladığı iki makalesinde Almanya’daki bazı kasabaların zemin planlarını ve monografilerini çıkarmış, kenti daha geniş bir peyzajın parçası olarak ifade etmiştir (Cömert, 2013: 10; Schlüter, 1899; Whitehand, 2007: 13). "Kent morfolojisi" teriminin ilk kullanımı ise Leighly (1928) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kendisi orta İsveç'teki kasabalar üzerine yaptığı çalışmada bu terimi kullanarak, kentlerin şekilsel ve mekânsal özelliklerini sistematik bir şekilde incelemeye yönelik bir çerçeve sunmuştur.

Kentsel morfolojinin kökleri, coğrafya alanında İngiltere ve Almanya’ya, mimarlık alanında ise İtalya ve Fransa’ya dayanmaktadır (Kristjánsdóttir, 2019: 16). Bu ekoller, kentsel mekânın fiziksel, tarihsel ve sosyal boyutlarını anlamak için farklı yaklaşımlar sunmuş ve kentsel morfolojinin gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Coğrafyacı morfolojik yaklaşımın en önemli özelliklerinden biri kentsel alandaki çeşitli fiziksel formların haritalanmasıdır. Bu metodun erken örneklerinden biri, coğrafyacı Hugo Hassinger’in (1916) Viyana şehrinin tarihi mimari üsluplarını haritalandırdığı çalışmasıdır (Whitehand, 2007: 13). Hassinger’in çalışması, kentsel morfolojinin şekilsel analizlere dayalı yönteminin temel örneklerinden olmuş ve bu alanın gelecekteki gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir. Schlüter’in öğrencilerinden biri olan Geisler (1982, 1924) ise Danzig’in iç kesimlerindeki arazi ve bina kullanımları ile konut alanlarındaki kat sayılarını haritalandırmıştır. Bunun devamında Alman kasabalarının yerlerini, zemin planlarını ve bina türlerini kapsamlı bir şekilde sınıflandırarak büyük bir çalışma yapmıştır. Geisler’in bu çalışmaları sonrasında kentsel morfolojinin en büyük isimlerinden biri olacak M.R.G. Conzen’i etkilemiş ve araştırmalarında ona yol göstermiştir (Whitehand, 2007: 13). M.R.G. Conzen (1932), bu doğrultuda yaptığı ilk çalışmada Berlin’in kuzeybatısında bulunan bir bölgedeki on iki kasabada bina türlerinin haritasını çıkarmıştır. Oluşturulan

haritalarda tarihsel dönemlere öncelik verilmiş ve sınıflandırmalar yapılmıştır. Daha sonra bu haritalar M.R.G. Conzen (1958)'in İngiliz liman kenti Whitby için ürettiği çok daha iyi bilinen haritaları etkilemiştir. (Whitehand, 2007: 14).

Mimarlık alanında kentsel morfolojinin Vitruvius üçlüsüyle başladığı kabul edilir. Vitruvius'un ilkeleri sağlamlığı belirten “venustas”, inşaat teknolojisini ve bilimini ima eden “firmitas” ve ekonomi ve rahatlığı gösteren “utilitas”tır. Bu ilkeler kentsel morfolojinin ortaya çıkışına ilişkin ilk anlayış olarak görülmektedir (Cömert, 2013: 20; Vitruvius, 1874: 12-18). Modern mimari kentsel morfoloji anlayışı, tipolojik bir bakış açısına sahiptir. Kentlerin farklı bölüm ve dönemlerine göre yapı tiplerini biçim, fonksiyon vb. özellikler bakımından sınıflandırır. Bu alandaki önemli çalışmalar Durand (1780), Muratori (1959), Cataldi (2002), Argan (1960), Caniggia (2001), Moudon (1997), Rossi ve Krier (1970), Hillier (1998) tarafından gerçekleştirilmiştir. Özellikle Mimar Saverio Muratori (1910–1973), İtalyan kentlerinin evrimini sistematik bir şekilde araştırmak için geliştirilen yöntemlerin öncüsü olarak kabul edilmektedir. Kentsel morfoloji alanında çığır açan bir isim olan Muratori, mimari gelenekle kentlerin fiziksel ve tarihsel yapıları arasındaki ilişkileri analiz ederek bu alanda çok önemli katkılar sunmuştur. Kendisinden sonra Caniggia, tarihsel gelişim içerisinde kent bileşenlerinin dinamiklerini anlamak için çalışmalar gerçekleştirmiştir. Caniggia'nın çalışmaları, kentsel morfolojinin tarihsel ve yapısal analizlerini derinleştirerek bu disiplinin gelişiminde önemli bir yer edinmiştir (Cömert, 2013: 25).

Kentsel morfolojinin disiplin olarak izleri, 19. yüzyıla kadar uzansa da İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar temel bir araştırma alanı olamamıştır. Bu döneme kadar yapılan çalışma sayısı çok sınırlıdır. Aslında kentsel morfoloji, 1959'dan 1961'e kadar olan dönemin mimarlık ve şehir planlamasında morfoloji modernizmine tepki olarak ortaya çıkan çok daha geniş bir hareketin parçası olarak görülebilir. Bu dönemde mevcut yaklaşıma bir saldırıyı temsil eden çeşitli çalışmalar yayınlanmıştır. Örneğin; Kevin Lynch'in *The Image of The City* (Kent İmgesi) (1960), Gordon Cullen'ın *Townscape* (Kent Görünümü) (1961), Jane Jacobs'un *The Death and Life of the Great American Cities* (Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı) (1961), Muratori'nin *Venedik* çalışması (1959) ve M.R.G. Conzen'in *Alnwick* çalışması (1960) dönemin önemli eserleridir. Özellikle Alman kentsel morfoloji ekolünün simgesi haline gelen ve bizim de çalışmamızda örnek aldığımız coğrafyacı M.R.G. Conzen'in 1960 yılında İngiltere'de Alnwick kentine dair yaptığı tez çalışması kentsel morfoloji yaklaşımının en önemli örneği konumundadır. M.R.G. Conzen, çalışmasında kentsel morfolojinin kavramlarını ortaya koymuş ve yöntemini çizmiştir. Devamında yetiştirdiği öğrencileri ve takipçileriyle

bakıldığında kentsel alan içerisinde bu bitişik ve birbirine bağımlı mekanların düzenlenmesine sokak sistemi denilebilir. Kent planı içerisinde caddeler tarafından işgal edilmeyen ve kısmen veya tamamen sokak çizgileri ile sınırlanan alanlar sokak bloklarıdır. Her sokak bloğu, bir grup bitişik arazi parselini veya tek bir arazi parselini temsil eder. Her parsel aslında bir arazi kullanım birimidir; fiziksel olarak sınırlarla tanımlanır ve boyutu ne olursa olsun bir arsa olarak adlandırılabilir (M. R. G. Conzen, 1960: 5).

Parseller; üzerinde tek bir yapı inşa edilebilecek biçimde bölümlenmiş toprak parçasıdır (Yıldırım, 2019: 153). Bitişik parsellerin dizilişi parsel sınırlarından belli olur ve kent planının diğer unsurlarından ayrı olarak ele alındığında parsel deseni olarak adlandırılabilir. Aynı cadde hattı boyunca bitişik olarak yerleştirilmiş, her biri kendi cephesine sahip bir dizi parsel, bir olay örgüsü dizisi oluşturur (M. R. G. Conzen, 1960: 5).

Binalar veya ada planları; bir binanın kapladığı ve onu çevreleyen duvarların çizgileriyle zeminde tanımlanan alandır. Kent planının küçük ancak önemli bir unsurudur (M. R. G. Conzen, 1960: 6).

Bir plan birimi, bu üç unsurun kendi çevre koşullarına özgü kombinasyonları ile oluşturulur; böylece kentin farklı yerlerinde bazı veya tüm açılardan morfolojik homojenlik meydana getirir. Yerleşme içinde morfogenetik plan birimlerinden müteşekkil coğrafi bir grup ise bir plan bölümü oluşturur. Kentsel plan bölümleri de kendilerini bir hiyerarşi içinde düzenler; birbirini izleyen her düzen, bir sonraki en düşük düzeydeki bölümlerin kombinasyonunu içerir (M. R. G. Conzen, 1960: 6).

Alnwick araştırması, kentsel morfolojide Conzenian geleneğinin ortaya çıkmasını sağlayarak daha ileri çalışmalar için temel oluşturmuştur. Ayrıca parsel döngüsü, morfolojik çerçeve ve çeper kuşakları da içeren bir dizi kavramın literatürde bilinmesini sağlamıştır (Kristjánsdóttir, 2019: 18). 1960'larda geliştirilen bu tür kavramların İngilizce çalışmalar üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Başlangıçta etki sadece coğrafya içinde kalmış ve M.R.G. Conzen'in fikirleri diğer bilim dalları tarafından uzun süre tanınmamıştır. M.R.G. Conzen'in ardından Slater'in metrolojik çalışmaları, Whitehand'in kentsel dokuların oluşumunu derinlemesine araştırması ve M.R.G. Conzen'in analiz yöntemlerinden bazılarını açıklığa kavuşturan Lilley'nin araştırması, metodun bilinirliğinin artmasını sağlamıştır (Gauthiez, 2004: 75).

Kentsel morfoloji dünya genelinde coğrafyacıların başını çektiği bir yöntem olarak kabul görmesine rağmen ülkemizde bu alanda araştırma yapan coğrafyacılar oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Literatürde genellikle kent coğrafyası veya kent fonksiyonları odaklı tez çalışmalarının yoğunluk kazandığı görülmektedir. Gerçekleştirilen bazı önemli çalışmalar

arasında; Hayati Doğanay'ın 1983 yılında hazırladığı “Erzurum’un Şehirsel Fonksiyonları ve Başlıca Planlama Sorunları” başlıklı doçentlik tezi, Hamza Akengin’in 1992 yılında hazırladığı “Samsun Bir Uygulamalı Şehir Coğrafyası” başlıklı doktora tezi, Ünal Bekdemir’in 2000 yılında hazırladığı “Giresun Kent Coğrafyası” başlıklı doktora tezi, Tülay Öcal’ın 2003 yılında hazırladığı “Konya Şehir Coğrafyası” başlıklı doktora tezi, 2003 yılında Abdullah Uğur’un hazırladığı “Aydın Şehir Coğrafyası” başlıklı doktora tezi, Namık Tanfer Altaş’ın 2009 yılında hazırladığı “Bozüyük Kent Coğrafyası” başlıklı doktora tezi, Ahmet Emrah Siyavuş’un 2019 yılında hazırladığı “Tekirdağ Şehir Coğrafyası” başlıklı doktora tezi ve Şule Demir’in 2023 yılında hazırladığı “Osmaniye Şehir Coğrafyası” başlıklı doktora tezi gibi örnekler bulunmaktadır. Her biri kentsel gelişimi derinlemesine ortaya koyan bu çalışmalarda fiziki, beşerî ve ekonomik coğrafya özellikleri ve bunların kent gelişimine etkilerini ele alan geniş ölçekli bir yaklaşım mevcuttur.

Ülkemizde kentsel morfoloji çalışmaları daha çok şehir plancılar ve mimarlar tarafından gerçekleştirilmekte ve buna rağmen M.R.G. Conzen tarzı morfolojinin bir coğrafya geleneği olduğunun altı çizilmektedir. Bu durum ülkemiz kent coğrafyacıları açısından son derece üzücüdür. Bununla birlikte son yıllarda yeni dönem coğrafyacıların kentsel morfoloji alanında birkaç başarılı örnek ortaya koyduğu da görülmektedir. Bunlar arasında; Aşır Yüksek Kaya’nın 2019 yılında tamamladığı “Çorum Kent Morfolojisi” başlıklı doktora tezi, Mete Şinik’in 2016 yılında hazırladığı “Kentleşme ve Kent Morfolojisi İlişkileri: Ceyhan Örneği” isimli yüksek lisans tezi ve Livan Ozan Ataş’ın 2017 yılında hazırladığı “Şehir Morfolojisi Açısından Yenişehir’in (Mersin) Analizi” başlıklı yüksek lisans tezi gibi çalışmalar bulunmaktadır. Bu tür araştırmalar literatürün zenginleşmesine ve yeni örneklerin ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır. Ancak uluslararası seviyeyi yakalayabilmek için daha fazla özgün araştırmanın yapılması gereklidir. Özellikle CBS ve uzaktan algılama teknolojilerinin geliştiği bu dönem harita ve grafik bazlı kentsel morfoloji çalışmaları için son derece elverişli olacaktır.

Metot ve Materyal

Çalışmamızda 19. yüzyıldan günümüze Antalya kentinin tarihsel ve biçimsel gelişimi incelenmek istenmiştir. Bu amaçla ana metot olarak kent araştırmaları arasında sıklıkla ele alınan kentsel morfoloji yöntemi tercih edilmiştir. Yukarıda genel gelişiminden bahsetmiş olduğumuz kentsel morfoloji çalışmalarında temelde 4 farklı yaklaşım uygulanagelmıştır;

- Tipo-Morfolojik Yaklaşım (The Typo-Morphological Approach)
- Mekânsal Analiz Yaklaşımı (The Spatial Analytical Approach)
- Biçimsel Yaklaşım (The Configurational Approach)

- Tarihi-Coğrafya Yaklaşımı (The Historico-Geographical Approach) (Kropf, 2018: 20).

Bu yaklaşımlar içinde biçimsel ve mekânsal analiz yaklaşımları matematiksel modellemelere ve niceliksel değerlendirmelere odaklanırken, tarihi-coğrafya ve tipo-morfoloji yaklaşımları niteliksel değerlendirmeler üzerinde daha çok durmaktadır. Tarihi-coğrafya ve tipo-morfoloji yaklaşımlarının ortaya çıkışı ve gelişmesi daha önceki dönemlere uzanmakta ve kentsel morfoloji içinde diğer yaklaşımlara göre daha yaygın olarak kullanılmaktadır (Ünlü, 2018: 62).

Tipo-Morfolojik Yaklaşım; Süreç tipolojisi olarak da adlandırılan anlayış, 20. yüzyılın ilk yarısında mimarlık alanında özellikle İtalya ve Fransa'da gelişim göstermiştir. Yaklaşımın temelini yapıli formun çok düzeyli hiyerarşik yapısı ve tipolojik süreç kavramları oluşturur. En önemli temsilcileri İtalyan mimarlar Muratori ve Caniggia'dır. Yaklaşım, kentsel mekânın detaylı yapısal ve tipolojik analiziyle yapıların biçimleniş sürecinin incelenmesi üzerine kuruludur. Tipo-morfolojik yaklaşımda kent formu, fiziksel form, fonksiyon ve kullanım, bina yapım ve formu, yapım ve modifikasyon süreci, kültürel süreçlerin gelişimi ve değişimi gibi faktörler üzerinden değerlendirilir. Tipo-morfolojik yaklaşım, Avrupa ve Latin Amerika'daki mimarlık eğitimi ve uygulamasında yaygın olarak kullanılır (Kaya, 2019: 8; Kropf, 2018: 22).

Mekânsal Analiz Yaklaşımı; Von Thünen'in ekonomik coğrafyası ve Burgess ile Hoyt'un kentsel yapıya ilişkin dinamik modelleri gibi ilk analitik fikirlerden doğan yaklaşım, öncelikle mekânsal etkileşimler kümesi olarak insan faaliyetlerine odaklanır. Matematiksel modeller, özellikle entropi tabanlı, fraktal ve diğer doğrusal olmayan formlar, etmen tabanlı modeller, grafik teorisi ve ağ analizi gibi bir dizi niceliksel yöntemden yararlanır. Mekânsal analitik yaklaşımın merkezinde kentlerin, sosyal ve ekonomik etkileşimler ile yerleşimlerin fiziksel biçimleri arasındaki dinamik, yinelenen ve karşılıklı ilişkiyi içeren karmaşık uyarlanabilir sistemler olduğu görüşü yer almaktadır (Kropf, 2018: 22).

Biçimsel Yaklaşım; 1960 yıllarında özellikle İngiltere'de, mimari ve kentsel formun matematiksel ve niceliksel araştırmalarından ortaya çıkmıştır. Darcy Thompson'ın biçimsel çalışmalarından, Euler'in grafik teorisinin ve topolojisinin analitik potansiyelinden ve diğer pek çok kaynaktan esinlenen yaklaşımın özelliği, farklı nitelikler ve özellikler arasındaki karşılıklı ilişkileri anlamak amacıyla yapıli formun geometrik ve topolojik niteliklerine odaklanılmasıdır. Bunun yanı sıra farklı mekânsal konfigürasyonların kentsel ortamları ve binaların kullanımını nasıl etkilediğini ölçen, işlev ve performansı tahmin etmeye ve iyileştirmeye çalışan bir yaklaşımdır (Kropf, 2018: 23).

Tarihi-Coğrafya Yaklaşımı; İnsan yerleşimlerinin coğrafi yapısını, desenlerini ve karakterini, onları oluşturan unsurların ve zaman içindeki gelişiminin sistematik bir analizi yoluyla açıklamayı amaçlamaktadır. Yaklaşımın temel özelliklerinden biri kentin morfolojik ve kronolojik bölümlerinin ayrıntılı olarak belirlenmesidir. Tarihi-coğrafya bakış açısının en büyük temsilcisi İngiliz coğrafyacı M.R.G. Conzen'dir. Kendisinin 1960 yılında İngiltere'nin Alnwick kenti üzerine yaptığı çalışma metodun en önemli örneği kabul edilmektedir. Çalışmasında yaklaşımın ilkeleri ve metodunu çizmiştir. Kenti beş genel hususa;

- Yerleşim yeri (Site)
- İşlev (Function)
- Kent manzarası (townscape)
- Sosyal ve ekonomik bağlam (social and economic context)
- Gelişim (Development) olmak üzere ayırt ederek ele almaktadır.

Ayrıca kent manzarasını (townscape) üç başlık altında;

- Kent planı (Town plan),
- Arazi kullanım deseni (Land utilization pattern)
- Bina dokusu (Building fabric) olarak incelemektedir.

Kent planını (Town plan) ise yine üç başlık olarak;

- Sokak sistemi (Street system),
- Parsel deseni (Plot pattern),
- Bina deseni (Building pattern) şeklinde ele almıştır (M. R. G. Conzen, 1960: 6; Kropf, 2009: 23).

Beş genel hususa bakıldığında özellikle işlev, sosyal ve ekonomik bağlamın her ikisinin de insanla yapılı ortam arasındaki 'kullanım' veya 'faaliyet' ilişkilerine dayandığı görülmektedir. İşlev daha sınırlı bir alandır ve konut veya ticari gibi belirli faaliyet sınıflarına özgüdür. Sosyal ve ekonomik bağlam, farklı faaliyet ve işlevlerin daha geniş bir alanda birleşimi ve etkileşimidir. Bu bakımdan herhangi bir 'işlev', sosyal ve ekonomik bağlamın bir parçasıdır. Yerleşim yeri temel olarak jeoloji, topoğrafya, hidroloji ve bitki örtüsü gibi doğal fiziksel özelliklerin mekânsal ilişkileri ve dağılımı açısından tanımlanır. Kent manzarası farklı kent birimlerinin birleşimi ve dağılımından doğan bir yapıdır. Gelişim süreci ise daha çok mekan ile zamansal ilişkileri içerir (Kropf, 2009: 23).

M.R.G. Conzen çizdiği metot ve ilkeleriyle kentsel morfolojide çığır açan kişilerden biri olmuştur. Özellikle coğrafya geleneğinin güçlenmesinde çok büyük payı vardır. Gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada da M.R.G. Conzen'in geliştirdiği tarihi-coğrafya kentsel

morfoloji metodu benimsenmiş ve uygulanmaya çalışılmıştır. Tarihi-coğrafya yaklaşımının morfoloji incelemelerine uygun olarak;

- Morfolojik Bölgelerin Tespiti: Kentin farklı dönemlerdeki mekânsal yapısı incelenerek, morfolojik olarak birbirinden ayrılan bölgelerin belirlenmesi,
- Kentsel Gelişim Dönemlerinin İncelenmesi: Antalya'nın kentsel gelişiminin tarihsel süreç içerisinde dönemlere ayrılarak analiz edilmesi,
- Parsel Döngüsü Analizi: Kentin farklı bölgelerindeki parsel yapıları incelenerek, bu yapıların zaman içindeki dönüşümünün analiz edilmesi,
- Çeper Kuşak Alanların Belirlenmesi: Kentin gelişiminin duraksadığı çeper bölgelerin tespiti ve bu alanların gelecekte nasıl bir dönüşüm geçirebileceğinin değerlendirilmesi çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Araştırma için gerekli olan birincil veriler arazi çalışması ve gözlemlerle sahadan, resmi ve istatistiki veriler yetkili kurumlardan, uydu görüntüsü, hava fotoğrafı ve harita gibi görsel ve dijital veriler ise gerek resmî kurumlar gerekse diğer kaynaklardan elde edilmiştir. Araştırma konusuyla ilgili yazılı kaynaklar, imar plan raporları ve diğer kurum raporları başta Orta Doğu Teknik Üniversitesi Türkiye Şehirleri Kitaplığı ve Antalya Büyükşehir Belediyesi Kent Araştırmaları Merkezi arşivlerinden ve diğer kütüphanelerle dijital ortamlardan temin edilmiştir. Çalışma için yapılan sayısallaştırmalar, üretilen haritalar ve mekânsal analizler ArcGIS 10.8 ve QGIS 3.40.0 programları üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Amaç ve Kapsam

Gerçekleştirdiğimiz bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'nin en önemli turizm ve kültür merkezlerinden biri olan Antalya'nın kentsel gelişimini, morfolojik bir bakış açısıyla analiz etmek ve bu analizden hareketle kentin geleceğine yönelik somut ve uygulanabilir öneriler sunmaktır. Antalya sahip olduğu coğrafi konumu, tarihi mirası ve doğal güzellikleriyle bir çekicilik noktası olmuş ve hem ulusal hem de uluslararası ölçekte göç alarak büyük bir kent haline gelmiştir. Ancak kentin bu hızlı büyüme süreci beraberinde planlama, yönetim ve sürdürülebilirlik açısından önemli sorunları da getirmektedir. Bu nedenle Antalya'nın kentsel gelişimini anlamak ve bu gelişimi doğru bir şekilde yönlendirmek hem kent yaşamının kalitesini artırmak hem de kentin geleceğini güvence altına almak açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Antalya kenti üzerine daha önce yapılan araştırmalar incelendiğinde genellikle kentin belirli yönlerine (turizm, çevre sorunları, tarihi miras vb.) odaklanıldığı ve kentsel gelişimi bütüncül bir şekilde ele alan çalışmaların sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu durum kentin

mekânsal, sosyal ve ekonomik dinamiklerini anlamak ve geleceğe yönelik sağlıklı planlamalar yapmak açısından bir eksiklik oluşturmaktadır. Bu eksikliği gidermek amacıyla çalışmamızda kapsayıcı bir bakış açısı benimsenmiştir. Kentsel morfoloji yaklaşımı temel alınarak kentin fiziki biçimi, mekânsal organizasyonu ve bu organizasyonun zaman içindeki dönüşümü detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bunun yanı sıra kent gelişiminde etkili olan doğal çevre, demografik yapı, kentsel fonksiyonlar, ulaşım ağları, çevre ilişkileri gibi unsurlar analiz edilmiştir.

Çalışmamızın bir diğer önemli amacı, kentsel morfoloji alanında ülkemizde yapılan araştırmalara katkı sağlamak ve bu alanda örnek teşkil edebilecek bir çalışma ortaya koymaktır. Kentsel morfoloji, kentlerin fiziksel yapısını, bu yapının oluşum süreçlerini ve dönüşümünü anlamak açısından kritik bir yaklaşımdır. Ancak Türkiye’de bu alanda yapılan çalışmalar henüz yeterli düzeyde değildir. Antalya özelinde gerçekleştirilen bu çalışma, kentsel morfoloji alanında bir örnek oluşturmayı ve alandaki literatüre katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda elde edilen bulguların kent planlama ve yönetim süreçlerine de somut çıktılar sunması amaçlanmaktadır. Antalya’nın mekânsal ve sosyal yapısına dair derinlemesine bir analiz, kentin gelecekte karşılaşılabileceği sorunları öngörmek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmek açısından büyük bir öneme sahiptir. Özellikle kentsel büyümenin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi, tarihi ve doğal mirasın korunması, ulaşım ve altyapı sorunlarının çözülmesi ve kentin yaşam kalitesinin artırılması gibi konularda çalışmanın önemli bir rehberlik sağlayacağı düşünülmektedir.

Hipotezler

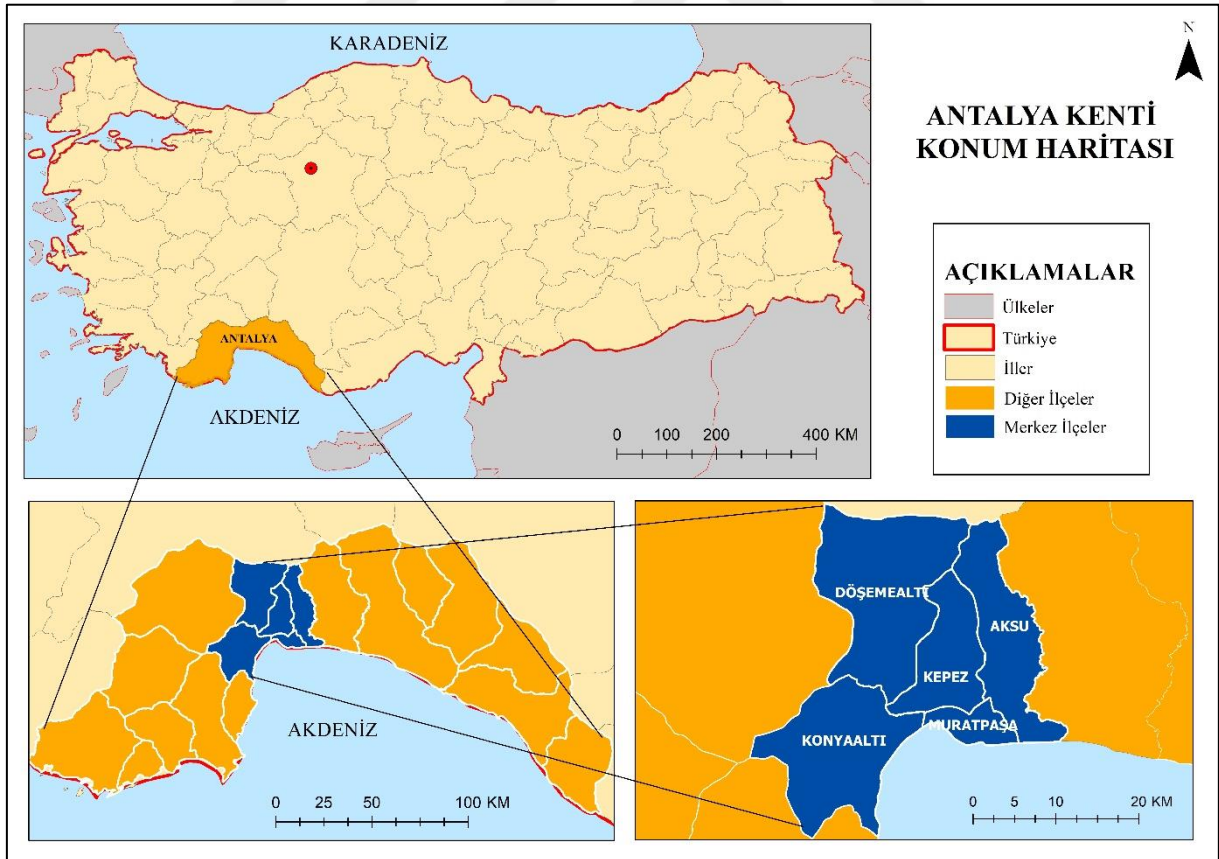
Bir bilimsel çalışmanın belirlenmiş hipotezler etrafında şekillenmesi beklenmektedir. Genellikle nicel çalışmalarda kullanılan hipotezler, iki değişken arasındaki bağlantıyı ifade eden varsayımlardır. Çalışmamızda kentsel gelişim ve morfolojinin gözlenebilir yönleri üzerine hipotezler geliştirilmiştir. Araştırmada aşağıda belirtilen hipotezlerin doğruluğuna yanıt aranmaktadır.

- Antalya kentinde geleneksel parsel düzeni, bina yapısı ve sokak sistemleri, tarihsel süreçte mekânsal organizasyonu şekillendirmiş; modern dönemde bu unsurlar arasında farklılıklar meydana gelerek kentin merkez ve çeper bölgelerinde ayrı morfolojik kimlikler oluşmasına yol açmıştır.
- Antalya’da sanayi, turizm ve tarım gibi ekonomik fonksiyonlar kent içinde mekânsal ayrışmalar göstermiş ve bu durum kentsel bölümler arasında sosyal ve ekonomik olarak heterojen bir dağılıma yol açmıştır.

- 1950 sonrasındaki iç göç dalgaları, Antalya kentinin mevcut kentsel kaynak sınırlarını aşmasına neden olmuş ve özellikle kırsal alanlardan gelen göç, kentin fiziksel büyümesini düzensiz ve çarpık bir şekilde hızlandırmıştır.

Çalışma Sahasının Yeri ve Sınırları

Çalışma sahamız ülkemizin güneyinde Akdeniz Coğrafi Bölgesi içerisinde bulunan Antalya ilinin merkezini oluşturan Antalya kentidir. Çalışma alanının sınırları Antalya kentini ve Antalya merkez ilçelerini oluşturan Muratpaşa, Konyaaltı, Kepez, Aksu ve Döşemealtı ilçelerinin idari sınırlarından oluşmaktadır. Toplam çalışma sahası 2027 km² alandan meydana gelmektedir. Kentsel alan, ilçe yüzölçümlerinin tamamını kapsamasa da ülkemizde bütün büyükşehir arazilerinin kentsel alan sayılması nedeniyle merkez ilçe sınırlarının baz alınması uygun bulunmuştur. Çalışma alanı matematiksel olarak en batıda 30°17'11,515" Doğu boylamı, en doğuda 30° 58'37,186" Doğu boylamı, en kuzeyde 37°15'43,274" Kuzey enlemi, en güneyde ise 36°40'57,245" Kuzey enlemleri arasında bulunur. Antalya kenti batısında Kemer, Kumluca ve Korkuteli, doğusunda Serik, kuzeyinde Burdur ili Bucak ilçesi ve güneyinde Akdeniz'e komşudur (Harita 1).

Harita 1 Antalya Kenti Konum Haritası

BİRİNCİ BÖLÜM

FİZİKİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ VE KENT MORFOLOJİSİ

Fiziki çevre özellikleri yerleşimlerin kuruluş ve gelişmesinde en önemli faktörlerden birisini oluşturur. Kentleri inşa eden temel etmen kültür olsa da şartları belirleyen unsur büyük ölçüde doğal ortamdır. Tarihi kentlerden modern dünyanın planlı kentlerine kadar, fiziki çevre koşulları göz ardı edilerek sağlıklı ve sürdürülebilir bir kentsel çevrenin oluşturulması mümkün olmamıştır. Fiziki çevre özellikleri başta;

- Kentsel morfoloji,
- Kentsel doku,
- Arazi kullanımı,
- Altyapı,
- Ulaşım,
- Mimari biçim ve özellikler,
- Ekonomik faaliyetler,
- Doğal afet riskleri,
- Estetik vb. yönlerden kentsel yapıyı etkilemektedir.

Fiziki ortamın etkisi, fiziksel özelliklerin derecesine ve çeşitliliğine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Genellikle benzer fiziki koşullara sahip bölgelerde benzer kentsel ortamların geliştiği gözlemlenen bir durumdur. Ancak bu doğal eğilim, teknolojik imkânlar, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve yönetsel kararlar gibi faktörlerle önemli ölçüde değişebilmektedir. Bu unsurlar, fiziki çevrenin doğal kısıtlamalarını aşarak daha işlevsel ve sürdürülebilir kentsel alanlar oluşturulmasını mümkün kılar. Örneğin eğimli bir yamaç arazisi doğal olarak dağınık ve düzensiz bir yerleşimi ortaya çıkarabilir. Ancak modern teknolojilerin sağladığı olanaklarla yapılan teraslama çalışmaları sayesinde bu tür araziler planlı ve toplu bir yerleşim alanına dönüştürülebilmektedir. Benzer şekilde su kaynaklarının sınırlı olduğu bölgelerde inşa edilen altyapı ve sulama sistemleri, bu alanların kentsel ve tarımsal kullanıma daha uygun hale getirilmesine olanak tanımaktadır. Fiziki çevrenin etkisini değiştiren bu tür müdahaleler, sadece yerleşimlerin mekânsal düzenini değil, aynı zamanda bu yerleşimlerin ekonomik ve sosyal dinamiklerini de dönüştürebilmektedir. Bu bağlamda fiziki ortam ile insan faktörü arasındaki etkileşim, kentlerin gelişim süreçlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Fiziki çevrenin doğal yapısını anlamak ve bu yapıya uygun çözümler üretmek hem tarihsel hem de modern kentleşme süreçlerinin başarısı için kritik öneme sahiptir.

Antalya kenti, karakteristik özelliklere sahip bir fiziki çevrede kurulmuştur. Bu çevrenin sunduğu koşullar kentin gelişimini doğrudan etkileyerek adeta kentin kaderini şekillendirmiştir. Coğrafi konumu, yer yapısı, topografyası, iklimi ve su kaynakları gibi çevresel unsurlar, Antalya'nın mekânsal düzeninden ekonomik yapısına kadar pek çok yönünü belirlemiştir. Aşağıda kentin fiziksel çevre özellikleri başlıklar halinde ele alınmıştır.

1.1. Yer Yapısı Özellikleri

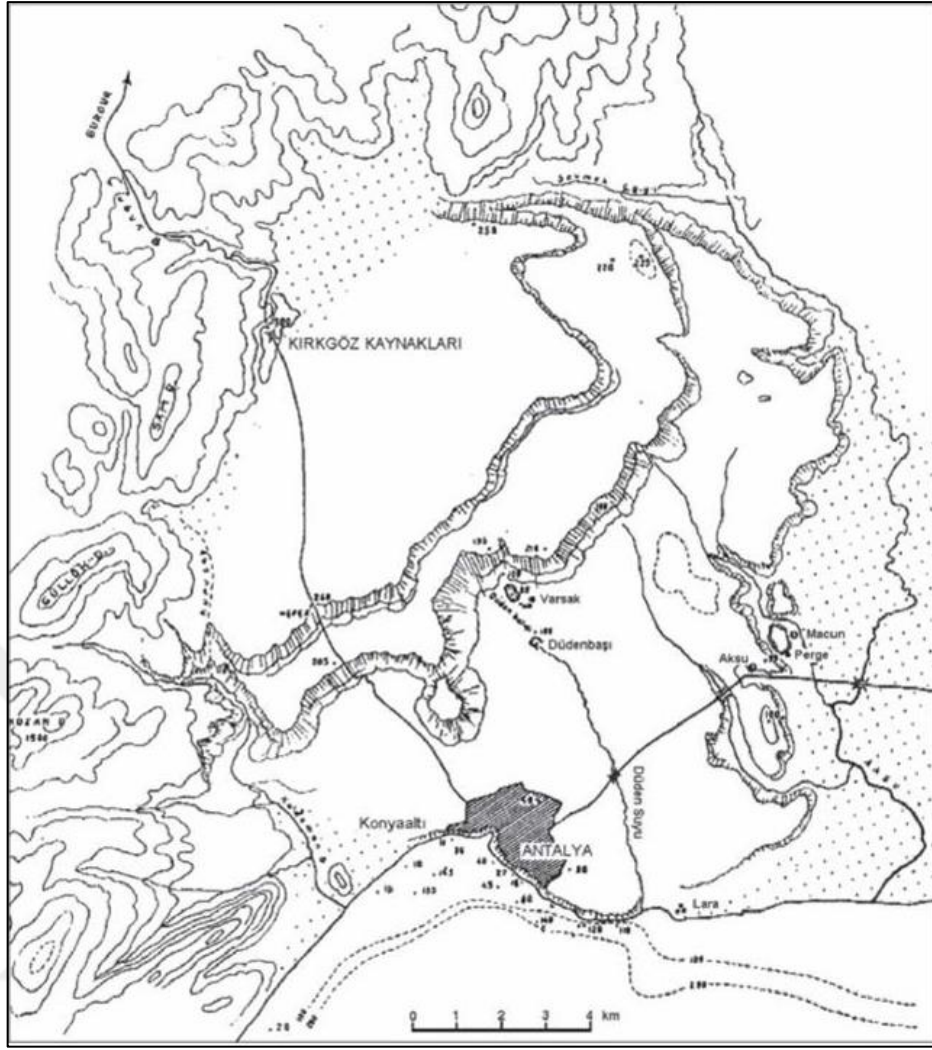
Bir kentin konumu ve yerleşeceği alanın yapısal özellikleri insanlar tarafından göz önüne alınacak en önemli niteliklerdendir. Sağlıklı bir kentin doğru bir konuma ve yerleşime uygun sağlam bir zemin üzerine kurulması elzemdir. Bu durum bina ve altyapı güvenliğinin yanında kentsel yaşamın sürdürülebilirliği açısından da kritik bir öneme sahiptir. Güvenli zemin yani yer yapısı, doğal afet risklerini minimize etmekte belirleyici bir rol oynar. Deprem, toprak kayması ve sel gibi afetler doğrudan zemin özellikleriyle ilişkilidir. Düşük deprem riski taşıyan, dayanıklı yapıya ve iyi bir drenaj sistemine sahip zeminler kentler için en ideal alanları oluşturur. Buna karşılık zayıf ve dengesiz zeminler hem yapıların dayanıklılığını tehlikeye atmakta hem de afet durumunda ciddi ekonomik ve sosyal kayıplara yol açabilmektedir.

Elverişli yer yapısına sahip alanlar, yalnızca doğal afetlere karşı dirençli olmakla kalmaz; aynı zamanda yeraltı suyu, yapı malzemeleri gibi kaynakların erişilebilirliğini de sağlar. Bu kaynakların varlığı, kentlerin ekonomik anlamda sürdürülebilirliğini artırır. Ayrıca uygun zemin özellikleri üzerine inşa edilen kentlerde altyapı projelerinin yapımı kolay, maliyeti düşük ve ömrü uzun olur. Genel olarak sağlıklı bir kentin yerleşime uygun zemin üzerine inşa edilmesi bir gerekliliktir. Bu bağlamda yer yapısı özelliklerinin detaylı bir şekilde araştırılması ve bu bilgiler doğrultusunda planlama yapılması, modern kentleşmenin temel taşlarından biridir. Doğru planlama ve çevresel koruma stratejilerinin geliştirilebilmesi, yer yapısının fiziksel, kimyasal ve jeolojik özelliklerinin doğru bir şekilde analiz edilmesiyle mümkündür. Böylece kentlerin yalnızca güvenliği değil aynı zamanda çevresel sürdürülebilirliği de sağlanabilir.

Antalya kenti, Akdeniz kıyısında Batı Torosların güneyinde bir ova üzerine kurulmuştur. Bölge, büyük oranda üçüncü jeolojik zamanda gerçekleşen Alp Orojenezi ve devamındaki süreçte şekillenmiştir. Prekambriyen'den günümüze farklı birimlerin görülebildiği alanın hâkim kaya birimleri otokton ve allokton olarak iki grupta ele alınır. Bölgenin kuzeydoğusunda platform tipi karbonat çökellerden oluşan Anamas-Akseki görelî otoktonu (Kambriyen-Eosen) ve batısında Beydağları görelî otoktonu (Jura-Miyosen) ana kaya görevi görürler. Genç otokton birimler kumtaşı, çakıltaşı, kireçtaşı ve kiltaşından oluşan

Antalya Miyosen havzası çökelleri, Üst Miyosen-Pliyosen havzası çökelleri ve Pliyo-Kuvaterner yaşlı travertenlerdir. Beydağları otoktonu üzerine oturan Antalya napları ise bölgenin allokton birimlerini oluşturur. Langiyen döneminde allokton kütlelerin yerleşiminden sonra bölge, Orta Miyosen’de deniz istilasına uğramış ve Orta ve Üst Miyosen’de konglomera, kumtaşı, silttaşı gibi kırıntılı kayalar çökelmiştir. Miyosen sonlarında bölge sıkışmalara maruz kalmış ve kaya birimleri kuzeydoğudan güneybatıya doğru itilmiştir. Bölge Pliyosen’de tekrar 100-120 metre yüksekliğe kadar deniz istilasına uğramış ve bu dönemde kireçtaşı, kilitaşı, kumtaşı gibi kayalar oluşmuştur. Pliyo-Kuvaterner’de Antalya bölgesinde büyük çapta normal ve doğrultu atımlı faylar meydana gelmiştir (Akay vd., 1985: 106; Dipova ve Cangir, 2011: 95; Özmen, 2013: 50).

Antalya kentinin yerleşim alanı Kuaterner yaşlı Antalya Travertenleri veya bazı kaynaklarda Antalya Tufası olarak da tanımlanan depolar üzerine kurulmuştur (Dipova, 2005: 13). Bu alan yaklaşık 630 km²’lik bir sahayı kapsamaktadır. Traverten alanı, Pleistosen devrinin iki buzul dönemi arasında kaynaklardan çıkan bikarbonatça zengin suların az eğimli ve kısmen geçirimli tabandan akışı sırasında çökelen kalsiyum karbonatlardan meydana gelmiştir. Antalya travertenleri, kuzeyde Toros eteklerinde bulunan Kırkgöz Kaynaklarından başlar, doğuda Çamköy ve Dereagzı, batıda ise Doyran ve Duraliler mevkileri civarında sonlanır. Travertenler üç basamak halinde yayılım göstermektedir. Bunlar arasında birinci basamak, sahilde 40 metre yükselti civarından başlayarak Düden ve Varsak Ovalarını da içine alıp kuzeye doğru 10 km kadar ilerleyerek 150 metre yüksekliğe çıkar. İkinci basamak ise Döşemealtı Platosunun bulunduğu 250-300 metre yüksekliğe kadar ulaşan sahadır (Şekil 1.1). Antalya Travertenlerinin denizaltında da 2,5-3 km’lik bir mesafeyle devam ettiği bir üçüncü basamağa sahip olduğu bilinmektedir (Işıl, 1994: 18). Oluşumu günümüzde de devam eden travertenler, eski topografya şekliyle çökme sırasındaki sıcaklık, derinlik, karbonat yoğunluğu, flora ve fauna ortamına göre sık dokulu masif, süngerimsi, bitki dokulu ve oolitik traverten olarak dört tipte gözlenmektedir. Sahada en yoğun bulunan tip sık dokulu masif travertenlerdir. Bunlar yavaş bir çökme sonucu meydana gelen ve gözenek ve geçirimliliği diğerlerine göre daha az olan türdür (N. İnan, 1985: 33).

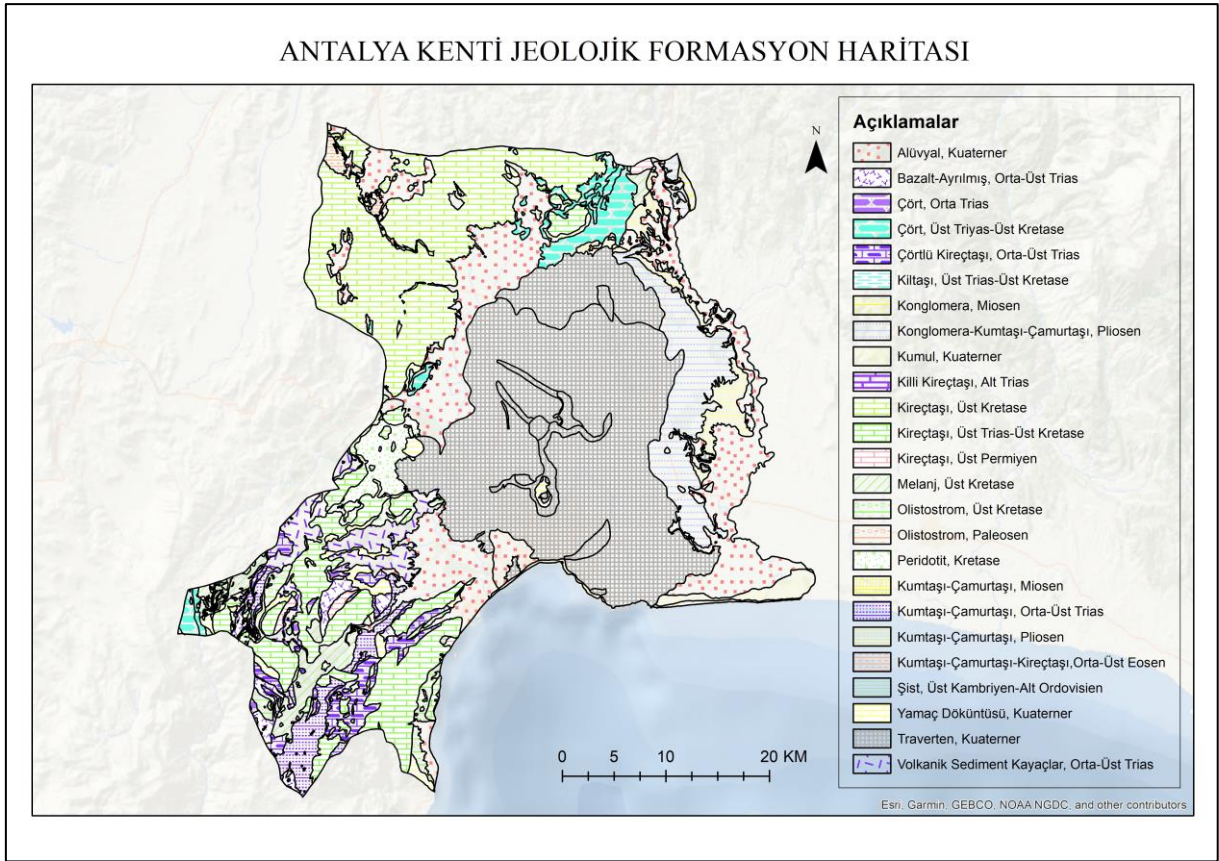

Şekil 1.1 Antalya Traverten Taraçaları (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2017; Darkot ve Erinc, 1951)

Muratpaşa ve Kepez ilçelerinin büyük kısmı bu traverten depoları üzerinde yerleşmiştir. Antalya Ovasını kapsayan travertenler fazla sert yapıda bulunmadığından işlenmesi kolay, gözenekli olduğundan ise hafif bir kayadır ve iyi bir yapı taşı ve zemini olarak kabul edilebilir. Kireç imaline de uygun durumdadır. Ancak üzerindeki topraklar fazla kireçli olduğundan kiremit ve tuğla gibi yapı malzemelerinin üretimine elverişli değildir (İmar ve İskan Bakanlığı, 1971: 22). Antalya Travertenlerinin gözenekli yapısı yeraltı sızmalarına ve erime boşluklarına müsaittir. Bu erime boşlukları çeşitli kesimlerde mağara ve çökmelerin meydana gelmesine neden olabilmektedir. Travertenlerin kıyı boyunca deniz tarafından aşındırılması ve oyulmasıyla büyük bloklar desteksiz kalmakta ve bunun sonucunda iç kesimlerinde kırıklar ve ayrılmalar meydana gelmektedir. Öte yandan Antalya’da kanalizasyon sistemi yeterli olmadığından atık sular büyük oranda yeraltına deşarj edilmektedir. Bu sulardaki çeşitli kimyasal bileşimler de traverten içerisinde erime, boşluk ve değişimlere sebep olarak çeşitli riskleri beraberinde getirmektedir (Akçal, 2011: 10). Genel olarak Antalya kentinin zemini, birbiri ile bağlantılı irili ufaklı mağaraların yer aldığı, kırıklı, çatlaklı, kompleks ve heterojen

bir yapıya sahiptir. Bu durum kentsel yapılaşma açısından zemin etüdünün iyi yapılmasını zorunlu kılmaktadır (İmar ve İskan Bakanlığı, 1971: 20).

Konyaaltı ilçe merkezinde alüvyal sahalar yoğunlukta olup ilçe sınırlarının içerisinde kalan batıdaki Beydağları ise büyük oranda kireçtaşı ve volkanik sediment kayalardan oluşmaktadır (Harita 1.1). Konyaaltı kıyı alanının kumsalı bir lagün önü kıyı kordonudur ve Boğa Çayı ile üst çığırdaki kolları olan Doyran, Çandır ve Karaman Çaylarının getirdiği malzemelerle oluşmuştur. Bariyer ardındaki saha ise jeolojik evrim sürecinde önce lagün sonra sulak alan olmuş ve sonunda tümüyle dolarak bir kıyı düzlüğü haline gelmiştir. Oluşumunda geçirdiği lagünel çökelim evrelerinden dolayı ovanın orta bölümleri mavi-yeşil yumuşak kil ağırlıklıdır. Yine Saz Ovası ve Hurma Mahallesi çevresinde yamaç döküntüsü ve taşkın malzemelerinden oluşan alüvyon yelpazeleri görülmektedir. Bu yelpazeler sık olup altında lagünel çökeller olan kil ağırlıklı birimler bulunmaktadır. Bunların kalınlığı 20-80 metre arasındadır (Özmen, 2007: 26). Bahsi geçen akarsular etrafındaki alüvyal sahaların özellikle denize yakın alçak kotlu alanlarında taban suyu seviyesi yüksek olup zaman zaman su yüzeylenmeleri meydana gelmektedir. Bu alanlar deprem gibi afetlerde ciddi zemin sıvılaşması riskine sahiptir. Bununla birlikte inşa edilen binalarda zeminin kil tipi ve miktarına göre oturma-şışme ve yan yatma gibi problemler ortaya çıkabilmektedir. Özellikle Hurma ve Liman Mahallelerinde çok katlı yapılarda bu tarz sorunlar sık sık meydana gelmektedir (Sarı, 2007: 48).

Harita 1.1 Antalya Kenti Jeolojik Formasyon Haritası (MTA)

Kentin özellikle doğu kesiminde Kuaterner yaşlı alüvyal sahalar yaygındır (Harita 1.1). Aksu ilçesi sınırlarında kalan bu bölüm, tarımsal faaliyetlerin özellikle de seracılığın yoğunlaştığı alanlardır. Güneyde Karpuzkaldıran-Acısü (Kundu) arasında kalan Lara kıyı alanı, Aksu ve Köprüçay sularının taşıdığı sedimanlarla meydana gelmiştir. Sürüklenen ince taneli malzemeler denize kadar taşınarak Lara kıyı şeridini oluşturmuştur. Düşük eğim ve denizden esen hâkim rüzgarlar sonucu kıyı kumulu meydana gelmiştir. Kuru ortamda oluşukları ve herhangi bir ön yüklemeye uğramadan çökeldikleri için bu zeminler gevşek yapıdadır. Kıyı kumullarının oluşturduğu bariyer arkasında lagün gelişmiştir. Antalya ve çevresinde gerçekleştirilen bataklık kurutma uygulamalarıyla Yamansaz Sulak Alanının bir kısmı kurutulmuştur. Bunun sonucunda turba bölümler meydana gelmiştir. Bu tip alanlar yüksek sıvılaşma riskine sahip olduğu için yerleşme uygun olmayan sahalar sınıfına girmektedir (Dipova ve Cangir, 2005: 4; Özmen, 2007: 28; Sarı, 2007: 45).

Kentin kuzeyinde Döşemealtı ilçesini oluşturan ve Kırkgöz Kaynaklarını da barındıran bölüm, önemli oranda kireçtaşı ve travertenden oluşmaktadır (Harita 1.1). Buradaki kayaç yapısı gözenekli, gevşek, kolay parçalanabilir ve dayanım açısından zayıf özelliklere sahiptir. Çevrede mağara türü boşluklu yapının fazla olması sebebiyle sık sık dolinlere rastlanır. Dolayısıyla gerek konut gerekse endüstriyel amaçlı yapılaşmada zemin etütlerinin son derece

dikkatli yapılması gerekmektedir. İlçede daha çok alçak katlı konutların yaygın olması zemine uygun bir yerleşim dokusunun oluştuğunu göstermektedir. Bunlarla birlikte Antalya'nın su kaynaklarının büyük kısmını barındıran sahada sanayi faaliyetlerinin yoğun olması boşluklu yapıdaki zemine atıkların sızmasına ve su kaynaklarının kirlenmesine sebep olabilir (Sarı, 2007: 48).

Antalya ve çevresi depremler açısından etkin bir bölgedir. Son deprem haritalarına göre ikinci derece deprem bölgesi olarak gösterilmektedir. Antalya çevresinde bulunan ve deprem üreten fay kaynakları; Fethiye-Burdur Fay Zonu, Helenik-Kıbrıs Fayı'nın Finike açıklarında uzanan bölümü, Kıbrıs Yayı'nın devamı kabul edilen Kırkkavak Fayı, Aksu Fayı boyunca uzanan fay zonu, Kemer-Isparta ve Kemer-Korkuteli uzanımlı deprem aktivitelerinin birleşiminden oluşan Antalya Zonu'dur. Bunlar arasında hasar yapıcı ve yıkıcı depremler özellikle Helenik-Kıbrıs Yayı boyunca yoğunlaşmaktadır. Antalya'nın yerleşim alanı, Antalya ve Aksu sismotektonik bölgeleri içinde yer almaktadır. Antalya Körfezi içerisinde ve Antalya kent alanını da içine alan karasal bölgede yoğun küçük deprem etkinliği gözlenmektedir. Özellikle 4.0 büyüklüğünün altında çok sayıda deprem meydana gelmektedir (Dipova ve Cangir, 2011: 96-97; Özmen, 2013: 58-59).

Antalya kenti, sık sık depremlerin görüldüğü ve bu nedenle önemli riskler taşıyan bir bölgede yer almaktadır. Bölgenin aktif fay hatlarına yakınlığı ve bazı bölümlerindeki zemin yapısının zayıflığı, kentsel yapılaşmayı doğal afetlere karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Özellikle kentin doğu ve batısında bulunan alüvyon araziler, zemin sıvılaşması riski taşıyarak deprem anında afet şiddetinin artmasına sebep olabilecektir. Ayrıca Antalya'daki konut stoğunun önemli bir kısmı, 2000 yılı öncesinde inşa edilen yapılardan meydana gelmektedir. Bu yapılar, hem eski yapı yönetmeliklerine göre inşa edilmiş olması hem de malzeme ve mühendislik uygulamalarındaki eksiklikler nedeniyle depremlere karşı büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Bununla birlikte Antalya'da bulunan turizm tesislerinin büyük bir kısmı, deprem kaynaklarına yakın alanlarda ve kıyıdaki boşluklu ve zayıf zeminler üzerine inşa edilmiştir. Bu durum yaşanacak herhangi bir deprem durumunda ciddi riskler oluşturmaktadır (Dipova ve Cangir, 2011: 94). Genel olarak Antalya'da kapsamlı bir deprem etüdü içerisinde zemin analizleri ve mevcut yapı stoğuna ait dayanıklılık testleri gerçekleştirilerek özellikle kent merkezinde bir kentsel dönüşüm programının hayata geçirilmesi elzemdir. Ayrıca yeni yapılacak binaların modern deprem yönetmeliklerine uygun şekilde ve zemine göre fore kazık veya radye temel uygulamalarıyla inşa edilmesi sağlanmalıdır.

1.2. Yeryüzü Özellikleri

Yeryüzü şekilleri, kentleri etkileyen en önemli fiziksel faktörlerin başında gelmektedir. Kentin kuruluş yeri, kent planı, gelişme yönü, ekonomik faaliyetleri ve ulaşım sistemi gibi pek çok unsur, yeryüzü özelliklerinden birinci derecede etkilenir. Örneğin; düz araziler, genellikle kentsel yayılımı kolaylaştırarak geniş yerleşim alanlarının oluşmasına olanak tanırken, engebeli ve dağlık bölgeler, daha sınırlı ve parçalı bir kentsel alana izin verebilir. Çalışma sahamızın bulunduğu Antalya ilinin büyük kısmı yerleşime uygun olmayan bir fiziki yapıdadır. İlin %77,8'ini dağlık alanlar, %12'sini engebeli alanlar, %10,2'sini ise ovalar oluşturur. İl genelinde topografya, dar kıyı düzlükleri ve bunların gerisindeki yüksek sıradağlardan meydana gelmektedir. Büyük oranda karstik yapıda olan arazide buna uygun yer şekilleri gelişmiştir. Polye, dolin, kanyon, mağara, düden vb. gibi karstik oluşumların pek çok örneği görülebilmektedir. İlin güneyinde geniş Antalya Körfezi vardır. Batı Torosların güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda ilerleyen batı kanadı ile güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda uzanan doğu kanadı, kuzeyde Isparta çevresinde birleşmektedir. Bu iki dağ sırası arasında kuzeye doğru daralan çukurluğa güneyden Akdeniz'in sokulmasıyla körfez meydana gelmiştir. İlin merkezi olan Antalya kenti de körfezin ortasında bulunan doğal bir liman etrafındaki düzlüğe kurulmuş bir kıyı yerleşimidir. Dünya genelinde kıyı kentleri, fiziki şartlara bağlı olarak kıyı ovaları, deltalar veya kıyı falezleri üzerine inşa edilmektedir (Dipova, 2005: 12; İ. Kayan, 1990: 10). Antalya da kıyı falezleri üzerine kurulmuş en önemli örneklerden birisidir.

Antalya kentinin bulunduğu sahada 4 farklı yeryüzü ünitesinin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bunlardan ilki Kuaterner yaşlı traverten düzlüklerinden meydana gelmektedir. İkincisi yer yer traverten kompleksleriyle birlikte bulunan karstik ünitelerdir. Üçüncü ünite, özellikle Kırcami, Havaalanı, Pınarlı, Altınova çevresinden başlayıp güneyde falez yamaçları ile Akdeniz kıyısına kadar ulaşan dolin-uvala kompleksleri üzerinde ve Yamansaz bölgesinde bulunan eski göl tabanlarıdır. Dördüncüsü ise akarsular tarafından oluşturulan alüvyal taşkın düzlüğü, alüvyal yelpaze ve kolüvyal ünitelerden oluşan arazi formlarıdır (Harita 1.2) (Sarı, 2007: 45). Antalya kenti batı ve kuzeyinde Toroslar tarafından çevrelenmiş geniş traverten alanın üzerine yerleşmiştir. Traverten sahanın denize kavuştuğu yerler yüksek falezleri meydana getirmiştir. Falezli kıyıların oluşumunda dalga erozyonu ve buna bağlı gelişen kıyı gerilemesi etkilidir. Falezin şekli ise kaya kütlelerinin dayanıklılık derecesiyle birlikte denizel ve karasal erozyonun göreceli şiddeti sonucu ortaya çıkmaktadır. Antalya gibi deniz aşınmasının karasal yüzey erozyonundan daha etkin olduğu yerlerde dik ve dike yakın falezler ve bunun gerisinde yatay ve yataya yakın platolar meydana gelmektedir (Dipova, 2005: 13; Emery ve Kuhn, 1982: 646).

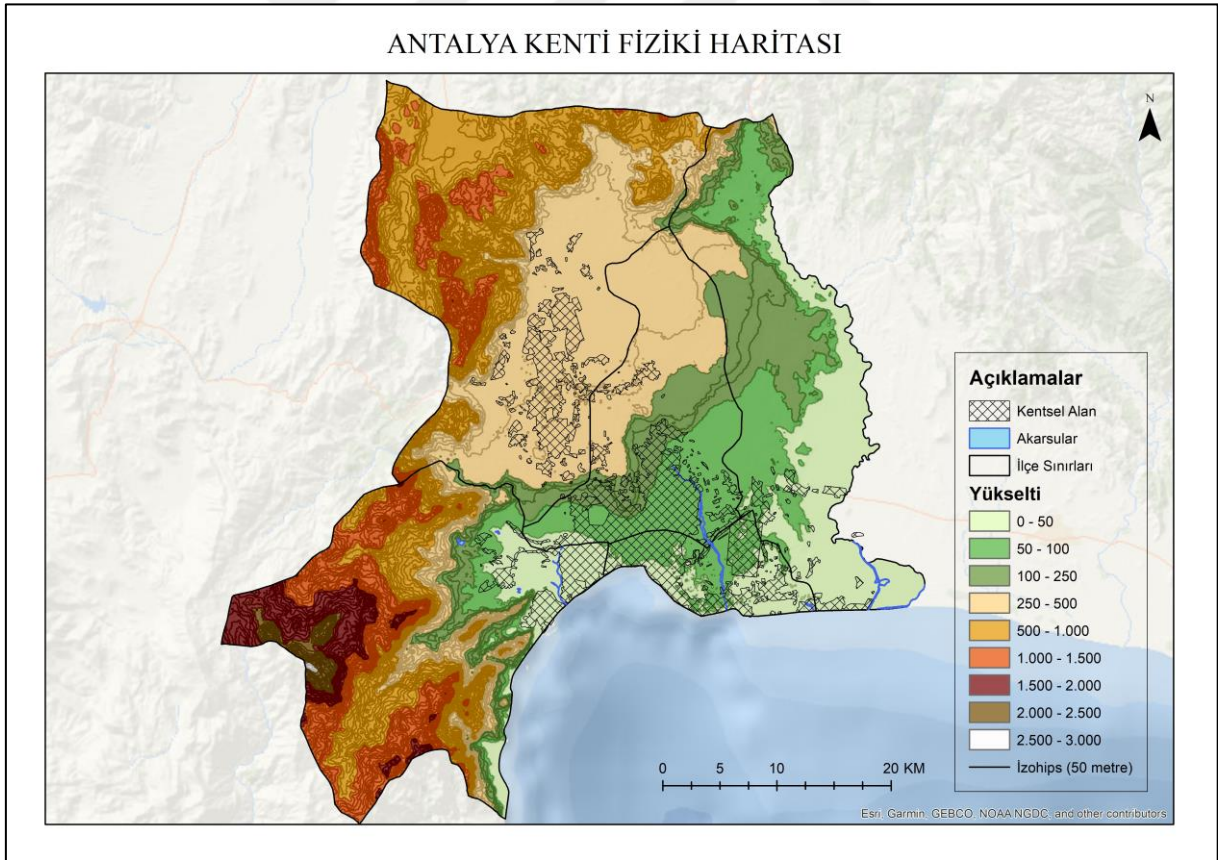

Fotoğraf 1.1 Antalya Kenti Kıyı Hattı Görünümü (Antalya Sokakları, 2019)

Antalya kentinin çekirdeği, falezlerin aşındırmayla içe doğru büküldüğü, bugün Antalya Yat Limanı ve etrafındaki Kaleiçi olarak bilinen alanı kapsamaktadır. Konumun yerleşim amaçlı seçilmesini sağlayan Antalya limanının koyağı, kenarları eğimli ve ön tarafı denize açılan yarım daire şekilli bir yapıdadır. Bu alan deniz erozyonu ile önü açılmış bir çökme dolini olarak yorumlanmıştır. Ayrıca deniz seviyesinin yükselmesi sonucunda koyak tabanı sular altında kalmış ve doğal liman haline gelmiştir. Liman çıkışında deniz derinliği 40 metre civarında iken, liman içinde en fazla 10 metreye ulaşmaktadır (Alagöz, 1973: 34; Dipova, 2005: 13). Liman uzun dönemler boyunca Antalya'nın önemli bir ticaret kenti olmasını sağlamıştır. Anadolu'nun iç kesimlerinden özellikle Akdeniz Avrupası ve Kuzey Afrika ülkeleriyle gerçekleştirilen ticaretin duraklarından birisi haline gelmiştir. Ancak Antalya liman alanının nispeten dar ve sıkı olması zamanla büyüyen gemi boyutlarını karşılayamamasına sebep olmuştur. Günümüzde liman sahası turistik tekne ve yatlara ev sahipliği yapmaktadır.

Kentin deniz kıyısı boyunca uzanan Antalya falezleri, doğuda Karpuzkaldıran mevkisinden batıda Konyaaltı Plajına kadar yaklaşık 17 km mesafedir. Falezlerin denizden yüksekliği ortalama 40 metredir. Konyaaltı Plajının kuzeyinde falezler batıya doğru devam eder, ancak günümüzde kumsalın gerisinde kalmıştır. Aynı şekilde kentin doğusunda Lara Plajı ve Yamansaz Sulak Alanının gerisinde de falezler devam etmektedir. Antalya'nın falezleri kentin kuruluşundan beri savunma amaçlı olarak ayrıca deniz feneri ve su değirmeni gibi yapılar için kullanılmıştır (Dipova, 2005: 14). Kıyıda falezlerden başlayan kent yerleşimi, Antalya Ovası boyunca yayıldıktan sonra Döşemealtı bölümüne kadar ulaşır. Bu yayılımda traverten basamakları kentin bazı kısımları arasında ayrımları sağlar. Özellikle Kepez ilçesinin

ortasında Göçerler ve Kütükçü Mahallelerinin kuzeyinden geçen ve Masadağı olarak belirtilen alanı kapsayıp kuzeydoğuya ilerleyen plato, falezlerden sonra ikinci bir teras oluşturur. Bu plato basamağının yamaçları gecekondularla yerleşmeleriyle özdeşleşmiştir. Çoğunlukla vakıf ve devlet arazisi olan ve yerleşmeye çok da uygun olmayan arazi, yoğun gecekondularla işgal edilmiştir. Kent içinde bir yamaç yerleşmesi özelliği gösteren bölümde, oldukça sık bir kent dokusu ve estetikten yoksun bir favela havası meydana gelmiştir. Üst üste yerleşmiş konutlar arasında çoğu yerde merdivenlerle sağlanan bir ulaşım ve çıkmaz sokaklar bulunmaktadır. Son dönemde gerçekleşen kentsel dönüşümle bu konutların yıkımı gerçekleşse de sağlıklı bir yerleşim alanı oluşturulamamaktadır. Kuzeye doğru iç bükey olarak faylanmaya maruz kalmış bu plato, Kepez (Duacı-Varsak ayrımı) yöresinde bu defa da dış bükey faylanma yaşamak suretiyle yükseklikleri farklı olan iki ayrı platoya dönüşmüştür. Bu platolardan ilki yaklaşık 140-160 metre yükseklikle başlayan Döşemealtı-Duacı platosu, diğeri ise yaklaşık 50-70 metre yükseklikle başlayan Düden-Varsak platosudur (Harita 1.2). Her iki plato alanının farklı yerlerindeki irili ufaklı akarsu faaliyetleri alüvyal ve kolüvyal nitelikli yelpaze yapılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sarı, 2007: 35).

Harita 1.2 Antalya Kenti Fiziki Haritası

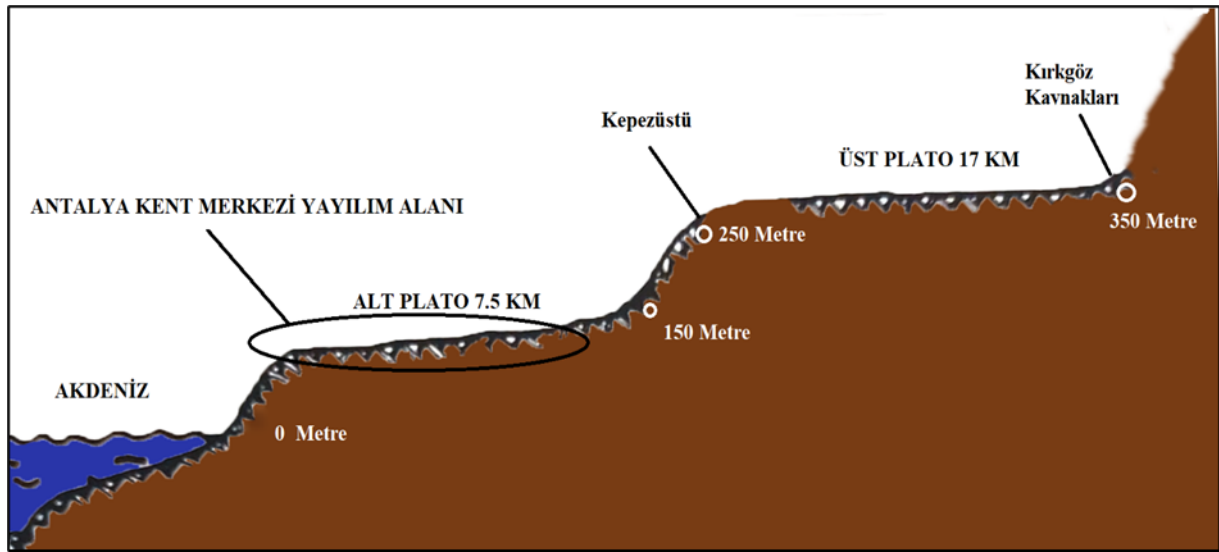
Batıda Beydağlarının uzantıları yer yer Konyaaltı ilçesi içlerine kadar girmektedir. Limanın kuzeyinden denize yaklaşılmaya başlayan bu uzantılar ile arazi eğimi birdenbire %25'in üzerine çıkar ve bu eğim kuzeybatıda Kepez'e kadar sürer. Antalya kentinin doğu bölümünde Aksu ve Yamansaz düzlükleri, batı bölümünde ise Boğa Çayı'nın oluşturduğu alüvyon sahalar yer almaktadır. Antalya kıyılarında deniz derinliği, kıyıdan 10 km uzaklığa kadar 0-200 metre arasında hafif bir eğimle değişmekte olup, daha sonra eğim artmakta ve körfez ortalarına doğru derinlik 1000-2000 metreye ulaşmaktadır (Dipova ve Cangir, 2011: 95).

Fotoğraf 1.2 Antalya Ovası'na İnen Beydağları Uzantıları (09.10.2022)

Antalya kenti büyük oranda düzlük bir sahaya yerleşmiştir. Ancak kentin batı ve kuzeyi birden yükselen dağlarla çevrelenmiş durumdadır. Özellikle batı bölümünde kent, Beydağları dolayısıyla doğal sınıra ulaşmış ve ilerleme imkânı kalmamıştır. Antalya Limanı'nın bulunduğu ve Sarısu olarak adlandırılan mahalle batıdaki son yerleşimleri meydana getirir. Kuşkusuz sarp dağlık alan olmasa kentin Kemer ilçesine doğru ilerlemeye devam edeceğini tahmin etmek güç değildir. Bu fiziki engeller dolayısıyla kentin yönü açık olan doğuya çevrilmiştir. Önce Aksu ilçesine yaklaşan kentsel alan gelecekte Serik ve Manavgat yönünde devam edecektir. Antalya'nın kent merkezi ve ana yayılım alanının yükseltisi 0-100 metre arasındadır. İlçeler bazında en düşük yükseltiye sahip yerleşim, tamamıyla kıyı kenarına yerleşen Muratpaşa'dır. Yükseltisi ortalama 50 metre civarında olan ilçenin büyük bölümü düzlüktür. Konyaaltı ilçesi kentin en dağlık bölümünü oluşturur. Kentsel yerleşim alanında yükselti oldukça düşük olmasına rağmen Konyaaltı sahilinden 1 km geride 600 metreye, 20 km geride ise 2500 metreye kadar ulaşmaktadır. Antalya kentinin orta bölümünde bulunan Kepez ilçesinde yükselti 50-100 metreden başlayarak 250-300 metreye kadar yükselir. İlçenin tam orta kesiminde bulunan traverten basamağından itibaren yükselti artar. Yerleşim alanında en fazla yükseltiye sahip ilçe

Döşemealtı'dır. Kentin kuzeyinde bulunan ilçenin yerleşim alanı 250-500 metre arasında bulunur. Genel olarak Döşemealtı Ovası olarak adlandırılan alanın hafif engebeli bir arazi yapısı vardır. Kuzeybatısı dağlarla çevrili olan ilçenin bu bölümünde yükselti 1500 metreye kadar ulaşır. Doğuda düzlük arazilerin yoğun olduğu Aksu İlçesinin kıyı ve orta bölümünde yükselti 50 metreyi geçmez. Kuzeye çıkıldıkça 250 metreye ulaşan alanlar görülür. Genel olarak Antalya yerleşim alanının engebeden uzak düzlük arazilerden oluşması yapılaşma ve kentsel büyümeye olanak sağlayan bir unsurdur. Kent genelinde hafif eğimli bir zemin yapısının bulunması inşaat süreçlerini kolaylaştırmakta ayrıca kent içi ulaşım ve altyapı sistemleri açısından maliyeti düşürerek uygun koşullar oluşturmaktadır.

Şekil 1.2 Antalya Kenti Yayılım Alanı Profili

Antalya gibi traverten tabana yerleşik ve kıyıda falezler üzerine kurulu kentler için zemin sağlığı çok önemlidir. Doğal veya beşerî etmenlerle meydana gelebilecek aşınmalar ciddi tehlikeleri beraberinde getirebilir. Bazen masif bazen de tabakalı bir yapı gösteren travertenler yer yer süngerimsi bir dokudadır. Özellikle üst plato bölgesi daha gözenekli, gevşek ve dayanım açısından zayıf fiziki özelliklere sahiptir. Bu bölgede mağara türü boşluklu yapılar ve dolin türü karstik erime çukurlukları gelişmiş bulunmaktadır. Ayrıca yeraltı erimeleri düdenlerin oluşmasına imkân sağlamıştır (Mansuroğlu vd., 2012: 257; Şenel, 1997: 10). Denize yakın alanlarda kıyı aşınması ve falez gerilemesi önemli sorunlar oluşturmaktadır. Bu sebeple yapılaşmanın kıyıdan uzak ve zemine baskı oluşturmayacak şekilde planlanması gerekir. Ancak Antalya'da yaşanan hızlı turizm ve kentleşme, geçmiş dönemde falezler üzerinde ciddi yapılaşmaya neden olmuştur. Bugün falezler üzerinde 10-15 katlı binalar bulunmaktadır. Bu yapılar temel tiplerine bağlı olarak zemine 10-15 t/m² ilave gerilme aktarabilmekte ve falezler üzerinde baskı oluşturarak erozyon hızında artışa neden olabilmektedir. Buna ek olarak yüzey sularının yeraltına sürekli deşarj edilmesi erimeye müsait kayaç yapısını daha da dayanaksız

hale getirmektedir. Diğer bir önemli husus ise kıyıya yapı yaklaşma sınırıdır. Kıyı kenar çizgisi, dar kıyılarda şevin üst sınırı olarak alınmaktadır. Ancak özel mülkiyete izin veren bu uygulama yapıların stabilitesi için ayrıca gözden geçirilmelidir. Falezlerde gerçekleşen aşınma ve devrilmeler falez üst sınırından onlarca metre geriye kadar etkili olabilmektedir. Ancak Antalya’da Eski Lara Yolu civarındaki yapılarda kıyıya 10 metrenin altına inen yaklaşımlar vardır. Hatta Kadınyarı ile Yat Limanı arasındaki bölgede falez hizasında yapılar bulunmaktadır. Yine konut işlevi bulunmasa da Atatürk Parkı üzerindeki işletmelerden bazıları denize 0 metre mesafeye konumlanmıştır. Bu yapılar gerek erozyonu artırma ihtimalleri gerekse ani gerçekleşecek kırılma ve kopmalara karşı korumasız olmaları sebebiyle risk altında bulunmaktadır. Nitekim 1980’li yılların başında eski Orduevi binasında, İskele Caddesi üzerinde ve Tophane Çay Bahçesi’nde çatlaklar ve yarılmalar gözlenmiş yine Tophane Çay Bahçesi’nin altındaki falezden bir kaya parçası düşmüştür. 2001’de Eski Lara Yolu’nun Bambus Plajı ile Dedeman Oteli arasında kalan bölümünde yarıklar meydana gelmiştir. 2002 yılında Karpuzkaldıran-Fener Mevkileri arasında iki büyük blok falezlerden koparak denize devrilmiştir. 2006 yılında Lara Bambus Plajı çevresinde göçmeler gerçekleşmiştir. 2010 yılında ise Konserve Koyu’nda meydana gelen göçükler sonucunda falezler yaklaşık 6 metre gerilemiş ve etraftaki yapılar için büyük tehdit oluşturmuştur (Dipova, 2005: 16, 2015; Fural vd., 2019).

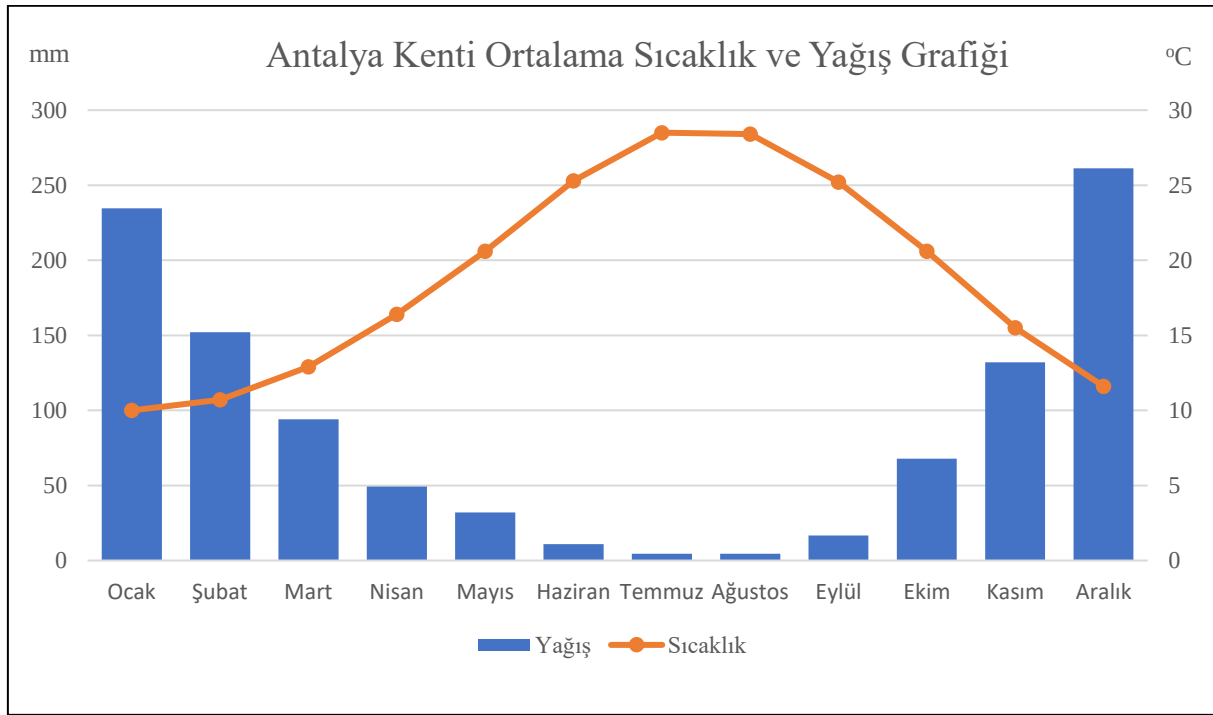
Fotoğraf 1.3 Falezler Üzerinde Tehlikeli Yapılaşmalar (DHA, 2023)

Bahsedilen aşınma olayları Antalya'nın geleceği için önemli bir sorun olarak gözükmektedir. Falez gerilemelerinin devamlı bir süreç olduğunun farkına varılması ve uzun zaman içerisinde dalga aşındırmalarının kentsel alanı iç kesimlere doğru kaydırmaya zorlayacağı bilinmesi gereken bir olasılıktır. Doğal süreç içerisinde bile falezler sürekli aşınma uğrayarak gerilemekteyken antropojenik baskılarla üzerlerinde kütle yükü oluşturulması ve kayaç erimesini hızlandıracak müdahalelerin yapılması, zemini daha fazla tehdit eder bir hale getirmiştir. Buna ek olarak gelecek dönemde yaşanması muhtemel deniz seviyesi yükselmeleri, dalga aşındırmalarının etkisini artırabilecek ve büyük çaplı kopmalara daha fazla imkân tanıyabilecektir. Tüm bu koşullar içerisinde kıyı hattında kapsamlı jeolojik etütlerin yapılması ve falezlerden en az 75-100 metre mesafeye kadar yapılaşmanın kesinlikle önlenmesi gerekmektedir. Ayrıca falezler arasında bulunan küçük koyların çeşitli işletmeler tarafından bilinçsizce müdahalelere maruz bırakılmasının önüne geçilmesi, hassas falez duvarlarına inşaat yapılmasının engellemesi elzemdir.

1.3. İklim Özellikleri

Matematiksel konum ve yerel şartların bir araya gelmesiyle şekillenen iklim, yerleşim yeri seçiminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Çünkü iklim şartları kentlerin karakterini, yerleşim dokusunu, yapı biçimlerini ve ekonomik faaliyetlerini etkileyen en önemli fiziki özelliklerden birisidir. Anadolu'nun uygun iklim koşullarına sahip Ege ve Akdeniz kıyıları Antik dönemden itibaren pek çok kentin kurulmasına ortam sağlamıştır. Bu kentlerden biri olan Antalya, tarih boyunca ılıman ve elverişli iklim koşullarının getirdiği avantajlardan faydalanmış ve Akdeniz'in önemli yerleşim merkezlerinden birisi olmuştur. Antalya kenti, bulunduğu konum itibarıyla yaz ayları sıcak ve kurak, kış ayları ılık ve yağmur yağışlı şekilde geçen tipik bir Akdeniz İklimi özelliği göstermektedir. Sıcaklık rejim tipine göre ise "Denizel Akdeniz Termik Rejimi" içerisinde yer alır (Şekil 1.3). Torosların güneyinde yer alan Antalya'nın iklimini, bölgede etkili olan hava kütleleriyle birlikte topoğrafya şartları belirler. Kentin kuzeyinin Toroslarla çevrili olması kuzeyden esen rüzgarları sınırlandırarak bulunduğu enleme göre daha sıcak bir iklime sahip olmasını sağlar. Kent deniz kenarında kurulu olduğu için denizellik etkisi görülür. Ancak yine dağlarla çevrili olması bu etkinin iç bölümlere geçmesini engeller. Antalya, ekim ayı sonlarından itibaren Orta Akdeniz'den gelen ılık ve nemli hava kütesinin etkisinde kalır. Kuzey kökenli polar hava ile güney kökenli tropikal hava kütesinin karşılaşmasıyla oluşan frontal faaliyetler, kış aylarında şiddetli yağışlara neden olur. Güneybatıdan sokulan cepheler kuzeydoğu yönünde ilerleyip Toros Dağları üzerine yükselerek şiddetli orografik yağışları meydana getirir. Bölge yaz aylarında hem Atlas Okyanusu

üzerinden gelen nemli tropikal (mT) hem de Afrika-Arabistan'dan kaynaklanan sıcak ve kuru tropikal havanın (cT) etkisinde kalmaktadır (İmar ve İskan Bakanlığı, 1971: 15; Kafalı Yılmaz, 2008: 22).

Şekil 1.3 Antalya Kenti Ortalama Sıcaklık ve Yağış Grafiği (MGM, 2022)

İklim karakteri, Antalya kenti için son derece belirleyici bir etkidir. Ilıman bir iklime sahip olan kentin doku, konut ve yapı özellikleri de buna uygun şekilde gelişim göstermiştir. Çok soğuk veya sıcak iklimlerde sık ve kendi içine kapalı kent dokusu hakimken, Antalya gibi ılıman iklime sahip kentlerde seyrek, açık ve az yoğun yapı adaları içerisinde büyük boşlukları olan kent dokuları görülmektedir (Arû, 1998: 71). Kent merkezi ve konut alanlarında yapı yoğunluğu yüksek olsa da Antalya'da yeşil alan gibi açıklıklar önemli yer kaplamaktadır. Hızlı kentleşme ve hatalı kararlar, Antalya'da iklim şartlarına uygun olmayan uygulamaların da hayata geçirilmesine neden olmuştur. Yaz aylarını oldukça sıcak geçiren Antalya'da denizden karaya doğru esen meltem rüzgarları kentin ferahlamasını sağlamaktadır. Ancak falezlerden itibaren başlayan çok katlı yapılaşma denizden esen rüzgarların önünün kesmekte ve içeriye ulaşmasına engel olmaktadır. Doğru bir planlamada denize yakın kesimde minimum kat düzeyinden başlanarak iç kesimlere doğru kademeli bir kat artışı yapılmalı ve bu sayede hava dolaşımına izin verilmelidir. Ancak deniz kenarında bir sur duvarı gibi çekilen çok katlı binalar hem kent silüetini hem de hava dolaşımını bozmaktadır. Özellikle 1960 yılındaki ilk imar planında kentin bir iç bölge kenti gibi tasarlandığı ve ciddi yanlışlar yapıldığı sıklıkla ifade edilmektedir. Ayrıca turizm yatırımlarının başlamasıyla teşvik edilen tesisler, kıyıda çok katlı yapıların önünü açmıştır. Bununla birlikte özellikle kış aylarında şiddetli yağışların görüldüğü

kentte aşırı betonlaşmanın yanı sıra derelerin de kanallara alınması sık sık sellere sebep olmaktadır.

İklimin etkileri yapılar üzerinde de belirgin şekilde görülebilmektedir. Özellikle duvar kalınlıkları, kapı ve pencere büyüklükleri, çatı tipleri ve malzeme türleri iklimin doğrudan belirleyici olduğu yapı unsurlarıdır (Ü. Özdemir, 2000: 161). Sıcak iklim şartları, Antalya konutlarında enerji ihtiyacının büyük oranda soğutma odaklı olmasına sebep olmuştur. Evlerin çoğunda temel bir ısıtma sistemi bulunmamakla birlikte yaz-kış iklim kullanımı yaygındır. Bununla birlikte son yıllarda yeni konutlarda doğalgaz kullanımı artmaya başlamıştır. Birçok konutun çatısında yer alan “gün ısı” olarak bilinen sistemler, güneş enerjisini kullanarak sıcak su sağlamaktadır. Ayrıca yeni yapılar hariç çoğu binada ısı yalıtımının zayıf olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle yaz mevsimlerinde çok yüksek elektrik sarfiyatının gerçekleştiği kentte, enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik daha fazla çaba sarfedilmelidir.

İklimin kente bugünkü etkileri kadar yarın yapacağı etkilerin de göz önüne alınması gerekmektedir. Küresel iklim değişikliğinin sıkça tartışıldığı günümüzde öngörülen iklim senaryoları, ileride kentlerimizin yeniden planlanması zorunlu kılacaktır. Akdeniz ve Antalya kıyı şeridinde bulunan konutlar, olası deniz seviyesi yükseltilerinde olumsuz etkilenecek risk grubunda yer almaktadır. Bu durum Konyaaltı ve Lara Sahillerini tamamen ortadan kaldırarak kentsel alanı da tehdit edebilir. Falezlerde aşınma ve gerilemeler hızlanarak kırık ve çökme gibi sorunlar yaşanabilir. Gerçekleşmesi istenmeyen bu senaryolar, Antalya’nın en önemli ekonomik kaynağı olana turizme de ciddi zararlar verebilecektir. Dolayısıyla mevcut bina stoklarının önümüzdeki 50 yıl içerisinde yenilenmesi, kıyı hattında konut ve tesis varlığının sınırlandırılması veya ayarlanabilir bina temellerine sahip olacak şekilde düzenlemeler yapılması gerekmektedir (Sayın ve Güler, 2023: 4).

Sıcaklık

İklimin temel iki faktöründen biri sıcaklıktır. Sıcaklık yerel özelliklere bağlı olduğu gibi genel koşullara göre de şekillenen bir özelliktir. Antalya’nın genel sıcaklık değerleri üzerinde kentin deniz kıyısında yer alması ve bölgede hakim olan hava kütleleri etkilidir (Kafalı Yılmaz, 2008: 23). Antalya’da yıllık sıcaklık ortalaması 18,8 °C’dir. En sıcak ay 28,5 °C ile temmuz ayıdır. Sıcaklık ortalaması en düşük ay ise 10 °C ile ocak ayıdır. Yaz turizmi döneminde kentin sıcaklık ortalaması 25 °C’nin üzerindedir. Antalya’da yıl boyu sıcaklık ortalamalarının 10 °C’nin altına düşmemesi kentin tarım ve turizm açısından elverişli olmasını sağlamaktadır (Tablo 1.1). Eylül ve Ekim aylarının da sıcak geçmesi turizmin daha uzun bir sezona yayılmasını sağlar. Bir yerleşim alanının sıcaklık değerleri özellikle konut yapılarında etkisini

göstermektedir. Antalya'nın geleneksel konutları büyük oranda taş ve ahşap malzemelerle inşa edilmiştir. Bu malzemelerin yazın serin, kışın sıcak tutan yapısı ve hava sirkülasyonuna izin vermesi konut içinde rahat yaşamı mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte Antalya evlerinin avlulu olması parsel içerisinde gölge bir alan sağlayarak insanları ferahlatır. Ayrıca bahçede bulunan su kuyuları serin su teminine imkân verir.

Kentte yıllık maksimum sıcaklık ortalaması 24,2 °C olarak ölçülmüştür. Yine maksimum değerlerin görüldüğü temmuz ve ağustos aylarında ortalama sıcaklık 34,1 °C'ye kadar çıkmaktadır. Yüksek nem oranıyla birlikte hissedilen sıcaklık, genellikle daha fazla olmaktadır. Yıllık minimum sıcaklık ortalamaları 13,8 °C olarak gerçekleşmiştir. Aylık minimum değerlerde ise ocak ayında 6 °C sıcaklık ortalaması görülmüştür. Minimum ortalamalarda bile kentsel alanda 0 °C ve altında sıcaklıklar gerçekleşmemektedir (Tablo 1.1). Kentin yayılım alanında yükselti farkı çok fazla olmadığından sıcaklıkta önemli değişimler görülmez. Ancak üst traverten basamağında yer alan Döşemealtı ilçesinde sıcaklık ortalama 2-3 °C daha düşük hissedilebilmektedir. Bununla birlikte Konyaaltı ilçesinin yerleşime uygun olmayan dağlık kesimlerinde ciddi sıcaklık farkları görülmektedir. Bu kesimlerde kışın sıcaklığın 0 °C'nin altına düştüğü bilinmektedir.

Turizm ve tarımsal üretim için sıcaklık değerleri gibi bulutsuz gün sayıları ve güneşlenme sürelerinin de önemi vardır. Antalya'da yıllık ortalama bulutsuz gün sayısı 164,7'dir. Yani yılın yarısına yakın bir zamanı açık bir gökyüzüyle geçmektedir. Temmuz ve ağustos aylarında bulutsuz gün ortalaması 24 gündür. En düşük olan ocak ayında 7,9 gün bulutsuz geçmektedir. Antalya'da yıllık ortalama güneşlenme süresi ise 8,2 saattir. Güneşlenme süresinin en uzun olduğu ay 11,8 saat ile temmuz ayıdır. En kısa olduğu ay ise 4,9 ay ile aralıktır. Vejetasyon döneminde güneşlenme süreleri 8 saatin altına düşmemektedir (Tablo 1.1). Bu değerler uzun dönemlere yayılan turizmi ve tarımı mümkün kılmaktadır.

Antalya'nın uzun güneşlenme süreleri, bina tasarımlarında çarpıcı bir etki yaratmıştır. Birçok binanın dış cephesinde geniş camlar kullanılarak hem doğal ışık girişi artırılmakta hem de görsel bir açıdan açıklık hissi sağlanmaktadır. Dış cephe renklerinde ise genellikle beyaz gibi yansıtıcı renkler tercih edilmektedir. Bu tercih, ısınma maliyetlerini düşürmeye ve estetik bir uyum yaratmaya yöneliktir.

Tablo 1.1 Antalya Kenti Ortalama İklim Verileri

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Aylık Ort. Sıcaklık(°C)	10	10.7	12.9	16.4	20.6	25.3	28.5	28.4	25.2	20.6	15.5	11.6	18.8
Günlük Maksimum Sıcaklıkların Aylık Ort. (°C)	14.9	15.6	18	21.4	25.6	30.7	34.1	34.1	31.2	26.6	21.3	16.7	24.2
Günlük Minimum Sıcaklıkların Aylık Ort. (°C)	6	6.4	8.1	11.2	15.2	19.6	22.8	22.8	19.5	15.3	10.8	7.6	13.8
Aylık Bulutsuz Günler Sayısı Ort.	7.9	7.3	8.4	8	10.2	18	24	24.8	21.9	15.1	10.7	8.4	164.7
Aylık Ort. Güneşlenme Süresi (saat)	5.1	5.8	6.7	8	9.8	11.4	11.8	11.3	9.8	7.9	6.3	4.9	8.2

Kaynak:(MGM, 2022)

Yağış

Antalya’da yağış rejimi, ekim ayından itibaren Orta Akdeniz üzerinden gelen cephe faaliyetleri tarafından belirlenir (Kafalı Yılmaz, 2008: 23). Antalya’da yıllık yağış miktarı ortalaması 1060 mm’dir. Kent, en fazla kış yağışı almaktadır. Yağışlı diğer mevsimler sonbahar ve ilkbahardır. Yaz mevsiminde cephesel etkilerin kaybolması ve tropikal hava kütlelerinin görülmesine bağlı olarak yağış değerleri oldukça azalmaktadır. Yağışın en fazla gerçekleştiği ay 261,2 mm ortalama ile aralık, en az gerçekleştiği aylar ise 4,5 mm ortalama ile temmuz ve ağustos aylarıdır. Antalya’da yıllık yağışlı günler ortalaması 73,02’tür ve yılın yaklaşık 5’te 1’i yağışlı geçer. En fazla yağışlı gün sayısı ortalaması 12,47 gün ile ocak ayına aittir. En az yağışlı gün sayısı ortalaması ise 0,55 gün ile temmuz ve ağustos aylarındadır (Tablo 1.2). Antalya’da yağış çok büyük oranda yağmur şeklinde düşer. Özellikle kış aylarında cephesel faaliyetlerle gerçekleşen yağışlar çok şiddetli olmaktadır. Aşırı yağış ve yüzeysel akış sebebiyle her yıl kış aylarında sık sık sel ve su baskınları yaşanmaktadır. Bu nedenle kentsel hayatta ve tarımsal üretimde ciddi zararlar meydana gelmektedir. Özellikle artan betonlaşma ve kanalizasyon ağının yetersizliği sorun teşkil etmektedir.

Tablo 1.2 Antalya Kenti Ortalama Yağış Verileri

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Aylık Toplam Yağış Ort. (mm=kg÷m²)	234.6	152.1	94	49.4	32.1	11	4.5	4.5	16.6	67.9	132.1	261.2	1060
Aylık Yağışlı Gün Sayısı Ort.	12.47	10.52	8.57	6.41	5.07	2.47	0.55	0.55	1.74	5.41	7.42	11.84	73.02

Kaynak: (MGM, 2022)

Kentte sıcaklık ortalamaları 0 °C’nin altına düşmediği için kar yağışı ve don olayı çok ender gerçekleşmektedir. Kar yağışları, kentsel yerleşmenin bulunmadığı Beydağlarının yüksek kesimlerinde görülmektedir. Kar yağışlarının görülmemesi ve yılın uzun döneminin yağışsız

geçmesi konut mimarisini etkilemiştir. Özellikle yağışla doğrudan ilgili olan çatı tipleri, buna uygun şekillenmektedir. Antalya'nın geleneksel konutlarında az eğimli kırma çatılar bulunmaktadır (Fotoğraf 1.4). Bunlar yağmur suyunu hafif bir akışla dışarıya aktarır. Kar yağışı olmadığı için eğim oranı düşüktür. Antalya'da modern konutların bir bölümünde düz şekilli dam olarak ifade edilen çatı tipi görülmektedir. Sert iklimler için uygun olmayan bu çatı şekli, ülkemizde Akdeniz Bölgesi boyunca yaygın olarak görülür. Ancak şiddetli yağmur dönemlerinde binaya su sızdırmamaları için su tahliyesinin doğru yapılması gerekir. Bu tarz çatılar genellikle yiyecek kurutma işlerine ve gün ısı tesisatlarına da uygundur. Diğer bir çatı tercihi, yine hafif eğimli genellikle tonoz veya kırma şeklindeki çatı tipidir. Bunlarda çatının üzeri kiremit veya yeni nesil çatı malzemeleriyle kaplıdır. Bu çatı tipi de yine gün ısı tesisatlarının kolay kurulumuna imkân vermektedir.

Fotoğraf 1.4 Geleneksel Konut Dokusunda Çatı Örnekleri (Antalya City Guide, 2025)

Basınç ve Rüzgarlar

Antalya'nın basınç ve rüzgâr değerlerinde bölgede etkili olan hava kütleleri ve topografik durum etkilidir (Kafalı Yılmaz, 2008: 25). Yaz mevsiminde kısmen muson dolaşımının kuzey kesiminde oluşan sıcaklık artışına bağlı olarak basınç düşmektedir. Kentte yıllık ortalama hava basıncı, 1006,7 hPa'dır. Basıncın en yüksek olduğu zaman dilimi sıcaklığın düşük olduğu kış ayları, en düşük olduğu dönem ise sıcaklığın en yüksek olduğu yaz aylarıdır (Tablo 1.3).

Tablo 1.3 Antalya Kenti Ortalama Hava Basıncı Verileri

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Aylık Ort. Hava Basıncı (hPa)	1010.3	1009.4	1008.1	1006.7	1005.8	1003.4	1000.2	1000.9	1004.9	1008.8	1010.8	1010.9	1006.7

Kaynak: (MGM, 2022)

Topografik faktörler yerel rüzgarları en çok etkileyen unsurlardandır. Antalya'da Eğirdir Gölü ile Antalya Körfezi arasında kuzey-güney doğrultusunda uzanan tektonik oluk boyunca hava akımının kanalize olması kuzey yönlü rüzgârlara sebebiyet verir (Kafalı Yılmaz, 2008: 26). Yıl boyu esen rüzgarların %22,9'unu kuzey yönlü rüzgarlar oluşturur. Yıllık rüzgar hızı ortalaması 2,8 m/sn'dir. Rüzgâr hızının en yüksek olduğu ay ocaktır (Tablo 1.4). Kışın yüksek kesimlere gerçekleşen kar yağışı sonrası kuzeyden esen rüzgarlar kentin havasını ciddi oranda soğutabilmektedir. Antalya kenti, zaman zaman şiddetli rüzgâr ve fırtınalara da maruz kalmaktadır. Bu durum ağaç ve direklerin yıkılmasına, çatı ve panel gibi malzemelerin uçmasına ve seraların dağılmasına yol açarak kentte tehlikelere ve ekonomik kayıplara sebebiyet vermektedir. Bu gibi afetlere karşı kent içi yeşil alanlar genişletilmeli ve rüzgar hızını artıracak koridorlar engellenerek önlemler alınmalıdır. Ayrıca konutlarda kaplama dayanıklılığın kontrol edilmesi ve güvensiz malzemelerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Tablo 1.4 Antalya Kenti Ortalama Rüzgar Verileri

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Aylık Ortalama Rüzgar Hızı (m÷sn)	3.2	3.2	3.1	2.7	2.5	2.7	2.6	2.5	2.6	2.6	2.6	3	2.8
Aylık Hakim Rüzgar Yönü ve Yüzdesi (%)	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N
	22.88	20.9	19.56	17.45	14.47	13.28	12.54	14.39	17.95	20.35	22.9	21.53	22.9

Kaynak: (MGM, 2022)

Nem

Antalya, deniz kenarında bulunması sebebiyle yüksek nem oranlarına sahip bir kenttir. Kentte yıllık ortalama nispi nem %63,8 civarındadır. Nemin en yüksek olduğu zaman kış aylarıdır. Nem oranı aralık ayında %68,6 ile en yüksek seviyedir (Tablo 1.5). Yüksek sıcaklık yaz aylarında nispi nem oranını bir miktar düşürse de nem seviyesi hissedilen sıcaklık değerlerini artırmaktadır. Bu durum hayat kalitesini ciddi şekilde etkilediği için konut ve işyerlerinde klima gibi iklimlendirme sistemleri yoğun şekilde kullanılmaktadır. Ayrıca geçmişten beri Antalya civarında yaylacılık kültürü gelişmiştir. Bölgede geleneksel yaylacılık giderek azalsa da sayfiye amaçlı yaylacılık sürdürülmektedir. Antalya yerlilerinin pek çoğunun yüksek kesimlerde ya da civar ilçelerde yayla evleri bulunmaktadır. Son dönemde Döşemealtı ilçesi de bu tarz ikincil konutlar için bir tercih olmaya başlamıştır. Nispeten serin havası ve genellikle bahçeli inşa edilen konutlarıyla kırsala yakın bir yaşam tarzı oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Tablo 1.5 Antalya Kenti Ortalama Nispi Nem Verileri

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Aylık Ortalama Nispi Nem (%)	67.1	66.6	65.6	67.3	67.3	60.5	57.6	59.4	58.8	60.9	65.4	68.6	63.8
Kaynak: (MGM, 2022)													

1.4. Su Kaynakları

Tarih boyunca yerleşmelerin kuruluş yeri seçiminde en çok dikkat edilen unsurlardan biri su kaynaklarına yakınlık olmuştur. Birçok büyük medeniyet önemli akarsuların etrafında ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bir anlamda hayatın kaynağı olarak görülen su, insanın fiziki ihtiyaçlarını karşılamasının yanında ekonomik faaliyetlerinde de kullandığı temel gereksinimdir. İlkçağlardan beri pek çok yerleşime ev sahipliği yapmış Antalya ili, su varlığı açısından zengin sayılabilecek bir konumdadır. İl geneli büyük oranda karstik bir araziye sahip olduğundan sızmaya imkân tanıyan yeraltı boşlukları bulunmakta ve buna bağlı kaynak alanlar ve düdenler sıklıkla görülmektedir. İl topraklarında bulunan akarsuların çoğunluğu kaynağını Toroslardan alan kısa boylu, rejimleri düzensiz ve sel karakterli sulardır. Akdeniz Bölgesi genelinde olduğu gibi debileri mevsimlere göre büyük değişiklikler göstermektedir. Kurak ve çok sıcak geçen yaz ayları sebebiyle mevsim sonlarında akarsuların debileri iyice azalmakta ve bazıları tamamıyla kurumaktadır. Sonbahar yağışlarıyla tekrar canlanan akarsular, ilkbahardaki kar erimeleriyle birlikte en üst su seviyesine ulaşmaktadır. İlin en büyük akarsuları Manavgat Çayı ve Köprü Çayı'dır (İmar ve İskan Bakanlığı, 1971: 27).

Antalya kentinde su kaynakları son derece büyük önem arz eder. Aslında kentsel alan zemininin oluşması ve şekillenmesi büyük oranda su hareketlerine bağlı olarak gerçekleşmiştir. Antalya kentinin su varlığı yeraltı su kaynakları, akarsular, küçük dereler ve göllerden oluşmaktadır. Özellikle kentin kuzeyinde Torosların eteklerinden çıkan Kırkgöz Kaynakları, ana su kaynağını meydana getirir. Bu kaynaklardan çıkan sular, kentin traverten tabanını oluşturduğu gibi yüzyıllardır kentin su ihtiyacını da karşılar. Kırkgöz Kaynakları, Antalya kent merkezinin yaklaşık 30 km kuzeyinde Döşemealtı ilçesi sınırlarındaki Katran Dağı eteklerinden Mesozoik yaşlı kireçtaşları arasından çıkar. Kuzeydoğu-güneybatı ekseninde 1 km mesafede 5 farklı gözeden çıkan kaynak, burada bir göl oluşturur. Kaynağın toplam debisi 15 mVs olarak ölçülmüştür. Yağışlı dönemlerde su seviyesi artan kaynak gölü, drene edilerek sularının bir bölümü Bıyıklı Düdenine aktarılmaktadır. Ayrıca Döşemealtı ilçesinde sulama amaçlı kullanılmakta ve DSİ tarafından yapılan kanal ile ilçe merkezinden geçerek Kepez Elektrik Santralini beslemektedir. Kırkgöz Kaynakları haricinde çevrede traverten zemin arasındaki boşluklardan çıkan başka kaynaklar da bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemlileri Düdenbaşı, Kemerağzı, Mağara, Arapsuyu, Duraliler-Okul ve Hurma Kaynaklardır. Düdenbaşı Kaynağı 17 mVs ortalama debiye sahipken diğer kaynakların ortalama debisi 0.5-2,5 mVs gibi düşük düzeydedir. Kaynaklardan çıkan suların bir kısmı yüzeysel akışla kentsel alan içerisinde geçerek Akdeniz'e boşalır. İki kol halinde akan Arapsuyu, bunun örneklerinden biridir. Düdenbaşı Kaynağının suları meşhur Düden Şelalesini meydana getirir. Devamında Düden Çayı ismiyle yüzeysel akışla ilerleyerek Karpuzkaldıran Mevkisinden şelalelerle denize boşalır. Geçmişte menderesli ve örgülü şekilde akan çay, sonradan kanal içine alınarak tek kola düşürülmüştür (Atilla ve Arıkan, 2001: 46; Dipova, 2005: 20; Nazik ve Altuğ, 1985).

Fotoğraf 1.5 Karpuzkaldıran Şelalesi (05.06.2023)

Geçmişten beri Antalya kentinin içme suyu yeraltı kaynaklarından sağlanmaktadır. 1950’li yıllara kadar kent merkezinde Kaleiçi’nden çıkan kaynak kullanılmıştır. Ayrıca eski kent sakinlerinin bazı ifadelerinde önceden sokak aralarında kaynaklardan çıkan küçük derelerin aktığı ve insanların su ihtiyaçlarını buralardan temin ettiği belirtilmektedir. Hatta Yediarıklar olarak anılan ve günümüzde Kızıltoprak Mahallesi’nin bulunduğu çevre, kaynakların kurutulmasının ardından 1965 yılında gecekondulaşmaya başlamıştır. Yıllar içerisinde 200’den fazla gecekondunun yerleştiği mahallede, yumuşak zeminden dolayı evlerde çökme tehlikeleri meydana gelmektedir (Sarı, 2007: 58). Bazı evlerin eğildiği ve belirli kısımlarında derin çatlakların oluştuğu görülmektedir (Fotoğraf 1.6).

Fotoğraf 1.6 Eğilme Gösteren Müstakil Konutlar (DHA, 2020)

Nüfusun artması ve kentsel alanın genişlemesi, su tüketiminin fazlalaşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla yeni kaynaklara erişim ve kentsel çapta su şebekesinin kurulması ihtiyaç haline gelmiştir. Uzun yıllar süren çalışmalarla Kırkgöz, Duraliler ve Mağara Kaynaklarıyla Boğa Çayı kuyuları gibi su rezervleri kullanıma alınmıştır. Günümüzde merkez ilçelerin içme, sulama ve kullanma suyunun %99'u yeraltı suyu kuyularından, %1'i ise kaynaklardan temin edilmektedir. Bahsedilen sular, Duraliler Pompa İstasyonu, Termessos Pompa İstasyonu, Boğa Çayı Pompa İstasyonu, Gürkavak Kaynağı ve Yemişpınarı Kaynağından karşılanmaktadır. 2020 yılı planına göre kaynakların toplam kapasitesi 6509 lt/sn olarak hesaplanmıştır. Son dönemde kentleşme, artan nüfus, iklim değişiklikleri ve tüketimin çoğalması gibi sebeplerle kaynaklarda su miktarı azalmaktadır. Ayrıca bazı kaynaklarda kirlilik tespit edilmiş olup su temini durdurulmuştur (Arslan vd., 2013: 161; Manavoğlu, 2007: 123; Şener ve Bektaş, 2021: 380). Kentin ilerleyen zamanda su sıkıntısıyla karşılaşmaması adına kaynakların koruma altına alınması, havzaların işgal edilmemesi ve kirliliğin önlenmesi gerekmektedir.

Antalya merkez ilçelerinden geçen iki önemli akarsu bulunmaktadır. Bunlar kentin batısındaki Boğa Çayı ve doğusundaki Aksu Çayı'dır. Konyaaltı ilçesindeki Boğa Çayı yaklaşık olarak 25 km uzunluğunda bir havza içerisinde akış göstermektedir. Boğa Çayı havzası, Antalya kent merkezinin yaklaşık 7 km kuzeybatısında yer almaktadır. Taşkın karakterli farklı derelerin birleşiminden oluşan havza 822,23 km²'lik bir yağış alanına sahiptir

ve bunun 113.9 km²'lik kısmı 1500 metrenin üzerindedir. Havzada akış esnasında Doyran Çayı ve kuzeyden gelen Karaman Çayı birleşerek Göksu Çayı adını almaktadır. Devamında 1 km'den fazla akışını sürdürdükten sonra Çandır Çayı ile birleşerek Boğa Çayı'nı oluşturmaktadır. Vadi boyunca travertenlerden çıkan kaynak sularıyla beslenen akarsu, Boğa Çayı ismiyle yaklaşık 1,5 km mesafe katederek Konyaaltı sahilinde Antalya Limanı'nın doğusunda Akdeniz'e dökülür. Kış ve ilkbahar aylarında gerçekleşen yağışlar ve Toros Dağlarındaki karların erimesiyle çayın debisi en yüksek değerlere ulaşmaktadır. Yaz aylarında ise Karaman, Doyran ve Çandır sularının yok denecek kadar azalması, Boğa Çayı'nın debisini etkilemektedir. Ancak ovanın doğusundaki travertenlerden çıkan kaynak suları ve yeraltı su rezervlerinden beslenme sayesinde az miktarda akış gözlenmektedir (Tür ve Oğuz, 2005: 23).

Boğa Çayı, Antalya kentsel alanını şekillendiren önemli kaynaklardan birisidir. Kentin batı bölümünün zemin yapısının oluşmasında ve kıyı hattının biçimlenmesinde temel unsur Boğa Çayı'nın aşındırma ve biriktirme faaliyetleridir. Günümüzde ise akarsu, kentin batısını iki parçaya bölen bir doğal eşik ve çeper kuşak hattı meydana getirmektedir. Burası kıyıda Liman ve Gürsu Mahallelerinin ortasından geçerek kentsel alanı kesintiye uğratar ve kuzeye doğru Göksu Çayı ve batıya doğru Çandır Çayı kollarının ortasında üçgen biçiminde geniş sayılabilecek bir tarımsal alanı oluşturur. Bu alanın kuzeybatısına ilerledikçe yarı kırsal yerleşmeler ortaya çıkmaktadır.

Boğa Çayı havzası son dönemde artan müdahalelere maruz kalmaktadır. 2014 yılında tasarlanan Boğa Çayı Projesi ile akarsuyun üst çıgırlarına eğlence ve yaşam alanları, alt çıgırına ise yatağı derinleştirilerek bir çay ağzı marinası kurulması planlanmıştır. Ayrıca gerçekleştirilecek çalışmalarla çayda yaşanan taşkınların da önüne geçileceği belirtilmiştir. Sonrasında ciddi eleştiri ve endişelerle karşılaşan proje revizyonlara uğramıştır. Sonunda marina fikrinden vazgeçilmiş ve yatak genişletilip derinleştirilerek, çayın denizle buluştuğu bölüme yakın bir gölet oluşturulmuştur. Çökeltme havuzu görevi gören gölet içerisinde ince taneli malzeme birikmektedir (Dipova, 2019: 74). Proje halen eleştirilere neden olmakta ve taşkın sorunun da önüne geçememektedir. Boğa Çayı, aşırı yağışların olduğu dönemde taşmakta ve ciddi maddi hasarlara sebep olmaktadır. Proje dışında Boğa Çayı çevresinin büyük bir kısmı imara açılarak hızla yapılaşmaya maruz bırakılmıştır. Özellikle son yıllarda turizm yatırımlarının bu yöne kaymış olması havzanın işgalini hızlandıran bir diğer etken durumundadır. Bunlarla birlikte taşınma sonucu oluşan Boğa Çayı havzasındaki kum-çakıl rezervlerinden uzun yıllardan beri malzeme alımı yapılmaktadır. Dere yataklarından elde edilen kum ve çakıl, taş ocaklarından temin edilen malzemeden daha ucuz ve kalitelidir. Bu sebeple kente en yakın ve yeterli rezerv olan Boğa Çayı'ndan malzeme alımı yoğunlaşmıştır. Bu durum

Boğa Çayı havzasının yakınlarında kurulu olan yerleşim birimlerinde olumsuz çevresel etkiler yaratmaktadır. Ayrıca geniş çapta malzeme alınması, dere yatağının yer değiştirmesine neden olmuştur. Antalya'nın önemli narenciye üretimi potansiyeline de sahip olan saha, giderek zarar görmektedir (Tür ve Oğuz, 2005: 24).

Antalya kenti sınırlarından geçen diğer önemli akarsu Aksu Çayı'dır. Isparta ilinde bulunan Davraz ve Akdağ'dan doğup çeşitli kaynak sularının birleşmesiyle oluşan Aksu Çayı, yaklaşık 145 km yol kat ettikten sonra Akdeniz'e dökülmektedir. Aksu Çayı havzasının su toplama alanı 8000 km²'dir. Kaynaklarının büyük kısmını Isparta ili sınırlarında bulunan ve havzanın kuzeyi ve orta çığırı olarak kabul edebileceğimiz kesiminden toplamaktadır. Bu bölümde Eğirdir ve Kovada Göllerinden de beslenme sağlamaktadır. Havzadaki akarsuların yatak eğimleri fazla olduğundan çoğunlukla akışları hızlıdır. Boyuna profillerinde eğim kırıkları ve dolayısıyla şelaleler görülmektedir. Çayın kolları içerisinde en yüksek debiye sahip olanlar Isparta Çayı, Ağlasun Çayı ve Değirmen Deresi'dir. Zaman zaman sel karakteri de taşıyan bu akarsular, yüksek sahalardan düzlük alanlara inilen yerlerde bol miktarda malzeme bırakmaktadırlar. Aksu ilçesinin büyük kısmını oluşturan alüvyon taban Aksu Çayı'nın getirdiği bu malzemeler sonucu oluşmuştur. Oldukça verimli bu saha, Antalya'nın en önemli tarımsal üretim merkezlerinden birini oluşturur. Vadide su seviyesi yaz aylarında oldukça düşmesine rağmen her zaman suyu vardır. Kış ve ilkbahar aylarında sağanak yağmurlar ve kar erimeleriyle akarsuyun debisi artmaktadır. Çayın özellikle denize ulaştığı kesimde zaman zaman taşkınlar yaşanabilmektedir. Son zamanda alınan önlemlerle bu risk bir miktar ortadan kaldırılmıştır. Aksu Çayı üzerinde kurulu 4 adet baraj bulunmaktadır. Özellikle Karacören-1 ve Karacaören-2 Hidroelektrik Santralleri elektrik üretimi açısından önemlidir. Aksu Çayı'nın suları aşağı çığırda tarımsal sulama için kullanılmaktadır (Atayeter, 2005: 121; Baykal ve Terzi, 2017: 642; Tokgözlü ve Özkan, 2018: 157).

Aksu Çayı'nın Antalya kentine görülen etkisi nispeten düşük düzeydedir. Çünkü kentsel alan henüz akarsuya yaklaşma göstermemiştir. Bununla birlikte Aksu Çayı, Aksu ilçesinin doğudaki idari sınırını meydana getirir. Dolayısıyla Antalya kentsel alanının da idari sınırını oluşturduğu ifade edilebilir. Aksu Çayı kıyıdaki turizm tesislerinin bitişi açısından bir eşik hattı oluşturmaktadır. Lara Plajı'ndan başlayarak doğuya doğru uzanan Kundu Oteller Bölgesi yoğun bir turistik tesis varlığına sahiptir. Ancak Aksu Çayı'na ulaşıldığında tesisler sonlanır. Aksu Çayı'nın doğusu ise Kumköy olarak adlandırılan geniş bir kumsalla kaplıdır ve bu alan halk plajı niteliğindedir. Ayrıca kuzeyden gelen Beşgöz Deresi bu plaj alanının ortasından denize boşalır. Plajın kuzeyi ise ormanlık bir sahadan meydana gelir. Daha doğuda Belek Turizm Merkezi başlayana kadar herhangi bir tesis görülmez.

Fotoğraf 1.7 Aksu Çayı'nın Aşağı Çığı (Kemer Gözcü, 2024)

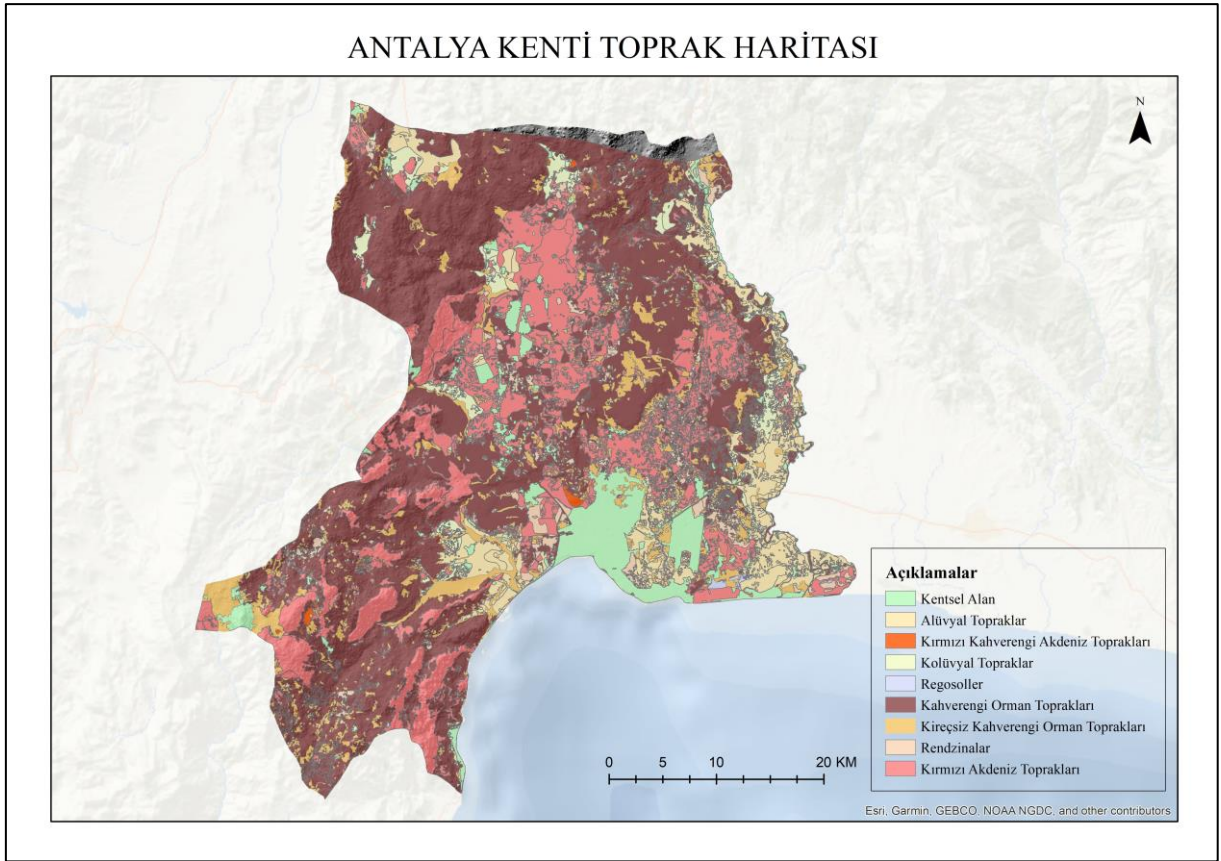
Antalya kenti ve merkez ilçeleri içerisinde göl varlığı fazla değildir. Sahanın kuzeyinde Göller Yöresi olarak bilinen bölge olmasına rağmen Antalya kenti civarında büyük göl bulunmaz. Merkezdeki göllerin tamamına yakını yapay olarak oluşturulmuş baraj gölleridir. Bunlar arasında Antalya Merkez Doyran Barajı, Antalya Merkez Doyran Boyalı Barajı, Antalya Konyaaltı Geyikbayırı Karadere Barajı, Küçük Aksu Barajı, Aksu Karaöz Çepeli Barajı ve Ekşili Barajı bulunmaktadır. Bu barajların tamamı tarımsal sulama için kullanılmaktadır. Kentin elektrik ihtiyacı hidroelektrik santraller vasıtasıyla karşılanmaktadır. Günümüzde merkez ilçelerde aktif olan HES'ler Çandır Çayı üzerindeki Çandır-1, Aksu Çayı üzerindeki Eskiköy ve Tınaztepe, Düden Kanalı üzerindeki Kepez-1 ve Kepez-2 santrallerdir. Bu santrallerden yıllık ortalama 221 GWh/yıl enerji üretilmektedir. İl genelinde en fazla üretimin yapıldığı HES, Manavgat Çayı üzerindeki Oymapınar'dır (DSİ, 2024).

1.5. Toprak Yapısı

Toprak yapısı, yerleşme zeminleri ve tarımsal faaliyetler açısından son derece önemli bir faktördür. Antalya kentinin yerleştiği Antalya Ovası, travertenler üzerinde kırmızı renkli killi, siltli ve humuslu bir toprak ile örtülüdür. Bu topraklar kahverengi zonal topraklar sınıfına dahil olup kuru tarıma elverişlidir. Yapılaşma açısından risk teşkil eden bir toprak grubu değildir. Kentin civarında yaygın toprak tipi, Akdeniz Bölgesi'nin karakteristik toprak türü olan terrarosa yani kırmızı Akdeniz topraklarıdır. Bu toprak grubunda A, B, C horizonlarının tamamı

görülebilmektedir. Ancak her zaman tam gelişmiş bir gövde profiline sahip değildir. Yayılım gösterdiği alanda kuru ve sulu tarım, mera ve bahçecilik yapılabilmektedir. Ziraat açısından verimli topraklardır (Atayeter, 2005: 26; Köy İşleri Bakanlığı, 1970: 56). Kentin doğusunda Aksu ve batısında Boğa Çayı'nın taşımış olduğu oldukça verimli alüvyal topraklar yayılmış gösterir (Harita 1.3). Özellikle doğudaki Aksu bölümü tarımsal açıdan çok önemlidir. Alüvyal topraklar, yeraltı su seviyesinin yüksek ve değişken olmadığı yerlerde yeterli taşıma gücüne sahip ve kolaylıkla kazılabilen iyi bir temel yapı zeminidir. Ancak homojen ve fazla sıkışık yapıda olmadıkları için deprem bölgelerinde ciddi risk teşkil ederler. Bu topraklarda deprem şiddeti sıkı zeminlere oranla 2-3 derece fazla olabilmektedir. Dolayısıyla hem tarımsal açıdan değerli olması hem de depremlerde oluşturduğu risk nedeniyle yapılaşma açısından uygun kabul edilen alanlar değildir (İmar ve İskan Bakanlığı, 1971: 26). Ancak son dönemde kentleşme ve turizm yatırımları neticesinde alüvyal topraklar üzerinde giderek daha fazla yapılaşma meydana gelmektedir. Oluşturulan her yeni imar planında alüvyal toprakların bulunduğu arazilerin bir kısmının tarımsal vasıftan çıkarılıp kentsel alana çevrildiği görülmektedir. Karar vericilerin tarımsal açıdan daha değerli olan bu toprakları koruma anlayışında olması kent geleceği için daha faydalı olacaktır.

Kentin özellikle batı ve kuzeyden sınırlarını oluşturan dağlık alanlarda iğne yapraklılar, meşe ve ardıç gibi bitkilerin altında kahverengi orman toprakları yaygındır. Bu topraklarda A, B ve C horizonlarının tamamı görülür. Uygun topoğrafyaya sahip kısımları tarıma elverişlidir. Ayrıca bu toprakların bünyeleri killi yapıdadır (Atayeter, 2005: 28). Dağlar arasında kalan vadilerde yüzeysel akışın da etkisiyle kireçsiz kahverengi orman toprakları görülmektedir. Bazı dağ yamaçlarında kırmızı kahverengi Akdeniz toprakları ve dağ eteklerinde kolüvyal topraklar bulunur. Taşınma sonucu oluşan kolüvyal topraklarda sadece A ve C horizonları görülebilir. Üzerinde yer yer bahçe tarımı yapımı, seracılık ve zeytin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu topraklar çok büyük oranda kentsel alanın dışında bulunur (Harita 1.3).

Harita 1.3 Antalya Kenti Toprak Haritası (Köy İşleri Bakanlığı, 1970)

1.6. Bitki Örtüsü

Bitki örtüsü, kentsel morfolojiyi dolaylı yollardan etkileyen faktörlerden birisidir. Çeşitli bölgelerde zaman zaman yerleşmeyi sınırlandırdığı ya da yönlendirdiği görülebilmektedir. Özellikle sık ve yoğun ormanlarla kaplı alanların yerleşim için uygun olmadığı, kentsel yapılaşma açısından çeşitli riskler taşıdığı bilinmektedir. Bu tür sahalarda yapılaşma faaliyetleri, doğal hayata büyük ölçüde zarar vermekte ve genellikle yüksek maliyetlerle sonuçlanmaktadır. Ayrıca bitki örtüsünün yok edilmesi, ekosistem dengesinin bozulmasına ve biyolojik çeşitliliğin azalmasına yol açabilmektedir. Bununla birlikte kentsel ortam içerisinde bitki örtüsünün varlığı, kent sağlığının korunması ve doğal hayatın sürdürülebilirliği açısından son derece kritik bir öneme sahiptir. Yeşil alanlar, kentlerde hava kalitesini artırmak, ısı adası etkisini azaltmak ve su döngüsünü desteklemek gibi ekolojik faydalar sağlar. Bitki örtüsü aynı zamanda kent estetiğini sağlayan unsurlardan biridir. Kent içindeki parklar, bahçeler ve ağaçlandırılmış alanlar, yaşam alanlarını daha çekici hale getirirken kent içindeki biyolojik çeşitliliğin korunmasına da katkı sağlar. Bunun yanı sıra kentsel yeşil alanlar sosyal hayat açısından da olumlu etkilerde bulunur.

Akdeniz İkliminin etkisi altında ve binlerce yıllık bir süreçte şekillenmiş olan Akdeniz Fitocoğrafya Bölgesi'ndeki Antalya'da vejetasyon, temelde çalı, orman ve ot formasyonundan

oluşmaktadır. Antalya, endemik 773 bitki türü ile ülkemizin endemizm oranı en yüksek ilidir. Ayrıca orman varlığı bakımından da birinci durumdadır. İl arazisinin kıyıya yakın bölümlerinde kızılçam ormanları, kıyıdan uzak bölümlerinde ise yaprak döken türler hakimdir. Orman altı ve tahrip olmuş alanlarda maki türleri yoğunluk gösterir. İklimsel özelliklerinden dolayı kurakçıl vejetasyonun da bulunduğu bölgede dikenli bitkilere de rastlanılmaktadır (Akköprü vd., 2022: 233; Sarı, 2007: 58; Sayan, 2001: 60).

Antalya kentsel alanında ise vejetasyon türleri kumul, kaya, maki, orman, higrofil ve kültür vejetasyonları olarak görülmektedir. Antalya kent yerleşim alanı içinde beş hem kent içinde hem de yerleşim alanına yakın kesimlerde on beş adet olmak üzere toplam yirmi adet endemik bitki türü bulunmaktadır. Bunların yanı sıra bazı nadir tür örnekleri de vardır. Kumul vejetasyonu özellikle Lara-Kundu kıyı alanlarında görülmektedir. Bu alanda endemik türler de bulunur. Ancak turizm baskısından dolayı türler ciddi tehdit altındadır. Kaya vejetasyonları büyük ölçüde kuzeybatıda Beydağları ve çevresinde görülmektedir. Higrofil vejetasyon sulak alanlar ve etrafında yayılış göstermektedir. Maki vejetasyonları gariglerle birlikte ormanların tahrip olduğu kesimlerde sıklıkça görülür. Özellikle defne, zeytin, mersin, keçiboynuzu, kocayemiş gibi türler gerek Antalya kentsel alanı içerisinde gerekse etrafında bolca bulunmaktadır. Bunlar arasında özellikle zeytin önemli ekonomik değere sahip bir türdür. Ancak Antalya’da zeytin yetiştiriciliği geri kalmış durumdadır. Orman vejetasyonu Kepezüstünde, Döşemealtı ilçesinde Düzlerçamı civarında ve Konyaaltı ilçesinin Beydağları kısımlarında yayılış gösterir. Özellikle batıda Düzlerçamı’ndan gelen ormanlık arazi, Kepezüstü Kavşağı’ndan doğuya doğru ilerleyerek kentsel alanı sınırlayan bir hat oluşturur. Bu alanın kuzeyinde Döşemealtı ilçesinin yerleşim alanı ve Kepez’de Duacı Mahalleleri bulunur. Kent ormanı, hayvanat bahçesi gibi mesire ve aktivite alanları buralarda toplanmıştır. Hâkim bitki türleri çok büyük ölçüde kızılçamdır. Son olarak kentsel yayılım alanı içerisinde kültür vejetasyonu görülmektedir. Bu vejetasyon kontrollü olarak dikilen bitkilerden oluşmaktadır. Bu bitkiler daha çok görsel etkisi yüksek olan peyzaj bitkileridir. Bazı bitkiler, iklime uygunlukları ve doğaları gereği geniş ölçüde kullanılmış ve oldukça da yayılım göstermiştir. Genellikle yol ortası refüjlerde, park, bahçe ve diğer yeşil alanlarda elle dikim suretiyle yetiştirilmektedir. Vaşington palmyesi, okalıptüs, Kıbrıs akasyası, nilüfer ve hasır otu gibi bitkiler bunlardandır (Sayan, 2001: 61). Bunlar haricinde Antalya bir narenciye kenti olarak bilinmektedir. Özellikle Konyaaltı kesiminde önemli miktarda portakal üretimi gerçekleştirilir. Son dönemde yerleşim alanının genişlemesi sonucu bahçelerde tahribat gerçekleşse de yine de ciddi bir ekonomik üretim vardır. Kent içi peyzajında da bir gelenek olarak narenciye ağaçları sıklıkla kullanılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

NÜFUS ÖZELLİKLERİ VE KENT MORFOLOJİSİ

Kentler, büyük çapta nüfus kitlelerine ev sahipliği yapan yerleşim alanlarıdır. Kent nüfusunun sayısı, kentsel alanların gelişimini doğrudan şekillendirmektedir. Kentleşme veya kentsel büyüme olarak adlandırılan süreci meydana getiren 3 temel faktör bulunmaktadır. Bunlar; doğal nüfus artışı, göçler ve kentsel sınıflandırmada yapılan değişikliklerdir. İnsan sayısının artması, daha fazla konut ihtiyacını meydana getirerek yeni alanların iskân edilmesine ve böylece kentlerin büyümesine neden olur. Karakteri itibariyle doğal nüfus artışına bağlı büyüme çoğunlukla yavaş gerçekleşir. Doğal nüfus artışı, belli bir yerdeki doğum sayısının ölüm sayısından fazla olmasıyla sağlanır. Ancak kentsel alanda doğum oranı kırsal alana göre genellikle daha düşüktür. Bunun sebebi kentlerde kadının işgücüne katılımı, eğitim seviyesinin yükselmesi ve aile planlaması gibi faktörlerdir. Genellikle bir yerde gerçekleşen kayda değer nüfus artışları, göç gibi olağandışı durumlarla ilişkilidir. Sanayi devriminin başladığı kentlerde gerçekleşen hızlı nüfus artışı bunun en güzel örneklerindendir. Ortaya çıkan iş imkanları bir anda kırsaldan kentlere göçleri başlatmış ve beraberinde kentleşmeyi getirmiştir. Maddi getiri ve kentin vadettiği yaşam koşulları insanlık tarihindeki en önemli kırsal-kentsel dönüşüme sebep olmuştur. Gerçekten de sanayi devrimi öncesi dünya genelinde %10 civarında olan kentsel nüfus oranı giderek artmaya başlamış ve 1950’de %29,6’ya 1970’te %36,6’ya 1990’da %43’e ulaşmış günümüzde ise %55’in üzerine çıkmıştır. Yine de sanayileşme ve buna bağlı kentleşme dünyanın her yerinde aynı anda gerçekleşmemiştir. Öncelikle Avrupa’da başlayan sanayileşme sonra Amerika ve Asya’ya yayılmış ve günümüzün pek çok metropol alanı bu süreçte meydana gelmiştir. Ancak halen nüfusunun önemli kısmı kırsalda yaşam süren ekonomik olarak geri kalmış pek çok ülke bulunmaktadır. Gelecek yıllara dair çizilen perspektifte kentsel nüfusun giderek artacağı öngörülmektedir. Kentleşmeyi sağlayan diğer bir faktör olan sınıflandırma değişiklikleri, kentsel alan olarak kabul edilen yerlerin kanunlarla değiştirilmesini içermektedir. Geçmişte kırsal olarak kabul edilen yerlerin kentsel alana dahil edilmesi yada tam tersi uygulamalar kentsel nüfus oranında değişikliklere neden olmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2019: 53). Sonradan bahsedeceğimiz gibi ülkemiz bu konuda en belirgin değişikliği yaşamış yerlerden biridir.

Ülkemizde gerek Osmanlı Dönemi’nin tamamında gerekse Cumhuriyetin ilk yıllarında büyük oranda tarıma bağlı olan toplumumuzun çoğunluğu kırsalda yaşam sürdürmüştür. Osmanlı’da ekonomi toprağa bağlı olduğu gibi İstanbul hariç kentsel yaşam kültürü de gelişmemiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren başlatılan sanayileşme adımları ise sınırlı

kaldığı için geniş ölçekli ekonomik ve kentsel bir büyüme meydana gelmemiştir. Böylece 1950'li yıllara kadar kentsel nüfus oranımız %25'in altında kalmış ve milletimiz büyük oranda tarım toplumu olmaya devam etmiştir. Bu dönemde sınırlı olmakla birlikte yeni başkent Ankara'ya memur ve İstanbul'a işçi göçleri yaşanmıştır. Kentsel nüfus, dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de sanayileşme faaliyetlerinin hız kazanmasına paralel artış göstermiştir. Ancak Avrupa'daki süreçten farklı olarak Türkiye'de kentleşmenin tek sebebi sanayileşme değil kırsal yaşam şartlarının zorluğu ve tarımda makineleşmeyle işgücü ihtiyacının azalması olmuştur. Bununla birlikte tarım topraklarının kırsaldaki hızlı nüfus artışını besleyememesi de kentleşmenin diğer bir nedeni sayılabilir. Sonuçta kırsal alanların fazla nüfusu itmesi, fakat kentlerin gelen bu kitleleri sindirememesi sonucu ülkemizde hızlı, plansız ve istihdam fazlasına sahip sağlıklı bir kentleşme olgusu ile karşılaşmıştır (Doğanay, 1986: 285; Keleş, 1995: 2). Bunun yansıması kentlerin kenarlarında kırsal gelenek ve mimari tarzda inşa edilen niteliksiz mesken alanları olan gecekondu şeklinde görülmüş ve kentlerin yatay yayılımı giderek genişlemiştir (Bulut ve Ceylan, 2013: 241).

1950'den sonra başlayan gelişmelerle kırsaldan kente yoğun bir göç akışı meydana gelmiştir. Öncelikle İstanbul'a yönelen göçler sonra Ankara ve İzmir gibi kentlere de devam etmiştir. Böylece 1950'den sonra ülkemizde kırsal nüfus oransal olarak sürekli bir düşüşe geçmiş ancak rakamsal olarak 1980'e kadar artışını sürdürmüştür. Bu durum hem kentlerde hem de kırsalda nüfusun artmasından ancak kentlerde daha fazla artmasından kaynaklanmıştır. 1980 sonrası kırsal nüfus miktar olarak da düşmeye başlamıştır. 1985 yılında ise ülkemizde ilk defa kentsel nüfus, kırsal nüfusu oransal olarak geçmiştir. Bu tarihten sonra da kentsel nüfus sürekli artış göstermiştir (M. Yılmaz, 2015: 170). Ancak yıllar içerisinde kentsel nüfusun artış hızı da yavaşlamaya ve dengelenmeye başlamıştır. 2012 yılına gelindiğinde çıkarılan 6360 Sayılı Kanun'la kentsel alanların büyükşehir il mülki sınırlarının tamamını kapsayacak şekilde genişletilmesi, ülkemizde kentsel nüfusun %74'ten bir anda %89'a çıkmasına sebep olmuştur (Bekdemir vd., 2014: 282). Bu oranla nüfusumuzun tamamına yakınının kentlerde yaşadığı gibi bir algı oluşmaktadır. Ancak fiiliyatta böyle bir durum söz konusu değildir. Büyükşehirler içerisinde de kırsal özelliğini sürdüren birçok yerleşim yeri vardır. Ülkelerin yaptığı bu tip kriter değişiklikleri olağandışı sonuçlar verebilmektedir.

2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Nüfus Gelişimi

Günümüzde ülkemizin en kalabalık kentlerinden biri haline gelen Antalya'nın geçmişine bakıldığında hiçbir zaman büyük nüfus kitlelerine sahip bir yerleşme olmadığı görülmektedir. Eski dönemlerde özel alanlarda uzmanlaşmanın olmaması, liman ticareti dışında

önemli bir gelir kaynağının bulunmaması ve iç kesimlerle ulaşımın coğrafi zorluğu kentin gelişimi önünde engel olmuştur. Bazı dönemler hükümdarların kente gösterdiği özel ilgiyle liman olarak etki sahasını genişletmesine rağmen yine de Akdeniz'in gözde ve güçlü kentleri arasında yer bulamamıştır. Osmanlı Dönemi öncesine dair nüfus kayıtları bulunmasa da kentsel yerleşim alanının Antalya Kalesi'nden ibaret olduğu bilinmektedir. Dönemin tahmin edilen dünya nüfusu ve Antalya Kalesi'nin alabileceği insan kapasitesi sınırlıdır. Bu yüzden kent nüfusunun birkaç bini geçmeyeceği düşünülmektedir.

Osmanlı Dönemi'nde nüfus ve kentsel gelişim düzensiz bir seyir izlemiştir. Antalya'ya dair ilk resmi nüfus kayıtları 1500'lü yıllarda başlamaktadır. Bu dönemde tutulan tahrir defterlerinde yerleşimin nüfusu ve ekonomik durumuna dair bilgiler bulunmaktadır. Arşiv kaynaklarından elde edilen ilk veriler üzerinden 1530 yılında Antalya nüfusunun 3866 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bunun 3284'ü Müslüman 582'si ise gayrimüslim nüfustur. Bu tarihlerde kentte kayıtlı 20 mahalle bulunmaktadır. Sonraki yıllarda kent nüfusu artış göstermiştir. 1568 yılına ait kayıtlarda nüfus 4890'a çıkmıştır. Bu nüfusun ise 4205'i Müslüman 685'i gayrimüslimdir. 1568 yılı kayıtlarında kentte 39 mahalle bulunmaktadır. Kente dair bir sonraki nüfus verisi 1754 yılına aittir. Bu dönemde Antalya nüfusu 9225'e yükselmiş ve bunların 8005'i Müslüman 1220'si ise gayrimüslim nüfus olmuştur (Tablo 2.1). Kentin kalenin dışına taşmaya başladığı yıllar bu zaman dilimine rastlamaktadır. Artan nüfus, kale içerisinde konut arzının yetmemesine özellikle de gayrimüslim nüfusun ciddi yer sıkıntısı çekmesine sebep olmuştur. Böylece kale dışındaki ilk mahalleler kurulmuş ve kentsel gelişim bu dönemde kale dışında ilerlemiştir.

1830 yılları Osmanlı'da ilk resmi nüfus sayımının yapıldığı dönemdir. Bu tarihte yapılan sayıma göre kentte 5879 Müslüman vardır. 1832 yılına ait bir tahmine göre Antalya nüfusu 15000-18000 arasındadır. 1837 yılında 14065-14836 arasında nüfus hesaplanmıştır. 1882 yılında ise tahmini nüfus 25000 civarına ulaşmıştır (Tablo 3.1). Bu verilerin bazıları kesinlik taşımamakla birlikte genel bir bilgi taşımaktadır. Osmanlı Dönemi boyunca yaşanan göç, salgın, isyan ve savaşlar, Antalya nüfusunda dalgalanmalara sebep olmuştur. Özellikle Osmanlı'nın giderek toprak kaybetmeye başlamasıyla Balkanlar, Girit, Kafkasya gibi yerlerden kente ciddi miktarda göç gerçekleşmiştir. Göçler sonucunda Kaleiçi'ndeki nüfus yoğunluğu oldukça yüksek düzeye ulaşmıştır. Artan göçü karşılayacak bir yerleşim alanının olmaması, yeni mahallelerin kurulması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Göçle gelen nüfusun bir kısmı kentin kuzeyine Şarampol Caddesi civarına yerleştirilmiştir. Bu alanda kentin ilk ızgara planlı yerleşim alanı inşa edilmiştir.

Tablo 2.1 Osmanlı Dönemi Antalya Kenti Nüfus Verileri

Yıllar	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
1530	3284	582	3866
1568	4205	685	4890
1754	8005	1220	9225
1832	-		15000-18000
1837			14065-14836
1882			25000

Kaynak: (Karaca, 1997: 105)

2.2. Cumhuriyet Döneminde Nüfusun Gelişimi ve Nüfus Yapısı

Osmanlı Devleti'nin son döneminde Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Mücadelesi veren ülkemiz ciddi miktarda toprak ve nüfus kaybı yaşamıştır. Ekonomik olarak da çöküntüye uğrayan toplumumuzun büyük kısmı kırsal alanlarda hayatını sürdürmektedir. Sanayileşme olmadığı için Anadolu kentlerinde nüfus düşüktür. Bu görünüm içerisinde kurulan Cumhuriyetin ilk yıllarında kayıpları telafi ederek sosyal ve ekonomik açıdan ayağa kalkma gayretleri gösterilmiştir. Devletin uyguladığı politikalarla nüfus artırılmaya, endüstri yatırımlarıyla ekonomi canlandırılmaya çalışılmıştır. Ancak sınırlı imkanlarla uzun yıllar alan kalkınma hamleleri ülkemizin her yerine aynı zamanda ulaşamamıştır.

Antalya, Cumhuriyet Dönemi'nde idari açıdan il haline gelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında merkezle birlikte toplam 9 kazadan oluşan bir yönetim yapısı vardır. Antalya kenti ise gerek nüfus gerekse yerleşim alanı açısından küçük bir kent durumundadır. Yapılan ilk nüfus sayımına göre 1927 yılı Antalya kent merkezi nüfusu 17.365 kişidir. Köyler dahil edildiğinde nüfus 38.780, il toplamı nüfusu ise 206.270 kişidir. Buna göre kentin nüfusu 20 binin altındadır ve il geneline oranı %10'u bile bulmamaktadır. 19. yüzyıla ait tahmini nüfus verilerine göre ise nüfus düşüş göstermiştir. Kentsel alan Cumhuriyet öncesi dönemle neredeyse aynı büyüklükte kalmıştır. Kent, Kaleiçi dışında Balbey, Elmalı, Haşim İşçan, Muratpaşa ve Kışla Mahallelerinin bulunduğu alandan ibarettir. Devam eden yıllarda gerek demografik gerekse kentsel gelişim yavaş hızda gerçekleşmiştir. Kent merkezinde nüfus 1935 yılında 22.993, 1940 yılında 24.957, 1945 yılında 25.037, 1950 yılında ise 27.478 olmuştur. Bahsedilen periyotta nüfus artış hızı düşüktür. En hızlı artış 1927-1935 arası gerçekleşmiş ve %3,5 seviyesinde olmuştur. Diğer aralıklarda artış hızı %2'ye dahi ulaşmamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ele alınan aralıklar içerisinde Antalya nüfusu hiç azalışa geçmemiş, en düşük nüfus artış hızı ise 1940-45 yılları arasında %0,06 seviyesinde gerçekleşmiştir (Tablo 2.2). İkinci Dünya Savaşı'na denk gelen bu periyotta nüfus neredeyse hiç artmamış ve yalnız Antalya'da değil ülke genelinde de nüfus durağanlaşmıştır. Ancak 1940'tan itibaren kentte yeni yerleşim alanları oluşmaya başlamıştır. Bu yıllarda batıda planlı şekilde inşa edilen Bahçelievler ve

kuzeyde ilk haliyle Memurevleri Mahalleleri gelişmeye başlamıştır. Bu yerleşim alanları kentin ilk defa merkez sınırlarının dışına çıktığının ve ıııısal büyümeye başladığının göstergeleridir.

1927'den 1950'ye kadar merkeze bağılı köylerle birlikte nüfus, 38.780'den 62.444'e çıkmıştır. Ülkemiz genelinde olduğı gibi Antalya'da da bu dönemde kırsal nüfusun yüksekliğı göze çarpmaktadır. Antalya kent merkezinin il geneli nüfusun 10'da 1'ini bile oluşturmadığı görölmektedir. 1950'li yıllara kadar değışmeyen bu durum kentleşme hızının düşükliğı açısından önemli bir göstergedir. Antalya ili toplam nüfusu 1950 yılında ilk defa 300 bini geçerek 311.442 olmuştur. İl geneli nüfus, 1927'den 1950'ye kadar 100 binin üzerinde bir artış göstermiştir. Cumhuriyetin nüfus artıcı politikalarının Antalya ili özelinde başarılı olduğı görölmektedir (Tablo 2.2).

1950 sonrası, ülkemiz genelinde olduğı gibi Antalya'da da sanayi yatırımlarının hızlandığı yıllardır. Peş peşe kurulan endüstri tesisleri, kent ekonomisine büyük canlılık ve çeşitlilik getirmiş ayrıca vatandaşlar için yeni iş imkanları sağlamıştır. Bu gelişmeler Antalya kent nüfusunun artmaya başlamasına sebep olmuştur. Kentin nüfusu 1955'te 35.283'e yükselmiş, 1960 yılında ilk kez 50.000'i aşmış ve 1965 yılında 10 yıl öncesinin iki katına çıkarak 71.833'e ulaşmıştır. 1960 yılından 2000'e kadar olan periyotta nüfus artış hızı %5,65'in altına düşmemiştir (Tablo 2.2). Bu dönemde kentsel gelişim de hızlanmış, alınan göçlerle yeni yerleşim alanları oluşmaya başlamıştır. Kuzey yönünde sanayi kuruluşları etrafında dağınık yerleşmeler ve ilk gecekondu ortaya çıkmıştır. Fabrikalar, Karşıyaka, Emek, Güvenlik, Cumhuriyet ve Sedir Mahallelerinin bulunduğı alanda nüfuslanma başlamıştır. Doğı yönünde gelişim Ali Çetinkaya Caddesi boyunca çizgisel bir şekilde ilerlemiş, Yüksekalan ve Kızıltoprak Mahallelerinin oluşmasını sağlamıştır. Batı yönündeki kentleşme ise Bahçelievler ve Varlık Mahallesinde toplanmış buranın ötesine geçememiştir. Genel olarak kuzey yönüne dağınık, doğuya çizgisel ve batıya ise toplu bir gelişim gözlenmektedir.

Kentin asıl nüfus patlaması 1970'li yıllardan sonra ortaya çıkmıştır. Bu yıllardan itibaren Antalya, ülkemizin en fazla göç alan yerleşimlerinden biri haline gelmiştir. 1970 yılında 95.619 olan kent nüfusu 1975'te 130 bine 1985'te ise 261 bine çıkarak 15 yıl içerisinde üç kata yakın bir büyüme göstermiştir. Turizm etkilerinin zirve olduğı 1980-85 yılları arasında nüfus artış hızı %8,17 seviyesinde gerçekleşmiştir (Tablo 2.2). Yüksek artış, düzensiz bir kentsel büyümeye neden olmuştur. Kentin kuzeyinde geniş gecekondu alanları meydana gelmiştir. Büyük oranda yakın çevreden göç eden insanların yerleştiğı gecekondu, kırsal kültürü de kente taşımıştır. Kepezaltı boyunca Erenköy, Çamlıbel, Kanal, Barış, Kütükçü, Ahatlı ve Şafak Mahalleleri bütünüyle gecekonduyla kaplanmıştır. Fabrikalar çevresinde Dokuma semti oluşmuş ve daha planlı bir konut alanı meydana gelmiştir. Doğı yönünde

gelişim kıyı hattında devam etmiş ve turistik oteller, Lara bölgesi boyunca ortaya çıkmaya başlamıştır. Batıya gelişim bu dönemde de sınırlı kalmış ancak Akdeniz Üniversitesi'nin kurulmasıyla çevre canlanmış ve Meltem Mahallesinde toplu konutlar inşa edilmiştir.

1990 yılında nüfus 378.208 olmuş ve nüfus artış hızı bir miktar yavaşlayarak %7,4'e düşmüştür. 2000 yılına gelindiğinde ise nüfus 600 bine ulaşarak büyümesini sürdürmüştür. Ancak artış hızı %4,66 seviyelerine inmiştir. 2000 ile 2007 yılları arası, nüfus artış hızının daha da yavaşladığı bir dönem olmuştur. Bu yıllar arası artış hızı %3,58'e düşmüş ve 2007'de nüfus 775.157'ye ulaşmıştır. 2007-2010 yılları arasındaki 3 yılda yine artış oldukça hızlanmış ve %8,53 ile en yüksek seviyede gerçekleşmiştir. 2010 yılı itibarıyla de Antalya kent nüfusu ilk defa 1 milyonu aşmıştır (Tablo 3.2). 20 yıllık periyotta kent formu belirginleşmiştir. Kent merkezinde yüksek seviyede bir nüfuslanma ve buna bağlı yapılaşma oluşmuştur. Kentin kuzeyi gecekondü görünümünü korumakla birlikte yer yer kentsel dönüşüm çalışmaları başlamıştır. 2000 yılların başında kenti ortadan bölen D-400 karayolu, iki farklı sosyoekonomik yapıyı birbirinden ayıran bir nitelik kazanmıştır. Yolun güneyi daha planlı bir yerleşim dokusuna ve ekonomik seviyesi daha yüksek bir kitleye ev sahipliği yapmaktadır. Yolun kuzey bölümü ise gecekondü yerleşmeleri ve sanayi tesisleri ağırlıklı bir kentsel görünüme ve gelir seviyesi nispeten düşük bir sosyal kesime sahiptir. Kentin doğusunda kıyı hattı boyunca Şirinyalı, Yeşilbahçe ve Fener Mahalleleri oluşmuş, turistik tesisler de bu yönde yoğunluk kazanmıştır. Kentin batısında Konyaaltı bölümü de ciddi oranda yapılaşma göstermiş üniversite etrafında Pınarbaşı, Uncalı, Siteler, Toros Mahalleleriyle, Konyaaltı Sahili boyunca Arapsuyu, Kuşkavağı ve Altinkum Mahalleleri oluşmuştur. Antalya Limanı kenarında ise Liman Mahallesi nüfuslanmaya başlamıştır.

Antalya kentinin bağlı köylerle birlikte nüfusu 2010 yılında 1.046.878 olmuştur. Geçmiş yıllarda toplam nüfus içerisinde bağlı köylerin payının yüksek olduğu görülürken zaman içerisinde bu oran düşmüştür. Bu durum kırsal alanların kente katılması ve kent nüfusunun çok daha hızlı büyümesiyle alakalıdır. Değişen yasadan dolayı 2010 sonrası yıllara dair verilerde köy-kent ayrımı yapılmamış, Antalya'nın 5 merkez ilçesinin toplam nüfusu baz alınmıştır. 2015 yılında merkez nüfusu 1.253.410'a ve 2020'de 1.420.166'a çıkmıştır. 2023 yılında ise son verilere göre 1,5 milyon seviyesine yaklaşarak 1.489.792 olmuştur. 2010 yılından itibaren nüfus artış hızı yavaşlamış ve 2010-2015 arasında %3,6, 2020-2023 arasındaki dönemde %1,59 civarında gerçekleşmiştir (Tablo 2.2). Kısa bir zaman içerisinde nüfusun 1,5 milyonu aşacağı öngörülmektedir. Ancak göç hareketlerinin yavaşlaması, konut sıkıntısı ve hayat pahalılığıyla birlikte artış hızının düşük seviyelerde kalacağı beklenmektedir. Son dönemde nüfus artışına bağlı kentleşme büyük oranda kuzey ilçelere kaymıştır. Buralarda geniş ve boş arsalar, konut

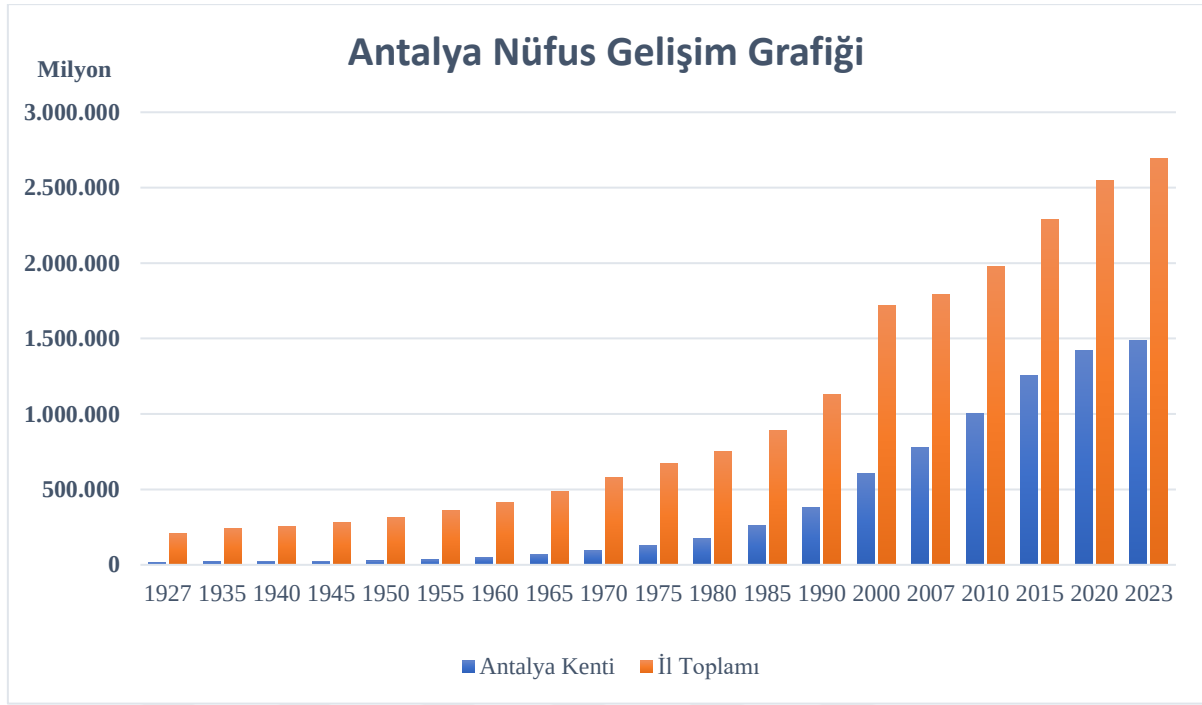
gelişimi için uygun fiyatlı yer sağlamaktadır. Gerçekleşen göçler de büyük oranda kentin bu bölgesine yoğunlaşmaktadır. Merkez ve kıyı hattında nüfus artışı ve yapılaşma çoğunlukla tamamlanmıştır. Konut stoğunun eskimesi ve farklı odak noktalarının gelişmesine rağmen merkeze yakın olma isteği halen kent çekirdeği çevresinde yoğun nüfusu beraberinde getirmektedir.

Tablo 2.2 Cumhuriyet Dönemi Yıllara Göre Antalya Nüfusu

Yıllar	Kent Merkezi	Antalya Merkez (Köyler Dahil)	İl Toplamı	Kent Merkezi Nüfusu Artış Hızı (%)
1927	17.365	38.780	206.270	-
1935	22.993	47.697	242.609	3,5
1940	24.957	51.101	256.366	1,63
1945	25.037	56.935	278.178	0,06
1950	27.478	62.444	311.442	1,86
1955	35.283	76.774	357.568	5
1960	50.908	98.740	416.130	7,33
1965	71.833	128.856	486.910	6,88
1970	95.616	164.950	577.334	5,71
1975	130.774	212.245	669.357	6,26
1980	173.501	259.905	748.706	5,65
1985	261.114	338.817	891.149	8,17
1990	378.208	448.773	1.132.211	7,4
2000	603.190	714.129	1.719.751	4,66
2007	775.157	913.568	1.789.295	3,58
2010	1.001.318	1.046.878	1.978.333	8,53
2015	-	1.253.410	2.288.456	3,6
2020	-	1.420.166	2.548.308	2,49
2023	-	1.489.792	2.696.249	1,59

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Antalya ili toplam nüfusu, geçmiş yıllarda Antalya kent merkezi nüfusunun çok üzerinde seyrederken zamanla oransal olarak dengelenmiştir. İlk olarak 1970 yılında 500 bini aşarak 577.334 olan il nüfusunun 1 milyonu aşması ise 1990 yılında gerçekleşmiş ve nüfus 1.132.211 kişi olmuştur. İlin nüfusu 2000 yılına gelindiğinde 1,7 milyona ve 2015 yılında 2,2 milyona ulaşmıştır. 2023 yılı itibariyle ilin toplam nüfusu 2,7 milyona yaklaşmıştır. Bu rakamlara göre 19 ilçesi bulunan Antalya'nın 5 merkez ilçesi, ilin toplam nüfusunun yarısından fazlasını oluşturmaktadır (Tablo 2.2) (Şekil 2.1). Merkez ilçeler haricinde Alanya, Manavgat, Serik gibi büyük ilçeler, il nüfusunda önemli paya sahiptir. Özellikle turizm ilçelerinin nüfusu giderek artış göstermektedir.

Şekil 2.1 Cumhuriyet Dönemi Antalya Nüfus Gelişim Grafiği

Bir yerleşmede nüfusun miktarı kadar yapısı da önemli bir faktördür. Cinsiyet dağılımı, yaş grupları ve hanehalkı verilerinden oluşan nüfus yapısı özellikleri, bir yerleşimin sosyal durumu hakkında değerli bilgiler verir. Kentlerde sosyal, demografik, ekonomik ve mekansal planlamalar yapılırken nüfus yapısına uygun stratejiler belirlenmelidir. Örneğin yaşlı nüfusun yoğun olduğu yerlerde sağlık ve sosyal destek hizmetlerinin artırılması ve erişilebilirlik önlemlerinin alınması ya da çocuk nüfusun fazla olduğu yerlerde eğitim altyapısının güçlendirilmesi, okulların inşa edilmesi ve çocuk dostu sosyal alanların oluşturulması faydalı bir planlama yaklaşımı olacaktır.

Nüfusun özellikleri arasında cinsiyet yapısı toplumsal açıdan en önemli göstergelerden biridir. Dengeli bir cinsiyet dağılımı nüfusun sürdürülebilirliğini sağlar. Genellikle cins oranı şeklinde ifade edilen veriler, nüfusta 100 kadına karşılık gelen erkek sayısını gösterir. Cins oranı, cinsiyet dengesini gösterdiği gibi toplumun içinden geçtiği savaş, göç, salgın vb. durumlar hakkında da önemli çıkarımlar elde edilmesini sağlar. Örneğin savaş dönemlerinde erkek nüfusunda azalma gözlenirken, göç süreçlerinde genellikle erkeklerin daha aktif olması nedeniyle göç veren bölgelerde erkek sayısında azalma, göç alan bölgelerde ise artış yaşanır.

Cinsiyet yapısı aynı zamanda ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesinde de etkili bir parametredir. Erkek nüfusun yoğun olduğu yerlerde iş gücü planlamaları ve istihdam politikaları öncelik kazanabilirken, kadın nüfusunun fazla olduğu yerlerde ise eğitim, sağlık ve sosyal destek politikaları ön plana çıkabilir. Ayrıca cins oranındaki dengesizlikler, toplumun genel yapısını ve gelecekteki nüfus projeksiyonlarını da doğrudan etkileyecektir. Bu nedenle

cinsiyet yapısı analizleri hem demografik değişimlerin izlenmesi hem de yerel ve ulusal düzeyde etkili politikaların geliştirilmesi açısından büyük bir önem taşır.

Antalya kentinin cinsiyet yapısı, bazı yıllarda kent merkezine dair verilerde eksiklik olduğu için köyler dahil olacak şekilde ele alınmıştır. Ancak köyler dahil veya hariç durumlarda da cins oranları birbirleriyle çok yakınlık göstermektedir. Yıllara göre cinsiyet yapısı incelendiğinde ilk sayım olan 1927 yılında kadın sayısının erkek sayısından yüksek olduğu görülmektedir. Sayıma göre cins oranı 95 seviyesindedir. Bu durum savaşıardan yeni çıkmış bir milletin kayıplarının cinsiyet yapısına yansımastır. Sonraki yıllarda erkek ve kadın nüfus oranları dengelenmeye başlamıştır. 1935, 1940, 1945 yıllarında dengelenen cins oranı erkekler lehine de bir miktar daha yüksektir. Kentte sanayi ve sonrasında turizm faaliyetlerinin geliştiği 1960'lı yıllardan itibaren erkek sayısının kadın sayısına göre daha fazla duruma geldiği görülmektedir. Bu durum bahsettiğimiz sektörlerde çalışmak için dışarıdan gelen erkek nüfusun etkisiyle oluşmuş olabilir. Genellikle ilk başta tek olarak gelen erkek çalışanlar, ilerleyen yıllarda ailelerini de yanlarına almaktadır. Özellikle 1965 ve 1980 yıllarında cins oranının 108'e ulaştığı ve erkek sayısının arttığı görülmektedir. 2000 yılından itibaren cins oranı dengelenmeye başlamıştır. Günümüze doğru yaklaştıkça neredeyse eşit bir oranda devam etmiştir. 2023 yılı itibarıyla Antalya kentinde 741.449 erkek, 748.343 kadın nüfus bulunmaktadır ve cins oranı 99 olarak birbirine çok yakın bir seviyededir. Bu eşitlik sağlıklı bir cinsiyet dağılımını göstermektedir (Tablo 2.3).

Tablo 2.3 Antalya Kenti Yıllara Göre Cinsiyet Dağılımları

Yıllar	Merkez (köyler dahil)		Kent Merkezi		Cins Oranı
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
1927*	18.918	19.862			95
1935	24.054	23.643	11.920	11.073	101
1940	25.526	24.575	13.622	11.335	103
1945	28.668	28.267	12.443	12.594	101
1955*	17.559	17.724			99
1960	50.501	48.239	26.046	24.862	104
1965	66.990	61.866	38.016	33.817	108
1970	83.796	81.154	50.119	45.497	103
1975	110.589	101.656	69.413	61.361	108
1980	132.459	127.446	90.039	83.462	103
1985	174.861	163.956	135.950	125.164	106
1990	231.641	217.132	196.564	181.644	106
2000	358.850	355.279	302.732	300.458	101
2007	458.367	455.201	388.133	387.024	100
2010	525.663	521.215	502.491	498.827	100
2015	627.629	625.781	-	-	100
2020	707.622	712.544	-	-	99
2023	741.449	748.343	-	-	99

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Nüfus yapısının diğer önemli göstergelerinden biri de yaş grupları dağılımıdır. Sayılar ve nüfus piramitleri üzerinden incelenen yaş grupları dağılımları, nüfusun sürekliliği ve geleceği hakkında fikir verirken aynı zamanda ekonomik çıkarımlara da imkân tanıyan önemli verilerdir. Bununla birlikte kentsel planlama açısından da yaş grupları önem arz eder. Nüfusun yaş kategorileri arasında ihtiyaç ve istek bakımından farklılıklar bulunur. Örneğin; üretime katılmayan, çocukluk ve gençlik dönemindeki bireylerin boş zaman dilimi daha çoktur. Bu bireylerin zamanlarını değerlendirecek ve onlara nitelikli aktiviteler sağlayacak oyun, spor ve sosyal ortamların oluşturulması elzemdir. Çalışma çağındaki nüfusun boş zaman istekleri daha çok kültür, sanat, turizm, eğlence ve alışveriş alanlarına yoğunlaşmaktadır. Yaşlı gruptaki bireylerde ise dinlenme ve rehabilitasyon mekanlarına daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır (Tatlıdil, 2009).

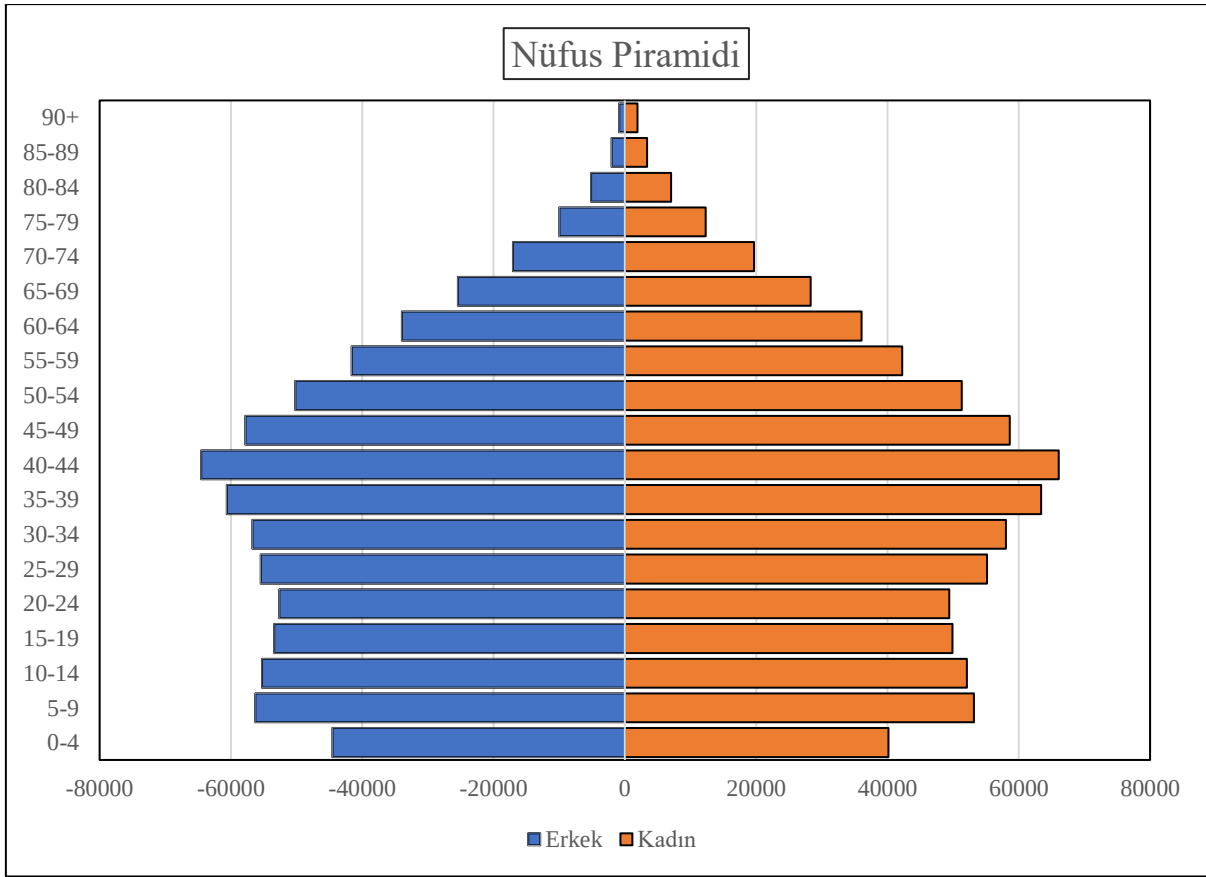
Antalya'ya dair 2023 yılı cinsiyete bağlı yaş grupları verisi üzerinden oluşturduğumuz nüfus piramidi incelendiğinde asimetrik bir yapı görülmektedir. Piramidin en alt kısmı dar, ortasına doğru genişleyen ve en üste doğru dik açıyla daralan bir şekli mevcuttur. Yaş gruplarına bakıldığında kentte özellikle çalışma çağındaki nüfus yoğunluktadır. Kent nüfusunda en fazla 30 ila 49 yaş arasındaki insanlar bulunur. Özellikle 40-44 yaş grubu piramitte en geniş aralığı oluşturmaktadır. Bu aralıktan alt ve üst yaş grupları yönünde piramit daralmaktadır. Alta doğru 20-24 yaş grubunda en dar aralığa ulaşan piramit daha sonra tekrardan genişleme gösterir. Ancak yeni doğanların bulunduğu 0-4 yaş grubunda keskin bir düşüş meydana gelmiştir. Bu durum geçmişte doğum oranlarının azaldığını ancak sonradan muhtemelen göçlerin de etkisiyle çocuk yaş grubunun genişlediğini ancak son yıllarda tekrardan önemli ölçüde düştüğünü göstermektedir (Tablo 2.4) (Şekil 2.2). Kentte yaşam ve ekonomik şartlarının zorlaşması, kadının çalışma hayatına daha fazla atılmasına neden olarak çocuk sayısında düşüşe neden olmuş olabilir. Ayrıca bu süreçte yaşanan Covid-19 salgınının da etkisi görülmektedir. Çocuk sayısının azalması yaş grubuna yönelik kreş, okul, çocuk parkı ve aktivite alanları gibi yatırımların azalmasına sebep olacaktır.

Tablo 2.4 2023 Yılı Antalya Kenti Yaş Grupları Dağılımları

Yaş Grupları	Erkek	Kadın
0-4	42524	40167
5-9	56281	53163
10-14	55264	52087
15-19	53423	49912
20-24	52649	49423
25-29	55467	55186
30-34	56730	58049
35-39	60617	63404
40-44	64530	66087
45-49	57783	58617
50-54	50194	51314
55-59	41613	42257
60-64	33938	36059
65-69	25409	28315
70-74	17052	19664
75-79	9973	12317
80-84	5135	7046
85-89	2024	3366
90+	843	1910

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Piramitten anlaşıldığına göre Antalya nüfusu giderek yaşlanmaktadır. Geniş olan çalışma çağındaki nüfus içerisinde bile ileriki yaştaki grubun oranı yüksektir. 65 yaş üstü nüfus ise azımsanmayacak seviyede bulunmaktadır. Özellikle emeklilik yıllarını Antalya’da geçirmek için kente gelen insanların burada payı vardır. Kentte bu gruba yönelik emekliler kahvesi, emekliler parkı gibi çeşitli sosyal alanlar oluşturulmuştur. Yaş gruplarına göre cinsiyet dağılımına bakıldığında çocuk ve genç yaştaki nüfusta erkek sayısının, 30-34 ve üzeri yaş gruplarında ise kadın sayısının yüksek olduğu görülmektedir. 65 yaş üstü nüfusta yine kadın sayısı fazladır. Kadın nüfusun ortalama ömrü, erkeklere nazaran uzun olduğu için bu durum nüfus piramidine yansımaktadır. Kent genelinde sürdürülebilir bir nüfus ve ekonomik yapı için daha dengeli bir yaş dağılımı gereklidir. Yaş grupları arasında keskin farklılıkların gözlenmesi doğal bir süreç yerine dış etkilerle şekillenen bir nüfus yapısını ortaya koymaktadır (Şekil 2.2). Genç nüfusun payının daha da düşüş göstermesi nüfusun sürdürülebilirliğine zarar verecektir. Özellikle 20-24 yaş arasındaki çalışma hayatına yeni atılan grubun daralması işgücü açısından da tehdit oluşturmaktadır. Bu durum olası işgücü ihtiyacının yine göçler vasıtasıyla karşılanmasına ve kent içi toplumsal ve mekânsal yapının daha da bozulmasına sebebiyet verebilir.

Şekil 2.2 2023 Yılı Antalya Kenti Nüfus Piramidi

Nüfusa dair diğer önemli verilerden birisi de hane halkıdır. Toplam hanehalkı sayısı ve ortalama hanehalkı büyüklüğü, bir kentin özellikle sosyal ve konut yapısı hakkında bilgiler verir. Antalya’da 2012 yılından itibaren elde ettiğimiz verilere göre toplam hanehalkı sayısının sürekli artış gösterdiği izlenmektedir. 2012 yılında toplam 326.786 hanehalkı mevcutken 2023 yılında 490.666’ya ulaşmıştır. Bu dönemde özellikle Kepez ilçesinde yaklaşık 80 bin artış olduğu görülmektedir. En hızlı büyüyen ilçe olan Kepez’de hanehalkı verileri gelişimi göstermektedir. Muratpaşa’da 40 bin, Konyaaltı ilçesinde ise yaklaşık 25 bin artış olmuştur. Aldıkları göç ve nüfuslanma miktarı nispeten az olan bu ilçelerde hane halkının artışı daha düşüktür. Döşemealtı ilçesinde hanehalkı sayısı yaklaşık 13 bin artarak iki katına ulaşmıştır. Sürekli bir yapılaşma içinde olan ilçede hane sayısı artmaktadır. Aksu ilçesi ise en az büyümeyi göstererek 7 bin hane artmıştır (Tablo 2.5).

Tablo 2.5 Antalya Kenti Yıllara Göre Hanehalkı Sayıları

Yıl	Aksu	Döşemealtı	Kepez	Konyaaltı	Muratpaşa	Toplam
2012	17.946	13.534	116.955	40.766	137.585	326.786
2015	19.234	15.856	139.470	49.664	153.702	377.926
2020	21.824	20.984	173.716	64.762	175.144	456.430
2023	24.070	26.110	194.076	66.466	179.944	490.666

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Hanehalkı sayısı gibi ortalama hanehalkı büyüklüğü de önemli bir değerdir. Nüfus yapısında hanehalkı büyüklüklerinin yüksek veya düşük olması, başta doğumlar, ekonomik faaliyetler ve gelenekler gibi çeşitli nedenlerden ileri gelir. Doğum sayısı aile büyüklüğünü doğrudan etkilerken, özellikle kırsal alanlarda işgücüne duyulan ihtiyaç dolayısıyla kalabalık hanehalkları oluşmaktadır. Gelenekler ise toplumsal normlara bağlı olarak çekirdek veya geniş aile şeklinde bir yaşamı belirlemektedir (Başbüyük, 2005: 275). 2010 yılından itibaren incelenen verilere göre Antalya’da ortalama hane halkı büyüklüğünün giderek azaldığı gözlenmektedir. 5 merkez ilçede ortalama hanehalkı büyüklüğü 3 civarındadır. Bu durum büyük oranda anne, baba ve tek çocuktan oluşan çekirdek ailelerin yaygın olduğunu göstermektedir. İlçeler arasında Aksu ve Kepez, daha yüksek hanehalkı büyüklüğüne sahiptir. Aksu ilçesi, önemli ölçüde kırsal nüfusa sahip olduğu ve Kepez ilçesi de kırsaldan göç aldığı için hanehalkı büyüklüklerinin bir miktar daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu iki ilçede de geçmişe oranla ortalama büyüklük azalmaktadır. Döşemealtı ilçesi de kırsal özellikler gösteren bölümlere sahiptir ve ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,05 civarındadır. Muratpaşa ve Konyaaltı ilçeleri ise 3’ün altında hanehalkı büyüklüğüne sahiptir (Tablo 2.6). Bu durum gelir ve eğitim seviyesi yüksek ayrıca emekli insanların daha çok tercih ettiği bir kesim olmasından kaynaklı olabilir.

Tablo 2.6 Antalya Kenti Yıllara Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü

Yıl	Aksu	Döşemealtı	Kepez	Konyaaltı	Muratpaşa
2010	3,76	3,49	3,75	3,12	3,19
2015	3,52	3,33	3,46	2,86	2,96
2020	3,38	3,14	3,22	2,73	2,83
2023	3,29	3,05	3,09	2,68	2,77

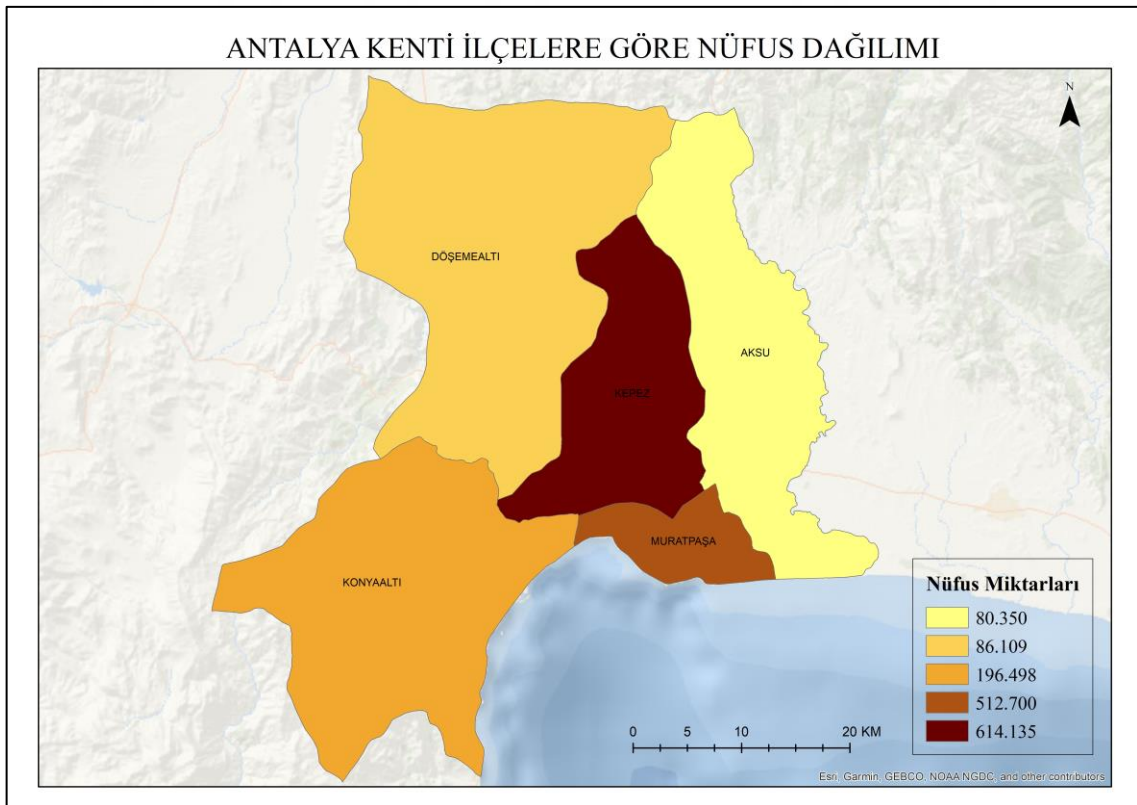
Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Nüfus yapısı özelliklerinin kentleşme ve kentsel morfolojiye etkileri karşılıklı ve dolaylı yollardan görülmektedir. Örneğin hanehalkı büyüklüğü konut talebini belirleyen önemli faktörlerden biridir. Genel kabule göre hanehalkı büyüklüğünün azalması konut talebini artırıcı, yükselmesi ise konut talebini daraltıcı etki yapar. Hanehalkı büyüklüğünün küçülmesi kentleşme ile de yakından ilgilidir. Kentleşme oranı yükseldikçe hanehalkı büyüklüğünün küçüldüğü görülmektedir (Hatipoğlu ve Tanrıvermiş, 2017; Özlük, 2014). Daha çok çekirdek ailelerden ve tek yaşayan kişilerden oluşan Antalya’da, nüfus piramidinde görüldüğü gibi çocuk ve genç yaştaki nüfusun oranı düşüş göstermektedir. Bundan dolayı konutlarda genişlik ihtiyacı giderek azalmakta ve 2+1 ve 1+1 olarak ifade edilen küçük konutlar çoğalmaktadır. Geniş ailelere hitap eden çok odalı ve büyük konutlara talep seyrekleşmiştir. Günümüzdeki 3+1 ve 4+1 şeklindeki konutların büyük çoğunluğunun 1990 ve öncesi yıllarda inşa edildiği bilinmektedir. İlçe bazlı veriye ulaşılamasa da il geneli veriye göre Antalya’da konutların

ortalama oda sayısı 3,44'tür. Antalya merkezde ise ortalamanın biraz daha düşük olduğu tahmin edilmektedir. Bu oran bile ülke ortalamasındaki 3,56 oda sayısına göre düşük durumdadır. Konutların genişliğinin azalması bir parsel üzerine birden fazla konut inşasına imkân tanımakta ve parsel döngüsünü doğrudan etkilemektedir. Bununla birlikte ülkemizde konut sahibi olma döneminin 30'lu yaşların başıyla 40'lı yaşların ortaları arasında olduğu bilinmektedir (Akçay, 2006; Hatipoğlu ve Tanrıvermiş, 2017). Antalya'nın nüfus piramidinde en geniş aralığı bu yaş grubu oluşturmaktadır. Bu durum konut sahibi olma isteğini ve talebi doğal olarak artırmaktadır. Dolayısıyla konut arzını tetikleyerek yapılaşmaya da etki ettiği düşünülebilir.

2.3. Nüfus Yoğunluğu ve İlçelere Göre Nüfus

Nüfus miktarı bulunduğu yerleşim alanıyla ilişkilendirildiğinde anlam kazanan bir veridir. Yerleşim alanıyla nüfusun bağlantısı ise nüfus yoğunluğu üzerinden elde edilebilir. İnceleme alanımız olan Antalya'da 5 merkez ilçenin toplam alanı 2027 km²'den meydana gelmektedir. Kentin 2023 yılı toplam nüfusu ise 1.489.792'den oluşmaktadır. Buna göre Antalya kentinin nüfus yoğunluğu km² başına 734 kişidir. Dolayısıyla yüksek sayılabilecek bir nüfus yoğunluğu vardır. Ancak bu nüfus, toplam alanın küçük bir bölümüne denk gelen yaklaşık 217 km²'de toplandığı için gerçek nüfus yoğunluğu çok daha yüksektir. Bu verilere göre gerçek kentsel nüfus yoğunluğu km² başına 6865 kişidir (Harita 2.1).

Harita 2.1 Antalya Kenti İlçelere Göre Nüfus Dağılımı Haritası

Antalya, 1993 yılında büyükşehir olduğu için merkez ilçelerin nüfus karşılaştırmaları sonraki ilk sayım yılı olan 2000’de başlar. 2000 yılında nüfus bakımından en büyük ilçeyi Muratpaşa oluşturmaktadır. Bu yılda Muratpaşa 303.678, Kepez 264.715, Konyaaltı 34.797, Döşemealtı 6261 ve Aksu 3948 nüfusa sahiptir. Muratpaşa ve Kepez hariç kentleşmenin sınırlı kaldığı nüfus sayılarından anlaşılabilmektedir. Sonraki yıllarda ilçelerin nüfusları artış göstermiştir. 2007 yılında Muratpaşa nüfusu 367.029’a, Kepez 339.035’e, Konyaaltı 69.093’e, Döşemealtı 12.078’e ve Aksu 4519’a yükselmiştir. 2010 yılına gelindiğinde Muratpaşa ve Kepez, 400 bin nüfusu aşmış, Konyaaltı 117 bine, Aksu 63 bine ve Döşemealtı 42 bine ulaşmıştır. 3 büyük ilçede nüfusun hızla arttığı görülmektedir. Aksu ve Döşemealtı’ndaki yüksek artışın nedeni birazdan bahsedileceği şekilde bu yerleşimlerin belde belediyesinden ilçe belediyesine dönüştürülmesi ve etraftaki yerleşimlerin onlara bağlanmasıyla ilgilidir. 2015 yılından itibaren Kepez, dışarıdan aldığı yoğun göçün de etkisiyle Antalya’nın en kalabalık ilçesi durumuna gelmiştir. Bu tarihte Kepez’in nüfusu 500 bine yaklaşarak 497.242’e ulaşmıştır. Muratpaşa’nın nüfusu 477.290, Konyaaltı’nın 154.920, Aksu’nun 68.496 ve Döşemealtı’nın 55.462 olmuştur. 2020 yılında ise Kepez’in nüfusu 600 bine yaklaşmış, Muratpaşa ise 500 bin sınırını aşmıştır. 2023 yılı verilerine göre Kepez nüfusu 600 bini geçerek 614.135 kişiye ulaşmıştır. Muratpaşa ilçesi nüfusu 2020 yılına göre düşüş göstererek 512.700 olmuştur. Kentleşmenin en çok yavaşladığı ilçe olan Muratpaşa’da nüfus artışı da durağan seviyelere inmiştir. Nüfus bakımından 3. büyük ilçe olan Konyaaltı, 2023 yılında 196.498 nüfusa sahip olmuştur. Aksu ve Döşemealtı ilçelerinin nüfusları 80 bini geçmiştir. Ancak Döşemealtı’nın nüfuslanma hızı Aksu’ya göre daha yüksektir (Tablo 2.7).

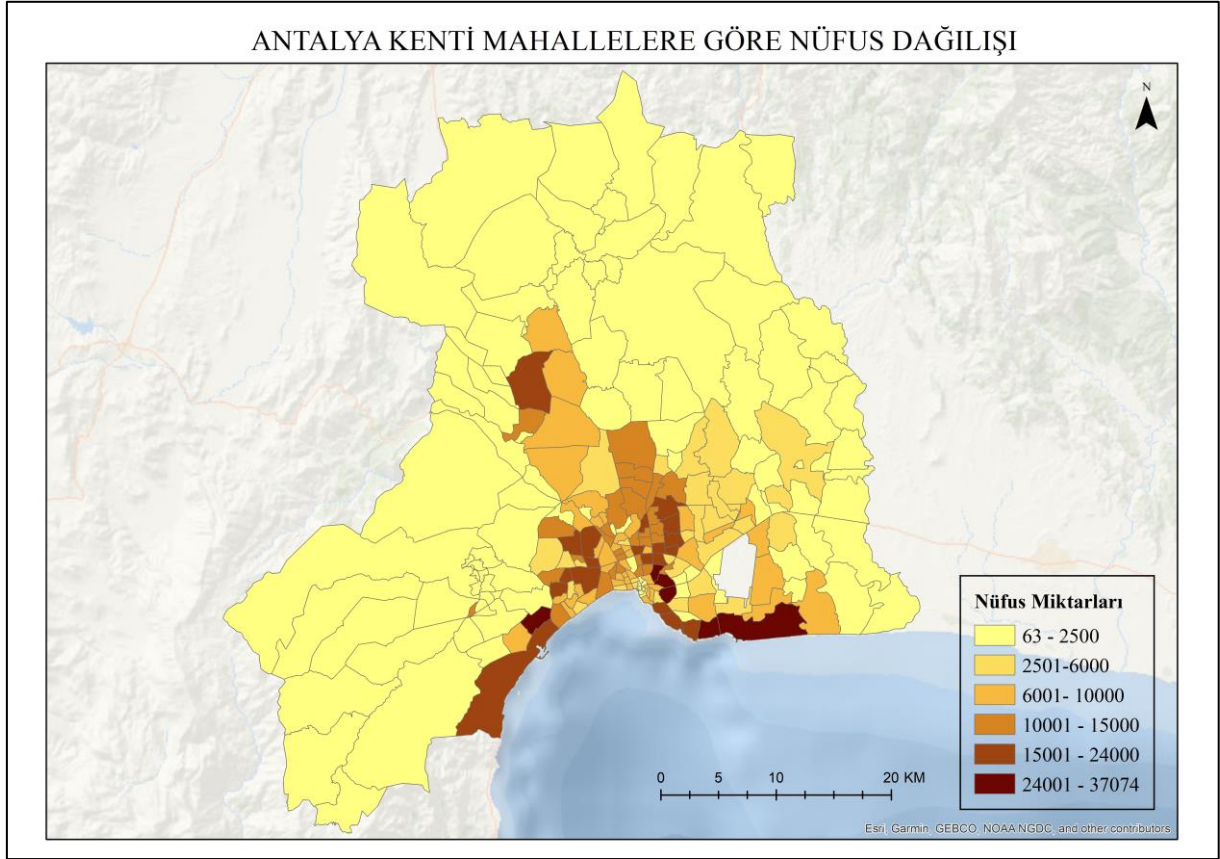
Tablo 2.7 Antalya Yıllara Göre Merkez İlçe Nüfusları

Yıllar	Aksu	Döşemealtı	Kepez	Konyaaltı	Muratpaşa
2000	3948	6261	264.715	34.797	303.678
2007	4519	12.078	339.035	69.093	367.029
2010	63.051	42.433	406.819	117.999	416.576
2015	68.496	55.462	497.242	154.920	477.290
2020	74.570	69.300	574.183	189.078	513.035
2023	80.350	86.109	614.135	196.498	512.700

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Antalya’da 5 merkez ilçeye bağlı toplam 229 mahalle bulunmaktadır. Mahallelerin ortalama nüfusu ise 6505 kişidir. Ancak mahalleler arasında dengeli bir dağılım bulunmaz. Mahalle bazlı nüfus dağılışı haritasına bakıldığında yüksek nüfuslu yerleşimlerin kıyı hattı boyunca ve kent merkezi çevresinde konumlandığı anlaşılmaktadır. Ancak kent çekirdeği ve merkezi iş alanı tipik olarak düşük nüfusa sahiptir. İşınsal büyüme nüfus dağılışına da belirgin şekilde yansımıştır. Merkezden 3 yöne doğru nüfus yayılımı gözlemlenebilmektedir. Karakteristik

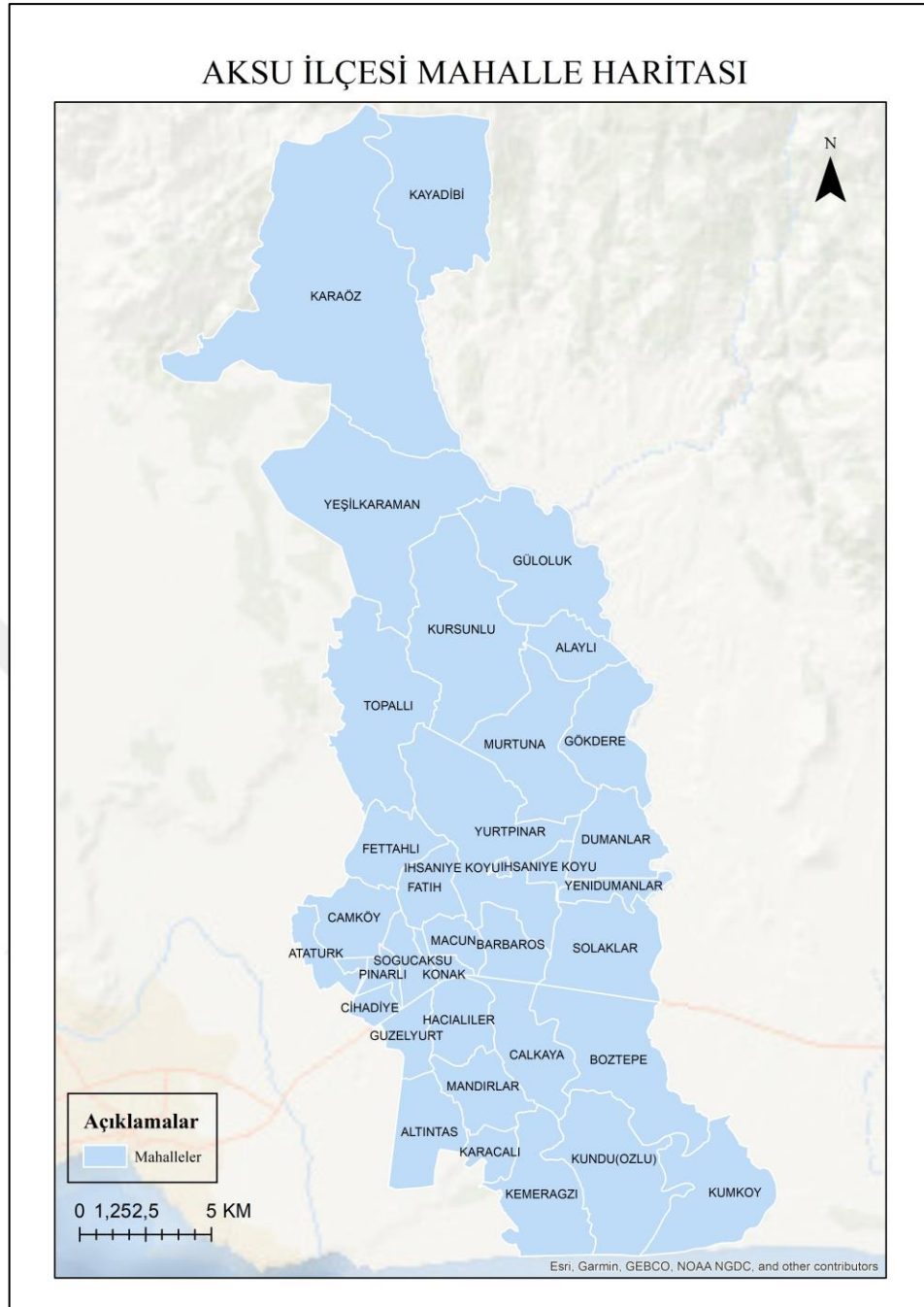
olarak merkezden uzaklık arttıkça mahalle nüfusları düşüş göstermektedir. Bu konuda tek istisna Döşemealtı İlçesindeki Yeniköy Mahallesi olmuştur. Düşük nüfusa sahip uzak mahallelerin birçoğu kırsal özellikler taşımaktadır (Harita 2.2).

Harita 2.2 Antalya Kenti Mahallelere Göre Nüfus Dağılışı Haritası (TÜİK, 2024b)

2.3.1. Aksu İlçesi

Antalya'nın en eski yerleşim alanlarından birisi Aksu'dur. İlin önemli su kaynaklarından Aksu Çayı'nın etrafına kurulu yerleşim, ismini de buradan almaktadır. Ulaşabildiğimiz Cumhuriyet Dönemi resmi kayıtlarında ilk olarak 1935 yılı nüfus sayımında Antalya Merkez Kazasına bağlı Aksu Nahiyesi olarak geçmektedir. Bu kayıtlarda nahiyeyle bağlı 12 köyü bulunmaktadır. Sonraki yıllarda hemen her nüfus sayımında yerleşim hakkında veri bulunmaktadır (TÜİK, 2024b). Kayıtlarda Aksu Nahiyesi, zamanla Aksu Bucağına dönüşmüş son olarak 1977 yılında Aksu Beldesi halini almıştır. 2009 yılında ise 4 belde belediyesinin (Pınarlı, Yurtpınar, Çalkaya ve Aksu) birleşmesiyle Aksu ilçesi oluşturulmuştur. 2012 yılında merkez ilçeler arasına dahil edilen Aksu, 1 Nisan 2014 yılında Karaöz Belediyesinin de kendisine bağlanmasıyla son sınırlarına ulaşmıştır (Harita 2.3) (Aksu Belediyesi, 2024).

Harita 2.3 Aksu İlçesi Mahalle Haritası (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2022)

Antalya kent merkezine 18 km uzaklıkta bulunan Aksu ilçesinin toplam yüzölçümü 406 km²'dir. 35 mahallesi bulunan ilçenin 2023 yılı nüfus yoğunluğu km²'ye 197 kişidir. İlçede ortalama mahalle nüfusu ise 2295'tir. Aksu'da nüfus, ilçenin orta ve güney bölümüne toplanmıştır. İlçe geçmişten beri Antalya'nın önde gelen tarımsal üretim merkezlerinden biri ve kırsal özellikleri yoğun bir yerleşim alanı olmuştur. Özellikle örtü altı sebzeçilikte önemli bir konumdadır. 2010'lara kadar nüfus miktarı oldukça düşük olan Aksu'da geçmişte Aksu Çayı boyunca dağınık şekilde yerleşen köyler dışında yerleşim bulunmamaktadır. İlçenin alanı, büyük oranda verimli tarım arazileriyle kaplı durumdadır ve buna bağlı olarak tarım, öncelikli ekonomik faaliyet olarak devam etmektedir. Son dönemde turizm de önemli bir sektör haline

gelmiştir. Geniş bir sahil şeridine sahip ilçede Perge Antik Kenti ve Expo Antalya Sergi Alanı gibi tarihi ve kültürel alanlar da bulunmaktadır.

İlçe uzun yıllar belirgin bir yerleşim düzenine sahip olmadan, son derece dağınık ve çoğunlukla da tarımsal üretim alanlarının içerisinde gelişigüzel bir kentleşme süreci yaşamıştır (Sarı, 2007). İlçede son dönemde hız kazanan kentsel gelişim başlıca 3 bölümde yoğunlaşmış durumdadır. Öncelikli olarak ilçenin ortasından geçen ve Antalya kenti ile Serik, Manavgat ve Alanya ilçelerinin bağlantısını sağlayan D-400 Karayolu boyunca kentleşme meydana gelmektedir. 1980’li yılların sonuna doğru nüfuslanmaya başlayan bölüm, Aksu’nun ilçe vasfını kazanmasıyla daha da kalabalıklaşmıştır. İlçenin merkezini oluşturan kesimde yol boyu çizgisel bir kentleşme vardır. Buradaki Pınarlı, Macun, Hacıaliler, Cihadiye ve Çalkaya Mahalleleri önemli yerleşim alanlarıdır. Çalkaya ve Macun Mahalleleri ilçenin kamu ve yönetim kurumlarıyla sanayi tesislerinin toplandığı yerlerdir. Pınarlı Mahallesi, 7010 kişiyle ilçede en yüksek nüfusa sahip mahalle konumundadır (Tablo 2.8). Bu bölümde belirgin şekilde düzensiz ve plansız bir kentleşme örneği vardır. Kalite ve mimari estetikten yoksun binalar, farklı büyüklükteki parseller, standarda uymayan yollar ve sağlıksız çalışma alanları göze çarpmaktadır.

Diğer önemli kentleşme çevresi, Antalya Havalimanı’nın doğusu ve D-400 Karayoluna birleştiği bölümdür. Burada bulunan Güzelyurt ve Altıntaş Mahalleleri, 6 binin üzerinde nüfusla ilçenin en yüksek nüfusa sahip diğer mahalleleridir (Tablo 2.8). Güzelyurt Mahallesi, havalimanı ve karayolunun etkisi altında büyürken, Altıntaş Mahallesi, tarım arazilerinin yerleşmeye açılmasıyla lüks bir yapılaşma içerisine girmiş ve rezidans şeklindeki gelir seviyesi yüksek kesime hitap eden konutlarla gelişmiştir. Son olarak ilçenin güneyindeki turistik Kemerağzı ve Kundu Mahalleleri, diğer önemli kentleşme alanlarıdır. Buralarda yerleşik nüfus yüksek olmasa da yoğun bir turistik tesis varlığı bulunmaktadır. Kundu Turistik Tesisler Bölgesi olarak adlandırılan çevrede sahil boyunca yerleşmiş turizm tesisleri ilçenin batı sınırından Aksu Çayı’na kadar bütün deniz şeridini doldurmaktadır. Bu alanın gerisinde tarım arazilerinin yerleşme açılmasıyla oluşan yazlık konut alanları bulunmaktadır. Giderek daha fazla genişleyen yerleşim alanlarında lüks konutlar inşa edilmektedir.

Fotoğraf 2.1 Altıntaş Mahallesi İnşa Edilen Rezidanslar (16.01.2025)

Aksu'da tarımsal varlığını sürdüren ve köy görünümü devam eden çok sayıda mahalle de bulunmaktadır. Özellikle D-400 Karayolundan kuzeye doğru ilerledikçe kırsal görünüm artmaktadır. Burada tarımsal doku içerisinde yerleşmiş çeşitli ticari faaliyetlerin yürütüldüğü dükkân ve mağazalarla, tarımsal ürün işleme, depolama ve paketlenme tesisleri bir arada bulunur (Sarı, 2007). Kırsal mahallelerde nüfus miktarı 1000 civarı ve altındadır. İlçede nüfusu en düşük mahalle, kuzeyde Burdur il sınırında bulunan Kayadibi'dir. Bu mahallenin nüfusu 240'tır (Tablo 2.8).

Tablo 2.8 2023 Yılı Aksu İlçesi Mahalle Nüfusları

AKSU							
Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus
Pınarlı	7010	Yurtpınar	2778	Boztepe	1557	Güloluk	817
Güzelyurt	6472	Kundu	2444	Kumköy	1437	Yeşilkaraman	720
Altıntaş	6319	Kurşunlu	2359	Mandırılar	1396	Cumhuriyet	672
Kemerağzı	6127	Murtuna	2200	Fettahlı	1309	Solak	666
Macun	4545	Topallı	2150	Karaçalı	1274	Konak	504
Hacıaliler	4211	Çalkaya	2080	Alaylı	1196	İhsaniye	411
Çamköy	3966	Karaöz	1995	Fatih	1134	Yenidumanlar	263
Atatürk	3540	Barbaros	1904	Soğucaksu	1007	Kayadibi	240
Cihadiye	3101	Gökdere	1725	Dumanlar	821		

Kaynak:(TÜİK, 2024b)

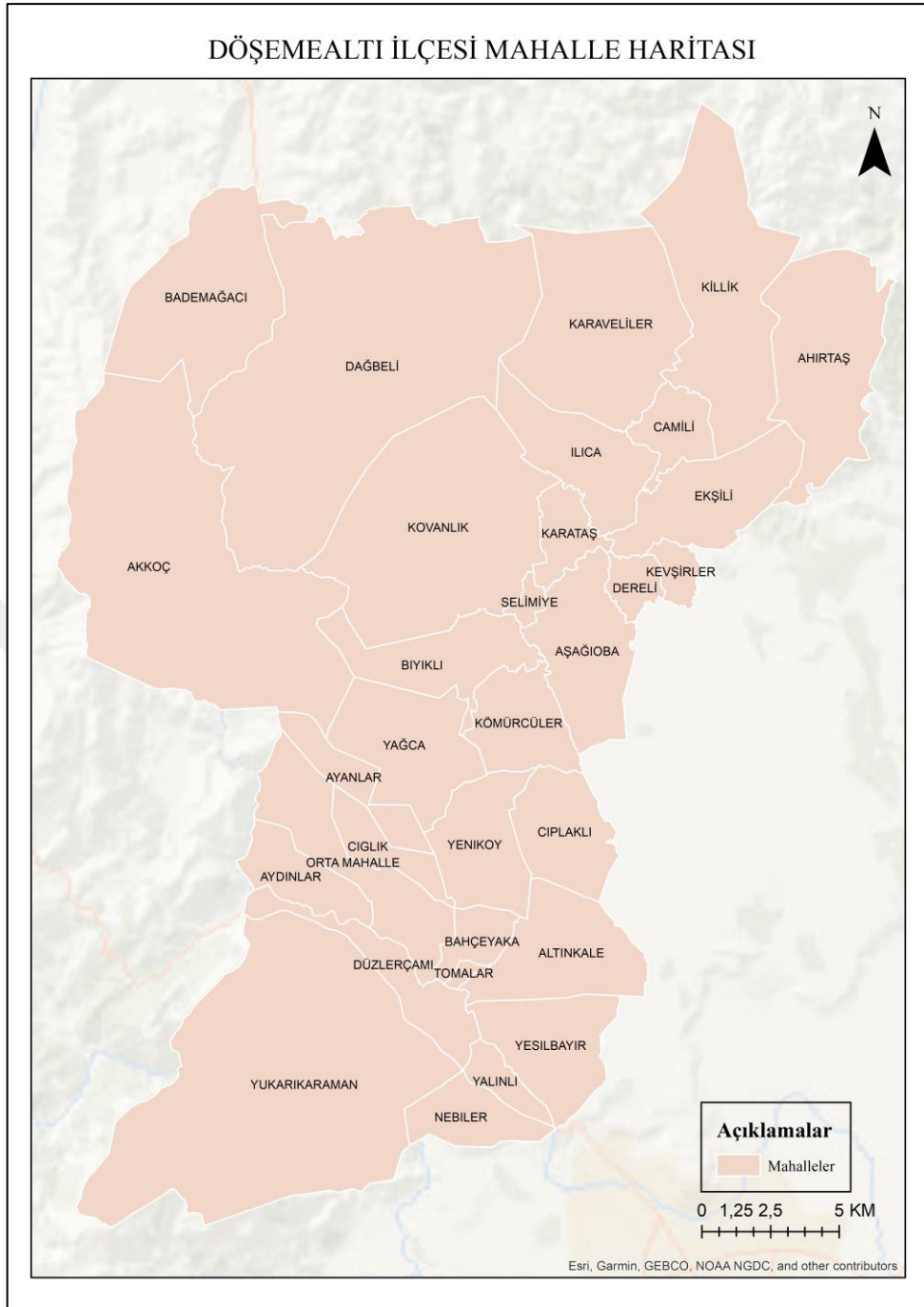
Önümüzdeki yıllarda Aksu nüfusunun artış göstermeye devam edeceği öngörülmektedir. Özellikle ilçenin güney bölümü hızlı konutlaşmayla dolması muhtemel alandır. Bir süre sonra kentin yerleşim alanı batıda Antalya kent lekesi ve doğuda Serik ilçesiyle bir bütün oluşturmaya başlayacaktır. Ancak gerek demografik gerekse kentsel gelişimin

yavaşladığı bir sürece girildiği için büyüme hızlı bir şekilde gerçekleşmeyecektir. Aksu ilçesi için temel tehdit, uzun yıllar boyunca oluşmuş verimli alüvyal arazilerin turizm ve yerleşme için kurban edilmesidir. Tarımsal niteliği kesin alanların hiçbir şartta yerleşmeye açılmasına izin verilmemesi gerekmektedir.

2.3.2. Döşemealtı İlçesi

Döşemealtı, günümüzde Antalya kentinin banliyösü görevini üstlenen tipik bir yerleşim alanıdır. Yerleşim ilk olarak 1934 yılında Korkuteli Kızılcadağ mevkiinden gelen ailelerin yerleşmesi ile Kırkgöz–Yeniköy adıyla kurulmuştur. Daha sonra dönemin Antalya Valisi Haşim İşcan tarafından çevrede 60 adet konut yaptırılmış ve bu konutlara Kıbrıs'tan gelen Türk aileler yerleştirilmiştir. Bölgede göçebe olarak yaşayan yörüklerin de yerleşik düzene geçmesiyle yerleşim büyümeye başlamıştır. Döşemealtı, bir yerleşim alanı olarak 1935 nüfus sayımından itibaren kayıtlarda bulunmaktadır. 1970'li yıllarda Döşemealtı Nahiye Müdürlüğü olması nedeni ile Kepez üstünde bulunan Duacı, Kirişçiler, Kevşirler, Başköy, Odabaşı, Selimiye, Dereli, Çıplaklı, Kızıllı, Ekşili, Karaveliler, Killik, Camili, Ahırtaş, Bıyıklı, Kömürcüler, Yağca, Çıglık, Nebiler, Düzlerçamı, Yeşilbayır Dağbeli ve Bademağacı Köyleri Döşemealtı Nahiyesine bağlanmıştır. 1973 yılında Dağbeli ve Bademağacı Belediyeleri kurulmuş olmasına rağmen Döşemealtı, merkez olma özelliğini korumuştur. 1977 yılında belediye teşkilatı kurulmuş ve yerleşim “Döşemealtı Kasabası” unvanını almıştır. 2005 yılında Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin sınırlarının genişlemesi sonucu Döşemealtı, Yeşilbayır, Düzlerçamı ve Çıglık Belediyeleri büyükşehir sınırlarına alt kademe belde belediyesi olarak katılmışlardır. 2008 yılında 5747 sayılı Büyükşehir Belediye Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte Düzlerçamı, Yeşilbayır ve Çıglık ilk kademe belediyeleri kapatılarak mahalleleri ile Döşemealtı Belediyesine katılmıştır (Harita 2.4) (Döşemealtı Belediyesi, 2016a).

İlçe ismini, Antik çağda Pamfilya kentleri ile Pisidia kentlerinin birbirine bağlayan yollardan birisi olan Derbent boğazındaki döşeme taş yoldan almıştır. Bizans, Selçuklu, Osmanlı Dönemlerinde de işlevini sürdürmüş olan döşeme yol, yakın zamana kadar Yörükler tarafından göç yolu olarak kullanılmıştır. Döşeme taşlardan oluşan bu yol Döşemealtı Platosuna adını vermiştir. Bu nedenle yöre halkı “döşeme” yolun geçtiği boğazı “döşeme boğazı”, yolun altında kalan düzlüğü ise “Döşemealtı” olarak adlandırmıştır. (Döşemealtı Belediyesi, 2016a).

Harita 2.4 Döşemealtı İlçesi Mahalle Haritası (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2022)

Döşemealtı ilçesi, Antalya merkeze yaklaşık 20 km uzaklıkta olup, Antalya–Burdur karayolu kenarına yerleşmiştir. 687 km² alanıyla yüzölçümü açısından en büyük merkez ilçedir. Buna rağmen 86.109 kişiyle nüfus bakımından dördüncüdür ve nüfus yoğunluğu km²'ye 125 kişidir. Toplam 32 mahallesi bulunan Döşemealtı'nın ortalama mahalle nüfusu 2690'dır (Tablo 2.9). İlçenin kentsel alanı, tam anlamıyla bir yol boyu yerleşmesi özelliği göstermektedir. İlk olarak 1960'lı yılların sonunda Antalya–Burdur karayolunun etrafında tek tek konutlarla başlayan yapılaşma, sonraki yıllarda kuzey-güney yönlü olarak çizgisel şekilde devam etmiştir.

Antalya Organize Sanayi Bölgesi'nin de inşa edilmesi ilçenin büyümesini önemli ölçüde hızlandırmıştır.

Kentsel alanda önemli ölçüde planlı bir yapılaşma mevcuttur. Parsel kullanımı ve bina örüntüsü diğer ilçelerden farklılık gösterir. Geniş parseller üzerine iki veya üç katlı villa tipi konutlaşma yaygındır. Konutların çoğunluğu, işyerleri Antalya kent merkezinde bulunan gelir durumu yüksek kesim tarafından özel olarak yaptırılmakta veya tercih edilmektedir. Dolayısıyla sabah ve akşam saatlerinde ilçeye kent merkezi arasında önemli bir trafik akışı gerçekleşmektedir. Bu trafiğe Antalya Organize Sanayi Bölgesi'nde çalışan ancak Kepez gibi ilçelerde ikamet eden işçilerde dahil olmaktadır. Bu haliyle Döşemealtı tipik bir banliyö vasfı taşır. Döşemealtı'nın en yüksek nüfuslu yeri, ilçe merkezinin de bulunduğu Yeniköy Mahallesidir. 20487 kişiyle mahalle, Döşemealtı nüfusunun dörtte birini barındırır. Diğer yüksek nüfuslu mahalleler, 11504 kişiyle Bahçeyaka ve 8162 kişiyle Altıncakale'dir. İlçenin büyük bölümü ökümen dışı durumdadır. Güney sınırında bulunan Düzlerçamı bölümü ormanlık sahaya kaplıdır. İlçenin özellikle kuzeyinde bulunan kırsal alanlarda nüfusun 63'e kadar düştüğü Selimiye gibi küçük mahalleler bulunmaktadır (Tablo 2.9).

Tablo 2.9 2023 Yılı Döşemealtı İlçesi Mahalle Nüfusları

DÖŞEMEALTI									
Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus
Yeniköy	20487	Nebiler	1812	Orta	1265	Ilıcaköy	743	Kevşirler	240
Bahçeyaka	11504	Düzlerçamı	1770	Karaveliler	1185	Aydınlar	699	Dereli	199
Altıncakale	8162	Yalınli	1544	Karataş	1020	Karaman	638	Bıyıklı	189
Çıplaklı	7693	Kovanlık	1518	Killik	996	Camili	425	Selimiye	63
Yeşilbayır	7418	Yağca	1511	Ekşili	957	Aşağıoba	413		
Kömürcüler	6257	Tomalar	1493	Çığlık	815	Ahırtaş	387		
Dağbeli	2073	Bademağacı	1488	Ayanlar	766	Akkoç	343		

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Döşemealtı ilçesi sanayisiyle ön plana çıkmıştır. Kentsel alan ve turizm faaliyetlerinden uzak bir organize sanayi bölgesi inşa edilme isteği, Antalya OSB'nin kuruluşu esnasında Döşemealtı'nı uygun bir lokasyon haline getirmiştir. Kenti iç bölgelerle bağlayan bir konumda olması da diğer bir tercih sebebi olmuştur. Sanayi sitesinin kurulmasıyla istihdam olanakları ortaya çıkmış ve gerek Antalya'dan gerekse çevre ilçelerden gidiş geliş yapan birçok işçi, sitede çalışmaya başlamıştır. Bu gelişmeler Döşemealtı'nın gelişimine önemli katkı sağlamıştır. Zaman içerisinde Antalya kentinin aşırı kalabalıklaşması, trafik ve hayat pahalılığı problemleri insanları kentten uzak yerleşim yeri arayışına itmiştir. Bu konuda uygun arazi fiyatları, ulaşım imkanları ve Antalya'ya göre nispeten serin iklim koşulları, Döşemealtı ilçesini ön plana çıkarmıştır. 2010'lu yıllarda hız kazanan bu kent dışı veya ikincil konut talebi Döşemealtı'nın hızlı bir şekilde büyümesine olanak sağlamıştır. Yerleşim, günümüzde en yoğun inşaat faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ilçelerden birisidir. 2022 yılında Türkiye'de en fazla yapı

ruhsatı verilen üçüncü ilçe olmuştur (Döşemealtı Belediyesi, 2022). İlçede mekânsal büyümeye sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelerin de eşlik ettiği görülebilmektedir. Yakın gelecek boyunca Döşemealtı'nın en hızlı büyüyen ilçe olması beklenmektedir.

Fotoğraf 2.2 Döşemealtı'nda Yaygın Olan Villa Tipi Konutlar (20.11.2024)

2.3.3. Kepez İlçesi

Kepez, nüfus açısından Antalya'nın en büyük ilçesidir. Büyük kentlerimizde görülen sanayiye bağlı ve çarpık kentleşme örneklerinin Antalya'da en belirgin yaşandığı bölümdür. Son 60-65 yıl içerisinde ve büyük oranda göçler vasıtasıyla oluşmuş bir yerleşim alanıdır. 1960'lı yıllara kadar Antalya kenti, Şarampol semtinin biraz ilerisinde eski adıyla SSK Hastanesi'nin hemen kuzeyinde, bugün Çallı olarak bilinen muhitte son bulmaktaydı. O zamanlar şehir içi otobüs ve dolmuşlar, buraya kadar gelir ve tekrar geri dönerlerdi. Ancak bu döneme kadar ekonomisi kısıtlı, yalnızca memur, küçük ölçekli esnaf vb. kesimden oluşan Antalya'da, yeni istihdam olanakları oluşturmak adına 1950'li yılların ortalarından itibaren fabrikalar kurulması için hükümete başvurular yapılmış ve sonuç alınmıştır. O dönem fabrikaların kurulacağı alanlar için Antalyalıların "çok uzak" dediği, Antalya-Burdur karayolunun sol tarafı gösterilmiştir. Gelişmelerin ardından 1955'te Pamuklu Dokuma Fabrikası ve Kepez Elektrik Santrali, 1957'de Antalya Ferrokrom ve Karpit Fabrikası, birbiri ardından kurulmaya başlamıştır. Çevrede ilk olarak Dokuma Fabrikası kurulduğu için Antalyalılar o semti "Dokuma" olarak adlandırmıştır. Bu fabrikaları 1964'te kurulan Guayul

Kauçuk Fabrikası, 1969'da üretime geçen Antalya Yağ Sanayii ve 1976'da açılan Pil Fabrikası izlemiştir. Kepez'de gerçekleşen bu sanayileşmeye turizm yatırımları da katılınca hızlı bir göç dalgası, yapılaşma ve gecekondulaşmayı beraberinde getirmiştir. Özellikle Antalya-Burdur karayolunun batısında kalan Beylerbeyi Murat Paşa tarafından 1574 yılında vakıf durumuna getirilen ve büyüklüğü 14 bin hektarı bulan Muratpaşa Vakıf Çiftliği gecekondulaşmanın en yoğun yaşandığı yer olmuştur (Çimrin, 2024).

Bir arazi talanına dönen gecekondulaşma, yalnızca göçmen kişilerin bir evlik yer çevirip oturması ile sınırlı kalmamış, özellikle Burdur, Bucak, Isparta gibi yakın il ve ilçelerde oturan birçok varlıklı ailenin ileride çocuklarına yatırım olsun diye birkaç dekar arsayı duvarla çevirip içine gecekondu yapmasıyla devam etmiştir. Bu kişiler yaz aylarını yüksek kesimlerde kış aylarını ise Antalya'ya inerek Kepez bölgesindeki gecekonduarda geçirmekteydiler. 1970'li yılların sonunda bu gecekondu sakinlerinin yanına doğu illerinden gelen kişiler de gecekondu yaparak komşu olmaya başladılar. Başlangıçta gecekonduvarlar belediye tarafından hızlı bir şekilde yıkılmaktaydı. Ancak seçim dönemleri yaklaştıkça belediye başkanı ve milletvekili adayları oy toplamak için gecekonduvarlara göz yummaya başladılar. Yıkım süreçleri ve tapu verileceği iddialarıyla geçen yıllar boyunca gecekondu sorunu büyüyerek Kepez ilçesinin gerçeği haline gelmiştir (Çimrin, 2024). Öyle ki Kepez ilçesi oluşturulmak istenen turizm kenti imajına tamamen ters bir görüntü meydana getirmiştir. Gecekondu sorunu ancak 2010'lu yıllardan itibaren çözülmeye başlanmıştır. Vakıf arazisinin kalan bölümü duvarlarla çevrilerek koruma altına alınmış ve gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleriyle büyük miktarda gecekondu yıkılarak yerlerine modern konut ve siteler inşa edilmiştir.

Fotoğraf 2.3 Sur Yapı Kentsel Dönüşüm Alanında İnşa Edilen Konutlar (11.01.2025)

İdari açıdan Kepez, 1994 yılında Antalya'nın büyükşehir ilan edilmesiyle alt kademe belediyesi olarak kurulmuştur. 22 Mart 2008 tarih ve 26824 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı Büyükşehir Belediye Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Antalya ili sınırları içerisinde merkez ilçe niteliği taşıyan 5 yeni ilçe oluşturulmuştur (Resmi Gazete, 2008). Bu kanunla Kepez Belediyesi, ilçe belediyesi konumuna gelmiştir. Kepez, sözlük anlamı olarak “Yüksek tepe, dağ” ve “Gelin başlığı” gibi anlamlara gelmektedir (TDK, 2024). Antalya ovasının üst kısmını oluşturan ilçeye bu özelliğine göre isim verilmiş olabilir. Bugün ilçe, 614.135 kişilik nüfusa ve 292 km² yüzölçümüne sahiptir. İlçenin nüfus yoğunluğu km²'ye 2103 kişidir. Toplam 68 mahallesi olan Kepez'de ortalama mahalle nüfusu ise 9031'dir (Harita 2.5) (Tablo 2.10).

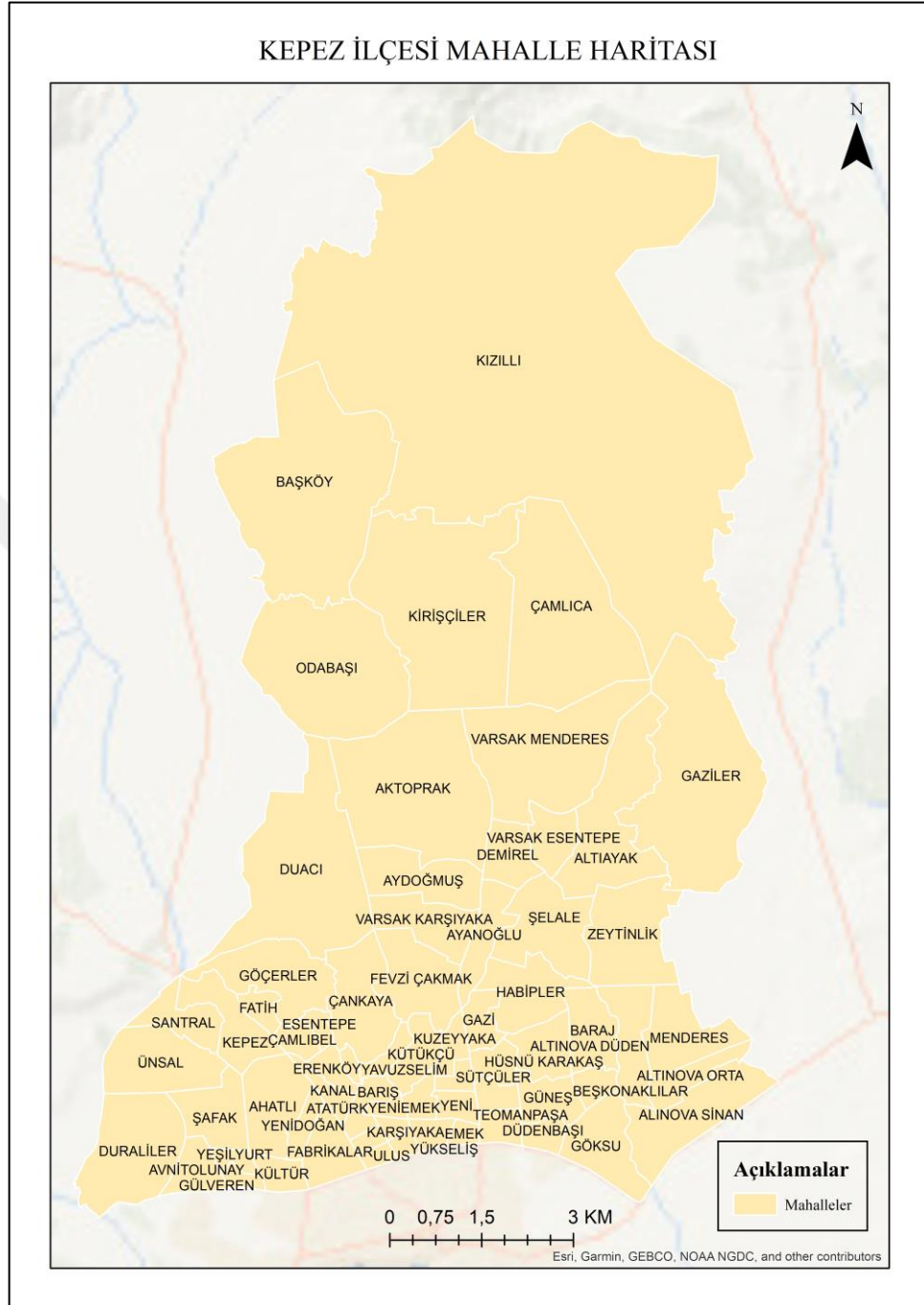
Tablo 2.10 2023 Yılı Kepez İlçesi Mahalle Nüfusları

KEPEZ							
Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus
Kuzeyyaka	23271	Yeni	12817	Baraj	8802	Duraliler	3800
Teomanpaşa	21742	Varsak	12798	Kütükçü	8459	Avni Tolunay	3183
		Karşıyaka					
Hüsnü Karakaş	19044	Şelale	12731	Göçerler	8389	Altıayak	3157
Habibler	19043	Aktoprak	12307	Göksu	8126	Altınova Düden	2987
Güneş	17949	Erenköy	12164	Atatürk	7973	Beşkonaklılar	2958
Şafak	16615	Çankaya	11996	Çamlıbel	7637	Duacı	2924
Ahatlı	16495	Özgürlük	11961	Barış	7431	Menderes	2786
Düdenbaşı	16127	Kanal	11720	Zafer	7404	Kazım Karabekir	2029
Kültür	15647	Fevzi	11644	Altınova Orta	7221	Yavuz Selim	2024
		Çakmak					
Karşıyaka	15604	Ayanoğlu	11344	Esentepe	6771	Varsak Menderes	1878
Gündoğdu	14895	Yeşilyurt	10530	Kepez	6244	Varsak Esentepe	1876
Gazi	13240	Sütçüler	10472	Altınova Sinan	5771	Santral	1460
Aydoğmuş	13232	Yeşiltepe	9873	Fatih	5620	Kirişçiler	1408
Ulus	13107	Emek	9621	Gülveren	5498	Kızıllı	1354
Ünsal	12937	Fabrikalar	9014	Zeytinlik	5170	Odabaşı	1225
Mehmet Akif Ersoy	12894	Yeni Doğan	8998	Demirel	3911	Başköy	864
Yeni Emek	12836	Yükseliş	8842	Gaziler	3846	Çamlıca	439

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

İlçede genel olarak dört farklı yerleşim deseni ve bu yerleşimlerle ilişkilendirilebilecek nüfus yoğunlukları görülmektedir. İlçenin kuzeyindeki kırsal yerleşimler, çok düşük yoğunlukta bir nüfusa ve köy tipi yerleşime sahipken ilçenin merkeze yakın kısımları yüksek yoğunluklu ve düzenli olarak kentleşmiş bir yapı sergilemektedir. Ancak ilçe merkezi yüksek yapı ve nüfus yoğunluğuna ulaştığı için kuzey yönlü bir nüfuslanma hareketi de görülmektedir. Diğer yönden alanın güneydoğusundaki Altınova çevresinde hem kırsal ve hem de kentsel yerleşim tiplerini bir arada görmek mümkündür. İlçenin güneybatısındaki kentsel yerleşim dokusu ise daha çok düşük kaliteli gecekondu yerleşimleri ve kentsel dönüşüm alanları şeklinde olmaktadır. Ekonomik aktivite olarak ise Kepez'in merkeze yakın olan kısımlarında genellikle ticaret ve kısmen hizmetler sektörlerinin baskın olduğu, batı kısmında sanayinin buna karşılık kırsal nitelikteki yerleşmelerde ise tarımsal faaliyetlerin daha etkin olduğu görülmektedir (Sarı, 2007). İlçede en yüksek nüfusa sahip mahalle 23.271 kişiyle Kuzeyyaka'dır. Yine Teomanpaşa Mahallesi 21 binin üzerinde nüfus barındırmaktadır. Bunlarla birlikte Hüsnü Karakaş, Habibler, Güneş, Şafak, Ahatlı gibi 29 mahallenin nüfusu 10 binin üzerindedir. Nüfusları en düşük mahalleler ise 864 kişiyle Başköy ve 439 kişiyle Çamlıca'dır. (Tablo 2.10). Yeni şehir hastanesinin yapımıyla kuzeyde Çankaya Mahallesi gibi yerler yoğun rağbet görmektedir. İlçede plansız büyümenin kent dokusuna etkileri belirgin bir şekilde görülebilmektedir. Özellikle gecekondu bölgeleri kentsel dönüşüme uğrasa da bozulmuş parsel sistemi karmaşık ve kapalı bir dokuya sebep olmaktadır. Birbirleriyle kesişmeyen yollar, yan yana küçüklü

büyükölü parseller ve dengesiz bina katları dikkat çekmektedir. Gecekondulaşmadan uzak kalan bölümler ise daha nizami ve planlı bir görüntü sergilemektedir.

Harita 2.5 Kepez İlçesi Mahalle Haritası (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2022)

2.3.4. Konyaaltı İlçesi

Konyaaltı nüfus açısından Antalya'nın 3. büyük merkez ilçesidir. Yerleşim dokusu Antalya kentinin nispeten yeni, planlı ve modern yüzünü oluşturur. Son 40-45 yıllık periyotta hızla geliştiği ifade edilebilir. Özellikle turizm faaliyetlerinin artması ve Akdeniz Üniversitesi'nin kurulması ilçenin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. İlçedeki kentsel alanların büyük kısmının kısa bir süre önceki dönemde tarım çiftliği ve göçebe yörükler tarafından kışlak

olarak kullanıldığı bilinmektedir (Gün, 2019: 736). Zaman içerisinde çiftlik sahiplerinin arsalarını satmaları ve yeni alıcıların tarımsal üretimden vazgeçmeleri kentsel gelişimi hızlandırmıştır. Konyaaltı ilçesi, ismini bir başka mevkiyle bağlantısından alır. Eskiden Antalya'dan Konya'ya giden araçların giriş-çıkış noktası bugünkü Güllük Caddesi ve Selekler Çarşısı civarında bulunmaktadır. Bu yüzden buraya Konyabaşı Mevkisi ismi verilmektedir. Buradan daha batıda hiçbir yerleşim bulunmamaktadır. Konyabaşı Mevkisinin güneybatısına ise Konyaaltı denilmeye başlanmıştır. Öncelikle bugün Muratpaşa ilçesi sınırlarında bulunan Konyaaltı Caddesi'ni belirten isimlendirme, daha sonra bütün Konyaaltı ilçesini ifade eder hale gelmiştir (Kavaz, 2022: 167).

1994 yılında Antalya'nın büyükşehir ilan edilmesiyle Konyaaltı Alt Kademe Belediyesi oluşturulmuştur. 22 Mart 2008 tarih ve 26824 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı Büyükşehir Belediye Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Antalya ili sınırları içerisinde merkez ilçe niteliği taşıyan 5 yeni ilçe kurulmuştur (Resmi Gazete, 2008). Bu kanunla Konyaaltı Belediyesi ilçe belediye konumuna gelmiştir. Konyaaltı'nın yüzölçümü 546 km²'dir ancak arazisinin önemli kısmı yerleşime uygun olmayan Beydağları bölümündedir. İlçenin 2023 yılı nüfusu 196.498 ve nüfus yoğunluğu km²'ye 359 kişidir. 2022 yılı nüfusu 204.795 olmasına rağmen son 1 yıl içerisinde yaklaşık 8 bin kişilik bir azalış yaşanmıştır. Konyaaltı'nda nüfusun en yüksek olduğu mahalle 27.880 kişiyle Hurma'dır. Üniversite etrafındaki Pınarbaşı, Uncalı, Siteler gibi mahalleler nüfusun yoğun olduğu diğer önemli alanlardandır (Harita 2.6) (Tablo 2.11).

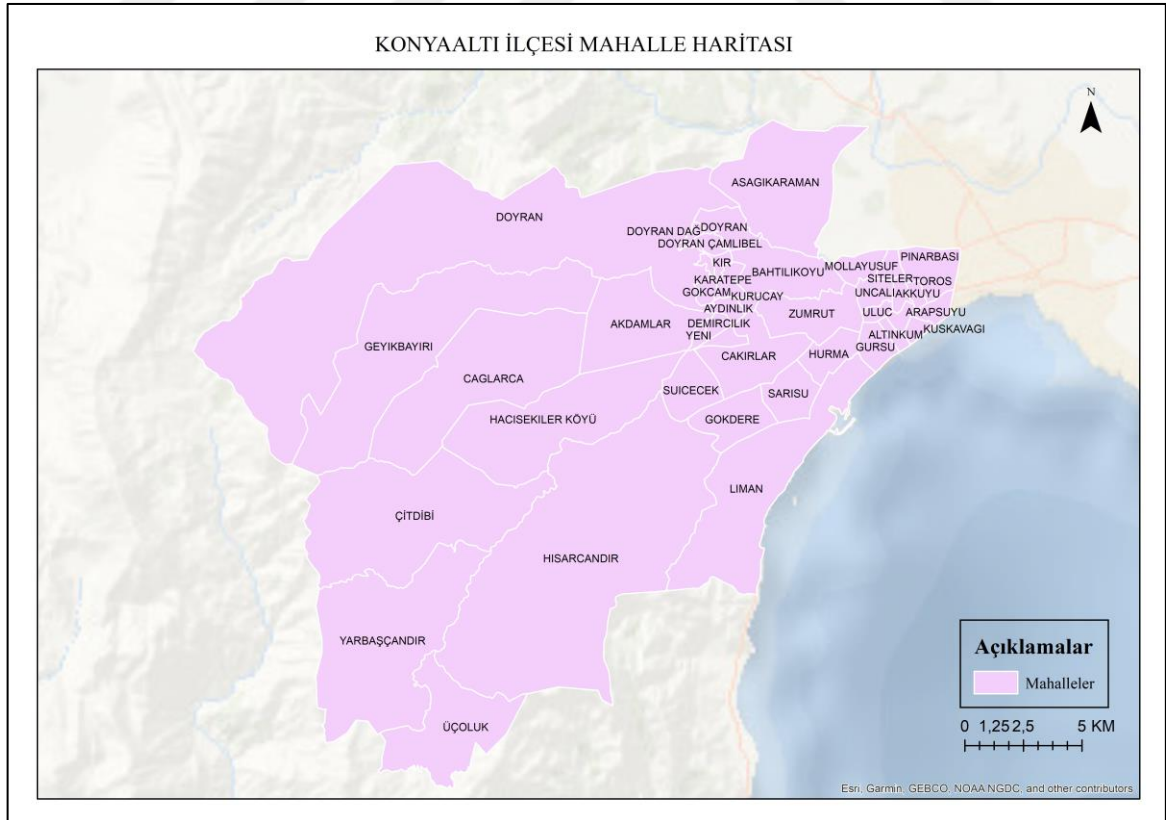
Konyaaltı ilçesi özellikle kuzeybatısında kırsal yerleşmeleri barındırır. Boğa Çayı'nın oluşturduğu kıymetli eski taşkın düzlüğü üzerinde ve çoğunluğu narenciye dikili olan bahçelerin kenarlarında dağınık bir kırsal yerleşim dokusu hakimdir. Hacisekiler ve Hisarçandır Mahallelerinde ise düşük nüfus yoğunluklu ancak daha merkezileşmiş bir kırsal yerleşim deseninin var olduğu görülmektedir (Sarı, 2007: 20). Kırsal mahalleler arasında bulunan Çitdibi 99 ve Gökdere 89 kişilik nüfuslarıyla ilçede nüfusun en az olduğu yerleşimlerdir. Toplam 39 mahallesi bulunan Konyaaltı'nda ortalama mahalle nüfusu 5038'dir. Konyaaltı, Antalya'da yabancı nüfus tarafından en fazla tercih edilen ilçelerden biridir. Özellikle Liman, Sarısu ve Hurma Mahallelerinde yabancı nüfus yoğunluktadır (Harita 2.6) (Tablo 2.11).

Tablo 2.11 2023 Yılı Konyaaltı İlçesi Mahalle Nüfusları

KONYAALTI							
Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus
Hurma	27880	Sarısu	7435	Hisarçandır	749	Çağlarca	426
Pınarbaşı	21406	Uluç	7054	Doyran	711	Suiçecek	425
Uncalı	18325	Arapsuyu	6558	Geyikbayırı	687	Yeni	332
Liman	17683	Akkuyu	4341	Hacisekililer	632	Zümrüt	275
Siteler	16525	Kuşkavağı	2913	Kır	596	Üçoluk	268
Gürsu	14061	Aşağıkaraman	1618	Yarbaşıandır	567	Demircilik	239
Molla Yusuf	11192	Bahtılı	1368	Doyran Dağ	544	Kuruçay	175
Toros	9504	Çakırlar	1319	Doyran Çamlıbel	500	Çitdibi	99
Öğretmenevleri	8642	Aydınlık	1004	Gökçam	479	Gökdere	89
Altinkum	8466	Karatepe	944	Akdamlar	467		

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

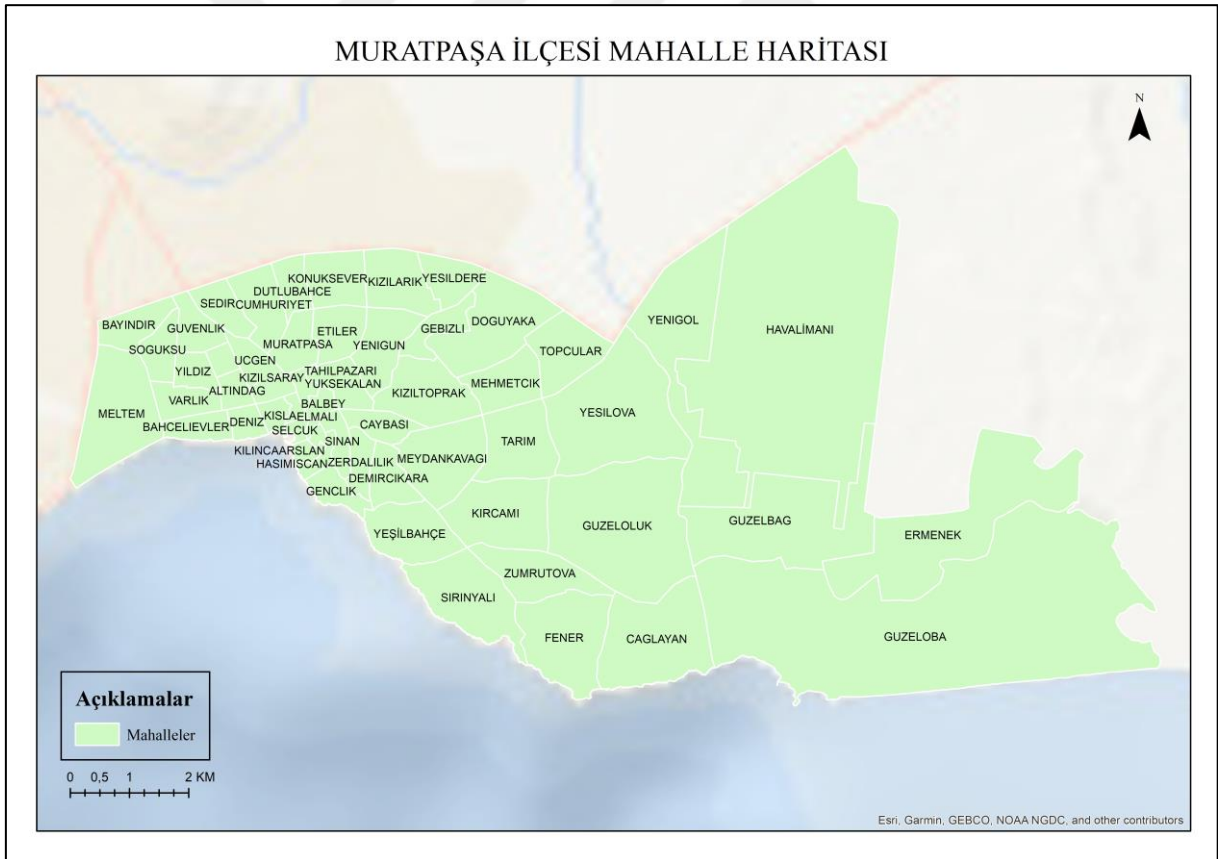
Konyaaltı, kentsel alanı itibariyle Antalya'nın en planlı yerleşimlerinden birisidir. İlçede gecekondulu varlığı yok denecek kadar azdır. Sokak sistemi düzenli ve kıyıya paralel şekilde tasarlanmıştır. Kıyıda kuzey yönüne doğru kısmen de olsa kademeli şekilde artan kat adedi ve her yerleşim adası için tasarlanmış rekreatif yapısı ile planlı bir kentsel yerleşimin iyi bir örneğini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Ancak mevcut dokuda yer alan narenciye ve zeytinlik alanların yerini, ortak bir kültürden ve estetikten de yoksun olan bir beton örtünün almış olması geri kazanımı mümkün olmayan bir doğal kaynak israfı olarak gözükmektedir (Sarı, 2007: 20).

Harita 2.6 Konyaaltı İlçesi Mahalle Haritası (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2022)

2.3.5. Muratpaşa İlçesi

Antalya kentinin merkezi ve en eski yerleşim alanı Muratpaşa ilçesidir. Kentin çekirdeğini oluşturan ve bugün Kaleiçi olarak adlandırılan bölüm, Bergama Kralı tarafından kurulmasından bu yana yerleşim olarak kullanılmaktadır. Osmanlı'nın son dönemi hariç Kaleiçi dışına çıkmayan kent alanı, Cumhuriyet Devri'nde ııınsal bir büyüme gerçekleştirmiştir. Diğer ilçeler kısa süreler içerisinde hızla kentleşirken, Muratpaşa çok uzun bir dönem içerisinde organik bir kentleşmeye sahip olmuştur. İlçe, Muratpaşa adını Karaman Beyi Murat Paşa'dan alır. Ayrıca ilçede Muratpaşa ismini taşıyan 1570 tarihli bir de cami bulunmaktadır. Önceden semt olarak ifade edilen Muratpaşa, Antalya'nın büyükşehir belediyesi statüsüne geçmesi ile Muratpaşa Alt Kademe Belediyesi olarak kurulmuştur. 22 Mart 2008 tarih ve 26824 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı Büyükşehir Belediye Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile, Antalya ili sınırları içerisinde merkez ilçe niteliği taşıyan 5 yeni ilçe oluşturulmuştur. Bu kanun ile Muratpaşa Belediyesi, ilçe belediyesi konumuna gelmiştir (Resmi Gazete, 2008).

Harita 2.7 Muratpaşa İlçesi Mahalle Haritası (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2022)

Muratpaşa ilçesinin yüzölçümü 96 km²'dir ve bu bakımdan Antalya'nın en küçük ilçesi konumundadır. Buna karşın 512.700 kişilik nüfusu vardır. Dolayısıyla nüfus yoğunluğu km²'ye 5340 kişi ile en yüksek ilçedir. 2020 yılına göre ilçe nüfusunda bir miktar düşüş yaşandığı

görülmektedir. Toplam 55 mahallesi bulunan Muratpaşa’da ortalama mahalle nüfusu 9321 kişidir (Harita 3.7). Muratpaşa ilçesinin mahalleleri genel olarak yüksek nüfusludur. İlçenin yerleşim deseni ve nüfus yoğunluğu kendi içinde farklılıklar göstermektedir. Bunlardan ilki, özellikle kıyı şeridinde paralel ve yoğunluğu yüksek katlı yapılaşma ve nüfus yoğunluğuna sahip olan yerleşim dokusudur. Burada 37.074 kişiyle Antalya’nın en fazla nüfuslu mahallesi olan Güzeloba ile Fener, Çağlayan, Şirinyalı ve Yeşilbahçe Mahalleleri bulunur. Yine merkezi iş alanının etrafını saran yüksek katlı ve eski konut stoğuna sahip Meydankavağı, Kızıltoprak, Yenigün, Kızıllarık ve Konuksever Mahalleleri 20 binin üzerinde nüfusla diğer kalabalık alanlardandır. İlçedeki diğer yerleşim deseni ise ilçenin kuzeydoğusunda yer alan Kırcami Mahallesi ve civarını kapsayan kırsal yerleşim dokularının bulunduğu düşük nüfus yoğunluklu yerleşim çeşididir. İlçenin en düşük nüfuslu alanı ise Kaleiçi içerisindeki 4 mahalle olan Kılınçarslan, Barbaros, Tuzcular ve Selçuk’tur. Kaleiçi’nde yerleşik nüfus çok düşük olduğu için mahalle nüfusları oldukça azdır. Antalya’da yabancılar tarafından en çok tercih edilen ilçelerden birisi de Muratpaşa’dır. Yabancıların en fazla olduğu yerler Güzeloba, Şirinyalı, Çağlayan ve Fener Mahalleleridir (Harita 2.7) (Tablo 2.12).

Tablo 2.12 2023 Yılı Muratpaşa İlçesi Mahalle Nüfusları

MURATPAŞA							
Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus
Güzeloba	37074	Cumhuriyet	11420	Sinan	7826	Mehmetçik	2058
Meydankavağı	28558	Dutlubahçe	11296	Ermenek	7160	Tahıl pazarı	1999
Çağlayan	27732	Soğuksu	10547	Memurevleri	7119	Tarım	1701
Kızıltoprak	25707	Gebizli	10238	Deniz	6730	Zümrütova	1500
Yenigün	24557	Üçgen	10002	Gençlik	6014	Haşimişcan	1463
Kızıllarık	22035	Varlık	9818	Bahçelievler	5892	Yenigöl	1462
Konuksever	21237	Yıldız	9251	Yeşildere	5705	Topçular	1019
Şirinyalı	17683	Yüksekalan	9112	Doğuyaka	5220	Balbey	992
Fener	17175	Güzeloluk	8846	Demircikara	5153	Elmalı	876
Yeşilbahçe	16124	Çaybaşı	8782	Güzelbağ	4951	Kılınçarslan	428
Etiler	14547	Bayındır	8612	Kızılsaray	4621	Barbaros	164
Güvenlik	13804	Sedir	8346	Kışla	3167	Tuzcular	100
Muratpaşa	12765	Altındağ	8319	Yeşilova	2855	Selçuk	87
Meltem	11916	Zerdalilik	8100	Kırcami	2835		

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Muratpaşa ilçesinin demografik büyümesi oldukça yavaşlamış durumdadır. Yakın gelecek boyunca ilçede önemli bir nüfus artışı yaşanmayacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte yeni yerleşim talepleri de sınırlanmış olup kentleşme büyük ölçüde tamamlanmış haldedir. Yalnızca imar sorunlarının yaşandığı Kırcami Mahallesi civarında yeni bir yapılaşma potansiyeli bulunmaktadır. Muratpaşa ilçesi merkez bölümlerinde yapı stoğu oldukça eski durumdadır. Buradaki konutların büyük bir kısmı 1970 ila 1990 yılları arasında inşa edilmiş olup yoğunluğu deprem dayanıklılığı açısından risk taşımaktadır. Bu eski yapıların yenilenmesi

için kentsel dönüşüm projelerinin hayata geçirilmesi gereklidir. Bunun yanı sıra soylulaştırma çalışmaları ile bölgedeki sosyal ve ekonomik doku iyileştirilebilir, modern yaşam alanları oluşturulabilir.

2.4. Göçler

Göçler günümüz kentlerini şekillendiren en önemli olgulardan biri haline gelmiştir. Bir yerde nüfus artışı ya da azalışını doğrudan etkileyen göçler, doğal nüfus artışından çok daha kısa sürede yüksek nüfus değişimine neden olan bir süreçtir. Göç faaliyetleri, meydana geliş şekillerine göre isteğe bağlı veya zorunlu şekilde gerçekleşebilmektedir. İsteğe bağlı göçler, planlı bir şekilde yapılırken zorunlu göçler plansız ve çoğunlukla zor koşullar altında gerçekleşmektedir. Antalya, geçmişten günümüze sık sık göçlere sahne olan bir yerleşim alanıdır. Kıyıda bir liman kenti olarak bulunması, çoğunlukla deniz kentlerinden gerçekleşen göçlerde Antalya'yı bir hedef haline getirmiştir. Özellikle 19. yüzyılda Antalya kenti, birçok kitlesel göçe tanık olmuştur. 1821 yılında Mora İsyanının ardından Moralı Müslümanlar, 1833'te Mısır'ın işgalinin ardından Araplar, 1898 ile 1908 arasında Giritli Müslümanlar ve Balkan Savaşı sonucunda Balkan göçmenleri, Antalya'ya göç ederek iskân edilmiştir. Milli Mücadele döneminden sonra ise 1922 yılında 8 bin kadar yerleşik Rum Antalya'yı terk etmiş ve yerlerine 1924 yılında Yunanistan'dan gelen mübadiller yerleştirilmiştir (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2023).

Cumhuriyet Dönemi'nde Antalya'da sanayi faaliyetleri başlayana kadar belirgin bir göç faaliyeti meydana gelmemiştir. 1950'li yıllardan itibaren kurulan sanayi tesisleri, çevre yerleşmelerden insanların çalışmak için kente gelmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda konut ihtiyacı artmış ve Antalya'da yeni mahalleler ve yerleşim alanları ortaya çıkmaya başlamıştır. Dokuma Senti ve Fabrikalar Mahalleleri bunların en güzel örnekleridir. Yakın köy, ilçe ve illerden gerçekleşen göçler, kentin hem mekânsal hem de sosyal yapısını değişikliklere uğratmıştır. Örneğin kıyı ekseninde ilerleyen bir kent olan Antalya, göçlerin artmasıyla birlikte kuzey yönlü bir büyüme sürecine girmiştir. Bununla birlikte gecekondulaşma ve kırsal kültür kentte yaygınlaşmıştır. Bu gelişmelere karşın Antalya'da sanayiye bağlı büyüme sınırlı düzeyde kalmıştır. Antalya'da kentsel gelişme en belirgin olarak 1970'li yıllardan itibaren turizm faaliyet ve yatırımlarının başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemden sonra Antalya, ülkemizin en fazla göç alan il ve kentlerinden biri haline gelmiştir. Bu durum günümüze kadar da aralıksız şekilde devam etmiştir. Antalya'nın aldığı göçlerin eksenini büyük oranda turizmde çalışacak insan ihtiyacının ortaya çıkmasıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca büyükşehir olmasıyla birlikte

çevre yerleşmelerden daha fazla olanaklara sahip olması insanları buraya çekmektedir. Özellikle Isparta ve Burdur gibi illerden çok sayıda kişi Antalya'ya göç etmektedir.

Antalya'ya ait eski göç verilerine il bazında ulaşılabilmektedir. Elde edilen veriler, göçlerin yoğunlaşmaya başladığı 1975 tarihinden 2011 yılına kadar uzanmaktadır. Eski veriler il bazlı olsa da göçlerin büyük oranda Antalya kent merkezine gerçekleştiği bilinmektedir. Bu yüzden il bazlı veriler üzerinden yapılan çıkarımların yanlış bir kanaate sebep olmayacağı düşünülmektedir. 1975'ten itibaren Antalya'nın daima göç alan bir il olduğu görülmektedir. İlk olarak 1975-80 yılları arasında %26,5 olan göç hızı, 2000 yılına kadar çok yüksek bir şekilde devam etmiştir. 1980-85 yılları %32,8 olan hız, 1985-90 yılları arasında tavan yapıp %89,7 olarak en yüksek değere ulaşmıştır. Bu yıllar arasında 82.737 kişi Antalya nüfusuna dahil olmuştur. 1995-2000 yılları arası yine göçlerin hızlı bir şekilde devam ettiği periyottur. Bu dönemde göç hızı %64,3 olmuş ve 90.457 kişiyle en yüksek sayıda vatandaş Antalya'ya göç etmiştir. Toplamda 171.982 kişi Antalya'ya gelirken 81.525 kişi Antalya'dan ayrılmıştır. 1995-2000 yılları arasında Antalya merkeze ait göç verilerine de ulaşılabilmektedir. Buna göre Antalya merkeze dair net göç hızı %81,4 olarak il geneli ortalamasının üzerindedir. Bu dönemde Antalya merkez yerleşimi, dışarıdan 96.300 kişi göç alırken dışarıya 46.315 kişi göç vermiş ve net göç 49.985 kişi olmuştur. 5 yıl aralığına ait bu veri Antalya'daki göç faaliyetlerinde il merkezinin payını belirgin şekilde göstermektedir (Tablo 2.13).

Tablo 2.13 Antalya İli Yıllara Göre Göç Verileri

Yıllar	Antalya İli Aldığı Göç Miktarı	Antalya İli Verdiği Göç Miktarı	Fark	Net Göç Hızı (%)
1975-1980	39274	22132	17142	26,5
1980-1985	54427	29088	25339	32,8
1985-1990	123737	41000	82737	89,7
1995-2000	171982	81525	90457	64,3

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

2011 yılından itibaren göç verilerine ilçe bazında ulaşılabilmektedir. Bu veriler, günümüz nüfus ve kent gelişimine dair önemli bilgiler sunmaktadır. 2011-2015 yılları arasında Antalya merkez ilçeleri, toplam 268.631 kişi göç almış ve 188.881 kişi göç vermiştir. Buna göre net göç miktarı 79.750 olmuştur. Antalya kentinin bu yıllarda göçlerle büyümeye devam ettiği görülebilmektedir. Sayısal olarak en fazla net göç alan yer, 39.249 kişi ile Kepez'dir. İlçe 105.728 kişi göç almış ve 66.479 kişi göç vermiştir. Net göç hızı en yüksek ilçe ise %28,15 ile Konyaaltı olmuştur. Muratpaşa ilçesi 20.260 ve Döşemealtı 3279 kişi net göç almıştır. Aksu ilçesi 1077 kişi ile en düşük net göç miktarı ve hızına sahiptir (Tablo 2.14). 2011-2015 yılları arası Antalya'da kentsel büyümenin hızlı bir şekilde sürdüğü dönemdir. Kepez ilçesinde kentsel dönüşüm faaliyetleri hız kazanmış bununla birlikte ucuz arazi imkanları daha fazla

konutlaşmaya ve buna bağlı olarak nüfus artışına imkân tanımıştır. Konyaaltı ilçesinde özellikle Liman ve Sarısu Mahalleleri büyümeye başlamış ve yeni konutların yapımı, nüfusu bu bölüme yöneltmiştir. Muratpaşa ilçesinin göç hızı, düşüş göstermiş ve buna bağlı kentsel gelişimi de durağanlaştırmıştır. Döşemealtı ilçesi, bu yıllarda henüz yeterli gelişme ve çekiciliğe sahip olmadığından belde belediyesi imajını değiştirememiştir. Aksu ilçesi kırsal nitelikteki görünümü sürdürmektedir.

2015-2020 yılları arası, göç verilerinde ve kentsel seçimlerde değişikliklerin başladığı dönem sayılabilir. Bu yıllarda Antalya merkez ilçeleri 470.215 kişi göç alırken 404.896 kişi göç vermiştir. Toplam net göç miktarı 65.319 olmuştur. Alınan göçle birlikte verilen göçün ciddi oranda artış gösterdiği görülmektedir. En yüksek net göç miktarına sahip ilçe, 32.745 kişiyle Kepez olmuştur. Kepez, bu yıllar arasında 185.277 göç alırken 152.531 göç vermiştir. Alınan ve verilen göç miktarının bu derece fazla olması Kepez’de büyük bir sirkülasyonun gerçekleştiğine işaret etmektedir. Genellikle düşük ve orta gelir gruplarının yerleştiği ilçe, birinci tercih olmaktan çok mecburiyet anlamı taşımaktadır. Döşemealtı ilçesi ise %28,9 ile en yüksek net göç hızına sahip ilçe olmuştur. İlçenin banliyö vasfının yoğunlaştığı dönem, bu zamana denk gelmektedir. Antalya kentinde artan nüfus, trafik ve hayat pahalılığı yüksek gelir gruplarındaki bazı insanları kentin dışında konut edinme ihtiyacına itmiştir. Ucuz arazi koşulları ve kolay ulaşım imkanına sahip Döşemealtı’nda yapılan lüks konutlar insanların ilgisini bu yöne çekmiştir. İnşa edilen villa tipi bahçeli konutlar insanların mahremiyet ve kırsala özlem duygularını da gidererek popüler hale gelmiştir. Konyaaltı ilçesi, yüksek göç hızını sürdürmektedir. Bu göçlerin önemli kısmının yabancı nüfus olduğu bilinmektedir. Muratpaşa ilçesinde göç hareketliliği yüksek olsa da tersine dönme eğilimine girmiştir. Yeni kentsel alanların açılmaması, kent merkezinin giderek konut fonksiyonunu kaybetmesi insanları diğer yerleşim alanlarına yönlendirmektedir. Aksu ilçesi bu dönemde de önemli bir göç hareketine sahip değildir (Tablo 2.14).

2020-2022 yılları arasında göç hareketleri kentleşmenin yavaşladığını destekleyen veriler göstermektedir. Bu dönemde merkez ilçelere 189.945 göç gerçekleşmiş buna karşın dışarıya 177.824 kişi göç etmiştir. Toplam net göç miktarı 12.121 olmuştur. Kepez, yine net göç miktarı açısından 13.698 kişiyle en önde gelen ilçedir. Kepez’in sürekli göç alması kentsel büyümeyi tetiklemektedir. Ancak sürdürülebilirlikten uzak bu süreç, kentsel saçaklanma alanlarının giderek daha da ilerlemesine sebep olmaktadır. Kırsal alanları tehdit eden büyüme, bağımsız kentsel dokular oluşturmaktadır. Kentsel ulaşım açısından da efektif olmayan yer tercihleri, parçalı bir kent görünümü arz etmektedir. Net göç hızı %44,7 ile en yüksek olan ilçe Döşemealtı’dır. Gerçekten de son dönemde en çok yönelim bu çevreyedir. Önümüzdeki 10

yıllık dönemde nüfusu iki katına yaklaşıp lüks bir yaşam alanının oluşacağı tahmin edilmektedir. Raylı sistemin ilçeye ulaşımı sağlanırsa banliyö görünümü perçinlenmiş olacaktır. Muratpaşa ve Konyaaltı ilçelerinde net göç tersine dönmüş ve eksiye düşmüş durumdadır (Tablo 2.14).

Tablo 2.14 Antalya Kenti İlçelere Göre Göç Verileri

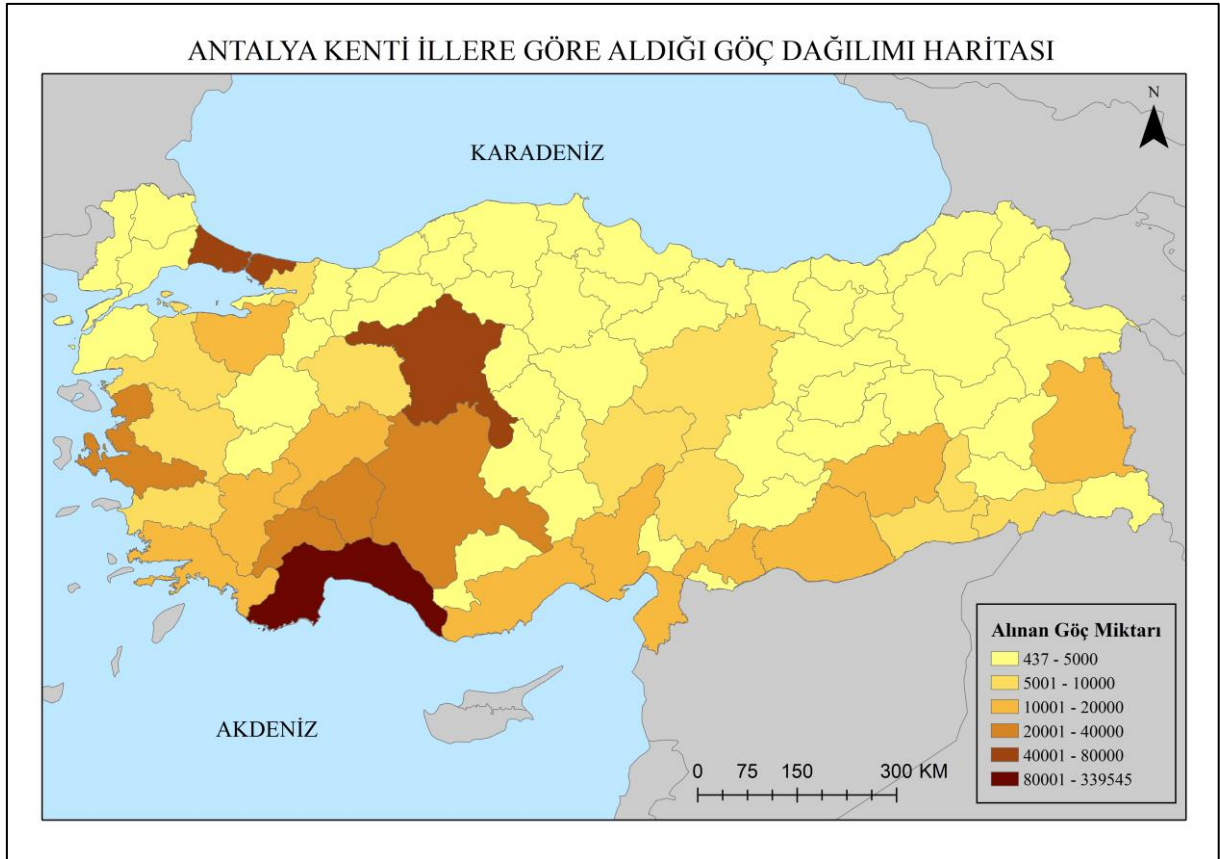
Yıllar	İlçe Adı	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç (Aldığı-Verdiği)	Net Göç Hızı (%)
1995-2000	Merkez	96.300	46.315	49.985	81,4
	Aksu	14.286	13.209	1077	4,07
2011-2015	Döşemealtı	10.253	6974	3279	15,97
	Kepez	105.728	66.479	39.249	21,2
	Konyaaltı	44.896	29.011	15.885	28,15
	Muratpaşa	93.468	73.208	20.260	11,1
	Toplam	268.631	188.881	79.750	16,82
	Aksu	24.898	23.923	975	2,64
2016-2020	Döşemealtı	27.492	17.489	10.003	28,9
	Kepez	185.277	152.531	32.746	11,96
	Konyaaltı	84.940	68.497	16.443	19,4
	Muratpaşa	147.608	142.456	5152	2,08
	Toplam	470.215	404.896	65.319	9,66
	Aksu	10.994	10.287	707	4,55
2021-2022	Döşemealtı	14.530	7827	6703	44,7
	Kepez	78.869	65.171	13.698	11,45
	Konyaaltı	32.521	33.545	-1024	-2,4
	Muratpaşa	53.031	60.994	-7963	-7,55
	Toplam	189.945	177.824	12.121	4,09

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Muratpaşa ilçesi için göçlerin tersine dönmesi beklenen bir süreç olsa da Konyaaltı ilçesinin bir miktar daha nüfuslanacağı öngörülmektedir. Ancak son dönemde yaşanan gelişmeler Antalya’da en çok bu iki ilçeyi etkilemiştir. Özellikle başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı ile bu ülkelerden gelen çok sayıda yabancı kişi, iki ilçeye yerleşmiştir. Enflasyonla birlikte konut fiyatlarında olağanüstü artışlara neden olan bu süreçte pek çok vatandaş kira ücretlerini karşılayamayarak ilçelerini terk etmiştir. Kepez ve Döşemealtı ilçelerinin aldığı göçlerin bir kısmı da Muratpaşa ve Konyaaltı’dan gelmektedir. Böylece zorunlu bir kent içi sirkülasyon meydana gelmiştir. Önümüzdeki yıllarda olağanüstü konut fiyatları devam ettiği sürece Muratpaşa ve Konyaaltı ilçeleri sadece yabancılara ve çok yüksek gelir grubuna hitap eden bir vasa bürünecektir. Aksu ilçesinin gelişiminde göçlerin belirgin bir etkisinin olmadığı görülmektedir. İlçede düşük bir nüfus hareketliliği gerçekleşmektedir. Kentsel yönelimin doğu yönünde olduğu düşünülürse önümüzdeki yıllarda bu durum değişiklik gösterebilir.

Antalya kentinin en fazla göç aldığı ve verdiği iller benzerlik göstermektedir. Göç sirkülasyonu çoğunlukla yakın yerleşimler ve ülkemizin büyük illeri arasında gerçekleşmektedir. 2012-2022 yılları arasında Antalya’nın 5 merkez ilçesinde en fazla göç sirkülasyonu yine Antalya il sınırları içinde gerçekleşmiştir. Bu duruma merkez ilçelerin kendi

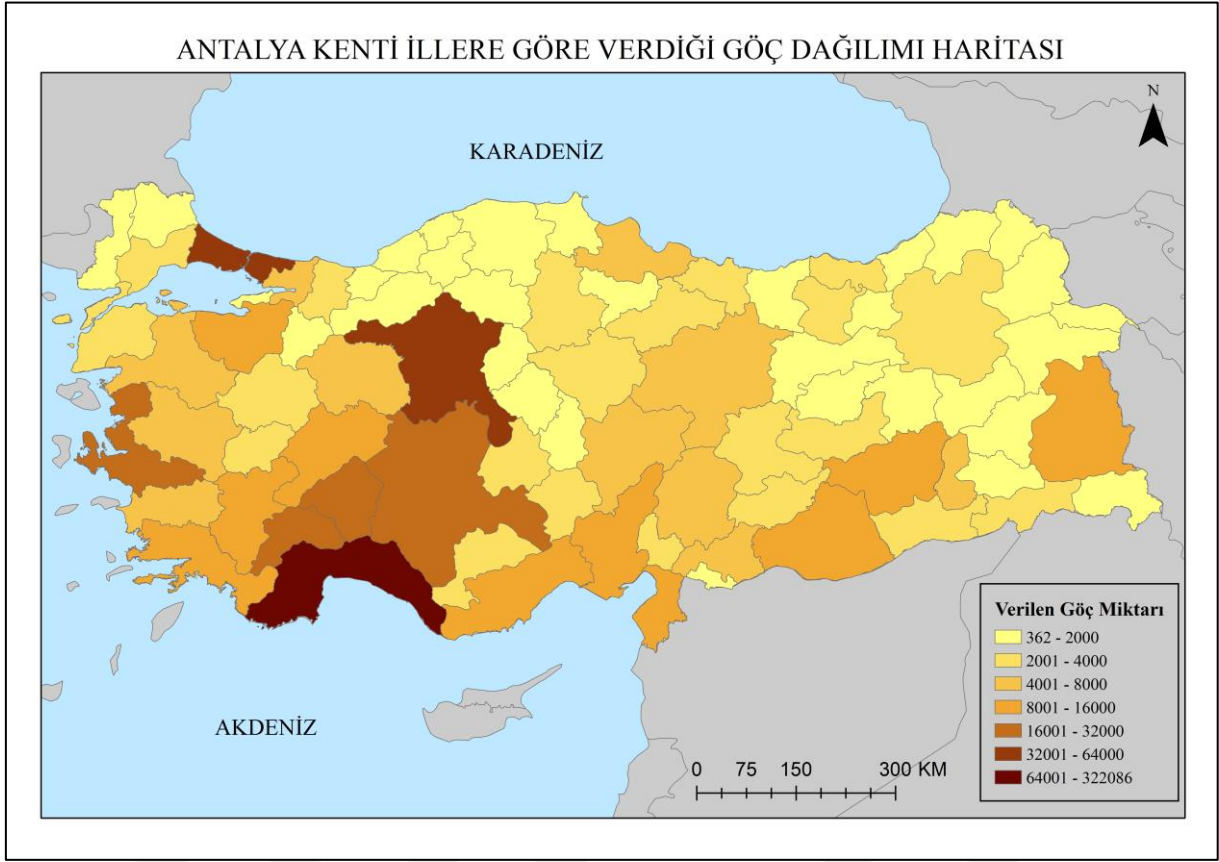
arasındaki sirkülasyon da dahildir. Bunun haricinde Antalya kentinin en fazla göç aldığı ve verdiği il İstanbul'dur. İstanbul'dan toplam 75.199 kişi gelirken 61.616 kişi İstanbul'a göç etmiştir. Ülkemizin en büyük nüfusuna sahip ili olan İstanbul'a karşı Antalya kentinin göç fazlası vardır. İki yer arasında Antalya lehine 13.583 kişilik fark bulunmaktadır. İstanbul'dan gelenlerin en çok tercih ettiği ilçe Muratpaşa'dır. Bu durum göçe katılan kişilerin gelir seviyesi yüksek ve nitelikli kişiler olduklarını düşündürmektedir. İstanbul'un ardından en çok göç alıp verilen il, Ankara olmuştur. Burada da yine Antalya kenti lehine 7026 kişilik bir fark bulunmaktadır (Harita 2.8) (Tablo 2.15).

Harita 2.8 Antalya Kenti 2012-2022 Yılları Arası İllere Göre Aldığı Göç Dağılımı Haritası

Ankara ile yaşanan göçlerde yine en büyük pay Muratpaşa ilçesine aittir. Bu durum özellikle yönetici, şirket çalışanı veya kamu personeli gibi vasıflı kişilerin iş amaçlı gerçekleştirdiği göçleri işaret etmektedir. Büyük illerden sonra en fazla göç alınan yerler yakın çevre yerleşimleridir. Isparta, Konya ve Burdur illeri ile Antalya arasında sürekli bir göç sirkülasyonu gerçekleşmektedir. Antalya'nın iş imkanlarına sahip olması, turizm olanakları ve bu illerle akrabalık bağı bulunan pek çok vatandaşın Antalya'da yaşaması, göç döngüsünü devamlı hale getirmektedir. Geçmişte Antalya'nın bu yerleşimlerden aldığı göç miktarı, verdiğinin çok üstünde olmasına rağmen günümüzde bu fark kapanmıştır (Harita 2.9). Artık gecekondü şeklinde yapılaşmanın bitirilmesi, iller arasında imkanlar özelindeki farkların

azalması ve Antalya'nın giderek yaşanması zor bir hale bürünmesi ters yönde göçleri tetiklemektedir.

Harita 2.9 Antalya Kenti 2012-2022 Yılları Arası İllere Göre Verdiği Göç Dağılımı Haritası

Bu iller haricinde göç sirkülasyonunun diğer bir bölgesi doğu illeridir. Antalya kenti, Van, Diyarbakır ve Şanlıurfa gibi illerden yüksek sayıda göç almaktadır. Karşıya verilen göç miktarı ise daha düşüktür. Bu noktada dikkat çekici veri, bahsedilen illerle gerçekleşen göç hareketinin en fazla Kepez ilçesinde yoğunlaşmış olmasıdır. Bu durum gelir seviyesi daha düşük veya iş bulma umuduyla gelen kişileri düşündürmektedir. Şanlıurfa'dan gelen kişilerin tercih ettiği diğer bir ilçe, Aksu olmuştur (Tablo 2.15). Göçe katılan kişilerin büyük oranda tarım işçisi olarak Aksu'da bulunan seralarda çalışmak için geldikleri tahmin edilebilmektedir.

Tablo 2.15 Antalya Kenti İl Bazlı Göç Verileri

En Fazla Göç Aldığı İller	Aldığı Göç Miktarı	En Fazla Göç Verdiği İller	Verdiği Göç Miktarı
Antalya	339.545	Antalya	322.086
İstanbul	75.199	İstanbul	61.616
Ankara	43.863	Ankara	36.837
Isparta	28.940	Isparta	24.735
Konya	26.070	Burdur	24.430
Burdur	26.029	İzmir	23.466
İzmir	24.373	Konya	20.336
Van	18.395	Muğla	11.746
Şanlıurfa	17.911	Mersin	10.814
Diyarbakır	16.595	Afyonkarahisar	10.341
Adana	16.487	Şanlıurfa	9951

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Göçlere dair sağlıklı analizleri yapabilmek ilçelere göre nüfusa kayıtlı olunan il verileri de incelenmiştir. Buna göre 5 merkez ilçenin tamamında olağan şekilde en fazla Antalya nüfusuna kayıtlı kişiler ikamet etmektedir. Antalya'nın ardından en fazla Burdur nüfusuna kayıtlı kişiler bulunmaktadır. Üçüncü sırada ise Konya yer almaktadır. Yakın çevreden gerçekleşen göçlerin verilere yansımaları görülmektedir. Aksu ilçesinde daha farklı bir durum vardır. Burada Antalya nüfusuna kayıtlı kişilerden sonra en fazla Şanlıurfa ve Isparta'dan gelenler görülmektedir. Bütün ilçelerde nüfusa kayıtlı olunan diğer iller arasında Isparta, Ankara, İstanbul, Diyarbakır, Van ve Afyonkarahisar gibi yerler bulunmaktadır (Tablo 2.16).

Tablo 2.16 Antalya Kenti Yaşanılan İlçeye Göre Nüfusa Kayıtlı Olunan İl Verileri

Aksu		Döşemealtı		Kepez		Konyaaltı		Muratpaşa	
Nüfusa Kayıtlı Olunan İl	Nüfus	Nüfusa Kayıtlı Olunan İl	Nüfus	Nüfusa Kayıtlı Olunan İl	Nüfus	Nüfusa Kayıtlı Olunan İl	Nüfus	Nüfusa Kayıtlı Olunan İl	Nüfus
Antalya	37.159	Antalya	37.106	Antalya	162.051	Antalya	43.643	Antalya	157.843
Şanlıurfa	5302	Burdur	4578	Burdur	37335	Burdur	6653	Burdur	19260
Isparta	5221	Konya	2962	Konya	26647	Konya	6286	Konya	18122
Konya	3162	Van	2042	Isparta	22391	Ankara	5969	Isparta	15859
Hatay	1703	Isparta	1819	Diyarbakır	20534	İstanbul	5453	İstanbul	12463
Diyarbakır	1418	Afyon	1705	Van	18646	Isparta	5020	Ankara	11186
Mardin	1348	Sivas	1497	Batman	15925	Sivas	4746	Diyarbakır	10927
Burdur	1314	Hatay	1376	Afyon	15507	Adana	3721	Sivas	10677
Van	938	Ankara	1324	Mardin	13273	Hatay	3625	Afyon	9829
Afyon	910	Kahramanmaraş	1188	Şanlıurfa	12666	Afyon	3440	Hatay	9056

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Ortaya konulan veriler üzerinden ilçe nüfuslarının hangi oranda Antalya nüfusuna kayıtlı kişilerden olduğu hesaplanmıştır. Buna göre 5 merkez ilçenin 1.489.792 kişilik nüfusunun 437.802 kişisi Antalya nüfusuna kayıtlıdır. Oransal olarak ise sadece %29,38'nin Antalyalı olduğu söylenebilir. Bu oran Antalya'nın ne denli önemli bir göç kenti olduğunu ortaya koymaktadır. İlçeler bazında ise Aksu'nun %46,24'ü, Döşemealtı'nın %43,09'u, Kepez'in %26,38'i, Konyaaltı'nın %22,21'i ve Muratpaşa'nın ise %30,78'i Antalya nüfusuna

kayıtlı kişilerdir. Özellikle büyük ilçeler Kepez, Konyaaltı ve Muratpaşa'da Antalyalı nüfus oransal olarak 4'te 1 durumunda ve çok düşük kalmaktadır (Tablo 2.17). Değerlendirme yapıldığında Antalya kentsel büyümesinin önemli oranda göç eksenli olduğu görülebilmektedir. Göçe dayalı büyümenin gerçekleşmediği bir senaryoda Antalya'nın doğal nüfusu muhtemelen çok daha düşük olacaktır. Buna bağlı olarak kentsel gelişim de daha sınırlı düzeyde kalacaktır. Kent merkezinde yoğunluk meydana gelmediği için kuzey yönlü büyüme gerçekleşmeyebilecektir. Ucuz arazi fiyatları daha geniş parselleri ve daha az katlı konutları mümkün kılacaktır. Yüksek konut talebi oluşmadığı için de çarpık kentleşmede meydana gelmeyecektir.

Tablo 2.17 Antalya Kenti İlçelere Göre Antalya Nüfusuna Kayıtlı Kişi Verileri

İlçeler	İkamete Göre Antalya Nüfusuna Kayıtlı Kişi Sayısı	İlçenin Toplam Nüfusu	İlçenin Toplam Nüfusuna Göre Payı (%)
Aksu	37.159	80.350	46,24
Döşemealtı	37.106	86.109	43,09
Kepez	162.051	614.135	26,38
Konyaaltı	43.643	196.498	22,21
Muratpaşa	157.843	512.700	30,78
Merkez İlçeler Toplamı	437.802	1.489.792	29,38

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Antalya yurtiçinden olduğu gibi yurtdışından da yoğun şekilde göç alan kentlerimizden biridir. Özellikle Rusya, Ukrayna, Almanya ve İngiltere gibi ülkelerden gelip Antalya'nın farklı yerlerine yerleşen önemli miktarda yabancı nüfus bulunmaktadır. 2016-2023 yılları arasına dair elde ettiğimiz ilçe bazlı verilere göre bu dilimde 166.618 kişi yurtdışından Antalya kentine göç etmiştir. Buna karşılık Antalya'dan yurtdışına giden kişi sayısı 112.197 kişidir ve toplam 54.421 kişilik fark bulunmaktadır. Bu dönemde en yüksek göç 2022 yılında Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başlamasıyla gerçekleşmiştir. Bu yılda 40 bine yakın yabancı Antalya'ya göç etmiştir. 2023 yılına gelindiğinde göç faaliyetlerinde tersine bir hareket başladığı görülmektedir. Yıl boyunca 12.907 kişi Antalya'ya gelmişken, 38.869 kişi yurtdışına göç etmiştir. Bu durumun gerçekleşmesinde artan hayat pahalılığı, kalabalık ve trafik sorunu, Rusya-Ukrayna Savaşı'nda belirsizliğin nispeten azalması ve artık Türkiye'de verilen oturma izinlerinin zorlaştırılması neden olmuştur. İlçeler arasında en çok rağbet gören yerin Muratpaşa olduğu görülmektedir. Sonrasında Konyaaltı ilçesine de ciddi sayıda göç gerçekleşmektedir. Kepez ilçesinin aldığı göçler nispeten düşük durumdadır. Döşemealtı ve Aksu İlçeleri en düşük yabancı göçünün gerçekleştiği yerlerdir (Tablo 2.18). Göç eden kişilerin yer seçiminde merkezilik, denize yakınlık ve sosyal aktivite çeşitliliği gibi unsurları göz önüne aldığı dikkat çekmektedir.

Tablo 2.18 Antalya Kenti İlçelere Göre Yurtdışı Göç Verileri

Yıllar	İlçe Adı	Yurtdışından Aldığı Göç	Yurtdışına Verdiği Göç	Net Göç (Aldığı-Verdiği)
2016-2020	Aksu	2365	1765	600
	Döşemealtı	1925	1320	605
	Kepez	12.980	6785	6195
	Konyaaltı	26.895	13.713	13.182
	Muratpaşa	38.480	23.695	14.785
	Toplam	82.645	47.278	35.367
2021	Aksu	803	347	456
	Döşemealtı	839	235	604
	Kepez	5120	1669	3451
	Konyaaltı	11.846	3242	8604
	Muratpaşa	13.317	3930	9387
	Toplam	31.925	9423	22.502
2022	Aksu	1070	505	565
	Döşemealtı	926	419	507
	Kepez	7542	2973	4569
	Konyaaltı	13.038	5547	7491
	Muratpaşa	16.565	7183	9382
	Toplam	39.141	16.627	22.514
2023	Aksu	974	1014	-40
	Döşemealtı	517	878	-361
	Kepez	3174	7777	-4603
	Konyaaltı	2738	12.923	-10.185
	Muratpaşa	5504	16.277	-10.723
	Toplam	12.907	38.869	-25.962
Genel Toplam		166.618	112.197	54.421

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

Antalya'ya gerçekleşen göçlerin temelinde sıcak iklim koşulları, deniz kıyıları ve doğal güzelliklerinin cazibesi gösterilebilir. Bazı yabancılar iş bulmak veya yaptıkları işi geliştirmek için de kenti tercih etmektedir. Ayrıca döviz kurlarındaki farklılıklar yabancı kişiler için bir avantaj oluşturmaktadır. Yabancıların bazılarının gelme ve kalma nedeni ise Türkler ile gerçekleştirdikleri evliliklerdir. Yıllara göre Antalya merkez ilçelerinde yerleşik yabancı nüfus sayıları elde edilmiştir. Buna göre yıllar arasında dalgalanmalar yaşansa da giderek artan bir yabancı yerleşik nüfus varlığı oluşmuştur. 2016 yılında toplam 31.765 kişi olan yabancı nüfus, 2020'de 49.556'ya 2022 yılında ise 90.883'e kadar ulaşmıştır. 2023 yılında bir miktar düşüş yaşanarak bu sayı 65.959'a inmiştir. İlçeler arasında en fazla yabancı nüfusa Muratpaşa ev sahipliği yapmaktadır. 2022'de 40 bine yakın, 2023 yılında ise 30 bine yakın yabancı nüfus Muratpaşa'da ikamet etmiştir. Sonrasında Konyaaltı ilçesinin önemli miktarda yabancı nüfus barındırdığı görülmektedir. 2023 itibariyle 20 bin yabancı ilçede yaşamaktadır. Kepez ilçesinde yerleşik yabancı sayısı daha azdır. En az yabancı nüfus Döşemealtı ilçesinde bulunmaktadır. Yine Aksu ilçesinde de yabancı sayısı oldukça düşüktür (Tablo 2.19).

Tablo 2.19 Antalya Kenti İlçelere Göre Yabancı Uyruklu Nüfus Verileri

İlçe Adı	Yabancı Uyruklu Nüfus							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Aksu	1050	880	1114	1297	1304	1778	2303	2375
Döşemealtı	844	703	954	1140	1049	1687	2213	2014
Kepez	3773	3824	5561	7876	7172	11.040	15.644	12.314
Konyaaltı	8951	9525	14.375	18.509	17.300	25.935	31.315	20.520
Muratpaşa	17.147	14.524	18.721	24.928	22.731	31.569	39.408	28.736
Toplam	31.765	29.456	40.725	53.750	49.556	72.009	90.883	65.959

Kaynak: (TÜİK, 2024b)

2023 yılında düşüş gösterse de Antalya’da yaşayan yerleşik yabancı sayısının 100 binlere yaklaştığı görülmektedir. Dolayısıyla nüfusu 1,5 milyona ulaşan Antalya’da her 15 kişiden 1’inin yabancı olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Rusya ve Ukrayna gibi ülkelerden gelen yabancıların kıyıya yakın ve lüks yerleşim alanlarını tercih ettiği bilinmektedir. Bu durum yerli vatandaşların yaşam kalitesini etkilemekte, kıyı alanlarından uzaklaştırmakta ve hayat pahalılığına sebep olmaktadır. Ayrıca yerleşik 100 bine yakın yabancı nüfusun Antalya kültürüne ne kadar uyum sağladığı veya ekonomik olarak ne oranda katma değer oluşturduğu da incelenmesi gereken ayrı bir konudur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTALYA'DA KENTLEŞME VE KENT MORFOLOJİSİ

3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Kentleşme

Anadolu'nun en eski yerleşim alanlarından birisi olan Antalya'da insanlık tarihi Paleolitik Çağ'dan günümüze kadar uzanmaktadır. Yörenin her yanı değişik dönem ve toplulukların izlerini taşıyan kalıntılarla doludur. Öyle ki ilk barınma yerleri mağaralardan, planlı antik dönem kentlerine, Roma eserlerinden Osmanlı camilerine kadar farklı zaman dilimlerine dair çok sayıda örnek görülebilmektedir. Karadan ulaşım açısından çok elverişli olmasa da sahip olduğu doğal limanı, ılıman iklimi, su kaynakları, barınmaya uygun fiziki yapısı ve verimli toprakları, tarih boyunca Antalya'nın tercih edilmesinin ana sebeplerinden olmuştur (Sevin, 2007: 197). Antalya ve civarında bilinen en eski insan izleri, Karain Mağarası'nda tespit edilmiştir. Burada bulunan kanıtlar, Antalya'da insanlık tarihinin 250 bin yıl öncesine kadar gittiğini göstermektedir. Çıkarılan farklı devrelere ait buluntular mağaranın Alt Paleolitik'ten Geç Kalkolitik Çağ'a kadar dönem dönem insanlar tarafından kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu haliyle Karain, dünyadaki en önemli örneklerden biri konumundadır. Bölge karstik bir yapıda olduğu için Karain haricinde de barınmaya uygun pek çok mağara bulunmaktadır. Yine bunlar arasında Öküzini, Beldibi, Belbaşı ve Çarkini gibi mağaraların Paleolitik dönemden itibaren insanlar tarafından kullanıldığı bilinmektedir (Duru, 2008: 32). Antalya çevresi sonraki dönemlerde de yerleşim alanı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Antalya kent merkezinin kuzeyinde bulunan Bademağacı Höyüğü önemli Neolitik ve Kalkolitik dönem yerleşmelerinden birisidir.

Antalya çevresi önemli erken dönem yerleşmelerine sahip olsa da sonrasına ait tarihsel bilgiler, MÖ. II. bin yılın ikinci yarısına kadar karanlık bir durumdadır. Antik döneme gelindiğinde ise bugünkü Antalya sınırları içinde batıdan doğuya Likya, Pamfilya ve Kilikya olarak adlandırılan 3 bölge vardır. Bu bölgeler içerisinde Ksanthos, Patara, Letoon, Antiphellos, Phellos, Kyaneai, Trysa, Simena, Arykanda, Akalissus, Limyra, Mrya, Korydalla, Rhodiapolis, Idebessos, Olympos, Phaselis, Olbia, Termessos, Magydos, Perge, Sillyon, Aspendos, Selge, Side, Seleukia, Selinus gibi birçok antik dönem kenti bulunmaktadır (Antalya Belediyesi, 1990: 33). Bölgeler arasında Antalya Körfezinden Manavgat Nehrine kadar uzanan alan, Pamfilya olarak bilinmektedir. Pamfilya Bölgesinin en ünlü kenti ise Antalya'dır. Kent, MÖ. II. yüzyılın ortalarında Bergama Kralı II. Attalos tarafından eski adı Korykos olan yerde kurulmuştur. Kralın kenti kurma amacı dönemin Doğu Akdeniz ticaretine egemen olmak ve ele geçiremediği Side'ye rakip bir kent meydana getirmektir. Antalya limanının doğal ve korunaklı yapısıyla

kentten denize güvenli bir şekilde ulaşılabilme özelliği, tercih sebebi olmuştur. Kayalıklarla çevirili doğal limana ek olarak batıdan başlayan ve bir miğfer şekli alarak doğuya uzanan sur duvarlarıyla güçlü bir deniz kalesi oluşturulmuştur. Bu kalenin bulunduğu alan halen Antalya kent merkezi konumundadır (Dayar, 2020: 60; Sevin, 2007: 203-204).

Antalya, MÖ.78 yıllarında Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiştir. Bu dönemde gelişimini sürdürmüş ve önemli bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Roma İmparatoru Hadrianus'un kenti ziyareti şerefine yapılan Hadrianus Kapısı, dönemin günümüze kadar ulaşan kıymetli eserlerinden birisidir (Sevin, 2007: 204). Roma İmparatorluğu ikiye ayrılarak parçalanınca Antalya, Bizans toprakları içerisinde kalmıştır. Bu dönemde de Antalya, liman olarak önemini korumuştur. Özellikle İstanbul ile tahıl merkezi Mısır arasındaki en kısa bağlantıyı sağlaması ve köle ticaretinin yoğun duraklarından olması Antalya limanının değerini artırmasını sağlamıştır (Baykara, 2004: 32; Z. G. Yağcı ve Akkaya, 2017: 118). Bununla birlikte kentin dini karakterinin güç kazanmasıyla Antalya, önemli bir Hristiyan kenti ve piskoposluk merkezi haline gelmiştir (Ö. Yağcı, 2009: 32). Ancak Bizans idaresindeki kent, fizikî olarak pek gelişme gösterememiştir. Helenistik dönemde kent alanı, liman etrafından doğuya doğru uzanan kesimde iken sonradan güneydoğudaki geniş alan da surlarla çevrilerek kente katılmıştır. 10. yüzyıla gelindiğinde ise kentin muhafazası için kara tarafına ikinci bir gömlek sur inşa edilerek kentin gelişmesi ve yapılaşması sağlanmıştır. Bunun sonucunda liman ve çevresi bir iç kale haline gelmiş ve idarecilere ayrılmıştır (Azıtepe ve Tolacı, 2020: 1186; Emecen, 1991: 232; Sönmez, 2008: 20).

1200'lü yıllara gelindiğinde Antalya, Selçuklularla birlikte Türk hakimiyetine girmiştir. Bizans ile verilen mücadelelerden sonra 1207 yılında Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev Antalya'yı fethetmiştir. Antalya'nın önemli bir liman kenti olması ve bölgedeki Müslüman tüccarların Rodos şövalyeleri tarafından saldırıya uğrayarak Selçuklu'dan yardım istemeleri, fethin sebeplerinden olmuştur. Selçuklu döneminde Antalya, zaman zaman özellikle Kıbrıslılar tarafından kuşatılsa da çevreye yerleştirilen Türk boyları bölgenin kalıcı bir yurt olmasını sağlamıştır. Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi Antalya'da da Türkler fethettiği yerlere yeni kentler inşa etmek yerine var olan kentin üzerine yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Selçuklu döneminde tersaneyi kuşatan tarafa ikinci bir duvar inşa edilerek arkasında Ahî Yûsuf Mescidi merkezli bir yerleşme şeridi ortaya çıkarılmıştır. Türk ve Müslüman anlayışını hâkim kılmak için de önemli dini yapılar, cami gibi İslam ibadethanelerine dönüştürmüştür. Antalya'da Kesik Minare Camii olarak bilinen eser aslında bu dönemde dönüştürülmüş bir kilisedir (Emecen, 1991: 233; Süer, 2006: 31). Kentte egemenliği pekiştirmek için getirilen tüccarlar vasıtasıyla ticaret kontrol altına alınmıştır. Vergi muafiyetleri ve anlaşmalar yapılmış, inşa edilen

kervansaraylarla kentin ticareti hareketlendirilmiştir. Bu gelişmeler sayesinde doğudan gelen mallar, Tarihi İpek Yolu'nu takip etmiş fakat Anadolu'ya girdikten sonra eskiden olduğu gibi Trabzon limanı üzerinden değil Antalya gibi limanlar vasıtasıyla Avrupa tüccarlarına ulaşmaya başlamıştır (Z. G. Yağcı ve Akkaya, 2017: 120). Askerî açıdan da Antalya limanı Türk donanması için bir üs konumuna gelmiştir. Liman gerekli tamirat ve geliştirmelerle kuvvetlendirilmiştir. Alâeddin Keykubat tarafından Alaiye'nin fethedilmesiyle Akdeniz'de hakimiyet daha da sağlamlaşmıştır (Doğan, 2012: 20; Turan, 1971: 68). Antalya'nın önemi arttıkça Selçuklu Sultanları için kışlık payitaht görevi de görmeye başlamıştır (Z. G. Yağcı ve Akkaya, 2017: 121). İbn-i Batuta'nın ifadesine göre bu dönemde Antalya, dünyanın en güzel kentlerinden biridir, planı ve düzeniyle diğer ülkelerdeki benzerlerinden üstün durumdadır. Etnik olarak karışık bir yapıdadır ve her etnik grup, kale içinde surlarla çevrili ayrı bir yerde yaşamaktadır. Kentin Ahi teşkilatı çok meşhurdur ve bağ, bahçeleri zengindir (Battuta, 2013: 275). Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte 1301 yılında Antalya, Hamid Oğulları Beyliği'nin egemenliğine girmiştir. Sonra bir süre Kıbrıs Krallığı tarafından ele geçirilen kent, Teke Beyliği tarafından geri alınmıştır (Bal, 2019: 35).

Antalya'nın Osmanlı hakimiyetine girmesi Yıldırım Bayezid zamanında gerçekleşmiştir. Yıldırım Bayezid, 1390 yılında Teke Beyi olan Osman Çelebi'nin oğlu Mustafa Bey'in elinde bulunan Antalya'ya hareket ederek kenti ele geçirmiştir. Teke Oğullarının Antalya'yı yeniden ele geçirmek için çabaları olsa da kent sonunda kalıcı olarak Osmanlı Devleti'nin olmuştur. Antalya, Osmanlı hakimiyetine geçtikten sonra Anadolu Eyaleti'ne bağlı Teke Sancağı'nın merkezi olmuştur. Osmanlı şehzadelerinden Yıldırım Beyazıd'ın oğulları İsa Çelebi ve Mustafa Çelebi de idareci olarak kentte bulunmuşlardır (Karaca, 1997: 34). Selçuklular Dönemi'nde surlar içerisinde kalmış kapalı bir kent olan Antalya, Osmanlı Dönemi'nden itibaren fiziki açıdan gelişerek kale dışına çıkmaya ve kuzeye doğru büyümeye başlamıştır. Kentin merkezi vasıfları da sur dışında kuzeydeki kapının çevresine doğru kaymıştır. Bu dönemde inşa edilen Kuyucu Murat Paşa, Bali Bey, Müsellim, Tekeli Mehmet Paşa Camileriyle, pazar ve çarşı alanlarının yerlerinin hepsi sur dışında ve bu yeni gelişme alanı içindedir (Aktüre, 1975: 117; Emecen, 1991: 234). Antalya, Osmanlı hakimiyetinde de ticari önemini uzun süre devam ettirmiştir. Özellikle İskenderiye ile olan ticaret hacmi oldukça artmıştır. 1559 yılına ait kayıtlara göre kereste, demir, afyon, kuruyemiş, Ankara sofı, zift, balmumu, kürk ve köleler ihraç edilirken. Mısır'dan ise Hint baharatı, çivit, keten ve siyahi köleler ithal edilmektedir (İnalcık, 2003: 130; Z. G. Yağcı ve Akkaya, 2017: 123). Antalya, Mısır'dan Anadolu'da Bursa'ya uzanan ticaret yolunun önemli bir noktasıdır. Akdeniz'de Rodos ve Kıbrıs üzerinden yaşanan tehditler, ticarete karayolunun tercih edilmesine neden

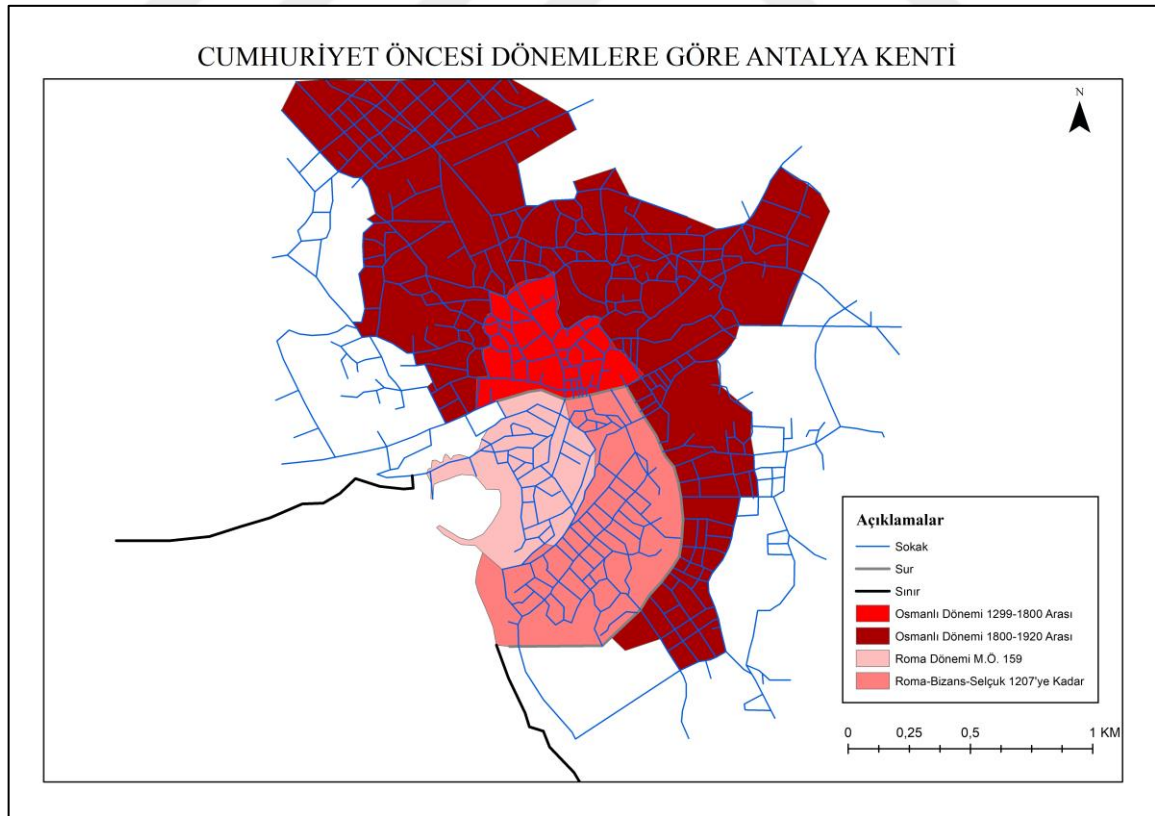
olmaktadır. Bu yüzden Antalya'ya gelen mallar karayoluyla Bursa'ya ulaştırılmaktadır. Ancak 16. yüzyılda Mısır ve Rodos'un fethiyle İstanbul'a kadar uzanan deniz ticareti güvenlik altına girmiştir. Bu durum zaman içerisinde İskenderiye-Antalya-Bursa ticaret güzergahının önemini kaybetmesine sebep olmuştur. Yavaşlayan Mısır ticaretine ek olarak coğrafi keşiflerle doğu ticaret yollarının da yer değiştirmesi, Antalya Limanı'na büyük darbe vurmuştur. Faaliyetleri devam etse de eski dönemleriyle kıyaslanamayacak seviyede azalmıştır (İnalçık, 2018: 209).

17. yüzyılda Antalya, büyük oranda surlar dışına yayılmış nispeten büyük bir kent konumundadır. Evliya Çelebi'nin aktardıklarına göre kale içinde 4 ve kale dışında 20 mahallesi bulunmaktadır. Kale içinde tertemiz kaldırımlı 70 sokak bulunur ve evler oldukça sık dokuludur. Bütün evler güneye ve batıya yani limana doğru bakar. Her evde çardak bulunur ve geceleri burada yatılır. Kale içinde 3000 kadar çatılı ev olduğu belirtilmişse de bu rakam bütün kent için daha doğrudur. Kale dışındaki 20 mahallenin 16'sı Müslüman 4'ü Rum mahallesidir. Ayrıca 600'ü kale içinde 500'ü kale dışında toplam 1100 dükkân vardır. Bu yüzyılda çok sayıda han ve dükkânın bulunması ticaret eylemlerinin büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir. Kalenin dışarıya açılan dört kapısı bulunur. Bunlardan sadece bir tanesi karaya yani varoşun bulunduğu bölüme açılır. Diğer 3 kapı doğrudan limana iner. Kentte toplam 11 cami, 7 medrese, 17 sıbyan mektebi, 1 dârülhadis, 1 dârülkurra, 7 tekke, 8 hamam ve birçok mescit bulunur. Ayrıca kentte 200 kadar çeşme vardır. Bunların kaynağının Düden Çayı olduğu belirtilir. Antalya'nın bütün suları lezzetli değildir ve bol kireç barındırır. Bu dönemde Antalya Limanı 200 parça gemi kapasitelidir. Ağzında iki büyük kulesi vardır. Kentin üç tarafı bağ, bahçeliktir ve turunç, hurma, zeytin gibi ürünleri meşhurdur (Aktüre, 1975: 118; Emecen, 1991: 234; Kahraman, 2011: 309).

18. yüzyılda Antalya kenti, fiziksel ve demografik açıdan fazla bir gelişme gösterememiştir (Harita 3.1). 1754 tarihli bir tahrir defterine göre 37 mahallesi ve yaklaşık 10 bin nüfusu bulunmaktadır. Mahallelerden 15'i kale içinde 22'si ise sur dışında yer almaktadır. Kentte 1500 civarı gayrimüslim yaşamakta ve bunların tamamı sur içinde bulunmaktadır. Sur dışında yerleşim doğuya doğru ilerlemiştir. Ancak istikrarlı bir büyüme söz konusu değildir. Çünkü kentin nüfus gelişimi, hastalık ve salgınlar nedeniyle çok yavaştır. 18. yüzyılda Anadolu'da yaşanan otoritesizlik Antalya'da da baş göstermiş ve mücadeleler sonucu kent bir süre Tekelioğulları aşireti tarafından yönetilmiştir. Bu süreçte kentin çehresinde önemli gelişmeler yaşanmış ve yeni yapılar inşa edilmiştir. 1811 yılında Osmanlı Devleti yönetimi tekrar ele almak istemiş ve sonrasında başlayan isyan, mücadeleler sonucu bastırılarak kent kontrol altına alınmıştır (Dayar, 2020: 62; Emecen, 1991: 235). Antalya, 18. ve 19. yüzyıllarda Konya ve Karaman Eyaletlerine bağlı bir sancak olmuştur. 1864'te ilan edilen vilayet

teşkilatlanmasıyla birlikte kendi adı ile bir vilayet haline gelmiş ve 1868 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur (L. Yılmaz, 2002: 9).

19. yüzyılda Tanzimat Fermanı öncesinde Antalya, kale dışında bulunan varoş ile Kaleiçi olarak adlandırılan yerleşim alanından oluşan geleneksel bir kent görünümündedir. Kale, etrafında hendek ve perde surla ve onların gerisinde dış surlarla kuşatılmıştır (Harita 3.1). Kale dışında mahalleler, kentin çarşısı, mezarlık ve bahçeler vardır. Çarşının merkezinde bedesten ve etrafında han, hamam ve cami gibi toplanma bölgeleri bulunur. 1869 yılı kayıtlarına göre kentte büyük ve küçük 24 cami, 37 mescit, 17 medrese, 1 tane Mevlevihane, 1 rüştiye mektebi, 30 sübyan mektebi, 7 Rum ve 1 Ermeni kilisesi, 3 erkek ve kız Hristiyan Mektebi, 1 Yahudi mabedi ve mektebi, 3 hamam, 121 mağaza, 600 dükkân, 1 debbağhane, 1 yağhane, 1 kiremithane, 10 tane han, 7 değirmen ve 1 tane de karantinahane vardır. Kentin çekirdeği olan Kaleiçi, surlarda açılan iç ve dış kapılardan merkeze uzanan büyük ve küçük caddelerle mahallelere ayrılmıştır. Yıllara göre değişmekle birlikte 1840 yılında 13'ü Kaleiçi'nde, 22'si kale dışında toplam 35 mahalle olduğu kayıtlarda görülmektedir. Kent genelinde Müslüman nüfus fazla iken sur içinde gayrimüslim nüfusun fazla olduğu bilinmektedir. Zaman içerisinde sur içine sığmayan Rum nüfus için devletin de onayıyla sur dışında Rağbetiye Mahallesi kurulmuştur (Dayar, 2020: 71; Gönüllü, 2008: 35).

Harita 3.1 Cumhuriyet Öncesi Dönemde Antalya Kenti Gelişim Haritası (Arû (1998)'nin eserinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Antalya 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Antalya kent makroformu değişmeye başlamıştır. Yaşanan göçler kentin sur dışında daha da genişlemeye başlamasına neden olmuştur. Aralıklarla Mora, Mısır, Kırım ve Girit'ten gerçekleşen göçler, kentin demografisini değiştirdiği gibi yerleşim üzerinde de ciddi etkiler yapmıştır. Özellikle Girit'ten gelen Müslümanları yerleştirmek için Şarampol mevkiine inşa edilen ızgara planlı sokak sistemine sahip yerleşim alanı farklı bir örnek oluşturmuştur. Zorunlu göçlerin dışında 1840-90 yılları arasında yaşanan ticari hayattaki canlanma gönüllü göçleri de sağlamıştır. Devletin farklı yerlerinden ticaret yapmak için göç eden Müslüman ve Rumlar nüfus artışına sebep olmuştur (Dayar, 2020: 72). Tarihimize bakıldığında ilk belediye teşkilatlarının

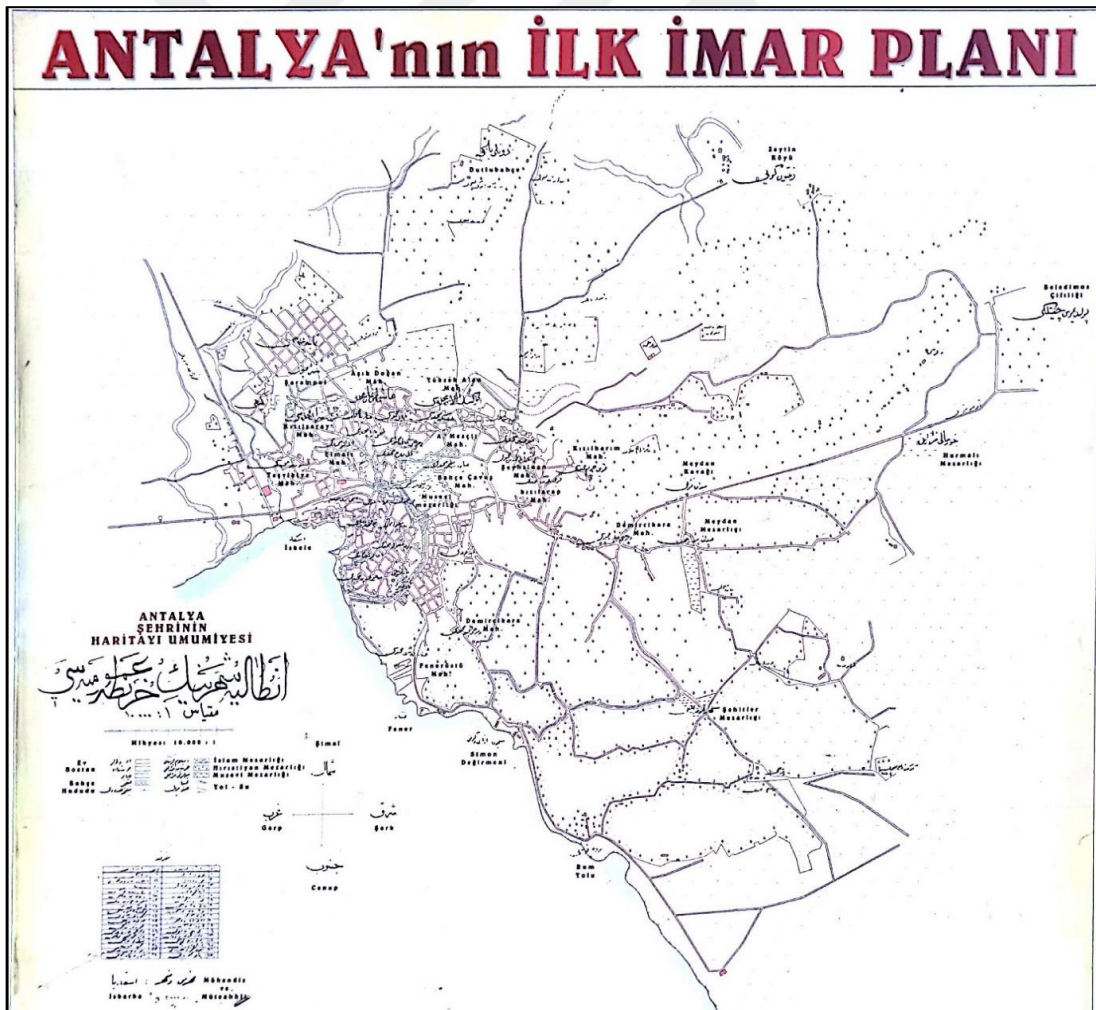
Osmanlı'nın son dönemine doğru Antalya'da ticari hayat tekrar durulmuştur. Bunun sebebi Avrupa'da yaşanan ekonomik kriz ve iç bölgelere yapılan demiryolu hatlarıdır. Demiryolu hatları ülke içerisinde ulaşımı kolaylaştırmış ve Antalya Limanı'nın gerekliliğini ortadan kaldırmıştır (Dayar, 2020: 76). Antalya, zaten hiçbir dönemde İzmir, Mersin ve Samsun gibi ticaret eylemlerinin yoğunlaştığı büyük hinterlandı olan bir liman kenti olamamıştır. Ulaşım güçlüğü nedeniyle kontrol alanı dar ve üç taraftan yüksek dağ sıralarıyla çevrili sınırlı bir tarımsal alanın artık ürününü toplayan bir merkez olarak kalmıştır (Aktüre, 1975: 120). Bu atmosferde Antalya, devletin sağlıklı kentlerinden biri olarak kalmış durumdadır. Bakımsız haldeki kale duvarları, dar ve çıkmaz sokakları ve küçük çarşısı devletin son dönemini temsil etmektedir. 1895 yılında gerçekleşen büyük Kaleiçi yangını da kenti hepten olumsuz etkilemiştir. Yangın sonrası kent alanı nizamlı bir şekilde yeniden inşa edilmek istense de çok az kısmı gerçekleştirilebilmiştir. 1910 yılına ait Konya Vilayeti Salnamesinde dönemin Antalya'sı tasvir edilmiştir. Kayıtlara göre Antalya'da sur içinde bulunan binalar birbiri üzerine mevzi olarak yapılmış ve bu tarz mimari kente ayrı bir güzellik sağlamıştır. Ancak binaların güneşe bakan kısımları sıvasız durumda ve kasvetlidir. Kentin sokakları dardır ve düz değildir. Binaların çoğu ahşaptır. Kentin kayalık olması ve sokakların doğal bir kaldırım şeklinde bulunmasından dolayı, hiçbir zaman kaldırıma önem verilmemiştir. Kentin kale içinde herhangi bir caddesi yoktur. Yalnız sur dışında yeni kurulan Yenikapı, Değirmenönü ve Şarampol Caddeleri oldukça geniş ve düz yapılmıştır. Ayrıca mahalleler arasındaki sokakların bir kısmını su yolları işgal etmektedir (Eminoğlu ve Taşdelen, 1332; Gönüllü, 2008). 1915 yılına gelindiğinde kentin 36 mahallesi bulunmaktadır. Bunlardan 6 tanesi gayrimüslim mahallesidir. Kaleiçi'nde Cami-i Cedid, Makbule Rum, Cami-i Atik, Makbul Ağa, Hatib Süleyman, Mecdeddin, Has Balaban, Karadayı, İskender Çelebi, Baba Doğan, Tuzcular, Cüllahkara, Yabancıyan, Musevi, Ahi Kızı ve Ahi Yusuf Mahalleleri bulunur. Sur dışında ise Teşvikiye, Kızılsaray, Osmaniye, Tahıl Pazarı, Kırımlı, Demircikara, Meydan, Çavuş Bağçesi, Kıçibali,

Balibey, Şeyh Sinan, Makbule İslam, Sofular, Aşıkdoğan, Demirci Süleyman, Takiyyeci Mustafa, İğdir Hasan, Elmalu, Arab Mescid, Rağbetiye Mahalleleri vardır. Bu dönemde kentin batı sınırını Kadın Deresi ve Hapishane Caddesi oluşturmaktadır. Buranın batısında ise Konya'ya giden araçların başlangıç noktası sayılan Konyabaşı mevkiisi vardır. Kalenin dışındaki en önemli yapı Hükümet Konağı'dır. Etrafında kışla, postane, belediye gibi merkezi ve idari yapılar konumlanmıştır. Bu bölgenin etrafında ise Teşvikiye, Tahıl Pazarı ve Kızılsaray gibi Müslüman mahalleleri toplanmıştır. Tahıl Pazarı Mahallesinin kuzeybatısında ise Giritli göçmenlerin yerleştirildiği ızgara planlı dik yollara sahip Osmaniye Mahallesi bulunmaktadır. Sur dışında inşa edilen mahallelerin etrafında ise mezarlıklar vardır. Tahıl Pazarı ile bugün de Kalekapısı olarak bilinen nokta arasında kentin geleneksel çarşısı bulunmaktadır. Kalekapısı, dönemin en önemli çıkış noktalarından birini ve anayolların başlangıcını oluşturmaktadır. Kentin diğer bir anayolu ise doğudan geçen Değirmenönü'dür. Anayollar haricinde kentin geniş ve düzlük bir yolu yoktur. (Dayar, 2020: 20, 2021: 131; Kavaz, 2022: 121). 1921 yılında Antalya'yı ziyaret eden Mısırlı gazeteci Kadriye Hüseyin, kent hakkında benzer bir anlatım yapmıştır. Ona göre birbirine geçmiş dar sokaklarıyla Antalya bir Ortaçağ kenti görünümündedir. Eski kent, yeni kentten bir cadde ile ayrılmıştır. Zengin bir pazar alanına sahiptir. Hükümet Konağı ve telsiz istasyonu kentin dışında bulunur. Antalya Kalesi'nin duvarları ayakta ve sağlam durumdadır (Çimrin, 2006: 380; Hüseyin, 1987).

Fotoğraf 3.1 1914 Yılında Antalya İskelesi (Eraşkın, 2024)

Antalya, Birinci Dünya Savaşı ardından itilaf devletleri tarafından yapılan paylaşım sonucu Mart 1919'dan Temmuz 1921'e kadar 2,5 yıllık bir süre boyunca İtalyan kontrolü altında kalmıştır. Bu dönem boyunca bölgede kalıcı olmayı planlayan İtalyanlar, çeşitli imar faaliyetleri de gerçekleştirmiştir. Antalya Posta Binası, iskele yokuşu yolu, Kadın Yarığı Köprüsü bunlardan bazılarıdır (Çimrin, 2006: 228). Ayrıca yine bu dönemde 1920 tarihinde G. Scarpa tarafından hazırlanan kent planı, dönemin Antalya'sına dair en önemli görsel kaynaklardan biridir. Çizilen kent planında Kaleiçi, etrafındaki mahalleler, çeşitli yapılar, yollar ve mezarlıklar tespit edilebilmektedir. Plandan da anlaşıldığı gibi kentin batı-doğu yönündeki Konyaaltı-Silifke aksı ve bunları dikey olarak kesen kuzey yönündeki Isparta aksına doğru büyüme gösterdiği ve basit ııısal bir sistem oluşturduğu söylenebilir (Arû, 1998: 73). Ayrıca kentin kıyı boyunca ilerlemek yerine denizden uzaklaşarak bir miktar iç kesimlere yönelmekte olduğu görülmektedir. Kuzeybatıdaki Osmaniye Mahallesi hariç sur içinde ve dışında planlı bir yerleşim alanının bulunmadığı dar ve iç içe geçmiş sokak sistemlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır (Harita 3.2).

Harita 3.2 1920 Tarihli Antalya'nın İlk İmar Planı (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2022)

3.2. 1923-1950 Yılları Arasında Kentleşme

Antalya, Cumhuriyetin ilk yıllarına Anadolu'nun küçük ölçekli kentlerinden biri olarak başlamıştır. Osmanlı'nın son döneminde yaşanan sıkıntıların ardından savaş yıllarıyla da birlikte Antalya'nın kentsel gelişimi neredeyse durmuştur. Gerçekleşen zorunlu göçler haricinde nüfus artışı oldukça yavaşlamış hatta savaşta kaybedilenler neticesinde azalmıştır. Bu şartlar altında Antalya, Kaleiçi ve çevresindeki birkaç mahalleden oluşan 130 hektar civarında dar bir yayılım alanına sahip küçük bir kent görünümündedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Antalya kentinin yerleşim alanı, Kaleiçi bölümüyle dışındaki Balbey, Elmalı, Tahıl Pazarı, Haşim İşcan, Kışla ve Gençlik Mahallelerinden oluşmaktadır (Bayraktar ve Bayraktar, 2019: 21). Kentte birkaç kamu binası ve parkın inşasıyla yeniden düzenlenmesi haricinde gelişim sınırlıdır. Dönemin ilk faaliyetleri arasında 1926 yılında düzenlenerek açılan Tophane Parkı bulunmaktadır. 1930-1950 arasında ülke genelinde olduğu gibi Antalya kentinde de vali ve belediye başkanlarınca yürütülen imar çalışmaları ve dernekler önderliğinde yapılan planlamalar sonucunda değişimler görülmeye başlanmıştır (Çelik, 2023: 42). İlk olarak 1931 yılında Gazi Bulvarı ve İpekböcekçiliği Mektebi, 1932 yılında sonradan belediye başkanlığı olarak kullanılan Halkevi binası açılmıştır (Erdoğan, 2017). Ancak kent açısından gerçekleştirilen ilk radikal faaliyet kale surlarının yıkılması olmuştur. 1930'lu yıllarda kale içinde yaşayan halkın sur duvarlarının rüzgârı engelleyerek sıcağa sebep olduğu şikayetleri üzerine belediye tarafından yıkım kararı alınmıştır. Kararın ardından surların çok büyük kısmı el yordamıyla ortadan kaldırılmıştır. Surların yıkılmasıyla Kalekapısından Belediye İşhanı istikametine genişletilen yolun iki tarafına Yeni Çarşı denilen tek katlı modern dükkânlar inşa edilmiştir. Sonrasında büyük tartışmalara neden olan yıkım, devlet incelemesine de maruz kalmış ve yıkımın doğru olmadığı ve rant amacı taşıdığı ileri sürülmüştür (Çimrin, 2006: 383). Belki de kentin en önemli karakteristik parçası olan binlerce yıllık kale duvarları gündelik kaygılarla yok edilmiş ve kent silüetine geri dönülmez bir yara açılmıştır.

Fotoğraf 3.2 Cumhuriyetin İlk Yıllarında Antalya Kalesi Surları (Eraşkın, 2024)

Antalya’da kentsel gelişimin görülmeye başlaması 1940’lı yıllara denk gelmektedir. Dönemin valisi Haşim İşcan önderliğinde gerçekleştirilen çalışmalar kentin çehresini değiştirmiştir. Kurulan “Antalya’yı Güzelleştirme Derneği” vasıtasıyla halkın da katkısı alınarak önemli projeler yapılmıştır. Bunlardan ilki Kaleiçi’nin hemen yanına konumlanan Karaalioğlu Parkı’nın inşasıdır. Mimar Necmi Ateş’e yaptırılan park alanı, kent için çok önemli bir değer olmuştur (Çimrin, 2006: 580).

Aslında 1930’lu yıllarda da düzenlenmek istenen park alanının daha önceden bataklıkla kaplı ve gelişigüzel ağaçlarla dolu estetikten uzak bir saha olduğu bilinmektedir. Perge Antik Kenti örnek alınarak gerçekleştirilen projeyle iki km beton yol, meydan, seyir terası, havuzlar, yürüyüş yolları, çiçek bahçeleri ve ışıklandırmaya sahip 140 bin m²’lik büyük bir park oluşturulmuştur. Yaklaşık 3 yılda bitirilen proje, gerek Antalyalılar gerekse devlet ahalisi tarafından oldukça beğenilmiştir (Fotoğraf 3.3) (Çimrin, 2006: 582). Kentin simgesel alanlarından biri olan park, halen varlığını sürdürmektedir.

Fotoğraf 3.3 1950'li Yıllarda Karaaliolu Parkı (Eraşkın, 2024)

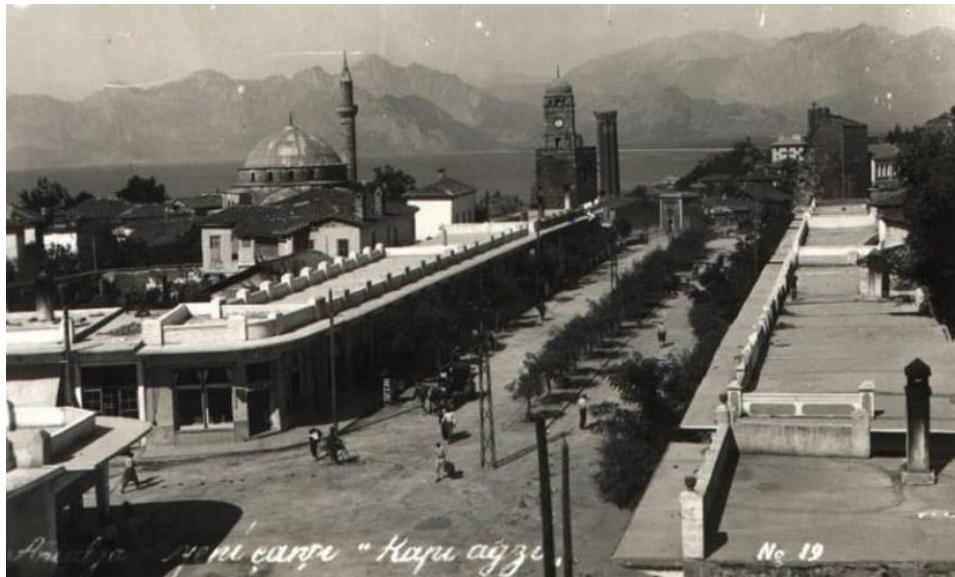
Yine Haşim İşçan döneminde Atatürk Caddesi üzerinde kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır. Cadde genişletilerek kale dibinden akan su, yolun ortasından geçirilmiştir. Yol boyu dikilen palmiye ağaçlarıyla cadde, modern bir deniz kıyısı kenti havasına bürünmüştür (Fotoğraf 3.4). Haşim İşçan yıllarında ayrıca İnönü İlkokulu, Kız Enstitüsü, Doğumevi Hastanesi ve Kent Kütüphanesi gibi birçok kamu binası inşa edilmiş ve ilçelerle bağlantı yolları yapılmıştır (Certel, 2019: 31; Çimrin, 2006: 547).

Fotoğraf 3.4 1940'lı Yıllarda Atatürk Caddesi (Eraşkın, 2024)

Gerçekleştirilen diğer bir önemli faaliyet Cumhuriyet Dönemi'nin ilk planlı yerleşim projesi olan Bahçelievler Yapı Kooperatifi evlerinin inşasıdır. Haşim İşcan kentin varlıklı ailelerini ikna ederek o dönem boş bir makilik alan olan Kadınyarı Mevkisinden batıya doğru ilerleyen Konyaaltı Caddesi üzerinde modern bir konut alanı oluşturmak istemiştir. Konutlardan her bir bahçeli olarak villa tipinde tek veya iki katlı şekilde inşa edilmiştir. Proje başında hak sahiplerine evlerinin önünün asla kapanmayacağı teminatı verilmiş ve her evin önündeki 11 dekarlık arazi hediye edilmiştir. İnşaat yapılması yasak olan bu araziler evlerin manzarasının kapanmasını önlemiş ve 1977 yılında alınan kararla birlikte kamulaştırılarak Atatürk Parkı haline getirilmiştir. 200 ev olarak tasarlanan projede yalnızca konut değil kamu ve yaşam alanlarının da olması planlanmıştır. Bu haliyle Bahçelievler, dönemin ilk modern konut çevresi haline dönüşmüştür (Çimrin, 2006: 391). Maalesef o yıllarda coğrafi şartlara uygun olarak inşa edilen Bahçelievler konutları günümüze ulaşamamış ve yerlerini kent silüetini ve hava akışını bozan çok katlı binalar almıştır.

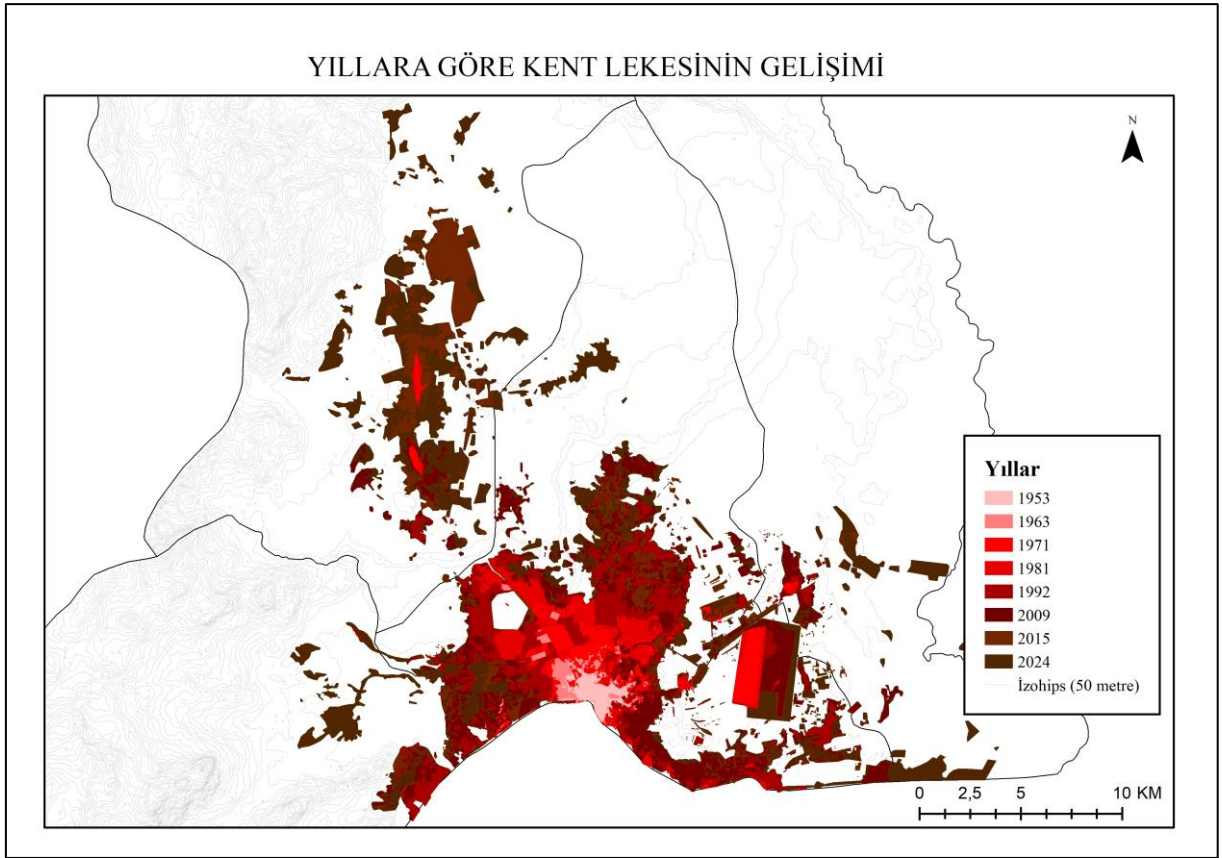
1950 yıllara yaklaşıldığında Antalya, batı, kuzey ve doğu ekseninde ilerlemekte olan ıııısal görünümde bir kent halindedir. Gelişim yönleri kentin çevreyle ulaşımını sağlayan anayollara göre konumlanmıştır. Fonksiyonlarına göre kentsel alanlar birbirinden belirgin şekilde ayrılmış değildir. Konut, ticaret ve sanayi alanları iç içe durumdadır. Konut alanlarının büyük kısmı plansızdır ancak dönemin sonuna doğru planlı örneklerle genişlemektedir. Ticaret alanları Kalekapısı ve Yeni Çarşı olarak adlandırılan bölge civarında yoğunlaşmıştır. Farklı ticaret sektörlerinin de kendi içerisinde ayrıldığı görülmektedir. Ancak konut alanlarından bariz bir ayrım söz konusu değildir. Antalya Limanı faaliyetlerini devam ettirse de sağlıklı durum ve küçük olması sebebiyle dönemin ihtiyaçlarına yeterince cevap verememektedir.

Fotoğraf 3.5 1940'lı Yıllarda Yeni Çarşı (Eraşkın, 2024)

Sanayi alanları mekânsal olarak ayrılmamış az sayıdaki tesisten ibarettir. Kentte 11 çırçır, 3 un, 2 çeltik, 1 elektrik, 3 susam ve tahin, 29 kereste, 6 tamirhane, 1 soğuk hava ve 64 depo, 2148 dükkân ve 16 atölye mevcuttur. Kentin elektrik ihtiyacı 1928 yılında özel teşebbüslerle kurulup 1940'lı yıllarda belediyeye devredilen Lara yolu civarındaki Düden Çayı üzerine kurulan elektrik santralinden karşılanmaya çalışılmaktadır. Ancak son döneminde sürekli problemler yaşayan santral, sık sık Antalya halkını elektriksiz bırakmaktadır (M. Güçlü, 1994: 118). Tarım, kentsel alanın etrafında o dönem köy vasfı taşıyan kırsal bölümlerde gerçekleştirilmektedir.

Cumhuriyet Dönemi'nde Osmanlı'dan kalan modern yapılar, siyasal ve toplumsal ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenerek kullanılmaya devam etmiştir. Antalya Valiliği, Antalya Lisesi ve Memleket Hastanesi binaları, bu örneklerden olup uzun yıllar hizmet veren yapılardır (E. Ö. Aydın, 2010: 201; Çimrin, 2006: 413). Cumhuriyetle birlikte devlet politikasının bir gereği olarak yeni bir mimari ve kent tarzı benimsenmiş ve bunun yansımaları Antalya'da da görülmüştür. Geleneksel mimari terkedilerek modern, sade ve batı tarzı bir mimari anlayışa geçilmiş, yeni kamu binaları bu üslupla inşa edilmiştir. Kale surlarının yıkılmasıyla kentsel alan iki parçalı bir yapıdan ayrılarak iç içe geçmiştir. Osmanlı Dönemi'nin dar sokak sisteminden yavaş yavaş uzaklaşmaya başlanmış, daha geniş caddeler yapılmıştır. Meydanlar önemli hale gelmiş, içerisinde milli figürlerin bulunduğu toplanma alanları şeklinde inşa edilmiştir. Avrupa tarzı örnek alınarak düzenlenen geniş parklar, sosyal hayatın önemli bir parçası olarak yer almaya başlamıştır.

Harita 3.3 Antalya Kentinde Yıllara Göre Kent Lekesinin Gelişimi

3.3. 1950-1970 Yılları Arasında Kentleşme

1950’li yıllar Türkiye’de siyasi eksenin, ekonomik politikaların ve kentleşme seyrinin farklılaştığı bir dönem olarak bilinmektedir. Değişen anlayışla birlikte ülke genelinde sanayileşme ve tarımda makineleşme başlamış ve bunlara bağlı olarak da göç ve kentsel büyüme hızlanma dönemine girmiştir. Bu yıllara kadar kentsel nüfus oranı oldukça düşük olan ülkemizde hızlı bir kentleşme süreci ortaya çıkmıştır. Bunun temel sebebini ise kırsal alanlardan kentlere yapılan göçler oluşturmuştur. Sanayi yatırımları, kentlerde iş olanaklarını artırarak kentleşme için çekici sebep olurken, tarımda makineleşme kırsalda işgücü ihtiyacını azaltarak itici sebep olmuştur. Bununla birlikte ulaşım ve haberleşme imkanlarının artması da göçü kolaylaştırıp hızlandırarak iletici sebep haline gelmiştir. Sanayi yatırımlarının çoğunluğunun İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi büyük kentlerde olması, kentleşme hareketinin daha çok bu noktalara yönelmesine neden olmuştur (Toprak, 1988: 22).

Antalya’nın kentsel gelişimi, dönemin koşullarına paralel bir seyir izlemiştir. Yeni hükümet ve belediye politikalarının yanında Marshall planı gibi ekonomik temelli projelerin uygulanması kentte etkisini göstermeye başlamıştır. 1950 yılına başlarken Antalya merkezinde 17 mahallesi bulunan ve 270 hektarlık alana yayılmış bir kent durumundadır. Bu mahalleler; Kızıltoprak, Selçuk, Tuzcular, Barbaros, Kılınçarslan, Haşim İşcan, Muratpaşa, Kışla, Sinan,

Demircikara, Alan, Balbey, Elmalı, Tahıl pazarı, Yüksekalan, Zeytinköy ve Kızılsaray'dır (Gönüllü, 2008: 174). Kentsel alanın bu dönemdeki gelişmesi merkezden çevreye halkalar şeklinde görülebilmektedir. Kentin batı bölümünde Bahçelievler, Memurevleri, Yıldız, Varlık, Deniz ve Üçgen Mahalleleri, kuzeyinde Muratpaşa ve Etiler Mahalleleri doğusunda ise Sinan, Zerdalilik, Çaybaşı ve Yüksekalan Mahalleleri yönünde ilerlemeler meydana gelmiştir (DAMPO, 2002; Manavoğlu, 2009: 21). Bahsedilen gelişmelerle birlikte kentsel büyüme daha önce olmadığı şekilde hızlanmaya başlamıştır. Altyapı çalışmaları ilerlemiş ve kentte yaşam koşullarında iyileşme sağlanmıştır. İthal ürünlerin çeşidi artmış, bunları satan mağazalar caddelerde yer edinmeye başlamış ve kentte sosyokültürel yapı değişimleri göstermiştir. Ulaşım yatırımlarıyla köylere kadar yolların götürülmesi ve radyo gibi haberleşme olanaklarının yaygınlaşmasıyla kentin çevre bağlantıları sıkılaşmıştır (Çimrin, 2006: 606-607).

Fotoğraf 3.6 1960'lı Yıllarda Antalya Kent Görünümü (Eraşkın, 2024)

Ülke genelinde ekonomik yatırımların artışıyla anılan bu dönemde Antalya'da da önemli fabrika ve tesislerin kuruluşu ve faaliyetleri başlamıştır. Bunların ilki olan Antbirlik (Antalya Pamuk ve Narenciye Tarım Satış Kooperatifleri Birliği), 1952 yılında kurulmuş ve Antalya'da tarım ve tarıma dayalı sanayinin gelişmesinde önemli rol üstlenmiştir. 1956 yılında kent sanayisinin sembol yatırımlarından olacak olan Antalya Pamuklu Dokuma Fabrikasının temeli atılmış ve 1961 yılında üretime başlanmıştır. Yine 1961 yılında Antalya Kepez Elektrik

Santrali işletmeye açılmıştır. 1957 yılında kentin diğer bir önemli tesisi Antalya Ferrokrom Fabrikası kurulmuştur. Etibank ile yabancı bir şirket ortaklığında kurulan tesis, Türkiye'nin ilk ferrokrom ve karpit üreten fabrikası olmuştur. Uzun yıllar önemli miktarda ihracat gerçekleştiren fabrika, özelleştirilerek faaliyetlerine devam etmektedir (Çimrin, 2007: 291; Manavoğlu, 2009: 20). Sanayi tesislerinin etkisi sadece insanlara iş olanakları sağlamakla kalmamış, gelen göçlerle birlikte çevresinde yeni yerleşim alanlarının oluşmasına zemin hazırlayarak kentin gelişim yönünü belirlemiştir. Sanayi tesisleri etrafında kurulan Fabrikalar ve Santral Mahalleleri kentin kuzey ekseninde ilerlemesine basamak oluşturmıştır.

Fotoğraf 3.7 1960'lı Yıllarda Antalya Dokuma Fabrikası (Siyah Beyaz Antalya, 2024)

Yaşanan göçlerle beraber Antalya'nın ilk gecekondu yerleşmeleri bu dönemde oluşmaya başlamıştır. Özellikle kentin kuzeyinde bugün Kepez ilçesi sınırlarında kalan vakıf arazileri ve çevresinde yoğunlaşan gecekonducular hızlı bir şekilde yayılmıştır. Erenköy, Kepez ve Ahatlı Mahalleleri gecekondulaşmanın en hızlı gerçekleştiği yerler olmuştur. 1950'li yıllarda devlet tarafından müsamaha gösterilmeyen gecekonducular, alınan kararlarla sık sık yıkıma uğramış ancak bir taraftan da çoğalmaya devam etmiştir. İlerleyen yıllarda çıkarılan aflar ve tapu teslimleriyle birlikte daha da artan konutlar, Antalya'nın kentsel planlamasında derin yaralar açmıştır. Toplamda 1400 dekara yakın vakıf arazisinin gecekonducularla işgal edildiği bilinmektedir (M. O. Aydın, 2010: 21).

Antalya'nın ilk planlama çalışmaları yine 1950'li yıllarda başlamıştır. İşgal döneminde hazırlanan planı saymazsak İller Bankası tarafından 1957 yılında yaptırılan çalışma, kentin ilk imar planını oluşturur. Düzenlenen bir yarışmayla birçok plan arasından seçilen imar planı, Kaleiçi çevresiyle birlikte batıda Bahçelievler, kuzeyde Şarampol ve doğuda Yenikapı civarını

kapsamaktadır. Bu plan doğrultusunda kentte birtakım yapısal değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Kent merkezinde bulunan bazı arazilerin istimlak edilmesi sağlanarak eski yapılar yıkılıp yeni çarşı ve kentsel donatılar inşa edilmiştir. Bu dönemde yapılan Demirciler Çarşısı, Sebzeciler Toptancı Hali, Sanayi Çarşısı, Otobüs Garajı, Belediye Gazhane Binası gibi alanlar bunlardandır. Planda tutarlı bir kentsel gelişim stratejisi hâkim olmasına rağmen nüfus artışı, göçler ve kentsel alan genişlemesi hakkında doğru tahminlerde bulunulamamıştır. Ayrıca kentin özgün dokusu ve iklim özelliklerinin göz ardı edilmesi kentsel mekânda geri dönülemez bir imar sürecini başlatmıştır (Certel, 2019: 47; Manavoğlu, 2009: 21). Plana göre Antalya, bir Akdeniz kıyı kenti yerine iç bölge kenti gibi tasarlanmıştır. Kıyı hattına paralel olarak planlanan kentte, ulaşım ağının rüzgâr yönüne uygun şekilde kuzey-güney yönlü açılması gerekirken tam tersi olarak tasarlanmış, kıyı manzarası kapatılmış ve meltem rüzgarlarının kent içine ulaşmasını sağlayacak koridor alanlar da ihmal edilmiştir. Ayrıca özellikle Konyaaltı Caddesi'nde ciddi yapılaşmaya izin verilmiş ve yıllar içerisinde dokuza kadar ulaşan kat sayıları, Antalya kentinin havasını iyice boğucu bir hale sokmuştur. Bununla birlikte Antalya'nın en önemli zenginliği olan deniz kıyısı göz ardı edilmiştir. Kentin planlı bir kıyı bandında ve ortalama 30 metre yükseklikte bir set üzerine oturması gerekirken aksine denizden koparılmıştır. Kıyı alanları Konyaaltı ve Lara Plajları hariç halkın kullanımından uzaklaştırılmıştır (Certel, 2019: 50-51).

Fotoğraf 3.8 1970'li Yıllarda Konyaaltı Caddesi (Eraşkın, 2024)

Planda tarım arazilerinin korunmasına da dikkat edilmemiş kentin batı ve kuzey bölümündeki az verimli sahalara kullanıma açılmazken doğusundaki verimli araziler kentsel yerleşmeye tahsis edilmiştir. Bahsi geçen imar planı, üzerinde düzenlemeler yaparak 1965 yılına kadar uygulanagelmıştır. Ancak 1965 yılında yeni bir plana ihtiyaç duyulduğuna karar verilmiştir. 1969 yılında İller Bankası tarafından 1/5000 ölçekli nazım imar planı hazırlanmıştır. Ancak bu çalışmada sadece mevcut plan üzerinde düzeltmeler gerçekleştirilmiştir. 1/1000 ölçekli uygulama planlarının yapımı ise tamamlanamamıştır (Certel, 2019: 49).

1960 sonrası yıllar, Antalya’da kentleşmenin oluşturduğu mekânsal etkilerin belirginleştiği dönemdir. 1962 yılında kentsel alan büyüklüğü 690 hektara ulaşmıştır. Kent hızlı nüfus artışına ve kentleşmenin getirdiği sosyal, kültürel ve mekânsal değişimlere hazırlıksız yakalanmıştır. Yapılan uygulamalar kent merkezinde tarihi dokunun tahribine yol açmış, inşa edilen yeni yapılarla kültürel ve estetik kayıplar oluşturmuştur. Kentin gelişimi kuzey, kuzeydoğu ve doğu akslarına doğru ilerlemiştir. Dönemin kent formunu yönlendiren asıl faktör sanayi tesisleri ve konut alanları için seçilen yerler olmuştur. Sanayi yapıları, kentin kuzeybatısında Burdur yolu üzerindeki alanlarda toplanmıştır. Kentsel yerleşim ve tarımsal üretimin olmadığı bu bölüm, karayolu üzerinden direk limana bağlanabildiği için ürün nakliyesine elverişli görülmüş ve sanayi tesisleri için özellikle tercih edilmiştir. Kentin doğusunda tarım alanlarına yakın yerlerde çırçır ve pres fabrikaları kurulmuş ve bunlar talebe bağlı olarak faaliyet göstermiştir. Zaman içerisinde bu kuruluşlar etrafında sanayiye bağlı alt gelir gruplarının kümeler halinde gecekondulaştıkları görülmektedir. Özellikle Antalya’nın kırsal kesimleriyle Isparta, Burdur, Konya gibi yakın illerden göç alan Antalya’da 1965 yıllarından sonra Kızıltoprak ve çevre yoluna kadar genişleyen Yüksekalan gibi gecekondulu mahalleleri gelişmiştir (Certel, 2019: 51; Manavoğlu, 2009: 21).

3.4. 1970-1990 Yılları Arasında Kentleşme

Antalya’da gerçek manada turizm faaliyetlerinin yoğunlaştığı ve yerleşimin turizm kenti olarak anılmaya başladığı yıllar, 1970 sonrasında başlamaktadır. Buna bağlı olarak göç, kentleşme ve gecekondulaşma seyrinin de zirve yaptığı bir dönem ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda nüfus artışına paralel olarak kentsel alanın yayılımı, yağ lekesi şeklinde devam etmiştir. 1970’lerde kentin sınırları; doğuda Değirmenönü Caddesi’nin son bulduğu Meydankavağı, batıda Hastaneüstü (Selekler Çarşısı) ile Hapishaneüstü (şimdiki Güllük), kuzeyde Şarampol ve Kızılarık, güneyde İskele, Karaalioğlu Parkı ve Fenerüstü’dür (E. Ö. Aydın, 2010: 202; Çimrin, 2007: 61; Özer, 2023: 130). Kentte özellikle 1974 yılından sonra daha önce görülmemiş bir yapılaşma talebi olmuştur. Güney Antalya’nın turizm alanı ilan edilmesiyle ilin ülke çapında

turizm merkezi görevini üstlenmesi, Kaleiçi ve Yat Limanı Bölgesi'nin 1973 yılında Gayri Menkul Eski Eserler Anıtlar ve Yüksek Kurulunca sit alanı olarak tescil edilmesi, turizm altyapı çalışmalarının başlaması, yeni liman inşaatının tamamlanması, havaalanının iç hat uçuşlarına açılarak kapasitesinin arttırılması ve Fethiye-Kaş yolunun yapılması bu talebi hızlandıran etmenlerden olmuştur. Artan göçle birlikte fazlalaşan konut talebi sürekli olarak yeni alanların yerleşime açılmasını sağlamıştır. Yapılan yatırımlar, kent makroformunun bugünkü yapısının belirginleşmesinde etkili olmuştur. Konyaaltı Hurma mevkiinde Antalya limanının yapılması, Burdur ve Kemer çevre yollarının inşası kent gelişimini yönlendiren önemli yatırımlardandır (Manavoğlu, 2009: 22; Ö. Yağcı, 2009: 39).

Fotoğraf 3.9 1972 Yılında Yeni Antalya Limanı (Siyah Beyaz Antalya, 2024)

1970 sonrası Antalya ekonomisinde belirgin değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Cumhuriyetin başından 1960'lı yıllara kadar tarım ve yanında sanayinin hâkim olduğu bir ekonomik yapı varken, 1969 yılında Antalya'nın Turizm Gelişme Bölgesi ilan edilmesi ve devamında birçok yatırımın hayata geçirilmesi, ilin ekonomik ve sektörel yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu sayede 1970 yılında tarımdan sonra hizmetler, ikinci önemli sektör haline gelmiştir. Kentleşmenin hız kazandığı, kentsel nüfusun kırsal nüfusun önüne geçtiği, turizm yatırımlarının arttığı 1980'li yıllarda tarım ve hizmet sektöründe çalışanlar,

toplam istihdamda %81,14'lük bir orana sahip olmuştur. Zamanla tarım sektörünün işgücü içindeki payı azalırken ticaret ve turizmde çalışanların oranı giderek artış göstermiştir. Ayrıca yapılaşmayla gelişen inşaat sektörü, bölgenin ekonomik büyümesine destek veren ve işgücü artışında başta gelen sektörlerden birisidir (Manavoğlu, 2009: 22). Bu dönemde sanayileşme daha çok yerel ölçekteki tarımsal ürün, tekstil ve gıda sektörlerinde yaşanmıştır. 1974 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin pil ve batarya ihtiyaçlarını karşılamak için Antpil Tesislerinin açılışı yapılmıştır. 1976 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Antalya Organize Sanayi Bölgesi kurulmuş ve kentteki sanayi faaliyetleri artırılarak istihdam sağlanmıştır. Kentin önemli güzergahlarından Ali Çetinkaya Caddesi çevresinde kırsal nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak tarım aletleri ve diğer ticari ürünlerin satışının yapıldığı dükkanlar toplanmıştır. Kentin üst gelir grubunun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik gelişen alt merkez ise Kalekapısı ile Konyaaltı Varyantı arasında uzanan Kenan Evren Bulvarı boyunca yoğunlaşmıştır. Bulvar çevresinde genellikle hazır giyim, gıda, lüks inşaat malzemesi, dekorasyon, mobilya türü ticaret ve alışveriş yerleriyle turizm acentelerinin büroları bulunmaktadır (Manavoğlu, 2009: 23; Özer, 2023: 131; Ö. Yağcı, 2009: 40).

Fotoğraf 3.10 1970'li Yıllarda Konyaaltı Varyant (Siyah Beyaz Antalya, 2024)

1982 yılında kentin ilk yükseköğretim kurumu olan Akdeniz Üniversitesi'nin açılışı ve 1983 yılında yürürlüğe giren 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'yla kentteki kültürel ve sosyal kamu yatırımları artmıştır. Her yıl kente gelen turist ve üniversite öğrencisi sayısının düzenli artışıyla kent ekonomisinin canlanması sağlanmıştır. Ayrıca üniversite çevresi kentsel

gelişmeyi sağlayan bir alt merkez niteliği kazanmıştır. 1987 yılında Antalya Limanı'nın yanında Antalya Serbest Bölgesi kurulmuştur. Bölgede ticari karakterdeki pek çok firmanın açılması ekonomiye önemli katkı yapmıştır. Antalya kenti, DPT tarafından 1982 yılında yapılan yerleşme merkezlerinin kademelenmesi araştırmasında 4. kademe merkez olarak tanımlanmıştır. 1985 sonrası turizm yatırımlarının etkisiyle gelişen ekonomik, demografik ve mekânsal yapısıyla kente 5. kademe işlevler yüklemiştir (Manavoğlu, 2009: 23; Özer, 2023: 132; Ö. Yağcı, 2009: 41).

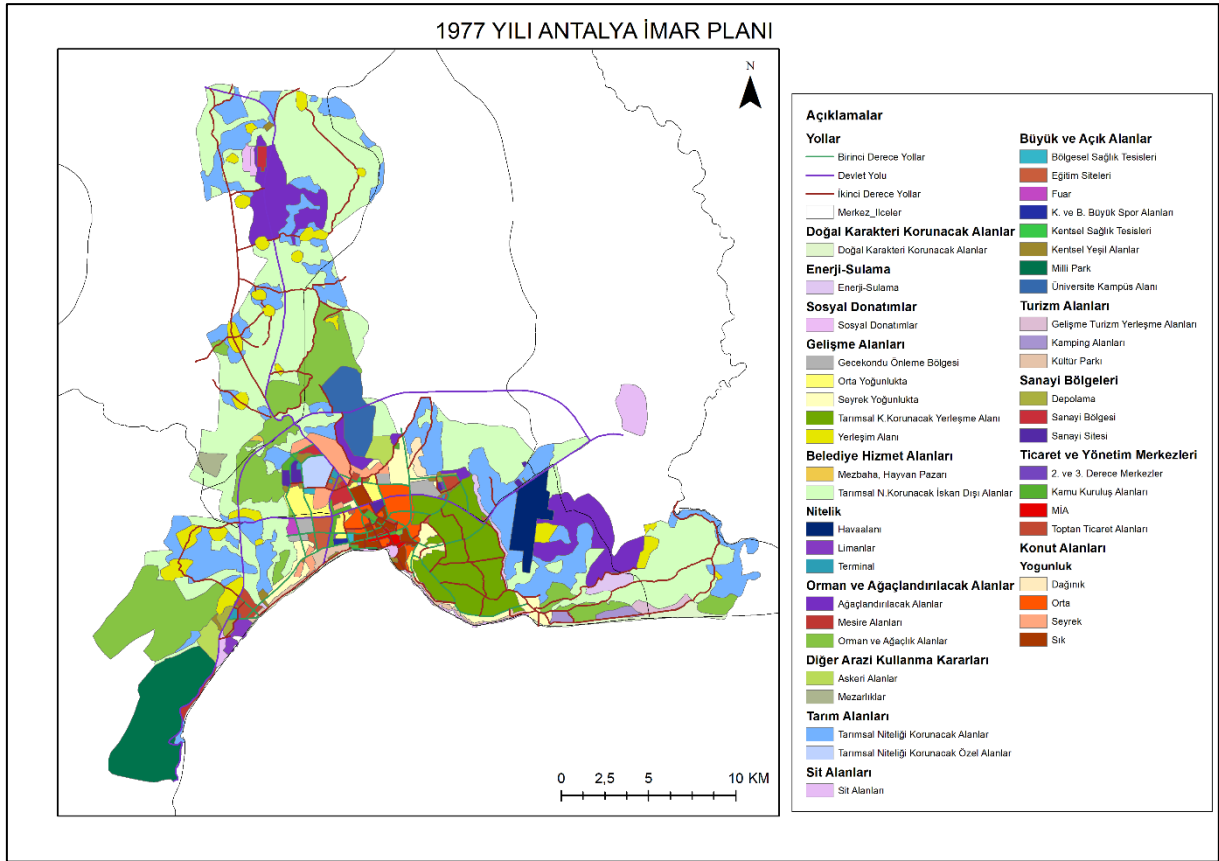

Fotoğraf 3.11 1982 Yılında Kurulan Akdeniz Üniversitesi Kampüsü (Akdeniz Üniversitesi, 2024)

Sanayileşme, turizm yatırımları ve kentleşmeyle birlikte gecekondulaşma da bu dönemde hız kazanmış ancak nitelik olarak değişmeye başlamıştır. Kırdan kente göçün yerini, kentten kente göç almıştır. Öyle ki bu dönemde kente gelen göçün %71.47'si diğer il merkezlerinden gerçekleşmiştir. Gecekondulaşmanın ilk yıllarında barınma ihtiyacını karşılamak için yapılan konutlar, geçen zaman içerisinde ranta dönüşmüş, kat adetleri artmış ve imar aflarıyla yasallaştırılmıştır. Muratpaşa gecekondulu mahallesi 1970 yılından sonra ilerlemeye başlamış, 1973-1976 yılları arası hızla yayılmıştır. 1980 yılından sonra gecekondular, çevre yolunun kuzeyinde Masadağı eteklerinde bir kuşak oluşturmuş, Burdur yolunun iki tarafında bulunan Kepezaltı, Göçerler ve Ahatlı'yı tamamen kaplamıştır. Ayrıca bu bölümün doğusunda Varsak, Sütçüler, Habibler civarında olduğu gibi tarım alanları üzerinde gelişen gecekondulu alanları meydana gelmiştir. Duraliler Mevkiinde Küçük Sanatlar Sitesi

inşaatıyla birlikte bu bölgede de gecekondu yaygınlaşmış, bunun yanı sıra korsan sanayi gelişimi de başlamıştır. Turizm kenti çehresini tamamen bozan gecekonduların sayısı 1980'lerin başında 10 bini aşmıştır. Gecekondulaşma 1985 sonrası da devam etmiş, kentin kuzeyinde oluşan gecekondu mahalleleri yoğunlaşarak büyümelerini sürdürmüştür. Bu tarihlerde Antalya nüfusunun yaklaşık %22'si gecekonduarda yaşamaktadır (Akış, 2011: 198; Köse, 2019: 56; Manavoğlu, 2009: 24; UTTA, 1995).

Antalya'nın kentsel planlama çalışmaları 1970'li yıllarda yeniden ele alınmıştır. Eski planın kent ihtiyaçlarına cevap vermemesi ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarının tamamlanamaması sebebiyle ciddi bir analitik etüde dayanan bir kent planı hazırlanmasına karar verilmiştir. Can Planlama Bürosu'na hazırlatılan imar planına 1976 yılında başlanmış ve 1977 yılında tamamlanmıştır. Kapsamlı bir şekilde oluşturulan planda kentin gelişimi için ciddi kararlar alınmıştır. Plana göre verimli tarım alanlarını korumak amacıyla kent, batı ve kuzeye kaydırılarak batıda bir idari merkez önerilmiş, kentin yakınında bulunan tarım arazilerine minimum ifraz koşulu 5000 m² olmak üzere “Tarımsal Karakteri Korunacak Yerleşme Alanları” kararı getirilmiştir. Doğuda Lara bandının doğal sit olarak tanımlanması ve eski Lara yolu ile deniz arasında yapılaşmanın çok sınırlı tutularak sadece belirli yerlerde turistik tesislere yer verilmesi ayrıca Arapsuyu kıyılarında da sahilin ilk bölümünün halka açık plajlara ikinci bölümünün turistik tesislere ayrılması öngörülmüştür. Kentin güçlü bir ulaşım ağına sahip olması için ulaşım anketi verilerine dayanarak planlama yapılmıştır. Yapılaşma koşulları, TÜBİTAK'ın gerçekleştirdiği araştırmalar kapsamında iklim şartlarına uygun şekilde planlanmış, konut alanları belirlenerek gecekonduların önlenmesi için toplu konut bölgelerinin ayrılması sağlanmıştır. 100.Yıl Bulvarı ve Teomanpaşa Caddesi üzerinde merkezi kullanımların geliştirilmesi öngörülmüştür. Ancak bu planda merkeze aşırı yüklenme önlenememiş tarihi merkez ve çevresinde koruma ve yenileme dengeleri sağlanamamıştır. Bunun yanında kent merkezini besleyen ana ulaşım akslarına cephe adalarda 5 ve 7 katlı blok yapı düzeni “ticaret” kullanım kararı olarak önerilmiştir. Planda kentin su kaynaklarının korunarak, kirlenmemelerini sağlamak için çevrelerine yapı yasağı getiren kararlara yer verilmiştir. Kentin ileriye dönük ihtiyacına cevap verecek sebze hali, organize sanayi bölgesi, ticaret merkezi, idari merkez, otogar, mezbahane, havaalanı, liman yeri gibi ana işlevler planda belirlenmiştir (Harita 3.4) (M. O. Aydın, 2010: 24; Manavoğlu, 2009: 24; Özer, 2023: 133; Ö. Yağcı, 2009: 42).

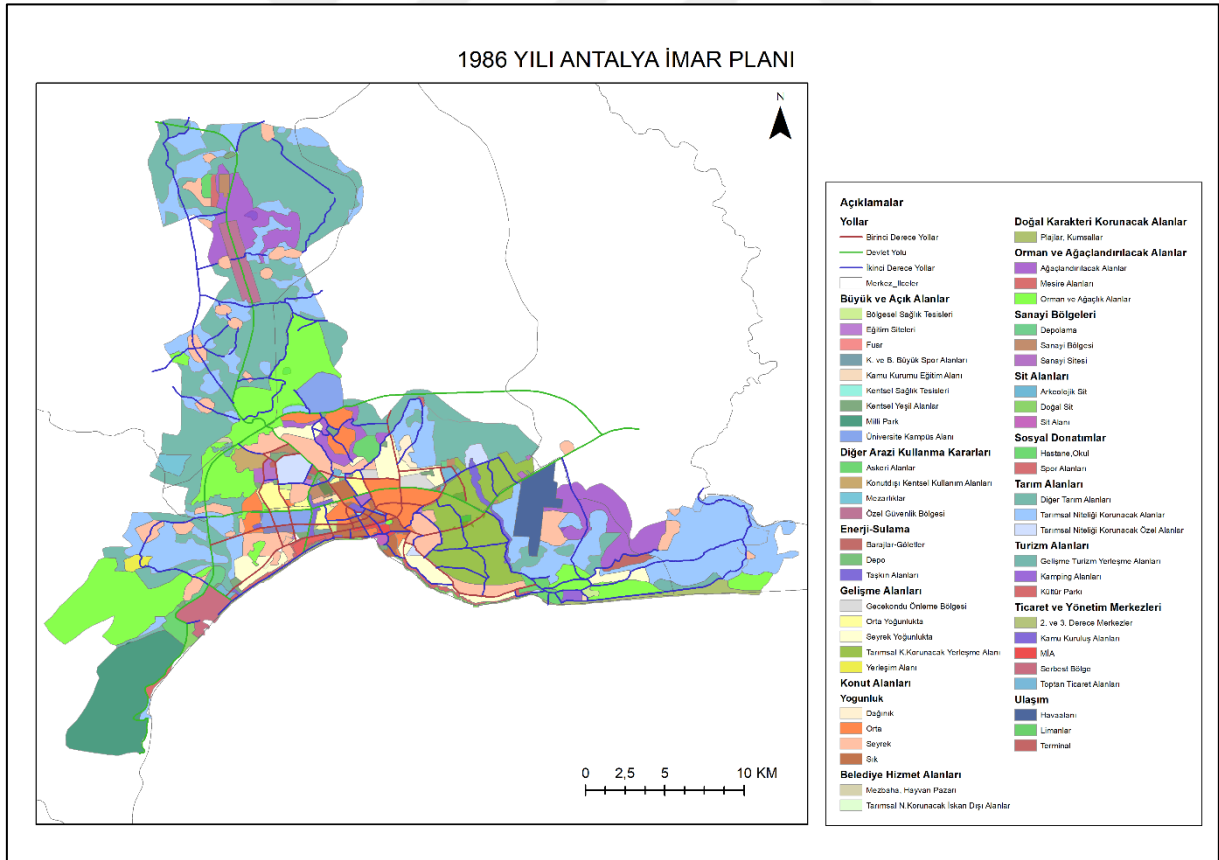

Harita 3.4 1977 Yılı Antalya Kenti İmar Planı (Yazar tarafından sayısallaştırılmıştır.)

1977 yılı imar planında alınan önemli kararlara rağmen gerçekleşen askeri darbeye mevcut yönetim görevden uzaklaştırılmış ve yeni idare, Antalya açısından imar planına aykırı pek çok karara imza atmıştır. Kamu yararını gözetme hedefinden uzaklaşarak kentsel rantın artırılmasına yönelik uygulamalar yapılmıştır. Bunlardan biri 1983 yılında yatırımcılara, kıyılarda ve koruma alanlarında ayrıcalıklı yapılaşma hakları tanıyan Turizmi Teşvik Kanunu'nun çıkarılmasıdır. Bu kanunla kıyıya yakın yerlerde çok katlı turizm tesisi yapımının önü açılmıştır. Ayrıca imar planında belirlenen Lara kıyısında falezler üzerindeki 150 metre genişliğinde ve 8,5 km uzunluğundaki bandın, doğal sit kapsamı 1983 yılındaki Anıtlar Kurulu kararı ile 35 metreye düşürülmüştür. Alınan bu kararları fırsat olarak gören bazı kişiler turizm tesisi yapıyoruz diyerek başlattıkları inşaatları sonradan konuta çevirerek falezleri binalarla işgal etmişlerdir. Falezler üzerindeki yapılaşma ve tahribin en önemli sebepleri bu karar ve uygulamalar olmuştur. Ayrıca 1985 yılında meclisten çıkarılan 3194 sayılı İmar Yasası, Antalya kentinin daha fazla tahribine zemin hazırlamıştır. Yasayla plan yaptırma ve onama yetkileri merkezi yönetimden belediyelere devredilmiştir. Reform olarak görülen bu değişiklik Antalya belediye meclisinde müteahhitler tarafından birçok uygunsuz kararın aldırılmasına sebep olmuş ve özellikle kentsel dokuda ağır yaralar açmıştır. Belediye meclislerince yapı yoğunlukları artırılmış, yolların genişlik, güzergâh ve kullanılış şekillerini değiştiren plan

tadilatları yapılmış ve özellikle Kalekapısı çevresinde büyük değişime neden olunmuştur. Antalya kentinin tarihi semtleri olan Kaleiçi, Balbey ve Haşim İşcan gibi yerler geç tarihlerde sit alanı olarak ilan edilmeleri nedeniyle kimliklerini kaybetmişlerdir (M. O. Aydın, 2010: 24; Certel, 2019: 167; Özer, 2023: 42).

1983 yılında Antalya'nın kentsel alan büyüklüğü 2600 hektara ulaşmıştır. Bu yıllarda kentin ve nüfusun hızla büyümesi, turizm hacminin ciddi oranda artması gibi nedenlerle imar planında revizyon yapılması kararı alınmıştır. Bu kararın ardından 1986 yılında onaylanan 1/25000 ölçekli bir imar planı hazırlanmıştır. Bu planla birlikte geleceğe dair nüfus tahminleri güncellenmiştir. 2005 yılında kent nüfusunun 1 milyona ulaşacağı öngörülmüştür. Organize sanayinin kent içinde dağınık gelişmesini engellemek için var olan Antalya OSB'nin genişletilmesi planlanmıştır. Antalya Limanı çevresinde bir serbest bölge kurulması ve turistik kapasitenin artırılması için Lara Turizm Merkezi'nin plana dahil edilmesi istenmiştir. Ayrıca Varsak yolu doğusunda, Lara falez bandının kuzeyinde ve Yamansaz mevkiinde gecekondu ve sağlıksız kentleşmeyi önlemek için gecekondu önleme bölgelerinin saptanması kararı alınmıştır (Harita 3.5) (M. O. Aydın, 2010: 25).

Harita 3.5 1986 Yılı Antalya Kenti İmar Planı (Yazar tarafından sayısallaştırılmıştır.)

1980-1990 yılları arasında hız kazanan turizm yatırımlarının etkisiyle kentte sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeler sağlanmış ancak buna karşın fiziki çevrenin bozulmasına neden olunmuş, tarihi kent yapısı, doğal alanlar, tarım arazileri, su kaynakları ve kıyılar zarar görmüştür. Ayrıca sık sık yapılan plan değişiklikleri ve rant gözeterek alınan yönetim kararları kent silüetinde telafi edilemez bir görsel miras bırakmıştır. Özellikle ilk planlarda alınan doğru ve korumacı kararlarının değiştirilmesi, tarım alanlarının iskana açılması, yapı yoğunluğunun artırılması, serbest kat uygulamaları, kaçak emsal tartışmaları ve sit alanı sınırlarının daraltılması sorunların asıl kaynağı olmuştur (Manavoğlu, 2009: 25).

3.5. 1990-2010 Yılları Arasında Kentleşme

1990'lı yıllar Antalya'da göç ve nüfus artışının tepe noktasına ulaştığı zaman dilimidir. Yaşanan aşırı göçe karşın konut ve yapı stoğunun yetersizliği düzensiz ve çarpık bir kentleşmeyi beraberinde getirmiştir. Kent nüfusunun hızla artmasıyla birlikte Antalya Belediyesi, 02/09/1993 tarihli 504 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile büyükşehir ilan edilmiştir. Aynı kararnamede Antalya ile Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, İzmit, Mersin ve Samsun'da büyükşehir haline gelmiştir. Antalya'nın büyükşehir ilan edilmesiyle birlikte 3 alt kademe belediyesi kurulmuştur. Bu belediyeler Muratpaşa, Konyaaltı ve Kepez'dir (Resmi Gazete, 1993). Yaşanan bu gelişmelerle yeni bir planlama ihtiyacı ortaya çıkmış ve 1994 yılında kenti yakın çevresiyle birlikte ele alan plan çalışmalarının yapımına başlanmıştır. Antalya'nın 1995-2015 yılları arasındaki gelişimini yönlendirmesi amaçlanan imar planının yapımı özel bir planlama bürosuna verilmiştir. Hazırlanan 1/25000 ölçekli plan 1995 yılı sonunda onanarak yürürlüğe girmiştir. 1995 yılı Çevre Düzeni Planı'nı esas alınarak hazırlanan 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı ise 1996 yılında Antalya Büyükşehir Belediye Meclis kararı ile onanmıştır. Planda, Antalya'nın "metropolitenleşme sürecini tamamlamış uluslararası bir merkez" olması hedeflenmiştir. Bu plan kapsamında kent beş ana bölgeye ayrılmış ve her bölge için farklı stratejiler izlenmiştir. Hazırlanan planda 2015 yılı projeksiyonu olarak 1,6 milyon civarında bir nüfus hedeflenmiştir. Planın nüfus hedefleri ile kapasite arasındaki tutarsızlıklar, kentsel altyapı yetersizlikleri, ulaşım planının bulunmayışı, tarım alanlarının yerleşime açılması ve teknik eksiklikler gibi nedenlerle meslek odalarının itirazları sonucunda 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı Antalya İdare mahkemesi tarafından 14/05/1998 tarihinde, 1/25000 ölçekli Nazım İmar Planı ise Danıştay 6. Dairesi'nin 2002/1706 no'lu ve 13/03/2002 tarihli kararı ile iptal edilmiştir. 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planında iptale gerekçe oluşturan (Çakırlar-Bahtılı bölgesi, Kırcaam Bölgesi) bölgeler yeniden irdelenmek üzere onama dışı bırakılmış ve plan

30/07/1998 tarihinde Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından yeniden onanmıştır (Manavoğlu, 2009: 26; Özer, 2023: 43).

Antalya, büyükşehir statüsünü kazandıktan sonra giderek genişleyen ve alt merkezlere ayrılan bir kentleşme düzenine sahip olmuştur. Bu düzen farklı bölgelerin taşıdığı avantajlar ve geçmişten gelen kararlar çerçevesinde doğal bir süreç içinde oluşmuştur. Kuzey ve doğudaki verimli araziler tarım ve tarımsal sanayi için bir merkez teşkil etmiştir. Güneydoğu bölgesinde sahil ve doğal güzellikler etrafında turizm merkezi oluşmuştur. Batıda liman ve serbest bölge çevresinde ticaret ve depolama fonksiyonları ve bununla ilişkili konut yerleşimleri oluşmuştur. Kuzeyde ulaşım avantajına sahip sanayi bölgeleri ve buralardaki işgücüne ait konut bölgeleri toplanmıştır. Tarihi kent merkezi ve çevresindeki merkezi iş alanı ise ticari ve yönetsel fonksiyonlara alanları olarak kalmıştır (Certel, 2019: 101).

Bu dönemde kentsel gelişmeyi sağlayacak önemli yatırımlar gerçekleştirilmiştir. 1990'lı yılların başında kentin batısında beş yıldızlı Falez ve Sheraton otelleri kurulmuş, civarda altyapı hizmetleri yoğunlaşmış bununla birlikte Akdeniz Üniversitesi Kampüsü'nün de tesislere yakın olması sebebiyle batı yönünde bir gelişme ortaya çıkmıştır (Demircan, 2010: 56). 1990'lı yıllarda Akdeniz Küçük Sanayi Sitesi, Antalya Kültür Merkezi, Cam Piramit Kongre Merkezi, toptancı hal tesisleri, fuar ve otogar inşasıyla kente önemli tesisler kazandırılmıştır. Kentte turizm çeşitlendirilmeye çalışılmış, Konyaaltı kıyı düzenlemeleri yapılmış, alt merkezler oluşturulmuş, ticaret ve kültür kenti imajı oluşturulmak istenmiştir. Antalya'da turizmin ana sektör haline gelmesi plan kararlarına da yansımış, kentin doğu ve batı kıyılarında "Turistik Tesis Alanları" belirlenmiştir. Ancak turizm sektöründe oluşan istikrarsızlık ve artan rant nedeni ile tesis alanı olarak belirlenen yerler plan değişiklikleriyle konut alanına dönüştürülmüş, bunun sonucunda özellikle falezler üzerinde çok katlı ve lineer bir yapı oluşturulmuştur (Manavoğlu, 2009: 26; UTTA, 1995).

Fotoğraf 3.12. 1990'lı Yılların Ortalarında 100.Yıl Bulvarı ve Çevresi (Siyah Beyaz Antalya, 2024)

1990-2000 dönemi, Antalya'nın kentleşme sorunlarıyla da mücadele ettiği yıllardır. Özellikle ulaşım, çevre problemleri, gecekondulaşma gibi sorunların yoğunlaştığı dönemde havza ölçeğinde planlama çalışmalarının başlaması önemli bir gelişme olmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının önderliğinde halkın, kentin sorunlarının bilincine varması ve çözüm önerileri geliştirmesi için çabalar sarfedilmiştir. Bu dönemde kent merkezi ciddi yapısal dönüşümler geçirmiştir. Kalekapısı, 1995'li yıllarda doğu-batı yönünde bir turizm ve ticaret lokasyonu olarak gelişme göstermiştir. Çevre sahip olduğu tarihi ve kültürel değerlerle, 1996 yılında "Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi" ilan edilmiştir. Bu kapsamda Kalekapısı çevresinde koruma, sağlıklılaştırma, canlandırma ve dönüşüm amaçlı çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca 1996 yılı planları ile merkezin tarihsel bölümleri olan Kaleiçi, Balbey, Haşimişcan Mahalleleri ve tarihi hanlar civarında korumayı sağlamak için kararlar alınmıştır. Yine Pazar Hamamı ve Saat Kulesi çevresindeki yapılar yıkılmış, Dönerciler Çarşısı yeniden yapılmıştır. Kentin en önemli akslarından Şarampol Caddesi de yayalaştırılmıştır. Bu yıllarda merkez doğu-batı aksı boyunca lineer bir gelişme göstermiş, tek merkezli kentin çevresinde uzmanlaşmış alt bölgeler oluşmuştur. Plan kararıyla merkezin kuzeye doğru çekilmesi, Kepezüstünde çalışma ve barınma aksları ile bağlantıların geliştirilmesi düşünülmüştür. Kentsel alan büyüklüğü 2002 yılında 9500 hektara yükselmiştir. (Manavoğlu, 2009: 26; Özer, 2023: 44; Ö. Yağcı, 2009: 44).

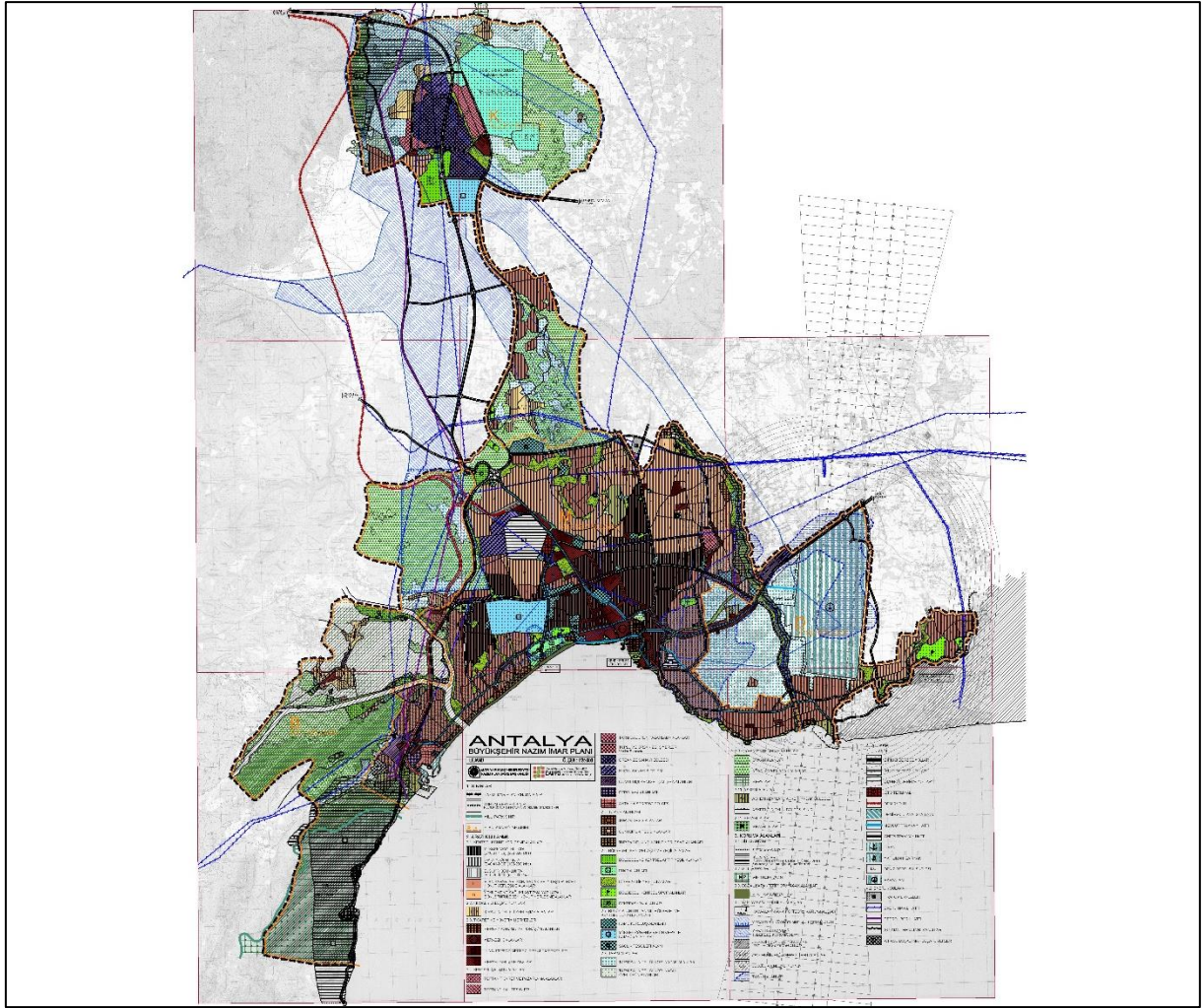
Antalya’da konut taleplerinin aşırı büyüdüğü bu dönemde inşaat faaliyetlerinin sayısı da oldukça artmıştır. Konut ihtiyacını karşılamak için özellikle orta ve üst gelir grubuna hitap eden toplu konut kooperatifleri ve siteler gibi yüksek kat ve daire adedine sahip projeler hayata geçirilmiştir. Kente olan aşırı göçe ek olarak ülkenin farklı yerlerinden gelir seviyesi yüksek kesimin kentte yazlık bir daire sahibi olma isteğinin de ortaya çıkması konut rantını daha da yukarı çekmiştir. Bu talebi karşılamak üzere özellikle kıyı boyunca gelişen konut kooperatifleri Antalya’nın kentleşme sürecine önemli etki etmiştir (Certel, 2019: 150). Kıyı civarında gerçekleşen bu yapılaşma eskiden niteliği sebebiyle tarıma uygun olmayan arsalara sahip ve maddi durumu kısıtlı bazı aileleri kısa sürede Antalya’nın toprak ve daire zengini insanlarına dönüştürmüştür.

Antalya’nın kentleşme süreci, 2000’li yıllardan sonra büyük ölçüde kontrol altına alınabilmiş ve gelişme yönleri tayin edilebilmiştir (Certel, 2019: 152). Kentin merkezi yapılaşma alanlarının azalması, turizm sektörünün düzene oturması ve işgücü ihtiyacının standartlaşması sonucunda göç hareketleri azalmıştır. Buna bağlı olarak yaşanan vahşi kentleşme yavaşlamış sürekli kentsel büyüme yerine kentsel dönüşüm ve yenilenmeye geçilmiştir. 2000-2010 dönemi bu konuda önemli kararların alındığı ve mekâna uygulandığı yıllardır. Planlama gündemini kentsel dönüşüm projeleri ve üst ölçekli planlama kararları oluşturmuştur. Gecekondu alanlarının yıkılarak sağlıklı konut alanlarına dönüştürülmesini amaçlayan dönüşüm projeleri, gecekondu alanlarının yoğun olarak bulunduğu kentin kuzey bölgesinde uygulanmaya başlanmıştır. Buna karşın kent merkezinde ise yenileme, sağlıklaştırma ve soylulaştırma projeleri hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Kentin ulaşım sisteminde de düzenlemeler yapılmış ve yeni güzergahlar açılmıştır. Çok katlı yapılar ve AVM’ler inşa edilerek kentin daha metropoliten bir kimlik kazanması istenmiştir. Kent sorunlarının çevre yerleşmelerle birlikte havza ölçeğinde planlanması, üst ölçekli plan kararlarıyla gelişimin düzenlenmesi amacıyla stratejik bir planlama yaklaşımı, çok aktörlü karar alma süreçleri ve katılımcı koruma politikaları oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak çok sayıda kurumun kentsel planlamada yetkili oluşu ve yaşanan koordinasyon eksikliği önemli bir sorun teşkil etmiştir (Manavoğlu, 2009: 28).

Antalya’da büyükşehir belediyesi sınırları 2004 yılında çıkarılan 5216 sayı yasa ile yeniden belirlenmiştir. Buna göre 11 adet ilk kademe belediyesi ve 21 adet orman köyü Antalya Büyükşehir Belediyesi sınırlarına dahil edilmiştir (Resmi Gazete, 2004a). Bu durum kent gelişiminin kontrolü ve planlaması açısından yerel yönetime yeni yetkilerle beraber önemli sorumluluklar da getirmiştir. Büyükşehir belediyesine bağlanmadan önce ilk kademe belediyeleri tarafından planlama esasları ve ilgili mevzuatlara aykırı denetimsiz planlar

yapılmıştır. Bu durum büyükşehir belediyesi bütününde planlama birliği sağlanması açısından oldukça sıkıntılı bir süreç yaşanmasına sebep olmuştur. Yapımına karar verilen ve Muratpaşa, Konyaaltı ve Kepez Belediyesini kapsayan 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı 2005 yılında tamamlanmış ve onaylanmıştır. 2008 yılında ise genişleyen sınırların tamamını merkez ile bütünleştiren ve geçmiş tarihlerde yapılmış olan kontrolsüz planların bir disiplin altına alındığı 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı çalışmaları tamamlanmıştır (Certel, 2019: 112).

2005 İmar Planında 1995 planının iptaline gerekçe olan kararlar değiştirilmiş ve kentin sorunları giderilmeye çalışılmıştır. Kent, önceki planda olduğu gibi dört bölgeye ayrılmış, bu bölgelerde farklı ekonomik sektörlerde çeşitlenen ve uzmanlaşan alt merkezler oluşturulması hedeflenmiştir. Kuzey çevre yolu, olası demiryolu güzergahı, su kaynakları, koruma alanları, kuzey bölgede planlanan üniversite ve spor alanları gibi kararlar korunmuştur. 1995 planının olumlu kararlarından yapılaşmış olan konut alanlarının iyileştirilmesi ve gecekondu bölgelerinin ıslah edilmesi kararı devam ettirilmiştir. Önceki plandaki arazi kullanım kararları, tarım alanları haricinde hemen hemen aynı bırakılmıştır. Serbest bölge ve havaalanının kuzeyinde birer konut dışı kentsel çalışma alanı ve Masa Dağı kuzeyinde bir yükseköğrenim alanı belirlenmiştir. Kentin doğusundaki tarım alanları korunmuş ve kentin mücavir alan sınırları ağaçlık bölge olarak bırakılmıştır. MİA, ana caddeler boyunca genişletilmiş ve mevzii imar planlarıyla yapılaşan kooperatifler plana eklenmiştir (Harita 3.6) (Certel, 2019: 116).

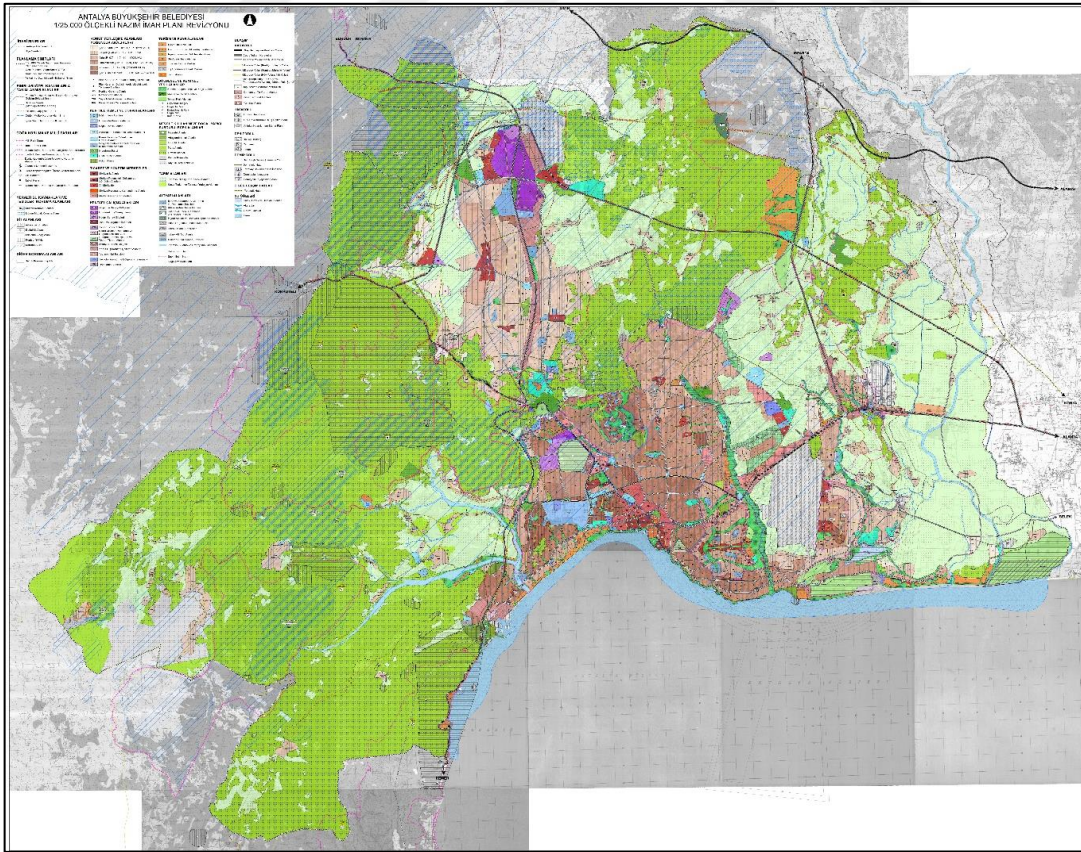

Harita 3.6 2005 Yılı Antalya Kenti İmar Planı (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2022)

2004 yılında çıkarılan yasayla büyükşehirin sınırlarının genişlemesi üzerine yeni sınırları kapsayan imar planı 2008 yılında hazırlanmıştır. Hazırlanan planda asıl amaç, bütün kademe belediyeleri arasında bütünlüğün sağlanarak planlama otoritesinin kurulmasıdır. 2020 yılı hedef alınarak hazırlanan plan bir öncekine göre çeşitli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Plana göre merkezi iş alanı çevresindeki caddeler, ticaret aksı olarak belirlenmiş ve bazı adalar MİA ile bütünleştirilmiştir. Önerilen raylı sistem koridorlarıyla MİA'nın yeni merkezlere kaydırılması ve merkez üzerindeki baskının azaltılması amaçlanmıştır. Planın bir diğer hedefi de gelen turistlerin kentte kalış sürelerini uzatabilmek adına tarihi kent merkezinde bulunan Kaleiçi, Balbey ve Haşim İşcan Mahallelerinde kültürel altyapıyı güçlendirmektir. Ayrıca toplu taşımayı kolaylaştırarak trafik sorununa çözüm üretmek için kentte hafif raylı sistemli bir ulaşım ağı planlanmıştır. Daha önceden bir demiryolu yatırımının yapılarak limana ulaşacağı kabulüyle ayrılan rezerv demiryolu güzergahı da korunmuştur. Yine 1995 planında önerilen doğu ve batı çevre yolu projesine ulaşım master planında yer verilmiştir (Harita 3.7) (Certel, 2019: 110).

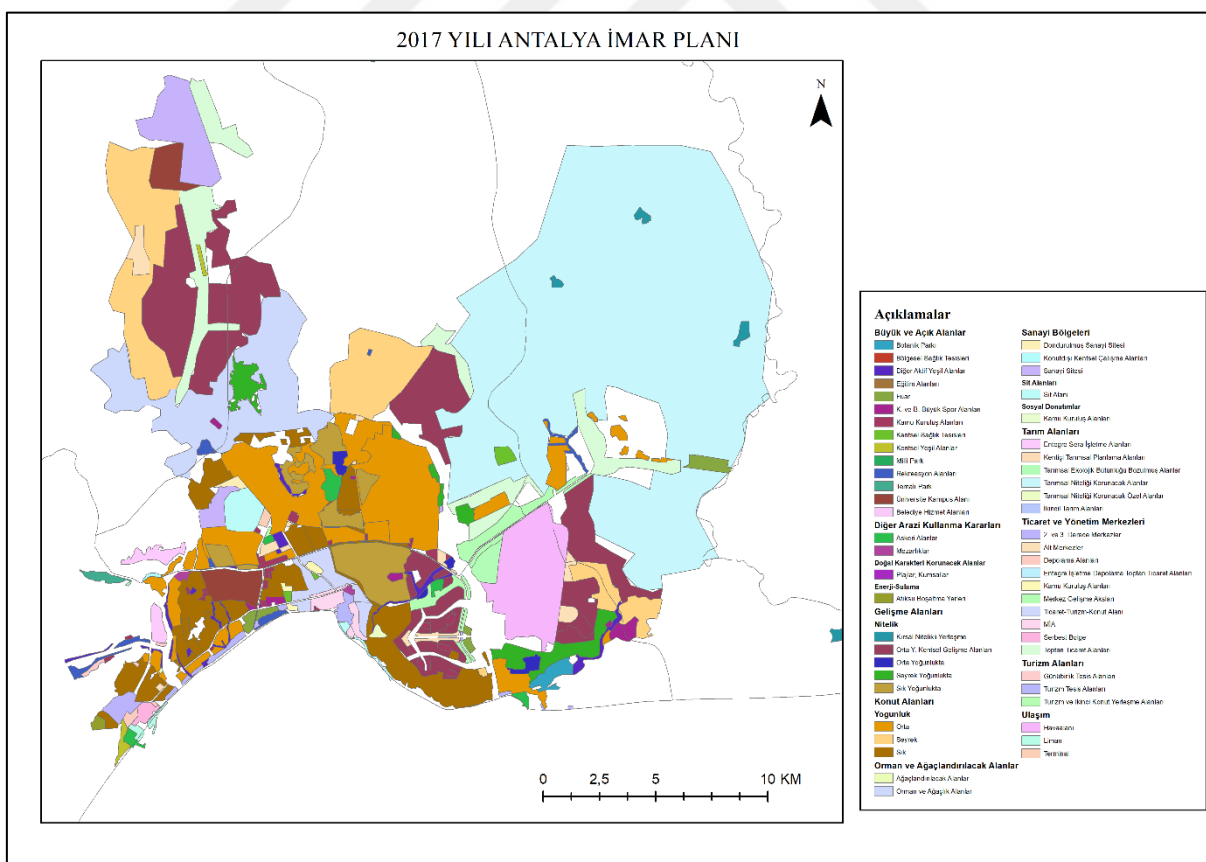
Bu yıllardan itibaren Antalya kentinin makroformu tamamen belirginleşmiştir. Cumhuriyet Dönemi boyunca yağ lekesi biçiminde bir gelişme gösteren kentin merkezi, yoğunluğa tamamen ulaşmış ve kent çeperlere doğru ilerleme eğilimine girmiştir. Vahşi kentleşme son bulmuş ve kentsel dönüşüm hız kazanmıştır. Antalya kenti doğu yönünde koridor tipi bir gelişme göstermiş, Aksu ve Serik gibi yerleşmelerle birleşmeye ve Antalya bütünleşik kentsel alanını oluşturmaya başlamıştır. Büyükşehir Yasası ile il sınırlarının tamamının kentsel alana katılması kent yayılımını daha da kolaylaştırmıştır. Bu yasayla bütün yerleşmelerin büyükşehir mahiyetine girmesi planlamaların geniş ölçekte yapılmasını sağlamıştır.

2010 sonrası dönemde Antalya kenti için iki imar planı hazırlanmıştır. 2008 yılında onaylanan 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planından sonra planlama alanına ilişkin kurum görüşlerinin yenilenmesi, verilerin sayısallaştırılması, yargı kararları ve geçen süreç içerisinde ortaya çıkan ihtiyaçların plan kararlarına yansıtılması gerekliliği neticesinde 2013 yılında 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı revize edilmiş ve yapılan plan 2014 yılında kesinleşmiştir. Ancak Antalya 2. İdare Mahkemesinin 2014/653 E. ve 2016/763 Karar Sayılı kararı ile Antalya Kent Merkezi 1/25000 ölçekli Nazım İmar Planı ve Plan hükümleri iptal edilmiştir. Bu doğrultuda 2014 yılı imar planı uygulanamamıştır (Harita 3.8). Daha önceki planın bir revizyonu niteliği taşıyan bu plan yoğun tartışmalara neden olmuştur.

Harita 3.8 2014 Yılı Antalya Kenti İmar Planı (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2022)

2017 yılında Antalya’da 1/25000 ölçekli yeni bir imar planı hazırlanmıştır. 2040 yılını hedef olarak oluşturulan plan, büyükşehir yasasıyla kente dahil olan yerleşmeleri ve Serik ilçesini de kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. 2017 Nazım İmar Planına göre mevcut konut alanlarının %30’u kadar konut gelişme alanı planlanmıştır. Mevcut yapı stoklarının iyileştirilmesi, teknik altyapılarının güçlendirilmesi önerilmiş ayrıca sağlıksız gelişen bazı konut bölgeleri kentsel dönüşüm alanı ilan edilmiştir. Buna göre Santral, Güneş, Gülviren ve Yüksekalan Mahalleleri kentsel dönüşüm alanı olarak belirlenmiştir. Kent merkezinin etrafı ticaret-turizm-konut alanı olarak ifade edilmiş, bu bölümün etrafı ise halka şeklinde yüksek ve orta yoğunluklu konut alanı olarak gösterilmiştir. Planda yaklaşık 290 hektar Merkezi İş Alanı, 1300 hektar ticari alan, 1150 hektar ticaret-turizm-konut alanı, yaklaşık 150 hektar ticaret-konut alanı, 1350 hektar toplu ticaret alanı, 340 hektar konut dışı kentsel çalışma alanı, 90 hektar organize sanayi alanı, 625 hektar kamu hizmet alanı, 300 hektar turizm alanı, İki adet yeni yükseköğrenim alanı, 105 hektar sağlık alanı, 240 hektar sosyal altyapı alanı, 670 hektar spor alanı, 2200 hektar aktif yeşil alan ve 370 hektar mesire alanı planlanmıştır (Certel, 2019: 120). Çalışmada Kırcami gibi imar sorunu olan yerler ve Kemerağzı-Kundu ve Belek Turizm alanları, Beydağları Milli Parkı ve Varsak gibi bölümler plan dışı bırakılmıştır (Harita 3.9).

2010 sonrası Antalya’da konut üretimi çok büyük oranda kuzeye kaymıştır. Özellikle Varsak ve Masadağı bölümleri parçalı şekilde ve hızla yapılaşmaktadır. Konut üretimi Duacı, Aktoprak, Altıayak ve Gaziler gibi kırsal özellik gösteren mahallelerin içlerine kadar ulaşmıştır. Kentsel dönüşüm projeleri içerisinde gecekondlu mahalleleri kat karşılığı yapılan yüksek binalarla yenilenmektedir. Kepez’in önemli gecekondlu bölgeleri Ahatlı, Şafak, Santral, Erenköy, Fevzi Çakmak gibi mahalleler büyük oranda gecekondulardan arındırılmıştır. Muratpaşa gecekondlu bölgelerinde de ciddi bir dönüşüm ve yenilenme gerçekleştirilmektedir. Kentin banliyösü vasfını taşıyan Döşemealtı ilçesi özellikle villa tipi, bahçeli ve iki katlı konutlarla yapılaşmaktadır. Kentin en eski yerleşim yeri olan Muratpaşa’da konut stoğu büyük oranda eski ve sağlıksız bir hale gelmiştir. Özellikle kent merkezi çevresinde artan metruk yapılar soylulaştırma ihtiyacının giderek arttığını göstermektedir. Batıda Konyaaltı ilçesinde Hurma, Liman ve Sarısu Mahallelerinde yeni konut üretimi mevcuttur. Bu çevre özellikle yabancıların tercih ettiği bir yerleşim alanına dönüşmüştür. Kent, batıda Sarısu Mahallesi’yle doğal sınırlarına ulaşarak gelişimini büyük oranda tamamlamıştır.

Kent içerisinde ekonomik faaliyet türleri belli bölümlerde toplanmıştır. Sanayi kuruluşları kentleşmenin başından beri kentin kuzey bölümüne yerleşmiş durumdadır. Ancak kentsel alanın genişlemesiyle çevreyolunun güneyinde bulunan Eski Sanayi Sitesi, Kepez ilçesinde vakıf arazisinin batısında bulunan Akdeniz Sanayi Sitesi ve Yeşil Antalya Sanayi Sitesi, yerleşim alanının içerisinde kalmıştır. Bu alanlar kentsel sağlık ve görünüm açısından sorun teşkil etmektedir. Kent içi büro tarzı işletmeler, MİA çevresinde, 100.Yıl Bulvarı, Güllük Caddesi ve Meltem Mahallesi civarlarında yerleşmiştir. Ticaret alanları, D-400 Çevre Yolu üzerinde, Havaalanı Yolu, Gazi ve Aspendos Bulvarı boyunca yoğunluk kazanmıştır. Toptan ticaret alanları ve hal tesisleri kentin kuzeydoğusunda bulunur. Kentte bulunan birçok büyük AVM de gündelik ticaret faaliyetlerinde önemli işlevler üstlenmektedir. Kentin eğlence ve sosyal faaliyet alanları çoğunlukla Kaleiçi ve çevresinde, Işıklar Caddesi, Eski Lara Yolu ve Konyaaltı Sahil Park boyunca yayılmıştır. Antalya’da turizm faaliyetleri büyük oranda merkez dışına taşınmış, Serik, Kemer, Alanya, Manavgat gibi ilçelerde yoğunlaşmıştır. Antalya kent merkezinde genellikle Kaleiçi çevresi kültürel amaçlı, Konyaaltı ve Lara Plajları da deniz turizmi için tercih edilmektedir. Kıyıda doğu-batı doğrultusunda sıralanmış pek çok turistik otel bulunmaktadır. Kentte tarım alanları Kepez’in doğusunda ve Aksu ilçesi sınırlarında kalmaktadır. Özellikle Isparta yolu çevresinde tarımsal nitelikteki yerleşme ve alanlar yoğundur. Batıda Çakırların ardındaki dağlık bölge orman alanları ile örtülüdür. Bu bölgenin devamında Saklıkent kayak merkezi, çevresinde yayla karakterli kırsal yerleşmeler ve ikincil konut gelişmesi bulunmaktadır.

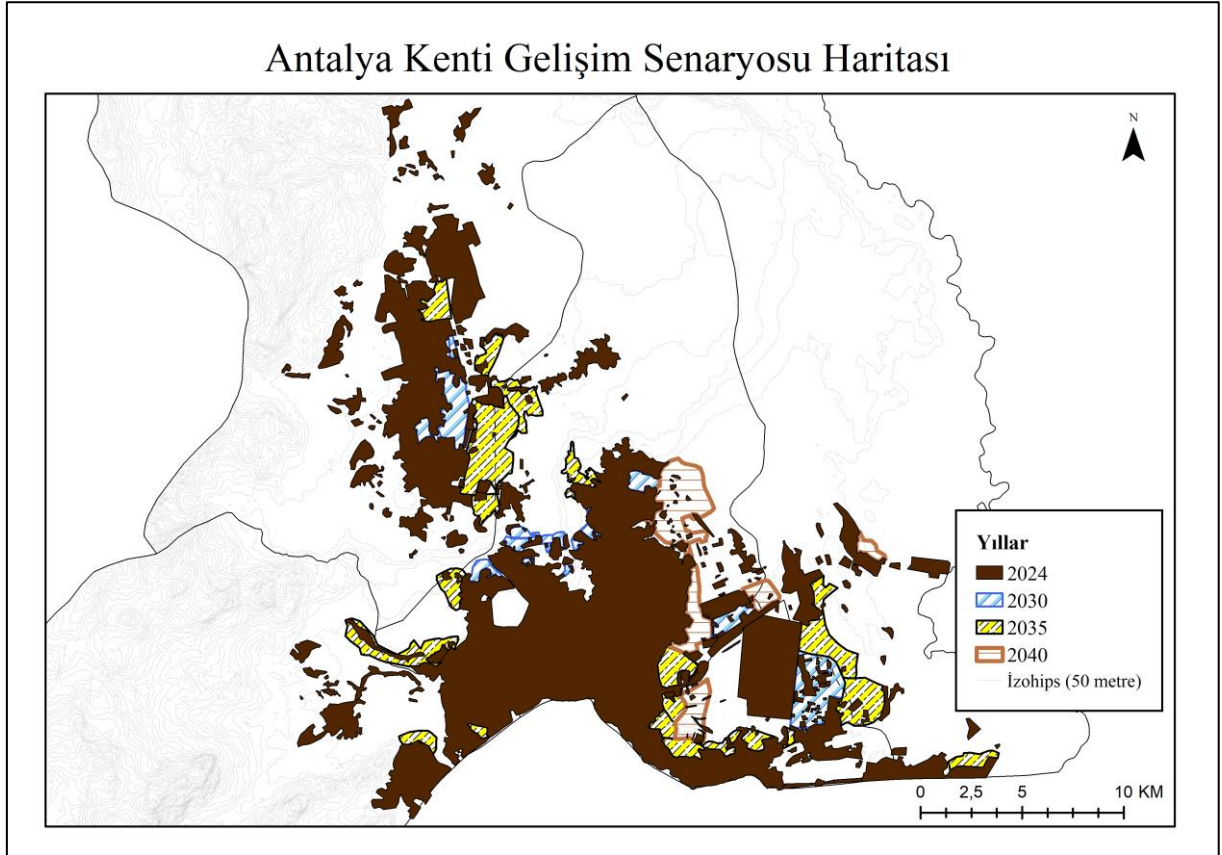
Bu dönemde kentte yatırımlar daha büyük ölçek kazanmış ve Antalya için turizmde bir dünya kenti imajı oluşturulmak istenmiştir. Bu doğrultuda önemli organizasyonlarla açılan EXPO fuar alanı, G-20 zirvesine ev sahipliği yapmış ve dünyadan pek çok devlet başkanı Antalya'yı ziyaret etmiştir. Alanda zaman zaman çeşitli fuarlar düzenlenmeye devam etmektedir. Her yıl giderek artan turist sayısı, Antalya Havalimanı'nın kapasitesini zorlamaya başlamış bu yüzden dış hatlar terminalini genişletme yatırımlarına girişilmiştir. Konyaaltı Plajı boyunca uzanan Konyaaltı Sahil Projesi modern bir sahil parkını kente kazandırmıştır. Park alanı yaz-kış oldukça rağbet görmektedir. Yenilenen Antalya Stadyumu ve Kapalı Spor Salonu önemli spor organizasyonlarına ev sahipliği yapmaktadır. Eğitim alanında Akdeniz Üniversitesi haricinde iki özel üniversite faaliyete geçmiştir. Yapılan büyük AVM'ler pek çok yerli yabancı markayı bir arada barındırmaktadır.

3.7. Gelecek Yıllarda Öngörülen Kentleşme

Önümüzdeki dönemde Antalya'nın kentsel gelişimi geçmişte olduğu gibi nüfus artışı ve ekonomik faaliyetlere paralel olarak şekillenecektir. Her ne kadar göç akışı son dönemde yavaşlasa da kentin nüfusu belirli bir seyrinde artış göstermektedir. Kentin var olan konut stoğunun yetersizliğine ek olarak dışarıdan gelen talebin de devam etmesi kentsel genişlemenin süreceğini işaret etmektedir. Ekonomik koşullarda ise önemli ölçekte değişimler beklenmemektedir. Her yıl sürekli büyüme gösteren ve hedef artırılan turizm sektörü önümüzdeki yıllarda da kentin temel ekonomik faaliyeti olmayı sürdürecektir. Bu durum kıyı hattında yeni tesis alanlarının oluşmasına imkân tanıyabilecektir. Tarım gibi birincil sektörlerin ise yer yer yapılaşma tehdidine karşı koyamayacağı ve buna bağlı arazi kayıpları yaşanmasının muhtemel olduğu anlaşılmaktadır.

Eldeki imar planları ve kentin günümüze kadar gösterdiği büyüme seyri üzerinden gelecek yıllarda nasıl ve ne yönde bir gelişim göstereceği tahmin edilmeye çalışılmıştır. Muhtemel gelişme alanları belirlenirken genel yerleşme eğilimine, imar planlarındaki gelişim bölgelerine, parselizasyonu düzenlenmiş veya yer yer yapılaşma öbekleri meydana gelmiş sahaların tespitine dikkat edilmiştir. Öncelikle kent merkezinde büyük ölçekli değişimler beklenmemektedir. Ancak ömrünü tamamlamış konut alanlarının yenilenmesi gibi faaliyetler gerçekleştirilebilir. Son yıllarda Antalya'nın büyüme yönünün kuzey ve doğu eksenine döndüğü bilinmektedir. Gelecek yıllarda da bu durumun devam edeceği anlaşılmaktadır. Kuzeyde Döşemealtı ilçesinin doğu bölümünde bulunan seyrek dokuda konut alanının 2030'lu yıllara kadar büyük oranda dolacağı tahmin edilmektedir. 2035 civarında ise Burdur Yolu'nun her iki tarafı orta ve düşük yoğunluklu konut alanı olacaktır. Antalya Şehir Hastanesi etrafındaki

Çankaya ve Göçerler Mahalleleri 2030 yıllarında tamamen konutlaşmış hale gelecektir. Bu bölgenin batısında Kepezüstü Kavşağı etrafındaki orman örtüsünün zarar görmesiyle 2035 yılına kadar yapılaşma yaşanabilir. Güneybatıda Konyaaltı ilçesinde Çakırlar Mahallesi yönünde kentsel alan gelişimi 2035 yılı civarında tamamlanacaktır. Daha güneyde ise Boğa Çayı etrafındaki araziler yerleşime açılabilir (Harita 3.10).

Harita 3.10 Antalya Kenti Gelişim Senaryosu Haritası

Kentin doğusunda kademeli bir gelişim beklenmektedir. Havalimanı doğusunda Altıntaş Mahallesi 2030 yıllarında büyük oranda konutlaşmış hale gelecektir. Bu alanın daha kuzeyi ve doğusu ise 2035 yıllarında gelişimini sağlayacaktır. Muratpaşa ilçesinin tarımsal bölümleri olan Kırcami, Zümrütova ve Güzeloluk gibi mahalleler 2035 yıllarında parça parça konutlaşmış olacaktır. Daha iç kesimler ise 2040 yıllarda yapılaşma yaşayabilir. D-400 Karayolu kuzeyinde Altınova Sinan gibi ticaret ve tarım odaklı mahallelerde 2030 yıllarında ticaret vasfı ağırlık kazanacaktır. Kuzeye doğru ilerledikçe Düden Çayı boyunca tarımsal arazilerin 2040'lı yıllarda konutlaşmış olacağı tahmin edilmektedir. Varsak bölümünde ise 2030'lu yıllarda tamamen yapılaşmasını tamamlayacak konut alanları meydana gelmektedir. Son olarak 2035 yıllarında doğudaki Kundu civarında turizm vasıflı yeni yerleşim alanları oluşacağı tahmin edilmektedir. (Harita 3.10).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KENTSEL MORFOLOJİK ÖZELLİKLER

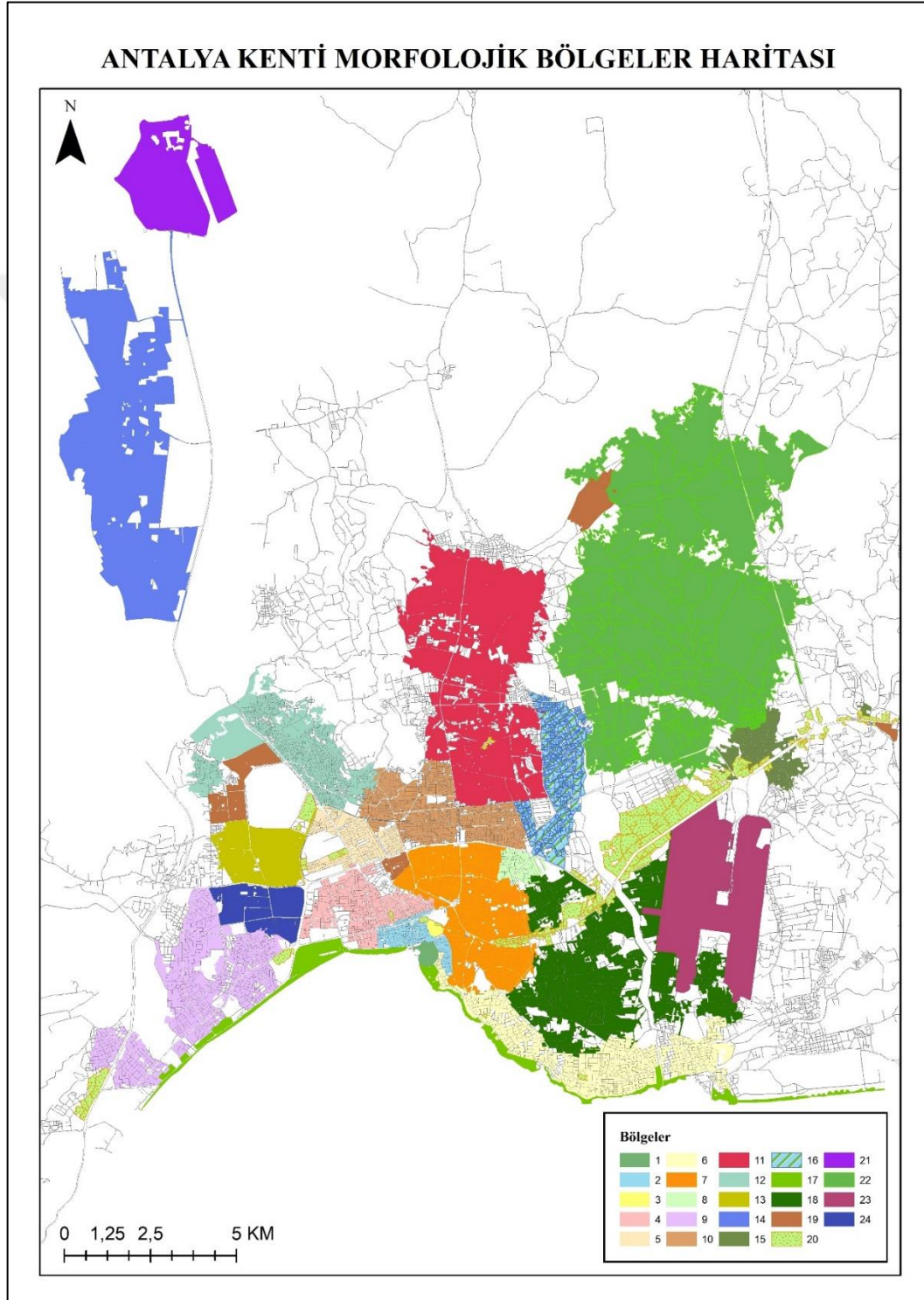
4.1. Morfolojik Bölgeler

M.R.G. Conzen, yalnızca kentsel morfoloji ekolünün ilk önemli çalışmalarını gerçekleştirmekle kalmamış, ortaya koyduğu yeni kavram, yöntem ve bakış açılarıyla kentsel analizlere derinlik ve sistematik bir çerçeve kazandırmıştır. Onun çalışmaları kentsel mekânın tarihsel süreç içinde nasıl şekillendiğini anlamak için kullanılan teorik ve metodolojik araçlar sunmuş, kentsel morfolojinin disiplin olarak gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu kapsamda geliştirdiği metodolojik kavramlardan bazıları morfolojik bölge, parsel döngüsü ve çeper kuşaklardır. Ona göre sokak, parsel ve binalardan oluşan kent planı, morfolojik bölge analiziyle açıklığa kavuşturulur. Morfolojik bölge, belirli bir zaman aralığında inşa edilen benzer plan, nitelik ve kullanım çeşitlerine sahip homojen kent formlarını ifade eder. Her bölge kendisini çevreleyen alanlardan ayırt edici özelliklere sahiptir (Whitehand, 2001: 105). Bu analizle kentlerin mekânsal dokusu farklı morfolojik özelliklere göre ayrılarak kentsel mekânın hem zamansal hem de mekânsal olarak nasıl evrildiği anlaşılmaya çalışılır. Morfolojik bölge analizleri, kent ölçeğinde gerçekleştirilebildiği gibi sadece kentin tarihi merkezini ele alan daha özel uygulamalar da yapılabilmektedir. Çalışma sahamız Antalya kenti ölçeğinde kuruluş dönemleri, yerleşim dokuları, oluşum sebepleri ve fonksiyonları baz alınarak 24 bölgeden oluşan bir morfolojik bölge tespiti gerçekleştirilmiştir (Harita 4.1). Belirlenen her bir bölgenin özellikleri haritada aşağıda açıklanmıştır;

1. Kent Çekirdeği: Antalya'nın tarihsel çekirdeğini oluşturan Kaleiçi, sahip olduğu konut dokusuyla geleneksel mimarinin en iyi şekilde yansıtıldığı bölgedir. Çevresinden kale surları ve kalıntıları vasıtasıyla ayrılır. Bölge, kent merkezinin morfolojik analizi kapsamında detaylıca ele alınmıştır.

2. Merkezi İş Alanı: Kentin ekonomik merkezi olan MİA, morfolojik açıdan ikinci bölge olarak belirlenmiştir. Antalya'nın kent çekirdeğinin etrafını saran alan, çeşitli tarihsel ticaret ünitelerine, turistik unsurlara, banka, kuyumcu, matbaa ve büro gibi çeşitli işyerlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bölge, Osmanlı Dönemi'nde oluşmasına rağmen Cumhuriyet Dönemi boyunca düzenleme ve yenilemeler geçirmiştir. Günümüzdeki hali büyük oranda 1990'lı yıllarda belirginleşmiştir.

3. Yıpranmış Geleneksel Konut Dokusu: Geleneksel Türk Evi olarak ifade edilen mimari tarzının Kaleiçi dışındaki en belirgin örnekleri Balbey Mahallesinde görülür. Ancak bölgede bulunan evlerin çoğunluğu oldukça yıpranmış durumda ve yıkılma tehlikesi altındadır. Kaleiçi'nin kuzeydoğusuna konumlanan mahalle, kentsel çöküntü alanı özelliği göstermektedir. Bölge, kent merkezinin morfolojik analizi kısmında detaylıca ele alınmıştır.

Harita 4.1 Antalya Kenti Morfolojik Bölgeler Haritası

4. Yüksek Yoğunluklu Planlı Konut Alanları: 1940'lı ve 1950'li yıllardan itibaren bugünkü Muratpaşa ilçesinin kuzey ve batı bölümlerinde planlı konut alanları meydana gelmeye başlamıştır. İnşa edilen konutlar ilk başta müstakil özellik göstermesine rağmen sonradan çok katlı apartmanlara dönüşmüştür. Bugünkü Bahçelievler, Altındağ, Varlık, Yıldız, Memurevleri, Kızılsaray gibi mahalleler önce konutlaşırken Meltem, Varlık ve Soğuksu Mahalleleri 1990'lı yıllara doğru yapılaşma göstermiştir. Çoğunlukla memur sınıfına hitap eden ve birçoğu kooperatif şeklinde kurulan konut alanları, yüksek nüfus barındırmaktadır. Bölgenin bazı bölümlerinde konut stoğu oldukça yıpranmıştır.

5. Sanayiye Bağlı Gelişen Planlı Konut Alanı: Antalya'da kurulan sanayi tesisleri etrafında buralarda çalışanlara yönelik konut alanları oluşmaya başlamıştır. Özellikle Pamuklu Dokuma Fabrikası sebebiyle Dokuma adını alan bir semt meydana gelmiştir. Bugünkü Ulus, Özgürlük, Zafer, Yükseliş, Yeşiltepe ve Fabrikalar Mahallelerini kapsayan bölgede Antkoop gibi kooperatifler vasıtasıyla planlı siteler oluşmuştur. Gelişimi sürece yayılan konut alanları, 1980'li yıllardan sonra hız kazanmıştır. Günümüzde yapılaşma tamamen sonlanmış durumdadır. Bölgenin nüfus miktarı oldukça yüksektir.

6. Muratpaşa Kıyı Hattı Konut Alanları: Antalya'da turizmin hız kazanması ve ikincil konut talebinin artmasıyla birlikte kıyı hattı boyunca konut alanları oluşmaya başlamıştır. Doğu yönünde Karaalioğlu Parkı'nın bitiminde Gençlik Mahallesinden başlayarak falezler boyunca ilerleyen Yeşilbahçe, Şirinyalı, Fener ve Çağlayan Mahallelerini geçerek Güzeloba Mahallesine ulaşan bir konut bölgesi meydana gelmiştir. Çoğunlukla kooperatif şeklinde yüksek katlı ve lüks konutlardan oluşan bölge, planlı sokak dokusuna sahiptir. Çevrenin yapılaşması 1980'li yıllarda başlamış ve sonraki dönemlerde hız kazanmıştır. Gerek iç kesimlerdeki tarım arazilerinin varlığı gerekse denize yakın olma isteği, konut bölgesinin kuzeye genişlemesine engel oluşturmaktadır.

7. Muratpaşa İç Kesim Yerleşim Kümelenmesi: Muratpaşa ilçesinde kent merkezinin kuzeydoğusunu iç bükey şekilde saran, büyük oranda konut ve bazı ticaret alanlarını barındıran bir yerleşim dokusu hakimdir. Bölge, 1950'li yıllardan itibaren yavaş yavaş yapılaşmaya başlamış, 1990'da tamamen konutlarla kaplanmıştır. Doğu Garajı gibi eski ekonomik merkezler bölgenin gelişmesini sağlamıştır. En güneyde Zerdalilik, Demircikara, Meydankavağı Mahallelerinden başlayan bölge, kuzeye doğru Çaybaşı ve Yüksekalan Mahallelerini geçer ve Mevlana Kavşağını çevreleyen Kızıltoprak, Yenigün, Etiler, Muratpaşa ve Dutlubahçe gibi mahalleleri içine alır. Bölgenin konut stoğu büyük oranda eski ve yıpranmış durumdadır. Kent içi yoğunluğun en yüksek olduğu alanlardan birisidir.

8. Muratpaşa Gecekondu Alanı: Muratpaşa ilçesinin orta kuzey bölümünde D-400 karayolu güneyine konumlanmış bir gecekondu bölgesi bulunmaktadır. Antalya'nın ilk gecekondulaşan alanlarından olan çevre, Zeytinköy ismiyle anılmaktadır. Kentsel manada olmasa da sosyolojik açıdan varoş niteliğine sahip bölge, Yeşildere, Doğuyaka, Gebizli ve Kızıllık Mahallelerinin bir bölümünü kapsar.

9. Konyaaltı Bölümü Planlı Konut Alanları: Konyaaltı ilçesinin tamamına yakını planlı bir şekilde kurulmuş ve gelişmiştir. 1980'li yıllardan itibaren oluşmaya başlayan ve oldukça genç olan ilçede, gecekondu varlığı yok denecek kadar azdır. Bölgede bütün konutlar apartman biçiminde ve sokak dokusu ızgara plana yakın formdadır. Konut stoğu, ilçenin orta ve doğusunda nispeten daha eski batısında ise daha yenidir.

10. Kepez Sanayi Dışı Konut Kümelenme Alanı: Kepez ilçesinin orta güney kesiminde konumlanmış, sanayiden çok ticaret ve diğer faaliyetler ekseninde gelişmiş bir yerleşim dokusu hakimdir. Bölgede Teomanpaşa, Emek, Yeniemek, Yeni ve Karşıyaka Mahalleleri bulunur. Büyük oranda 1980'li yıllardan sonra meydana gelen yerleşim alanı, önce dağınık sonra toplu bir şekilde gelişmiştir. Günümüzde tamamen apartman ve işyerlerinden oluşan ancak bazı bölümlerinde mimari estetikten uzak görünen bir yapı sergilemektedir. Kepez Belediyesi gibi kurumların da bölgede bulunmasıyla çevre, bir alt merkez vasfına sahiptir.

11. Kuzey Yönlü Dağınık Kent Dokusu: Kepez'de sanayi dışı kümelenme alanının devamından başlayarak kentsel alanın bitimine kadar uzanan geniş bir dağınık yerleşim dokusu hakimdir. 1990'lı yıllarda yavaş yavaş yerleşime açılan bölge, Sütçüler ve Gazi Mahallelerinden kuzeye doğru Varsak olarak adlandırılan geniş bir alana yayılır. En güneyde artık nispeten toplu bir konut yerleşimi hakim olmaya başlasa da kuzeye ilerledikçe çok sık boş parseller görülür. Yapılar arasında yer yer tarım alanları da bulunmaktadır. Ucuz arazilere sahip olması sebebiyle inşaat faaliyetlerinin en yoğun gerçekleştiği bölgelerden birisidir ve kısa süre sonra tamamıyla yapılaşacağı öngörülebilmektedir.

12. Gecekondu Dönüşüm Bölgesi: Antalya'nın en önemli gecekondu bölgesi, daha önce de değinildiği gibi Kepez ilçesinde Muratpaşa Vakıf Çiftliği arazileri, Burdur Yolu etrafı ve Masadağı çevresine yayılan sahayı kapsamaktadır. Oldukça sık bir gecekondu varlığına sahip bölge, 2000'li yıllardan sonra hız kazanan dönüşüm çalışmalarıyla değişim göstermeye başlamıştır. Günümüzde özellikle Santral, Erenköy, Kanal, Barış ve Kütükçü gibi yoğun gecekondu mahalleleri büyük oranda dönüşüm geçirmiştir. Ancak Yavuz Selim, Fatih, Göçerler, Esentepe Mahalleleri halen yüksek bir gecekondu varlığına sahiptir. Şehir

Hastanesi'nin yakın bir çevreye inşa edilmiş olmasının dönüşüm süreçlerini hızlandıracağı düşünülmektedir.

13. Dönüşümü Tamamlanmış Gecekondu Alanı: Kepez ilçesinde dönüşümünü nispeten hızlı tamamlamış eski gecekondu mahalleleri de bulunmaktadır. Günümüzde koruma altına alınan vakıf arazisinin güneyinden başlayarak Akdeniz Üniversitesi Kampüsüne kadar uzanan bölge, Ahatlı, Şafak, Kültür, Gülveren ve Yeşilyurt Mahallelerinden oluşmaktadır. Burada özellikle Ahatlı Mahallesi kentin en eski gecekondu alanlarından birisidir. 1990'lı yılların sonu 2000'li yılların başından itibaren çevrede dönüşüm faaliyetleri başlamıştır. 2010'lı yılların ortalarına gelindiğinde kentsel dönüşümün tamamladığı görülmektedir. Genellikle 3-5 katlı apartmanlardan oluşan bir konut dokusu hâkim hale gelmiştir. Ancak gecekondu döneminin bozuk parselizasyonu günümüze taşınmış ve bu durum eğri büğrü sokak dokusunu ortaya çıkarmıştır. Bölgenin diğer gecekondu alanlarına göre hızlı dönüşmesinde üniversiteye ve diğer resmî kurumlara yakınlığı etkili bir faktör olmuştur.

14. Döşemealtı Banliyö Konut Alanı: Döşemealtı ilçesi, kentin banliyö vasfını üstlenen bir yerleşim alanıdır. Antalya kent merkeziyle ilçe arasında ciddi bir işgücü hareketliliği vardır. Bölgede planlı bir yerleşim dokusu ve Amerikan banliyölerinde gördüğümüz villa tipi konutlar hakimdir.

15. Aksu Düzensiz Kentsel Alan Kümelenmesi: Aksu ilçesinin merkezi yerleşim bölgesi D-400 çevreyolu etrafında toplanan konut, ticaret ve hafif sanayi alanlarından meydana gelmiştir. Toplu bir özellik gösteren alan, buna rağmen nizami yerleşmemiştir. Özellikle 2000 yılı sonrasında büyüyen çevrede, konut ve diğer fonksiyon alanları içi içe bulunur ve geçişler belirgin değildir. Çevreyolu yolu etrafında ticaret, yeme içme ve sanayi alanları yoğunlaşmıştır.

16. Doğu Yönünde Kentsel Saçaklanma Alanı: Kepez ilçesinin doğu bölümünde kuzeyden güneye doğru ilerleyen Düden Çayı boyunca bir kentsel saçaklanma alanı meydana gelmiştir. Genellikle tarım arazileri ve seralarla kaplı bu çevrede yer yer kentsel konutlar oluşmaya başlamıştır. Bazı kısımlarda tarım arazileri arasında inşa edilmeye başlayan siteler ve tekil konutlar görülmektedir. Özellikle Baraj Mahallesi civarı konut alanları ve tarımsal üretimin iç içe geçtiği belirgin bir yerleşim alanıdır. Yakın gelecekte Düden Çayı'nın batı kıyısında tarım alanların tamamen yapılaşmaya açılacağı görülebilmektedir.

17. Kıyı Boyunca Yeşil Alan ve Turistik Tesis Hattı: Antalya kenti kıyı hattının tamamına yakını turistik tesis ve yeşil alanlara ayrılmıştır. Özellikle batıda Konyaaltı ve doğuda Lara boyunca kesintisiz bir doku bulunmaktadır. Merkezde Kaleiçi Yat Limanı bu hattı bölen

en önemli bölümdür. Burası haricinde yer yer kıyıya sıfır konumlanan konut alanları ve diğer unsurlar kısa kesinti alanları oluşturur.

18. Muratpaşa Tarımsal Çeper Kuşak Alanı: Muratpaşa kıyı hattındaki konut alanlarının kuzeyinde verimli tarım arazileri bulunmaktadır. Kırcami, Güzeloluk, Yeşilova ve Tarım Mahallelerini kapsayan bu bölge, kentsel gelişimi yavaşlatan bir çeper kuşak özelliği göstermektedir. Yıllardır yerleşime açılmak istenen alan, sık sık imar sorunlarıyla gündeme gelmekte ve hukuki süreçleri çözülememektedir.

19. Sanayi Siteleri: Antalya kentsel alanının içerisinde kalmış sanayi siteleri mevcuttur. Bunlar kentin gelişimini yönlendirdiği gibi çeper kuşak etkisini de sahiptir. Ekonomik fonksiyonlar başlığı altında sanayi alanları ele alınmıştır.

20. Ticaret Alanları: Kentin doğu ve batı aksları boyunca yerleşmiş ticaret alanları bulunur. Ekonomik fonksiyonlar başlığı altında ticaret alanları ele alınmıştır.

21. Organize Sanayi Sitesi: Döşemealtı ilçesinin en kuzeyine Antalya Organize Sanayi Bölgesi yerleşmiştir. İlçenin banliyö vasfını güçlendiren alan, ekonomik fonksiyonlar başlığı altında ele alınmıştır.

22. Tarım ve Sera Alanları: Antalya kentinin doğu bölümü geniş tarım ve sera alanlarıyla kaplı durumdadır. Bu alanlar içerisinde yer yer kırsal nitelikte konut şekilleri görülür. Ekonomik fonksiyonlar başlığı altında tarım alanları ele alınmıştır.

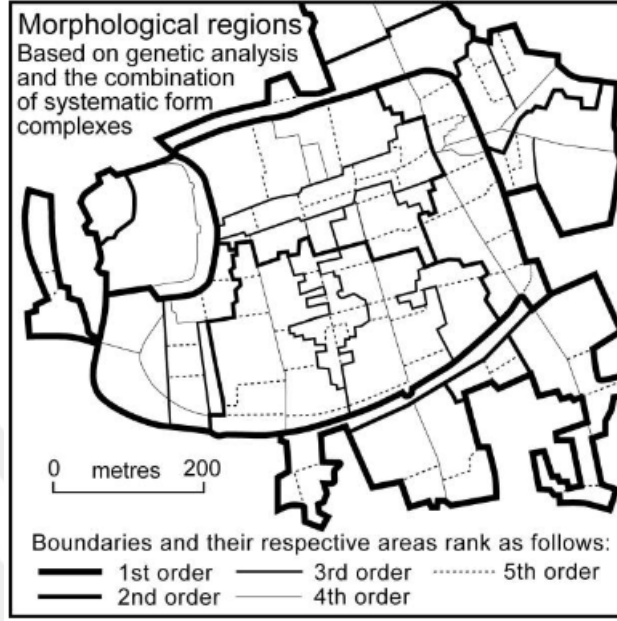
23. Havalimanı: Antalya Havalimanı, kentin doğusuna konumlanan en önemli ulaşım yatırımlarından birisidir. Havalimanı, ulaşım fonksiyonu altında ele alınmıştır.

24. Üniversite: Akdeniz Üniversitesi, kentin en önemli yükseköğretim kurumudur. 1982 yılında kurulan üniversite, kentsel gelişime önemli katkılar sağlamıştır. Bölge, eğitim fonksiyonu başlığı altında ele alınmıştır.

Tarihi kentsel alanlarda detaylı morfolojik bölge analizleri uygulanmaktadır. M.R.G.Conzen, ilk çalışmalarında morfolojik bölgeleri belirleyen dörtlü hiyerarşik bir bölgeleme metodu ortaya koymuştur.

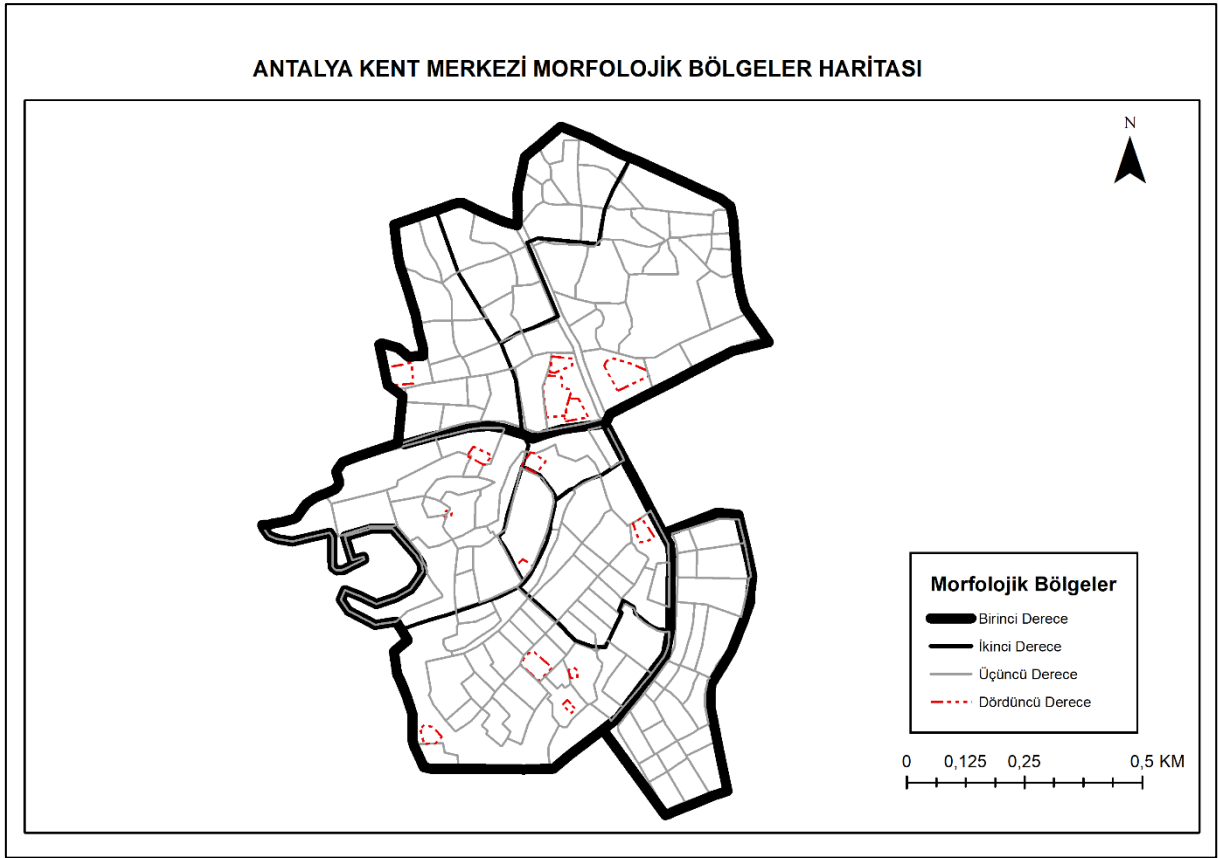
- Birinci bölge; ana sınırları içerisinde tarihi kent alanı bölgeyi oluşturur. Bir çeper alanı bu sahayı belirlemek için esas alınabilir.
- İkinci bölge; ana plan birimleri, mahalleler, kent parçaları, küçük yerleşim alanları gibi bölgelerden oluşur.

- Üçüncü bölge; ara plan birimleri, sokak birimleri ya da bir mahalle içerisindeki parsel-sokak-bina birimlerinden oluşur.
- Dördüncü bölge; küçük plan birimleri, bina dokularının görüldüğü morfotip ya da alanlardır (Şekil 4.1) (Cihanlı vd., 2022: 415; M. R. G. Conzen, 1960).

Şekil 4.1 Ludlow Kentinin Morfolojik Bölgeleri (M. R. G. Conzen, 1988; Whitehand ve Oliveira, 2013: 48)

Antalya’da tarihsel morfolojik bölge gelişimi, eldeki planlar, hava ve uydu fotoğrafları vasıtasıyla incelenmiştir. Antalya kent merkezi çevresinde 4 dereceli morfolojik bölge metodu uygulanmıştır. Buna göre birinci derece bölge, kentin çekirdeğini teşkil eden Kaleiçi ve çevresindeki Haşim İşcan, Balbey, Tahıl pazarı ve Elmalı Mahallelerinin belirli kısımlarını içine alacak şekilde çizilmiştir. Morfolojik bölgenin belirlenmesinde bu çevrenin kentin en eski yerleşim alanı olması ve belirgin dönem izlerini barındırması sebep olmuştur. Ayrıca Kaleiçi ve dışındaki Balbey ve Haşim İşcan Mahalleleri kentsel sit alanı olarak koruma altında olan bölgelerdir. Bu bölgelerin kentsel sit alanı olma nedeni, geleneksel konut biçimlerine sahip olmasıdır. Diğer mahallelerde de tarihi örneklerle rastlanılmasına rağmen yapı varlıkları büyük oranda yenilenmiş alanlardır Çizimde Kaleiçi, sur duvarları hizasından sınırlanarak ayrı bir şekilde bölümlendirilmiştir. Tipik bir Ortaçağ kale yerleşimi niteliği taşıyan Kaleiçi ve varoş özelliği gösteren çevre mahalleler birbirinden ayrılmıştır (Harita 4.2).

Harita 4.2 Antalya Kent Merkezi Morfolojik Bölgeler Haritası

İkinci derece morfolojik bölgeler belirlenirken Kaleiçi’nde mahalle sınırları ve iç sur duvarları esas alınmıştır. Osmanlı Dönemi’nde yerleşim alanında birçok mahallenin adı geçmesine rağmen bu mahallelerin sınırları tam olarak bilinmemektedir. Günümüzde ise Kaleiçi idari bakımdan dört mahalleden oluşmaktadır. Buna ilaveten iç perde surla belirlenen ayrımla Kaleiçi, toplam beş tane ikinci derece bölgeye ayrılmıştır. Kaleiçi’nin günümüzdeki hali 19. ve 20. yüzyıllarda oluşmuştur. Cumhuriyet Dönemi’nde giderek vasıflarını kaybeden alan, surların yıkılması, evlerin boşalması gibi sebeplerle âtil hale gelmiştir. 1970 yıllarına kadar terk edilmiş ve harap durumdaki Kaleiçi, 1973 yılında sit alanı ilan edilince önem kazanmış ve içerisindeki yapılar satılmaya başlamıştır. Turizm faaliyetlerinin de gelişmesiyle değerlendirilen bölgede betonarme yapılar inşa edilmiş ve yerleşim dokusu büyük zarar görmüştür. Nihayet 1992 yılında Kaleiçi Koruma Amaçlı İmar Planı oluşturulmuş ve kent dokusu korumaya alınmıştır. Bugün Kaleiçi, turizm ve kültürel faaliyetlere hizmet vermektedir ve evlerde yerleşik bir hayat mevcut değildir. Yapıların birçoğu pansiyon, meyhane, bar, kafe, pub, otel, lokanta ve mağaza olarak kullanılmaktadır. Semtte yaşamın en aktif olduğu dönem yaz ayları ve gece saatleridir (S. İnan, 2021).

Kaleiçi içerisinde belirlenen ikinci derece morfolojik bölgelerden ilki, limanı saran ve geçmişte kentin en eski yerleşim alanını oluşturan iki yandan sur duvarlarıyla çevrili kısımdır.

Roma ve öncesi dönemde inşa edilen bölge, o dönem kentin yönetim merkezi görevini de üstlenmiştir. Bahsedilen döneme ait günümüzde bir eser bulunmasa da sonrasında gelen Selçuklu Dönemi eserleri mevcuttur. Osmanlı Dönemi'nde bölgede Müslüman mahalleleri bulunmuştur. Günümüzde yerleşim alanı, Selçuk Mahallesi olarak adlandırılmıştır. Ayrıca kentte sur duvarları yıkılarak ortadan kaldırılmasına rağmen liman üzerinde halen ayakta kalan uzun sur duvarları burada bulunur. Kaleiçi'ndeki ikinci bölge olan Tuzcular Mahallesi'nin bulunduğu kısım, eski iç sur duvarlarının geçtiği kısımdan iki bölgeye ayrılmıştır. Mahallenin kuzey tarafı kentin ticaret merkezi olan Kalekapısı mevkiine çıkış sağlar. Saat Kulesi ve Tekeli Mehmet Paşa Camisi de burada bulunur. Tuzcular Mahallesi'nin diğer bölümü kentin ortasında yeşil dikdörtgen büyük bir yapı adası görünümündedir. Bünyesinde Balıkpazarı Hamamı gibi tarihi yapılar bulunur. Kaleiçi'nde belirlenen dördüncü bölge olan Barbaros Mahallesi kalenin orta bölümünde bulunan tipik bir konut alanıdır. Bölgede Kaleiçi'nin en eski ve simgesel mekanlarından Hadrianus Kapısı da bulunur. Osmanlı Dönemi'nde Müslüman mahallelerinin bulunduğu bir alandır. Kaleiçi'nin güneydoğu bölümünde beşinci bölge olan Kılınçaslan Mahallesi bulunur. Bu mahallenin özellikleri diğerlerinden farklılıklar gösterir. Osmanlı Dönemi'nde Rum nüfusun yoğun olduğu bölge, sokak sistemi itibarıyla daha planlı bir yapıdadır. Rum Kilisesi ve okul binaları burada bulunur. 1895 yılında çıkan yangında buradaki evlerin büyük kısmı yanmıştır. Günümüze ulaşan evler, yangından sonra tekrar inşa edilen konutlardır. Dolayısıyla buradaki konutların daha yeni olduğu söylenebilir. Kentin önemli simgesel yapılarından Hıdırlık Kulesi burada bulunur.

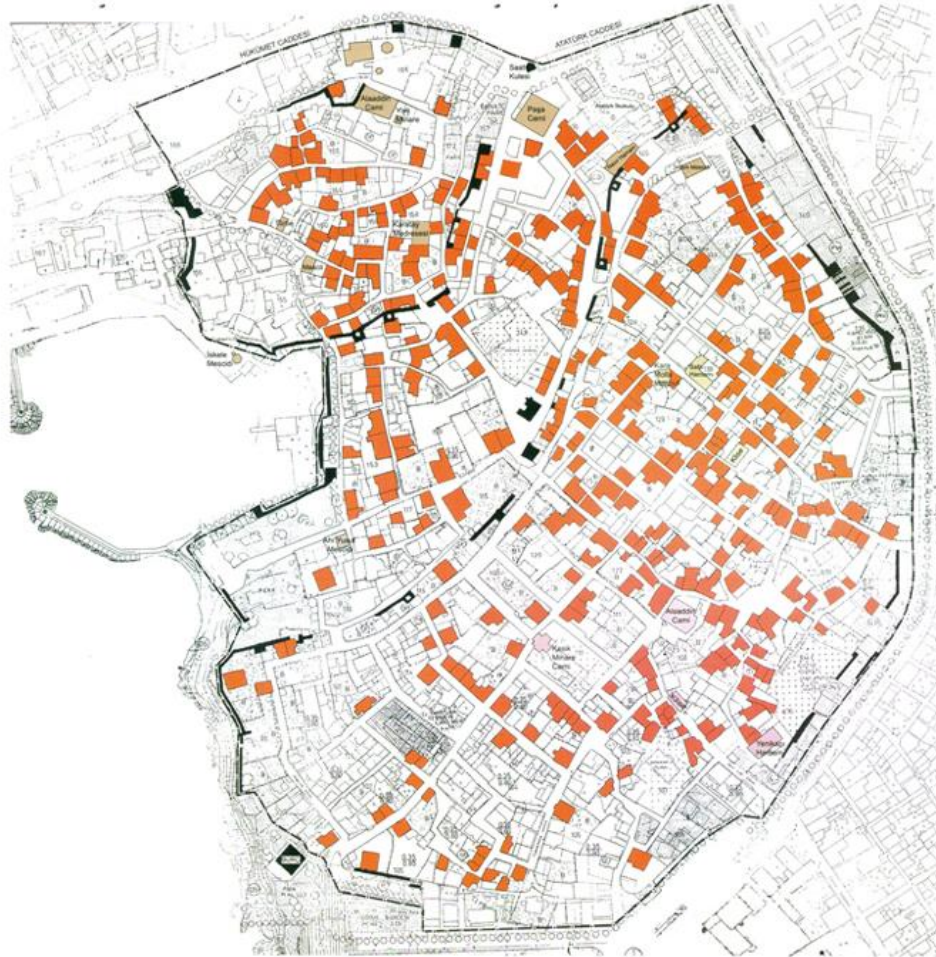
Kaleiçi dışındaki ikinci derece morfolojik bölgeler belirlenirken yine mahalle sınırları esas alınmıştır. Morfolojik farklılıkları belirlemek için idari sınırlar her zaman bir belirleyici kabul edilmeyebilir. Ancak Antalya için seçilen alanda mahalle sınırlarıyla morfolojik bölge özelliklerinin birbiriyle uyumlu olduğu görülmüştür. Buradaki 4 mahalle ile toplamda 9 tane ikinci derece morfolojik bölüm oluşmuştur. Kaleiçi'nin kuzeyinde bulunan Elmalı, Tahıl pazarı ve Balbey Mahallelerinin bulunduğu alan kentin kale dışına ilk çıktığı bölümlerdir. Elmalı ve Balbey mahalle sınırlarının başlangıcında Kalekapısı olarak bilinen kentin eski ticaret kalbi bulunur. Buradan günümüzde Cumhuriyet Caddesi geçer ve Tek Kapılı Han, Çift Kapılı Han, Çifte Hamam gibi tarihi yapılar vardır. İki mahalle arasından kuzeye doğru çıkan Kazım Özalp Caddesi ya da Kapalıyol olarak adlandırılan sokak boyunca restoran, kuyumcu, giyim, hediyelik eşya ve tatlıcı gibi mekanlar sıralanmaktadır. Burası geçmişte olduğu gibi bugün de Antalya'nın en işlek caddelerinden birisidir. Balbey Mahallesi, Kaleiçi evlerinin devamı olan geleneksel konut biçimlerini barındırmaktadır. Yasal olarak koruma altında olan mahalledeki konutlar büyük oranda harap bir haldedir ve ciddi bakım ihtiyacı vardır. Kentin eski atölye

alanlarından Tarihi Sobacılar Çarşısı mahallenin güneyinde yerleşmiştir. Tahılpazarı Mahallesi hemen Balbey Mahallesi kuzeyine konumlanmıştır. Geçmişte benzer morfolojik özellikler gösterse de 1970’li yıllardan sonra eski yapılar yıkılarak apartmanlaşmış bir alandır. Ancak tamamına yakını konut dışı olarak kullanılmaktadır. Mahallenin batı sınırını Kazım Özalp Caddesi oluşturur. Kaleiçi’nin doğusunda Haşim İşçan ve Sinan Mahalleleri bulunur. Haşim İşçan Mahallesi’nin bulunduğu yer, Osmanlı Dönemi’nde kale içerisine sığmayan Rum nüfusun kale dışında yerleşim oluşturduğu ilk alandır. Günümüzde sit alanı olan bölgede koruma altında bulunan sivil mimari örnekleri vardır. Mahallenin konut stoğunun büyük kısmı çok katlı binalardan oluşmaktadır. Mahalle ile Kaleiçi arasından geçen Atatürk ve güneyindeki Işıklar Caddeleri, Antalya’nın eğlence mekanlarının yoğunlaştığı alanlardır. Ayrıca Antalya’da elektriğin ilk kullanıldığı alan, Işıklar Caddesi’dir ve ismini buradan almaktadır.

Üçüncü derece bölgeler belirlenirken eski çizimler ile 1953 ve 2024 yıllarına ait hava fotoğrafları üzerinden karşılaştırmalar yapılmıştır. Buna göre özellikle yapı adaları ve binalar esas alınarak bölgeler oluşturulmuştur. Genelden özele inen morfolojik bölgeleme metodunda morfolojik özelliklerin en iyi gözlendiği alanlar yapı adaları ve binalar olmaktadır. Gözlemler üzerinden yapı adaları içerisinde bulunan binaların benzer karakteristiği gösterip göstermediği ve birimlerin değişiklik yaşayıp yaşamadığı incelenmiştir. Sonuçta karakteristik morfolojik birimlerin tespiti yapılmıştır. Genel olarak Kaleiçi Morfolojik Bölgesi; dini, askeri ve sivil mimari örneklerini içerisinde barındırır. 1992 Yılı Kaleiçi Koruma Amaçlı Revize İmar Planı’nda bölgede bulunan sivil mimari ve anıtsal yapı örnekleri belirlenmiştir. Buna göre alanda bulunan 1060 parselin anıtsal yapılarla birlikte yaklaşık yüzde 50’sinin korunması gerekli kültür varlığı olduğu ifade edilmektedir (Harita 4.3) (Akdeniz Manşet, 2018).

KALEİÇİ KENTSEL VE III. DERECE ARKEOLOJİK SİT ALANI

(A.K.T.V.K.K. NUN 13.05.1992 GÜN VE 1442 SAYILI KARARI İLE ONAYLI KORUMA AMAÇLI REVİZE İMAR PLANINDAN ALINMIŞTIR.)

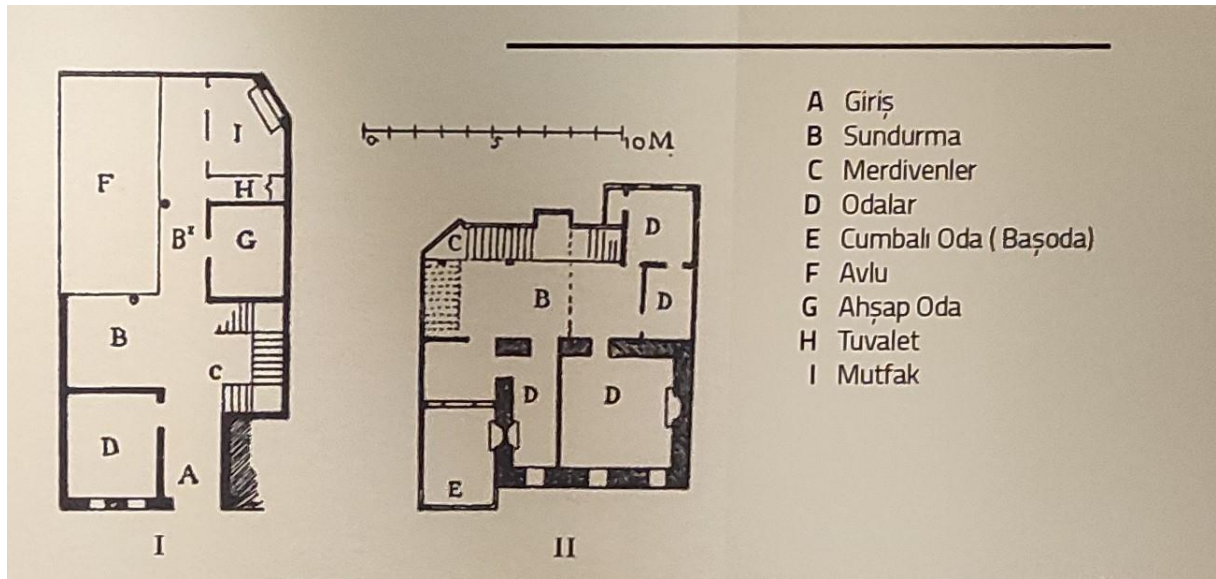

- KENTSEL VE III. DERECE ARKEOLOJİK SİT ALANI SINIRI
- TESCİLLİ SİVİL MİMARLIK ÖRNEKLERİ
- ANITSAL YAPILAR
- SUR DUVARLARI VE BURÇLAR

Harita 4.3 Kaleiçi Kentsel Sit Alanı Haritası (Antalya Valiliği, 2003: 25)

Günümüze ulaşan Kaleiçi sivil mimarisi, 19. ve 20. yüzyıl Osmanlı Dönemi özelliklerini taşır. En karakteristik unsuru olan Kaleiçi konutları, ‘Türk Evi’ olarak tanımlanan bir mesken tipidir. Kaleiçi konutlarının parselleri küçüktür. Parselin yarısı eve yarısı ise bahçeye ayrılmıştır. Kaleiçi evlerinde giriş kat; depo, kiler ve ahır, üst katlar ise ana yaşam alanı olarak kullanılmaktadır. Evler genellikle iki katlıdır. Üst katlarda sokaklara taşan cumbalar bulunmaktadır. Bu kısım sokağa derinlemesine bir bakış sağlar. Alt katlar yol ile uyumlu, üst katlar ise kare veya kareye yakın plandadır (Fotoğraf 4.1). Evlerin temel ve zemin kat kargir

duvarlarında moloz veya kesme taş kullanılmıştır. Taş örgü arasındaki harç; kırmızı toprak, kireç ve sudan oluşur. Bu duvarların arasında ahşap hatıllar bulunmaktadır. Üst katlar ise ahşap karkas sistemle yapılmıştır. Ahşap kısımlarda genellikle çevreden elde edilen katran ve çam olmak üzere iki tür ahşap kullanılmaktadır. Ahşap duvarlar bağdadi çita ve sıva tekniğiyle yapılmıştır. Kaleiçi’nde en yaygın olarak görülen plan tipi dış sofalı plandır. Bu plan tipinde yan yana dizilmiş odalar, yarı açık olan hayata; hayat ise bahçeye bakar. Hayat, evin ortak kullanım alanıdır. Taşlıktan merdivenle hayata çıkılır. Zamanla soğuktan korunma ihtiyacıyla sofa, biraz daha içeriye çekilmiş, iç sofalı ve orta sofalı plan tipleri de 18. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlamıştır (S. İnan, 2021).

Fotoğraf 4.1 Geleneksel Kaleiçi Evleri Konut Planları (Kepez Belediyesi, 2023)

Kaleiçi evlerinin odaları birçok fonksiyonu içinde barındırır. Oturma, yemek yapma, yeme ve yatma işleri aynı ortamda gerçekleşir. Odaların çok amaçlı kullanımıyla yapının hacminde tasarruf sağlanmıştır. Ayrıca ev içerisinde hayatı kolaylaştıracak dolap, yüklük ve rafların olduğu birçok bölme vardır. Evlerin sokağa bakan cephelerinde pencereler bulunur. Üst kat pencerelerde ahşap giyotin, kafes ya da kepenkler bulunur. Ayrıca bazı yapılarda giriş kapılarının üzerinde kendini göstermeden kimin geldiğini görebilmek için bombeli şeklindeki “kim geldi” pencereleri bulunmaktadır. Evler dışa kapalı, içe açık şekilde tasarlanmıştır. Konutlar bahçelidir ve taşlık, hayat gibi yarı açık mekânlar avluya bakar. Bahçelerin çoğunda su kuyusu bulunur ve su ihtiyacı buralardan karşılanır. Bahçenin etrafı yüksek bahçe duvarlarıyla çevrilidir ve dışarıya karşı mahremiyet sağlanmaktadır. Sıcak bir iklimde bulunduğundan dolayı konutlar rüzgârdan faydalanmak ve sıcaktan korunmak üzere tasarlanmıştır. Bu yüzden yapılar, hâkim rüzgâr yönü olan kuzey-batı, güney-doğu yönünde konumlanmıştır. Ev içinde pencereler karşılıklı yerleştirilerek hava sirkülasyonu sağlanmış,

yüksek tavanlara yer verilmiş ve bahçelerde serinleme amacıyla havuzlar yapılmıştır (S. İnan, 2021).

Fotoğraf 4.2 Geleneksel Kaleiçi Evleri (10.09.2024)

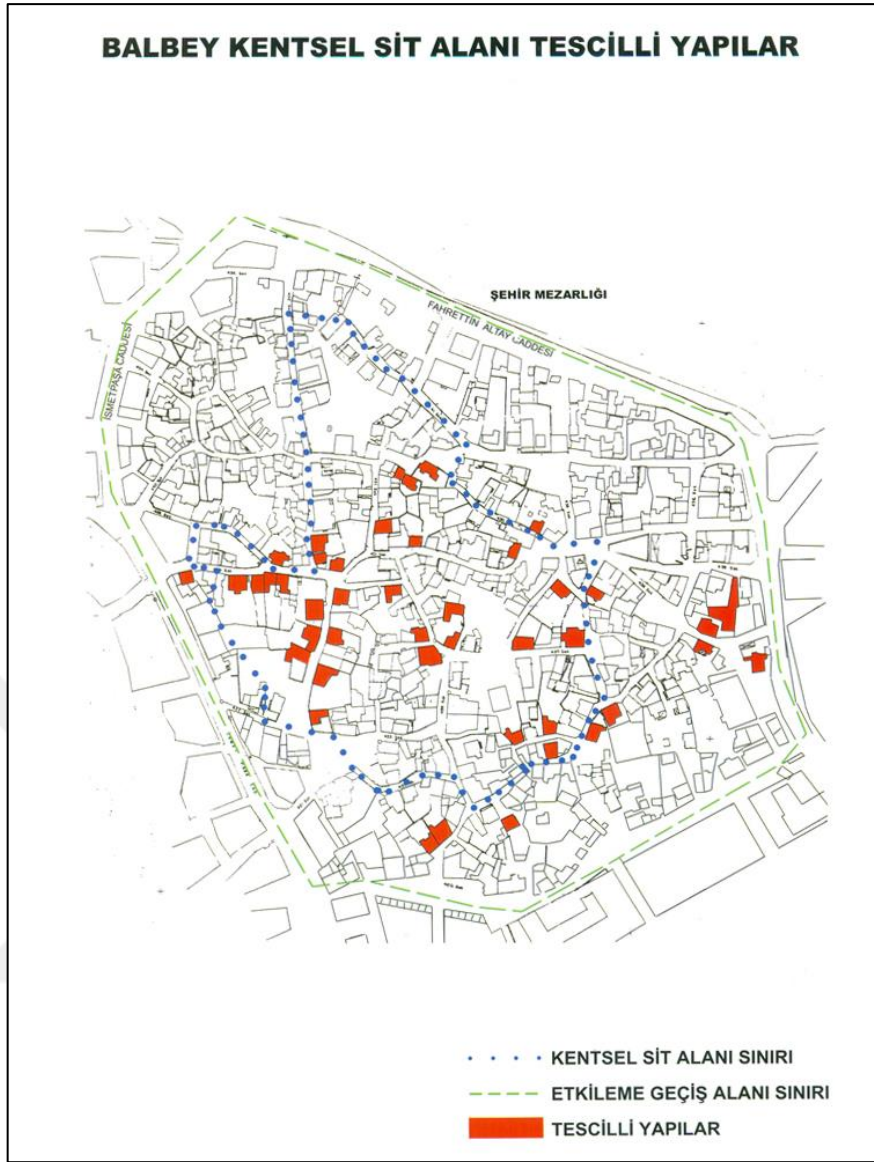
Kaleiçi evlerinde genel olarak gösteriştenden uzak, sade bir cephe tasarımı görülür. Nadiren kalem işi süsleme örnekleri de vardır. Mahallenin fakirleri ve zenginleri arasında büyük ayrımlar yoktur. Evlerin giriş kapılarında süslemeler bulunmaktadır. Çoğunlukla kırma olan çatıların saçaklarında da ahşap kaplamalar bulunmaktadır. Kaleiçi'nin sokak sisteminin büyük kısmı, geleneksel Türk-İslam kentlerinin özelliklerini taşır. 19. yüzyılda Türklerin yaşadığı mahallelerde organik doku, Rum mahallelerinde ise ızgara doku görülmektedir. Özellikle Cami Sokak ve Hıdırlık Sokak boyunca uzanan sur duvarı iki farklı yerleşim deseni meydana getirmiştir. Türk sokaklarının ölçüleri insanların, develerin ve at arabalarının geçebileceği genişlikte ve topografyaya uyumlu olarak oluşturulmuştur. Ortaçağ kentlerinde görüldüğü gibi geniş ve düz caddeler inşa edilmekten kaçınılmıştır. Caddelerin dar oluşu insanların dışarıda daha rahat dolaşmasını sağlamaktadır (Mumford, 2019). Bu yüzden dolambaçlı, eğri bögürü ve çıkmaz sokaklarla dolu bir yol ağı vardır. Evler, topografyaya göre konumlandırıldığından estetik değeri yüksek bir silüet de oluşur. Sokakların dar olması, gölgelik alanlar oluşturup hava akışı sağlayarak sıcak iklimler için iyi bir çözüm yöntemi olmaktadır. Sokakların kesiştiği

alanlarda Osmanlı mahallelerinde görülen sınırları çizilmeden oluşmuş halkın ortak buluşma mekânı, meydanlar görülür (S. İnan, 2021).

Fotoğraf 4.3 Kıvrımlı Kaleiçi Sokağı (10.09.2024)

Balbey Mahallesi, Kaleiçi dışında bulunan 19. yüzyıl yerleşme dokusuna ve sivil mimarlık örneklerine sahip ve geleneksel ticaret merkezi ile bağlantılı bir bölgedir. Antalya Koruma Kurulu'nun 06/01/1994 gün ve 2098 sayılı kararıyla sit alanı haline gelen bölgede, tescil edilmiş iki adet cami, üç adet çeşme ve otuz sekiz adet yapı bulunmaktadır (Harita 5.4). Balbey Mahallesi, etrafını çevreleyen ana ulaşım arterlerindeki yüksek katlı yapılaşma sebebiyle dışardan kolaylıkla algılanamamaktadır. Ancak iç kısımlarında geleneksel bir doku hakimdir. Mahallede sokaklar 3-6 metre arasında değişen genişliktedir. Bazı yerlerde çıkmaz sokak mevcuttur. Genelde müstakil yapılar bulunur. Konutlar yola bitişiktir ve üst katlarında değişik boyutlarda kapalı çıkma ve cumbalar vardır. Konutlarda kullanılan malzeme çoğunlukla taş (kesme, moloz), tuğla, ahşap ve kiremittir. Zemin kat genelde taş olup, üst kat bağdadi ve sıvalıdır.

Harita 4.4 Balbey Kentsel Sit Alanı Haritası (Antalya Valiliği, 2003: 62)

Genel olarak Balbey Mahallesi içinde bulunan sivil yapıların plan tipolojisi, Kaleiçi mimarisinden farklı değildir. Konutlarda en yaygın plan dış sofalı tiptir. Yapılarda alt katlar basık, üst katlar yüksektir. Banyo ve mutfak gibi alanlar çoğunlukla bahçededir. Bahçeler, konutlardaki yaşamın sürdürüldüğü açık mekanlardır ve birçok evin bahçesinde su kuyusu ve oturma köşeleri bulunur. Balbey Mahallesi içindeki konut bahçelerinin farklı özelliği, geçmişte üretim alanı olarak kullanılmalarından gelmektedir. Ancak, günümüzde bu tür büyük bahçelerin sayısı çok azalmıştır. Mahalle içerisindeki en belirgin tarihi nirengi noktası, Kesik Minare Camisi'dir. Yerleşmenin doğu kesiminde yer alan kent mezarlığı, mahallenin silüetinde yeşil bir fon oluşturmaktadır (Antalya Valiliği, 2003: 60).

Fotoğraf 4.4 Balbey Mahallesi Konut Örneği (06.08.2024)

Haşim İşcan Mahallesi, Kale dışında bulunan ve geleneksel mimari özelliklerini taşıyan bir diğer bölgedir. Mahallenin eski ismi Gavur veya Rumlar Mahallesi'dir. Rumların mübadele sonucu Antalya'yı terk etmesinin ardından bölgeye 1924 yılında Yunanistan'dan gelen Karaferya Romanları yerleştirilmiştir. Kaleiçi'nde bulunan Rum Mahallelerindeki ızgara kent dokusunun devamı bu mahallede halen izlenmektedir. Kentin ana trafik akslarına cepheli yapı adaları, imar planına uygun olarak çok katlıdır. İç kısımlarda ise küçük müdahalelerle mevcut mülkiyet dokusu ve sokak genişliği korunarak düzenlenmiştir. Kent merkezinde olmasına ve kentin önemli aksları arasında kalmasına karşın gerekli imar düzenlemeleri yapıldığından mahallenin iç kesimleri köhneleşme sürecine girmiş, yapılar ve sokaklar sağlığını yitirmiştir (Antalya Valiliği, 2003: 70).

Mahallede yapılar genellikle iki katlı, tek veya çift cumbalı, cumba altları süslemeli veya ahşap kaplamalıdır. Yapım biçimi çoğunlukla bağdadi ve sıvalı, bazılarında ise yığmadır. Genellikle kırma ve beşik çatılı alaturka kiremit örtülü çatı sistemi görülmektedir. Konutların plan tipleri ise orta sofalı olarak düzenlenmiştir. Konutlar parsele sıfır cephelidir. Kaleiçi Kentsel Sit Alanı içerisindeki sivil mimarlık örneklerinin devamı niteliğindeki yapıların oluşturduğu Haşim İşcan Mahallesi, Antalya Koruma Kurulu'nun 14/07/1993 gün ve 1928 sayılı kararı ile kentsel sit alanı olarak belirlenmiş ve mahallede bulunan 29 adet yapı

Elmalı Mahallesi, kale dışındaki son bölgeyi oluşturur. Kaleiçi'nin hemen kuzeyini oluşturan mahalle, Kalekapısı'ndan başlayıp Cumhuriyet Meydanı'nın bir kısmını içerisine alarak kale bölgesinden ayrılır. Mahallenin doğusunda Kapalıyol'a cephe alanlar, bazıları tarihi nitelik taşıyan bitişik dükkanlarla doludur. Buradaki yapılar genellikle tek veya iki katlıdır. Bu bölümün ortasında Kuyumcular Çarşısı isimli işhanı ve önünde havuzlu bir küçük meydan bulunur. Bölgenin doğusu hariç diğer bütün bölümleri apartmanlaşmıştır. Bölgede sokak dokusu büyük oranda düzensizdir ve sokak genişlikleri standart değildir. Yapı adaları, doğudaki bölüm hariç tamamen birbirinden farklıdır. Mahallede bulunan en önemli nirengi noktası Hükümet Konağı'dır. Ayrıca Tekke Cami önemli bir tarihi yapıdır.

Fotoğraf 4.5 Kazım Özalp Caddesi (Kapalıyol) (11.01.2025)

Dördüncü derece bölgelerin belirlenmesinde karakteristik özellikler gösteren yapılar odaklanılmıştır. Özellikle Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine ait eserler, belirgin morfotipler olarak görülmektedir. Kaleiçi'nde bulunan Yivli Minare Cami, Kesik Minare Cami, Ahi Yusuf Mescidi ve Ahi Kızı Mescidi, Hıdırlık Kulesi ve Balıkpazarı Hamamı gibi yapılar ön plandadır. Ayrıca Roma döneminden kalan Hadrianus Kapısı kentin simgesel yapılarından birisidir. Kalekapısı Mevkisinde bulunan Saat Kulesi, kentin en önemli nirengi noktalarındandır. Bununla birlikte eski Rum Mahallesi'nde bulunan Ortodoks Kilisesi ve eskiden Aziz Neophytos Kilisesi ve Rum Kız Mektebi olarak kullanılan ve günümüzde

Dumlupınar Ortaokulu olarak hizmet veren bina, önemli eserlerden bazılarıdır. Kale dışında ise Tek Kapılı Han, Çift Kapılı Han, Şehzade Korkut Camisi, Balbey Camisi, Sobacılar Çarşısı ve Hükümet Konağı gibi karakteristik ve tarihi yapılar bulunmaktadır.

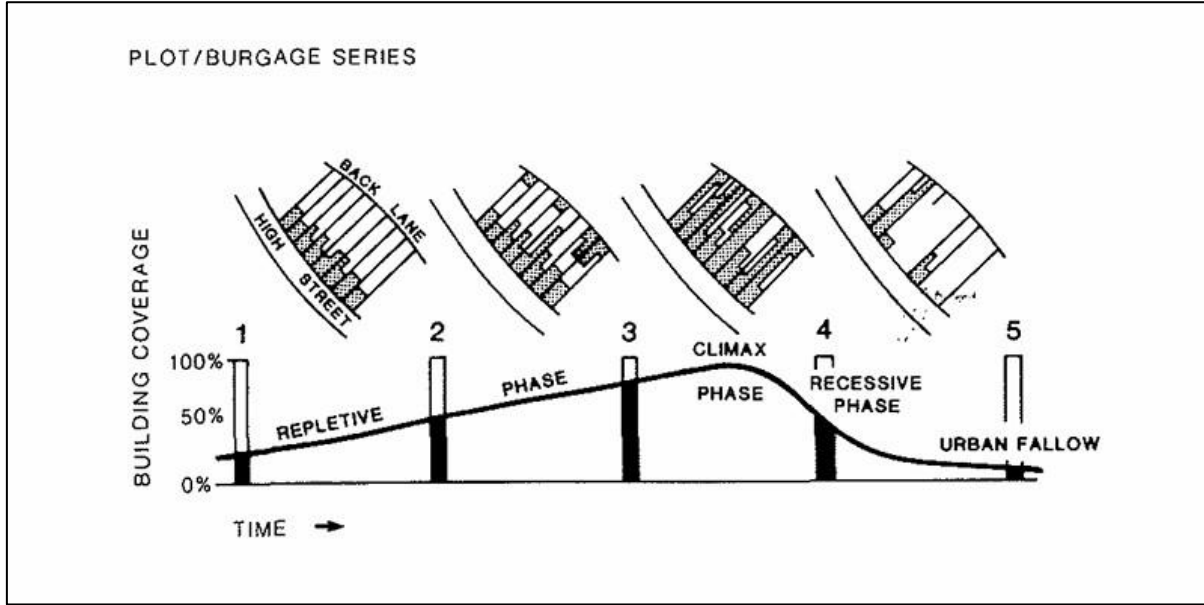

Fotoğraf 4.6 Bazı Simgesel Morfotip Örnekleri (10.09.2024)

4.2. Parsel döngüsü

M.R.G. Conzen’a göre kent planı, evrimsel açıdan analiz edilebilir. Yapılacak analizin temel birimi ise parseldir. Kentin fiziksel biçiminin açıklanmasında yapı adaları ve bunların içerisindeki parsel boyutları önemli bir unsurdur. Genel olarak tarihi kent merkezinden çevreye doğru gidildikçe yapı adaları ve parsel boyutları büyümektedir. Bunun aksine kent çeperlerine doğru yapı adası başına düşen parsel sayısı ise azalmaktadır (Oliveira, 2024: 54). Parsel, arazi bölümlenmesinin temel ögesi olarak kent biçimi için organizasyonel bir altyapı sağlar. Parsel döngüsü ise bir parseldeki bina sayısının zaman içerisindeki değişimlerini ifade eder. Bu

değişimler kentin biçimsel yapısına da doğrudan etki etmektedir (Gürer, 2016: 16). Geliştirdiği morfojenetik yöntem kapsamında kentsel yapıyı çevredeki değişimlerin incelenmesine yönelik parsel ölçeğinde çalışmalar geliştiren Conzen; morfolojik süreçleri birikim (accumulation), adaptasyon (adaptation), direnç (persistence) ve yerine geçme (replacement) şeklinde tanımlamıştır (Şekil 4.2) (M. R. G. Conzen, 1988: 118; Sakar Atçeken, 2022: 82).

Şekil 4.2 Parsel Döngüsü Gelişim Süreci (Larkham ve Jones, 1991: 69)

Buna göre ilk evre olan birikim (accumulation), boş bir parselde yeni yapı inşa edilmesi, mevcut yapıya bölüm eklenmesi, aynı parselde ikinci bir yapı inşa edilmesi, bir parselin bölünerek yeni parsel oluşturulması ve oluşan yeni parselde yapı inşa edilmesi şeklinde gözlemlenebilir. Morfolojik sürecin ikinci evresi olan adaptasyon (adaptation), var olan yapıların değişen ihtiyaçlara uyum sağlaması ve değişikliğe uğraması şeklinde ifade edilebilir. Üçüncü evre olan direnç (persistence), mekânın yeni ihtiyaçlara fiziksel ve fonksiyonel olarak karşılık verememesi ve işlevlerini kaybetmeye başlayan yapıların yıkılmasının ekonomik maliyetleri de beraberinde getirmesinden dolayı eskimeye bırakıldığı, kent dokusunda hâlâ birikim sürecinin devam ettiği ve bununla birlikte boş alanların da bulunduğu dönemdir. Dördüncü ve son evre olan yerine geçme (replacement), işlevsel adaptasyonun artık tatmin edici olmadığı, var olan fonksiyonun sınırlı kaldığı ve yeni fonksiyonel gereksinimlerin baskısının görüldüğü yerlerde eski formların yıkılarak yerini yeni formların aldığı bir dönüşüm süreci olarak meydana gelmektedir. Genel olarak dört evrenin parsel ölçeğinde döngüsel olarak devam etmesi beklenmekte ve son evre olan “yerine geçme”, yeni morfolojik dönem için başlangıç yani “birikim” evresine karşılık gelmektedir. Bütün süreç toplu bir halde parsel döngüsü (burgage cycle) olarak ifade edilmektedir (M. R. G. Conzen, 1988: 118; Sakar Atçeken, 2022: 82).

Antalya, farklı bölümlerinde ayrı parsel dönüşüm süreçlerine maruz kalmış bir kenttir. Bu sebeple örnek alanlar üzerinde parsel döngüsü analizi gerçekleştirilerek kent geneline dair çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. Seçilen örnek alanlar Bahçelievler, Karşıyaka ve Memurevleri Mahalleleridir. Bu alanların belirlenmesinde temel sebep, kent çapında meydana gelen dönüşümü belirgin şekilde göstermeleridir.

4.2.1. Bahçelievler Mahallesi

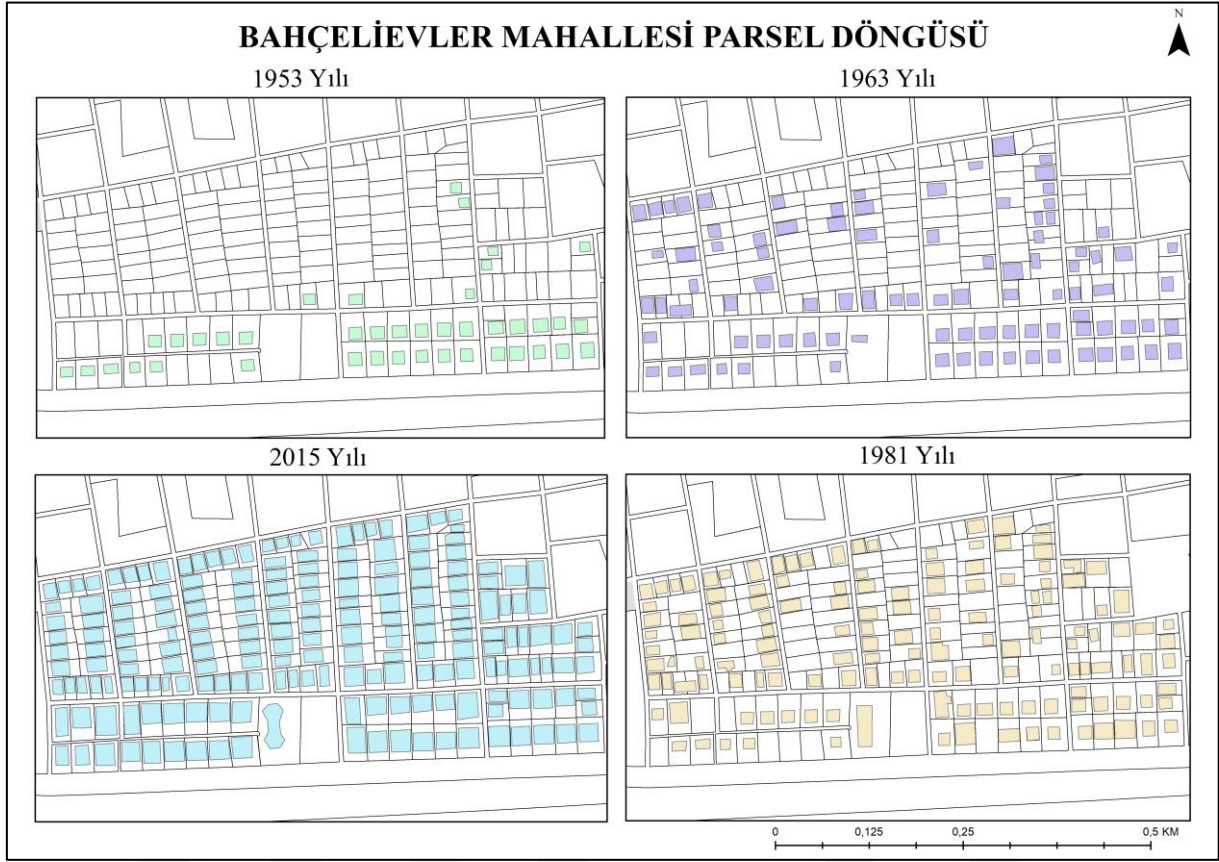
Bahçelievler Mahallesi, Cumhuriyet Dönemi Antalya'sının ilk yapı kooperatifinin inşa edildiği yerleşim alanıdır. 1940'lı yıllarda dönemin Antalya Valisi Haşim İşçan'ın teşvikleriyle gerçekleştirilen proje kapsamında kentin ileri gelenlerine Konyaaltı Caddesi üzerinde bahçeli villa tipi konutlar inşa edilmiştir. Yaklaşık 1200 m² olarak ayrılmış yan yana parseller içerisinde tek veya iki katlı, 100-200 m² arasında genişliğe sahip olduğu bilinen bahçeli konutlar yapılmıştır (Fotoğraf 4.7). 1953 yılına ait hava fotoğrafında birikim sürecinde olan parsellerde 32 adet konut görülmektedir. Dönemin arazi bolluğu geniş alana sahip bahçeli konutların yapılmasına imkân tanımıştır. Bu yıllarda Bahçelievler konut alanının kuzeyindeki yapı adaları büyük oranda boş haldedir ve sadece birkaç yapı tespit edilebilmektedir.

Fotoğraf 4.7 İnşa Edildiği Dönemde Bahçelievler Konutları (Ulaşır, 2024)

10 yıl sonra adaptasyon aşamasında bulunan mahallede konut sayısının artmaya başladığı görülmektedir. Ancak Bahçelievler Kooperatif Konutları aynı şekilde kalmış ve sayıları artmamıştır. Alanın kuzeyinde belirli bir düzene sahip olmadan yerleşen konutlar

görülmektedir. Bunların bir kısmı da çok katlı apartman tipi yapılardır. Parseller içerisinde yapı genişliklerinin arttığı gözlemlenmektedir (Harita 4.6).

Harita 4.6 Bahçelievler Mahallesi Parsel Döngüsü Haritası

Yaklaşık 20 yıllık zaman diliminin ardından parsel dönüşümünün hızlandığı bir dönem ön plandadır. Seçilen alanda apartmanlaşmanın arttığı ve tek katlı konutların yavaş yavaş eksildiği ancak gelinen direnç aşamasında Bahçelievler Kooperatif konutlarının büyük oranda korunduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte mahallede ciddi miktarda boş alan bulunmaktadır. Mimari anlamda kentin çarpıklaşmaya başlamasının ilk örneklerinden birisi olarak burada inşa edilen 8-9 katlı konutlar gösterilmektedir (M. O. Aydın, 2010: 24).

Sonraki yıllar parsel dönüşümünün tamamlandığı yerine geçme dönemini işaret etmektedir. Zaman içerisinde Bahçelievler konutları tamamen yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca çevre, tek bir yapı parseli boş kalmayacak şekilde çok katlı apartmanlarla doldurulmuştur. Yüzeysel olarak 300-600 m² arasında bina alanına sahip apartmanlar, 800-1200 m² genişliği bulunan parsellerin yol cephelerine bazı yerlerde bitişik bazı yerlerde ayrıklı nizamla sıralanmıştır. Denize bakan apartmanlar 7-8, iç kesimlerdeki yapılar çoğunlukla 5-6 katlıdır. Binaların arasında kalan kısımlar otopark ve bahçe alanı olarak ayrılmıştır. Bazı apartmanların altı dükkân olarak kullanılmaktadır. Mahalle kurulurken orta kısımda ayrılan sosyal faaliyet alanı, okul ve çay bahçesi olarak varlığını korumuştur. Planlı kurulan bir

yerleşim alanı olan Bahçelievler Mahallesi, bu özelliğini günümüze kadar sürdürmüştür. Yapı adaları düzenli ve sokak ağı paralel olarak sıralanmış ve karmaşıklıktan uzak durulmuştur. Ancak yüksek katlı binalar arasında sokak genişliklerinin oldukça dar kaldığı ve kapalılık hissinin yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum bazı noktalarda araç geçişleri ve park konusunda sorun oluşturmaktadır. Ayrıca başlangıçta Antalya silüetine uygun bahçeli evlerin yerleşeceği bir alan olarak tasarlanan mahalle, zamanla falezlerin üzerinde çok katlı apartmanlardan oluşan bir görünüme bürünmüştür. Kentin hava akışını engelleyen ve estetikten uzak bir manzara oluşturan bu yapıların yerine kat sayısı kademeli şekilde artan konutların yapılması kent için daha sağlıklı olacaktır.

Fotoğraf 4.8 Bahçelievler Mahallesi (16.01.2025)

4.2.2. Memurevleri Mahallesi

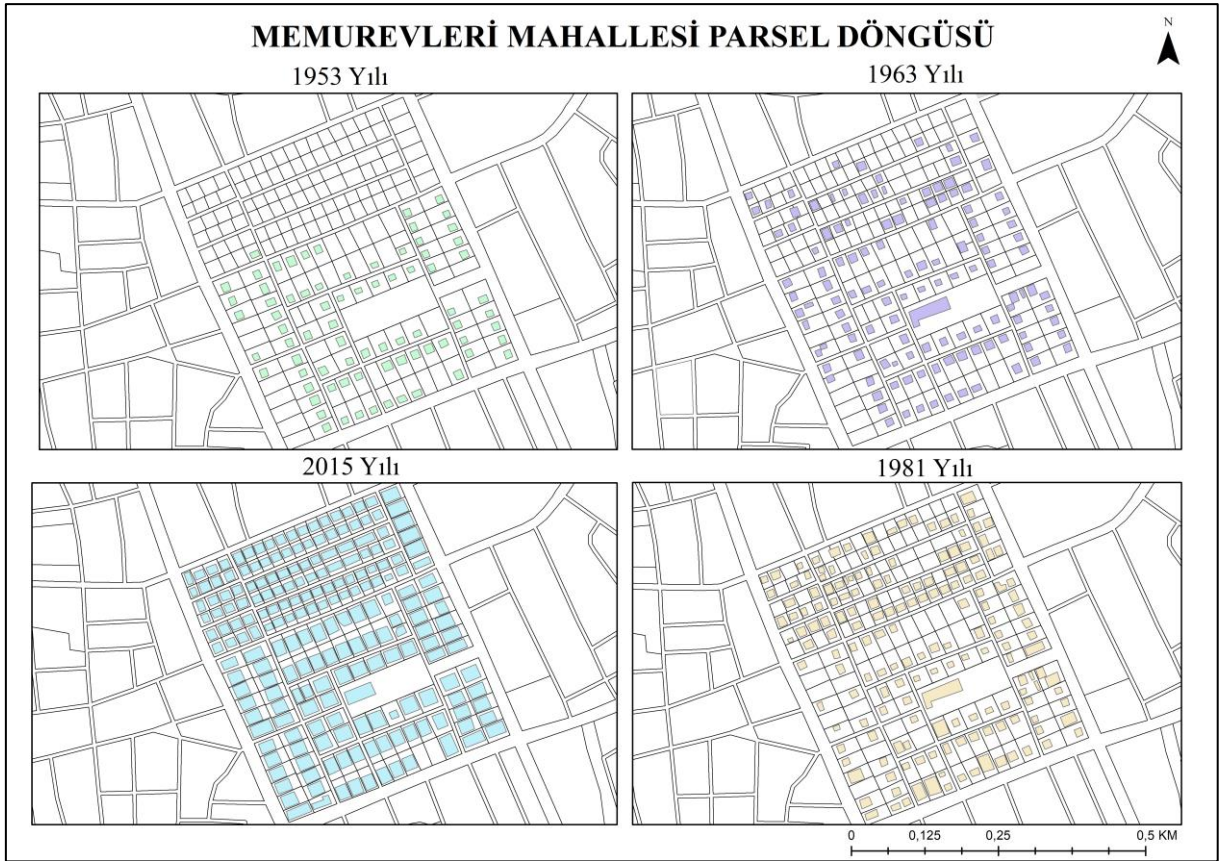
Memurevleri Mahallesi, 1950’li yıllarda Antalya kentinin kuzeyinde oluşmuş bir yerleşim alanıdır. Bu dönemde henüz Muratpaşa Mahallesi’nin ilerisine geçememiş kentin ucunda planlı bir konut alanı oluşturulmaktadır. Çevrede 150-200 m² yüzey alanına sahip tek veya iki katlı konutlar inşa edilmiştir. Konutların her birinin yaklaşık 1000 m² parsel alanına sahiptir. 1953 yılında birikim aşamasında toplam 77 konutun var olduğu görülmektedir. 10 yıl sonra adaptasyon aşamasındaki bu parsellerde konut sayısı bir miktar daha artmıştır. 1960’lı yıllarda Antalya’da kamu çalışanlarının konut sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Kente dışarıdan gelen memurların kiralık ev bulamaması ve var olan konutlardan daha modern evler talep etmesi yeni yatırımları teşvik etmiştir (Örmecioğlu ve Erbaş, 2018: 257). Bununla birlikte 1965 yılında yürürlüğe giren “Kat Mülkiyeti Yasası” ile kooperatifleşme başlamış ve kamu çalışanlarına hitap eden konutlar yapılmaya başlamıştır (Mutdoğan, 2014: 24; Örmecioğlu ve Erbaş, 2018: 259). Bu konutların yoğunlaştığı alan Memurevleri Mahallesi olmuştur. Zaten mahalleye adını veren durum da Memur Kooperatifi Evlerinin yapılmasıdır. Bu dönemde kentin uzağında sayılan bu alanda kooperatif yapılma sebebi, arazi fiyatlarının uygunluğudur.

Öncelikle mahallenin kuzeyinde ilk apartmanların inşa edilemeye başlandığı görülmektedir. 1970’li yıllarda kentin büyümesi ve mahallenin hemen karşısına SSK Hastanesi’nin yapılması çevrenin gelişimini daha da hızlandırmıştır. Bu yıllarda direnç aşamasındaki mahallenin kuzeyini tamamen apartmanlar doldurmaya başlamıştır. Mahallenin orta ve güneyinde bulunan bahçeli evlerden bir kısmı da ortadan kalkmış ve yerine apartmanlar yapılmıştır. 1990 yıllarından itibaren mahallenin yerine geçme aşamasında parsellerin tamamına yakını çok katlı apartmanlarla dolmuştur. Memurevleri Kooperatifi dahilinde yapılan bu binalar çoğunlukla herhangi bir dönüşüme uğramadan günümüze kadar gelmiştir.

Fotoğraf 4.9 Memurevleri Mahallesi (16.01.2025)

Her bir bina 300-700 m² yüzey alanına ve 4-6 kat arasında yüksekliğe sahiptir. Mahallenin orta kısmında bir okul bulunmaktadır. Mahallenin sokak düzeni oldukça nizami ve planlıdır. Başlangıçta kentin en ucunda bulunan mahalle, artık kentin tam ortasında kalmıştır. Ciddi bir yoğunluğa sahip olan çevre, Antalya'nın işlek yollarından Anafartalar Caddesi'ne komşudur. İnşa edildiği dönemden sonra gözde bir yerleşim alanı olan çevre, artık eski konut stoğu ve yıpranmış yapısıyla geri planda kalmıştır. (Örmecioglu ve Erbaş, 2018: 259). Kentsel dönüşüm uygulamaları kapsamında mahallenin konut stoğunun yenilenmesi ve birikim aşamasıyla parsel döngüsünün yeniden başlaması beklenmektedir (Harita 4.7).

Harita 4.7 Memurevleri Mahallesi Parsel Döngüsü Haritası

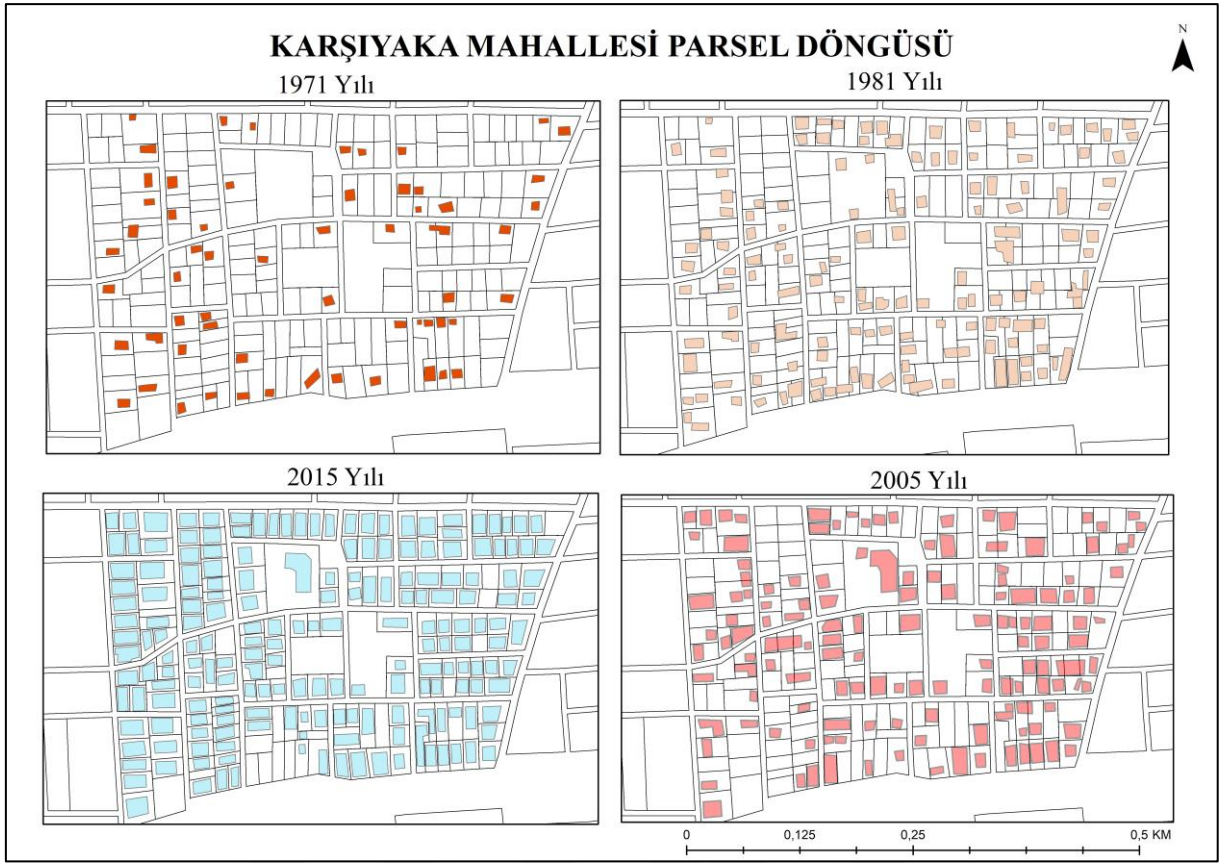
4.2.3. Karşıyaka Mahallesi

Karşıyaka Mahallesi, kentin kuzeye ilerlemeye başlamasıyla 1970’li yıllardan itibaren oluşmuş bir yerleşim alanıdır. Plansız bir şekilde gelişen mahalle, tek tek yerleşen gecekondun niteliğindeki yapılarla birikim yaşamaya başlamıştır. Standart bir biçim ve genişliği olmayan bu konutlar çevirebildikleri alan kadar yere sahip olmaktadır. 1980’li yıllara gelindiğinde adaptasyon sürecinde gecekondun sayısının iki katından fazla arttığı görülmektedir. Bu dönemde de konutların belirli bir standardından bahsetmek mümkün değildir. Sonradan oluşan mülkiyet düzeni dolayısıyla parsel sınırlarının göz ardı edildiği ve rasgele bir yapılaşma olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde mahalle, Antalya’nın en önemli ulaşım güzergahı D-400 çevreyoluna komşu hale gelmiştir. Sonraki yıllarda direnç aşamasında gecekonduların ortadan kaldırılmaya başlamasıyla yavaş bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Yıkılan konutların yerleri bir süre boş kalmış ve ileriki yıllarda yerine geçme süreciyle çok katlı yapılarla doldurulmuştur.

Fotoğraf 4.10 Karşıyaka Mahallesi (16.01.2025)

Halen mülkiyet sorunları dolayısıyla boş durumda olan parseller bulunmaktadır. İnşa edilen apartmanların çoğunluğu 3 katlıdır ve yüzey alanları 200-300 m² arasındadır. Mahallede parsel ve yapı adalarının tamamı birbirinden farklı görünüm arz eder. Standart bir parsel genişliğinden bahsetmek söz konusu olmasa da 300 ila 700 m² arasında olduğu ifade edilebilir. Sokak planı diğer örnek mahalleler gibi düzenli değildir. Gecekondu döneminden kalma sorunlar, birbiriyle kesişmeyen yollara sebep olmuştur. Mahallenin orta kısmında bir okul, güneyinde birkaç ticarethane ve atölye tipi dükkân bulunmaktadır. Yerleşim alanı genel olarak dar ve orta gelir grubuna hitap etmektedir. Kentsel dönüşüm gerçekleştiği için çevrede konut stoğu nispeten yeni durumdadır (Harita 4.4).

Harita 4.8 Karşıyaka Mahallesi Parsel Döngüsü Haritası

4.3. Kentsel Çeper Kuşaklar

Kentsel morfoloji ekolünün kent çalışmalarına kattığı önemli kavramlardan bir diğeri çeper kuşaklardır. Çeper kuşak, bir kentin geçici veya çok yavaş ilerleyen kenarlarında konut dışı arazi kullanım birimlerinin bir karışımından oluşan kemer benzeri bölge olarak tanımlanmaktadır (M. R. G. Conzen, 1960: 58). Çeper kuşak kavramı, ilk olarak 1936'da Herbert Louis'nin Berlin hakkındaki çalışmasında ortaya atılmıştır. 25 yıl kadar sonra M.R.G. Conzen, Alnwick (1960) ve Newcastle (1962) hakkında yaptığı çalışmalarla kavramı olgunlaştırarak uygulamalarını yapmıştır. Çeper kuşaklar, kent gelişiminin durağan ve kısıtlı olduğu dönemde oluşmuş kenti sınırlayan alanlardır. Kentsel alanın sınırlandırılması doğal veya beşeri bazı eşiklerin etkisiyle gerçekleşebilir. Eşik hatlar; kale duvarları, denizler, nehirler, tarım arazileri gibi çeşitli engellerden oluşur. Kentsel gelişim bu noktaya vardığında doğal olarak yavaşlama gösterir. Ekonomik sebepler, çeper kuşakları meydana getiren diğer önemli etmenlerdir. Ekonominin iyi olduğu zamanlarda özel sermaye kolayca bulunur ve bu nedenle konut inşaatları yaygındır. Dolayısıyla kentsel gelişim ilerlemeye devam eder. Ekonomik durgunluklar sırasında ise özel sermaye az, kamusal sermaye daha fazla bulunur ve özellikle büyük ve ucuz arazi parselleri gerektiren birçok kamusal yatırım, kentin kenarlarında birikme fırsatına sahip olur. Bu durgunluklarda büyük alanlar arayan özel yatırımlar da düşen arazi

fiyatlarından yararlanmak için ortaya çıkabilir. Tipik olarak böyle durumlarda gerçekleşen arazi kullanımları mezarlıklar, parklar, sanayi alanları, askeri kışlalar, üniversite arazileri, hastaneler, golf sahaları, atık bertaraf tesisleri, spor alanları ve manastırlar vb. mekanları içerebilir. Sonuç olarak önceki bölgeden daha az konut yoğunluğuna ve daha açık bir karaktere sahip karma arazi kullanımlarından oluşan bir kuşak ortaya çıkar. Kentlerdeki konut bölümleri, genellikle birleşik şekilde inşa edildikleri için daha planlı bir karakterde, buna karşın çeper kuşaklar ise daha gelişigüzel bir biçimde görünür (M. P. Conzen, 2009: 32; M. R. G. Conzen, 1960: 60; Hıdıroğlu, 2019: 45).

Yaşlı veya genç olsun bütün kentler çeper kuşak geliştirebilir. Tarihi kentlerin çoğu modern zamanlara kadar nispeten yavaş ve mekânsal olarak kompakt yollarla büyümüştür. Böylece başlangıçtaki kentsel çeper kuşaklar, genellikle oldukça dar mekânsal sınırlar içinde gelişmiş ve olgunlaşmak için yüzyıllar geçirmiştir. Bu kentlerde çeper kuşaklar sağlam dokulara sahiptir. Ancak sanayi devrimi sonrasında kurulan kentler, daha genç oldukları için daha az ve geçirgen kuşaklara sahiptir. Tarihi kentler üç ardışık çeper kuşağına; iç çeper kuşağı, orta çeper kuşağı ve dış çeper kuşağına sahip olabilirken, daha genç kentler yalnızca bir veya iki tane kuşak gösterebilir. Eski bir kentin dış çeper kuşağı, genç bir kentin iç çeper kuşağıyla aynı yaşta olabilir (M. P. Conzen, 2009: 34). Çeper kuşaklar, zamanla evrimleştikleri için içsel bir tarih geliştirirler. Analitik amaçlar için oluşum ve dönüşüm aşamaları olarak ayırt edilen ve kronoloji açısından örtüşebilen iki büyük aşamadan geçerler. Oluşum aşamaları, sabitleme (fixation), genişleme (expansion) ve sağlamlaşma (consolidation) evrelerinden meydana gelir. Zaman ve kentsel hareketlilik içerisinde dönüşüme uğrayan çeper kuşak alanları ise;

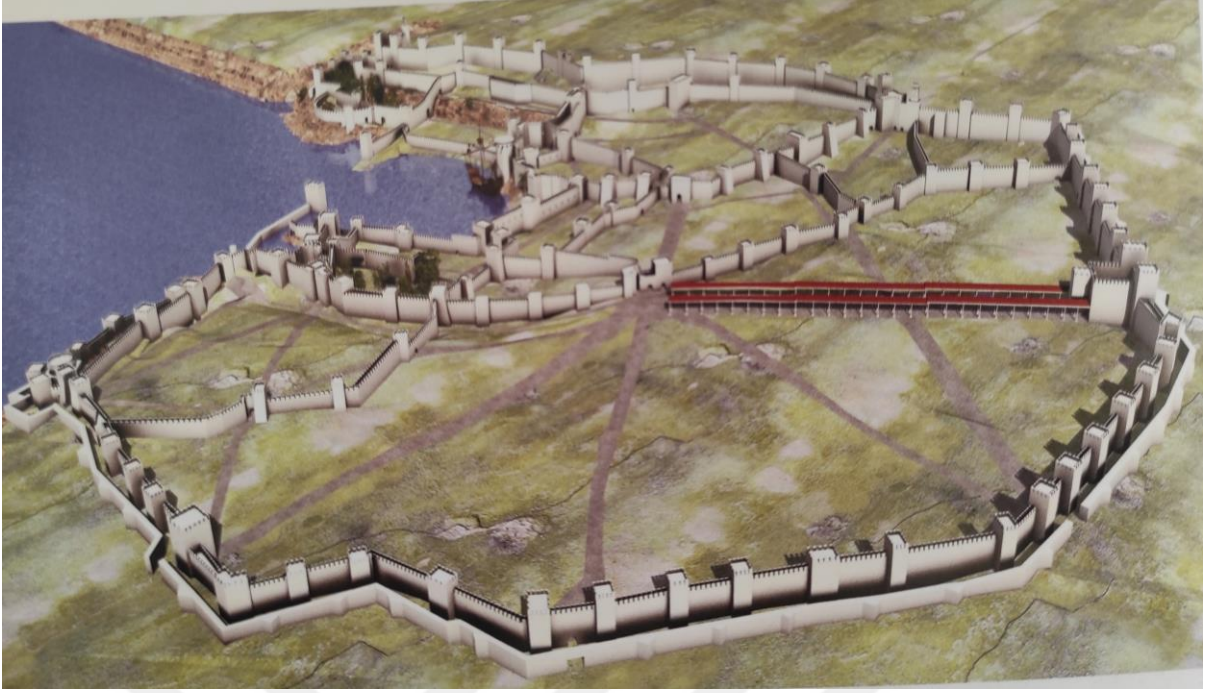
- Yabancılaşma (alienation): Çeper kuşak arazinin özelliğini kaybederek konut alanı veya ticari kullanıma dönüşmesi,
- Küçülme (reduction): Çeper kuşak arazinin bir kısmının konut ya da ticari alana dönüşmesi ve kalan kısmın çeper kuşak olarak kalmaya devam etmesi,
- Ötelenme (translation): Mevcut çeper kuşak özelliği taşıyan arazi kullanımının kentin bir başka alanına ötelenmesi süreçlerinden geçmektedir (M. P. Conzen, 2009: 33; Küçük Çalışkan ve Kubat, 2022: 1102).

Çeper kuşak alanlarının kuruluş amaçlarındaki kullanımları sürdürülürse kent içinde varlıkları sürekli olur, böylece çeper kuşak olarak sağlamlaşırlar. Kuşak alanı kentleşme ile çevrelenmiş durumdaysa maruz kalacağı değişim baskısı daha fazla olacaktır. Değişim yoğunlukla çeper kuşak alanının özgün karakteri üzerinde meydana gelir. Ancak çeper kuşak alanları değişse, genişlese veya küçülse bile genellikle çevrelerindeki dokudan farklı olmayı sürdürürler (Kubat ve Hazar, 2018: 696; Whitehand, 1967: 223).

4.3.1. Antalya Kentinde İç Çeper Kuşak Alanları

Kentin eski dönemlerinde oluşup önce kentin sınır alanlarında bulunan ancak kentin büyümesi ile iç bölgelerde kalmış, doku ve kullanım bakımından yoğun yapılaşmış alanlardan farklılık gösteren kentsel birimler iç çeper kuşağı oluşturur (Kubat ve Hazar, 2018: 696). Köklü bir geçmişe sahip olan Antalya, son 200 yıllık dönem hariç sur içerisine sıkışmış tipik bir kale kentidir. Kale kentlerinde güvenlik birinci plandadır ve surlarla çevrili bir yerleşim alanı bulunur. Bu yüzden yüksek yoğunluklu bir yerleşim dokusuna sahiptir ve uzun dönemler kentsel gelişimleri sınırlı kalmaktadır. Kale kentlerinin etrafı da hendek ve benzeri savunma mekanizmalarıyla korunmaktadır. Bu alanın kenarı ise genellikle tarım arazilerine ve bazen de ticaret alanlarına ayrılmıştır. Özellikle Ortaçağ Avrupası'nın en belirgin kent formu olan kale kentler, uzun yıllar varlığını sürdürmüştür. Yaygın olan kale kent şeklinin değişmeye başlaması Rönesans ve sonrasında Sanayi Devrimi ile başlamıştır. Dönüşen kültürel ve ekonomik yapı, surların arkasına sıkışan kentsel alanın engellerini ortadan kaldırmıştır. Bununla birlikte gelişen savaş teknolojileri de surların güvenlik yeteneklerini zaafa uğratmış ve kale kentlerin ömrünü sonlandıran diğer bir faktör olmuştur. Sonuçta kentsel gelişimi sınırlayan surlar, bazen yıkılarak bazense atlanarak dışarıya doğru bir büyüme sağlanmıştır. Genel olarak bakıldığında kale surlarının uzun dönemler kentler açısından tam anlamıyla bir çeper kuşak oluşturduğu ifade edilebilir. Çoğu zaman büyümenin kısıtlandığı bir şerit halinde kalmışlardır. Kentin genişlemesi sonucu ise kale surları birer iç çeper kuşak haline gelmiştir.

Bahsedildiği üzere diğer kale kentler gibi Antalya kentinin de ilk çeper kuşak alanı Antalya Kalesi Surları'dır. İlk kuruluşunda kalenin iç kısmında daha dar bir alana yerleşen kent, zaman içerisinde perde surlarla genişleme göstermiştir. Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde gerçekleşen son genişlemelerle birlikte kalenin büyümesi tamamlanmış ve çeper kuşak sağlamlaşma aşamasına geçmiştir. Geçmiş dönemlerde sur dışına açılmaya dair bir ihtiyaç olmasa da 18.yüzyıldan itibaren artan nüfus, bu eğilimi meydana getirmiştir. Ancak devlet yönetiminin de onay vermemesi sonucu kent, duvarların arkasına genişlemekte zorluk yaşamıştır. Aradan geçen yıllarda nüfus ve konut ihtiyacının iyice artması sonucu sur dışında yerleşmeye izin verilmiş ve varoş olarak nitelendirilen mahalleler oluşmuştur. Bu döneme kadar kentin tek çeper kuşağı olan kale surları, artık iç çeper kuşak haline dönüşmüştür. Cumhuriyet Dönemi'nden sonra 1930'lu yıllarda önemli bölümü yıktırılan surlar, küçülme evresini yaşamış ve ayakta kalan bölümleri çeper kuşak özelliğinin izlerini sürdürmüştür.

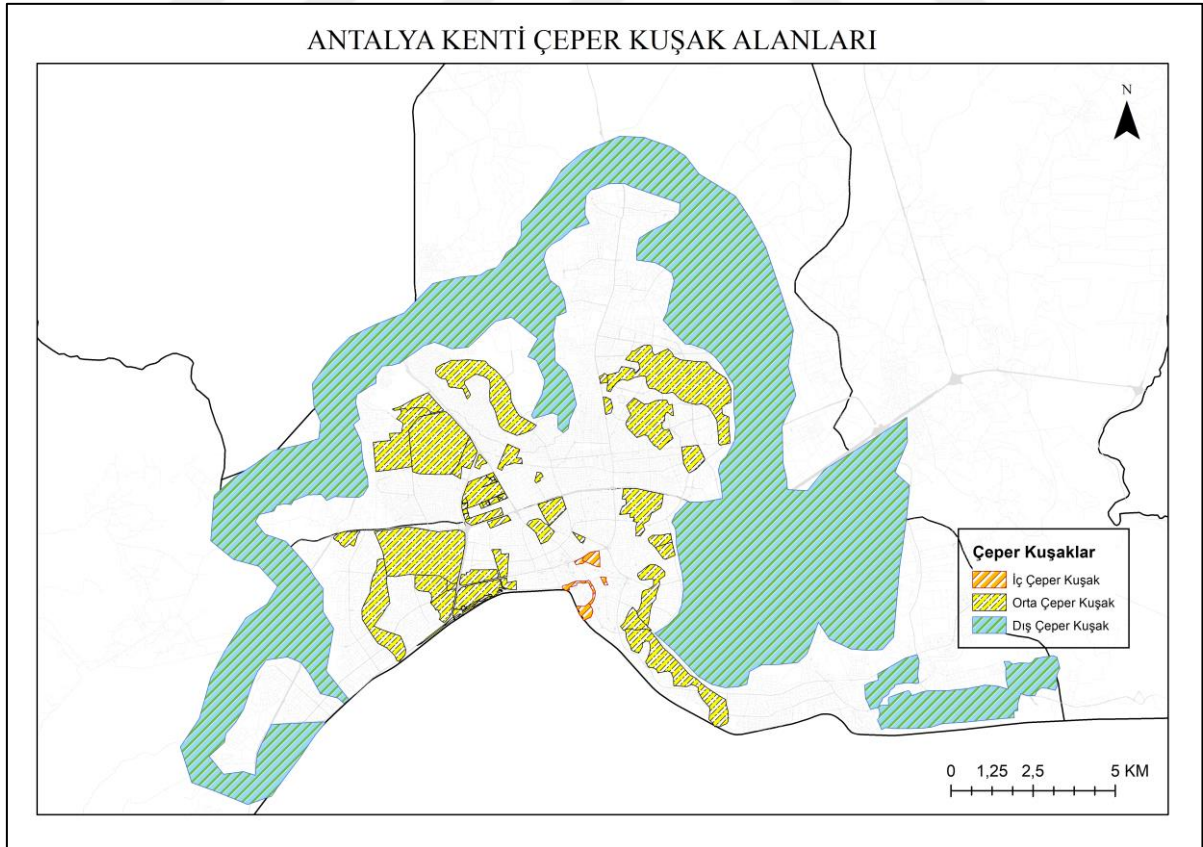
Fotoğraf 4.11 Antalya Kalesinin 3 Boyutlu Görseli (Sönmez, 2008)

Antalya’da iç çeper kuşak alanlarını Cumhuriyet öncesi ve sonrası şeklinde ele almak daha doğru olacaktır. Çünkü iki dönemin kentsel gelişimi oldukça farklı bir hız ve biçimde ilerlemiş, çeper kuşakların vasfı da değişikliğe uğramıştır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Antalya Kenti, Kaleiçi ve çevresindeki mahallelerden meydana gelmektedir. Kentin gelişimi bu dönemde kuzey ve doğu yönünde olmuştur. Güneydoğu yönünde ise kentsel ilerlemeyi sınırlandıran simgesel yeşil alanlarından Karaalioğlu Parkı inşa edilmiştir. Kaleiçi’nin hemen yanına yapılan büyük park alanı, bu yönde yapılaşmaya set çeken bir çeper kuşak oluşturmuştur. Kaleiçi’nin hemen kuzeyinde ise bugünkü Cumhuriyet Meydanı, kale surlarına bitişik bir çeper meydana getirmiş, biraz batıda ise Kadınyarı Vadisi doğal bir eşik oluşturmuştur. Bununla birlikte kentin kuzeyi ve asıl genişleme tarafında bulunan Andızlı Mezarlığı, gelişimi bu noktada kesmektedir. Daha sonra hemen batısına inşa edilen ve sonradan MarkAntalya AVM’ye dönüşen şehirlerarası otobüs terminalinin bulunduğu alanla birlikte mezarlık, bir iç çeper kuşak oluşturmaktadır. Daha doğuda ise geçmişte ilçe ve köy otobüslerinin toplandığı Doğu Garajı olarak adlandırılan bölüm, Sinan Mahallesinin ardından yerleşmeye tampon oluşturan bir iç çeper kuşak parçası meydana getirmiştir. Bu alanların tamamı geçmişte dış veya tek çeper kuşak özelliği göstermesine rağmen kentin büyümesiyle iç çeper kuşağına dönüşmüştür (Harita 4.9).

4.3.2. Antalya Kentinde Orta Çeper Kuşak Alanları

Antalya’nın kentsel gelişimi, 1950’li yıllarından sonra hızlanmıştır. Gelişim, farklı yönlerde değişik düzeylerde gerçekleşmiş ve bunun sonucunda parçalı bir orta çeper kuşak

yapısı oluşturmıştır. Kentin kuzeyinde bulunan boş ve ucuz arsalar sanayi tesisleri ve bazı kamu kurumları için ayrılmıştır. Belirlenen yatırım alanları, kentsel genişlemeyi yönlendirdiği gibi çeper kuşak işlevine de bürünmüşlerdir. Bahsedilen döneme kadar Antalya kenti yerleşim alanı Çallı Mevkisi civarında sonlanmaktadır. Sanayi tesisleri için bu alanın 50-100 metre kuzeyinde yer seçilmesi konut gelişiminin bu alanda duraksadığının göstergesidir. Özellikle Fabrikalar Mahallesi'nde sanayi tesisleri ve Karayolları İl Müdürlüğü gibi geniş alanlar kaplayan kuruluşlar, yapılaşmayı sınırlayarak çeper kuşak alanları oluşturmıştır. Sonraki yıllarda alışveriş merkezleri, yeşil alan ve diğer kullanımların da yoğunlaştığı mahalle, kent içerisinde büyük oranda konut dışı bir özellik göstermektedir. Ancak fabrikalar, karşısında yeni mahalle ve konut alanlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Daha kuzeyde Ferrokrom Tesisi ve buranın batısındaki Akdeniz Sanayi Sitesi gibi sanayi alanları ve hemen güneyindeki Vakıf Çiftliği arazisi konut gelişiminin durduğu çeper kuşak alanlarıdır. Bunlar arasında Vakıf Çiftliği geçmişte çok daha geniş bir saha kaplamasına rağmen gecekondu tarafından işgal edilmiş ve sonunda kalan küçük bölüm korumaya alınarak çevrilmiştir. Arazinin içerisinde zeytin ağaçları bulunmaktadır. Kentin önemli yeşil alanlarından birini oluşturur. En kuzeyde ise Masadağı olarak adlandırılan traverten basamağının dik yamaçları, son çeper kuşağı oluşturmaktadır (Harita 4.9).

Harita 4.9 Antalya Kenti Çeper Kuşak Alanları Haritası

Kentin batısında Akdeniz Üniversitesi, büyük bir çeper kuşak alanı oluşturmuştur. Kurulduğu dönemde kentsel yerleşmenin ulaşmadığı geniş bir alana yerleşen üniversite, kısa süre sonra kentsel alan içerisinde kalmaya başlamıştır. Çevresinde Meltem, Pınarbaşı, Toros ve Siteler gibi önemli yerleşim alanlarının büyümesine olanak sağlamıştır. Bununla birlikte sahip olduğu yerleşke, konut alanı açısından büyük bir sahayı kapatmıştır. Üniversitenin doğusunda bulunan orta çeper kuşak alanları Meltem Mahallesi civarından başlar. Burada Antalya Eğitim Araştırma Hastanesi, Antalya Adliyesi, Antalya İl Jandarma Komutanlığı, Antalya Defterdarlığı, Antalya Stadyumu ve Spor Salonu gibi önemli kamu yatırımları yerleşmiştir. Güneyde ise varyant olarak adlandırılan bölüm etrafında turistik oteller, Cam Piramit Fuar ve Kongre Merkezi, 5M Migros AVM ve kıyı boyunca Sahil Parkı ilerlemektedir. Daha batıda Arapsuyu Çayı boyunca konutsuz bir çeper kuşak bölümü oluşmuştur. Orta çeper kuşağın diğer bir parçası da Uncalı Mezarlığı'dır (Harita 4.9).

Antalya'nın doğusunda çeper kuşak alanları, büyük oranda tarım arazilerinden oluşmaktadır. Verimli arazilere sahip tarım sahası, kentsel büyümenin önünde bir tampon oluşturmuştur. Zaman içerisinde tarım arazileri yapılaşmaya uğrasa da bu süreç oldukça yavaş gerçekleşmektedir. Yıllar içerisinde imar planlarında korunacak tarım arazisi olarak belirlenen alanlar giderek daralmakta ve konut bölgesine dönüşmektedir (Harita 4.9).

4.3.3. Antalya Kentinde Dış Çeper Kuşak Alanları

Dış çeper kuşak alanları, genellikle kentsel büyümenin tamamlandığını ya da çok yavaşladığını gösteren ve geniş alanlar kaplayan hatlardır. Yaşlı kentlerde daha kemikleşen dış çeperler, uzun dönemler sonucunda ulaşılan kentsel alanın sonucudur. Antalya'nın dış çeper kuşak alanları büyük oranda fiziki engeller, tarım arazileri ve büyük yatırım alanlarıyla belirginleşmiştir. Kentsel büyümenin artık yavaşladığı bir döneme giren kent, bazı bölümlerde gelişimini tamamlamış durumdadır.

Antalya'da kentin doğusundaki dış çeper kuşak alanları, orta çeper kuşakta olduğu gibi büyük oranda tarım arazileri tarafından sınırlanmaktadır. Ancak giderek genişleyen konut alanları, dış çeper kuşağı daha ileri kesimlere atmıştır. Özellikle Kırcami Mahallesi gibi yoğun tarım arazilerinin bulunduğu ve uzun yıllardır imar sorunlarının yaşandığı bölgelerde, yapılaşma kısıtlamaları nedeniyle doğal bir çeper kuşak oluşmuştur. Bunun yanı sıra geniş alanlar kaplayan seralar, kentin doğu bölümünü kıyı hattı hariç büyük ölçüde kapatmaktadır. Bu durum doğu yönündeki gelişimin yalnızca kıyı boyunca kesintisiz şekilde ilerlemesine neden olmaktadır. Lara Plajı'nın kuzeyinde bulunan yerleşime elverişsiz kumul saha çeper kuşağın diğer bir parçasını oluşturur. Ayrıca tarım arazilerinin devamındaki Antalya

Havalimanı da bu yöndeki konutlaşmanın önünde büyük bir tampon oluşturmaktadır. D-400 Karayolu etrafına yerleşmiş ve Havalimanının kuzeyini de içine alarak Aksu yönüne ilerleyen ticaret sahası, dış çeper kuşağın bir diğer bölümünü meydana getirir (Harita 4.9).

Fotoğraf 4.12 Kentin Doğu Bölümünü Sınırlayana Sera Alanları (04.01.2025)

Kentin batısı doğal bir çeper kuşakla çevrilidir. Beydağları eteklerine kadar uzanan yerleşim alanı bu noktadan itibaren doğal engeller nedeniyle büyümesini tamamlamaktadır. Kıyı hattında Antalya Limanı ve Boğa Çayı Vadisi, konut alanlarının kesintiye uğradığı diğer alanlardır. Biraz kuzeyde Çakırlar ve Doyran yarı kırsal yerleşimlerinin batısındaki ormanlık ve dağlık saha, dış çeper kuşağın devamını oluşturur. Kentin kuzeybatısında Düzlerçamı ve Kent Ormanı ile doğuya doğru Masadağı çevresindeki yerleşmeye uygun olmayan alanlar, kentin gelişimine sınırlanma meydana getirir. Masadağı'nın güneyindeki askeri alan, dış çeper kuşağın iç kesimlere sokulmasına olanak tanımaktadır. Bu bölgenin doğusundaki Varsak bölümünde daha kuzeye ilerleyen kent, yine ormanlık saha, seralar ve koruma alanlarıyla çevrelenmiştir (Harita 4.9).

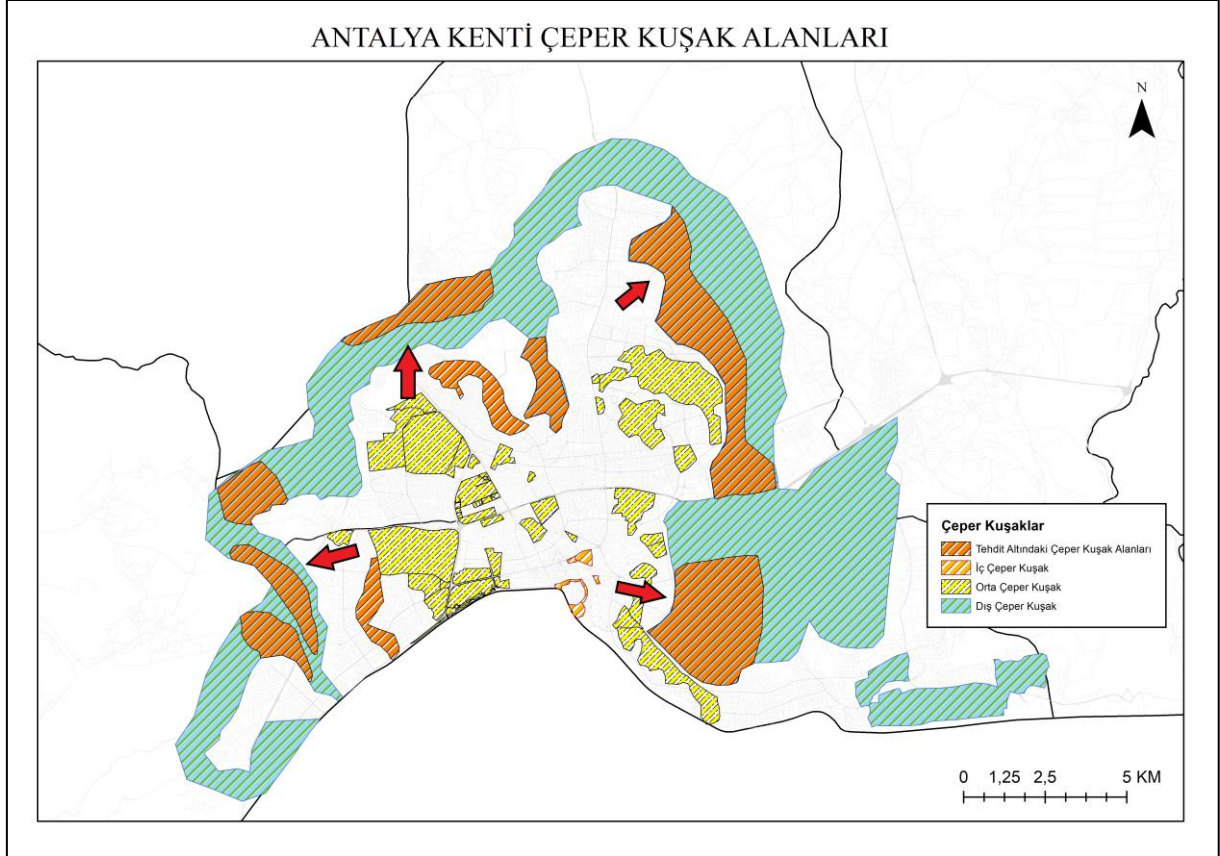

Fotoğraf 4.13 Kentin Kuzeyini Sınırlayan Ormanlık Saha (11.01.2025)

Kentin kuzey ve doğu bölgelerinde dikkat çeken bir diğer unsur, çeper kuşak özelliğini yitirerek yabancılaşma sürecine giren ve konutlaşmaya başlayan alanlardır. Bu durum özellikle kentin kırsal alanlarla olan sınırlarının giderek belirsiz hale gelmesine ve saçaklanma bölgelerinin tarımsal üretim açısından riskler meydana getirmesine sebep olmaktadır. Elde edilen veriler, Antalya'nın çeper kuşaklarının hem doğal hem de insan kaynaklı etkenler tarafından belirlendiğini ve kentsel genişleme ile çevresel sınırlar arasındaki dengenin korunmasının önemli bir gereklilik olduğunu göstermektedir.

Önümüzdeki dönemde Antalya'da çeper kuşak alanlarının belirli bölümlerde daha ileri atılacağı ya da dış çeper kuşak özelliğini kaybedeceği öngörülmektedir. Özellikle kentin kuzeyindeki ormanlık saha parçalı şekilde yapılaşma tehdidiyle karşı karşıya kalmakta ve Şehir Hastanesi ile Duacı Mahallesi arasında uzanan kızılçam ormanları yavaş yavaş daralmaktadır. Bu durum batı yönünde Kepezüstü Kavşağı'na kadar devam etmekte ve orman sahanın içerisine açılan geniş karayolları gelecek için arazi deseninin bozulması ihtimalini göstermektedir. Doğu yönünde Varsak civarındaki konut dışı alanlar ve daha doğuda geniş seralık alan ciddi yapılaşma tehdidi yaşamaktadır. Güneydoğuda Kırcami Mahallesi civarında imar sorunlarının çözülmesi halinde artan konut talebiyle de birlikte tarımsal çevrenin kısa veya uzun dönem içerisinde konutlaşma yaşayacağı ve çeper kuşak vasfını kaybedeceği yüksek olasılıklı görülmektedir. Batı yönünde ise Boğa Çayı etrafının daha fazla yapılaşmaya maruz kalacağı ve burada yerleşime çok da uygun olmayan alüvyal arazilerin zaman içerisinde kentsel alana

dönüşme tehdidinde olduğu belirtilmelidir. Ayrıca Çakırlar gibi yarı kırsal mahalleler yönünde artan ikincil konut talebinin etraftaki doğal yapıyı tehdit ettiği ve buranın zaman içerisinde yüksek gelir grubuna hitap eden bir konut bölgesine dönüşme olasılığına sahip olduğunu ifade etmek mümkündür (Harita 4.10).

Harita 4.10 Antalya Kenti Çeper Kuşakları ve Tehdit Altındaki Alanlar

BEŞİNCİ BÖLÜM

FONKSİYONEL ARAZİ KULLANIMLARI VE KENT MORFOLOJİSİ

Kentler, insanların birçok ihtiyacının bir arada karşılanabildiği, farklı faaliyet türlerine ev sahipliği yapan çok katmanlı yerleşim alanlarıdır. Genel olarak kentsel alanlar, tarım dışı sektörlerin yoğunlaştığı ve özellikle hizmet, sanayi, ticaret, ulaşım, vb. faaliyetlerin toplandığı yerler olarak ifade edilmektedir. Kentlerde gerçekleştirilen bu faaliyetler ise fonksiyon veya işlev olarak adlandırılır. Her kentin uzmanlaştığı farklı fonksiyonlar olmakla birlikte bütün kentlerde bulunması beklenen temel fonksiyonlar da vardır (Gökdemir ve Ertürk, 2024: 19). Özellikle idari, ekonomik, eğitim, konut, kültürel, sağlık, spor, ulaşım vb. fonksiyonlar bunlar arasındadır. Ancak fonksiyonların boyutu ve mekânsal gelişimi kentin iç ve dış dinamiklerine bağlı olarak değişir. Kent içinde bulunan farklı fonksiyon alanları gelişigüzel şekilde yerleşmiş değildir. Bu alanlar, kentin ihtiyaçlarına göre planlanmış ve belirli bir düzen içinde konumlanmıştır. Kentsel fonksiyonlar, kent içerisinde bu işlevleri yerine getiren yapı ve alanlara dağılarak kent dokusunu şekillendirir. Bu düzen hem kent içi arazi kullanımını belirler hem de uzmanlaşma alanlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Böylelikle kentsel mekânın strüktürü daha belirgin hale gelir ve işlevsel bir bütünlük sağlanır (Tolun-Denker, 1976).

Fonksiyon türlerinin kentsel morfoloji üzerindeki etkileri farklı şekillerde olmaktadır. Örneğin; idari fonksiyonlar, kent içinde geniş parsellere ihtiyaç duyarlar. Bu tür alanlar, merkezi konumlarda yer alarak çevrelerinden belirli düzeyde bağımsız, korunaklı ve sınırlanmış bir yapı oluştururlar. Konut alanları, çarpık bir kentleşmenin yaygın olmadığı düzende toplu ve planlı bir şekilde yerleşim gösterirler. Etraflarında eğitim, sağlık ve kamusal mekanların oluşumunu zorunlu kılarlar. Ticaret alanları ise yoğunlukla yol boyu gelişme eğilimi gösterir ve kent çevresine de hizmet veriyorsa çepere doğru ilerleyen hatlar meydana getirirler. Özellikle ana arterler boyunca konumlanan ticaret bölgeleri, kent içindeki ulaşım ve ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı alanlar olarak öne çıkar.

Çalışmamızda Antalya kentinin temel fonksiyonları idari, ekonomik, eğitim, konut, sağlık, ulaşım ve kamusal alanlar başlıklarında ele alınmış ve bu fonksiyonların kentsel morfoloji üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde incelenmiştir.

5.1. İdari Fonksiyonlar

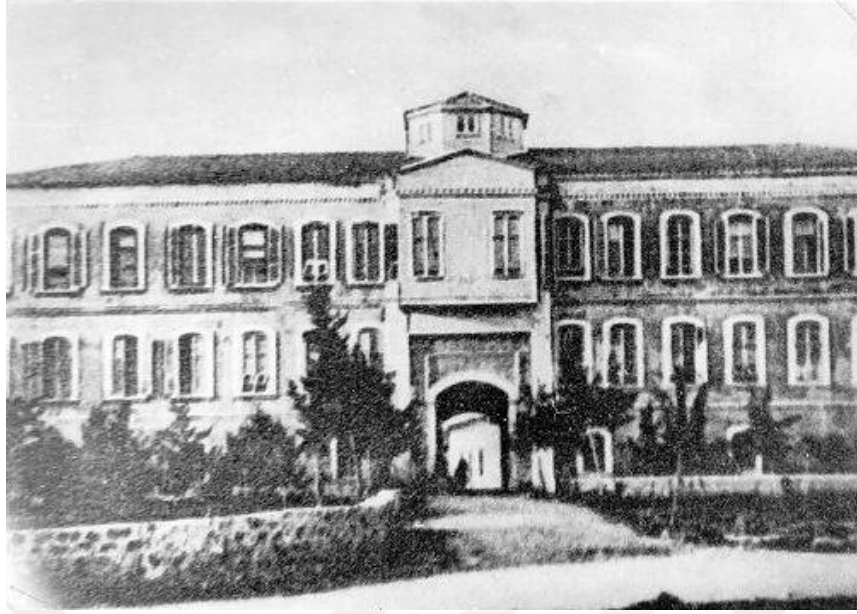
Kentlerde bulunan en temel işlevlerden birisi idari fonksiyonlardır. Kentsel ve kırsal yerleşimlerin sınıflandırılmasında önemli bir kıstas olarak kabul edilen idari vasıflar, kentsel işleyişi düzenleyen ve yöneten mekanizmaları içerir. Kentlerde idari fonksiyonlar, idari yapılar

aracılığıyla temsil edilir. Bu yapılar genellikle kent merkezinde bulunur ve çoğunlukla tarihi, simgesel ve estetik değerler taşıyan, devlet hakimiyetini yansıtan unsurlar olarak öne çıkar. Tarihi niteliklere sahip idari yapılar, aynı zamanda kentlerin zaman içerisindeki morfolojik değişimlerini anlamada önemli bir referans noktası oluşturmaktadır (Kaya, 2019: 142).

Kentin karar alma, yasaları uygulama ve düzeni sağlama görevleri, idari yapılar tarafından yerine getirilir. Yönetim ve otorite göstergesi olmakla birlikte neredeyse her kent sakininin de yasal ihtiyaçlarını karşılamak için başvurduğu yetkili kurumlardır. Bu nedenle kentsel planlamalar yapılırken idari fonksiyonlar, her zaman belirleyici birer unsur olmaktadır. Genellikle kentsel alanın merkezinde yer alan yönetim kurumları, bazen yeni alt merkezlerin oluşmasını sağlayabilmek amacıyla kent çeperlerine taşınmaktadır. Zaman içerisinde bu yeni yönetim yapıları etraflarında konut, ticaret ve diğer ilgili fonksiyon alanlarının oluşumunu teşvik ederek, kent dokusunun ve işlevsel yapının gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak genellikle geniş parseller üzerine yerleştikleri için bulundukları yerler bazen çeper kuşak alanlarının da bir parçası haline gelmektedir. Antalya kentinde idari fonksiyonlara sahip belli başlı alanlar ele alınmıştır.

Antalya Hükümet Konağı

Antalya kentinin merkezden yönetim işlevi, Antalya Valiliği tarafından yerine getirilir. Antalya Valisi kentin en üst düzey idari amiri olarak görev yapmaktadır. Valilik işleri Hükümet Konağı yapılarında yerine getirilmektedir. Antalya kentinin Hükümet Konağı, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren birkaç kez değişiklik göstermiştir. Ancak yapıların kent içindeki konumu büyük oranda aynı kalmış ve kentlinin yönetim merkezi algısı sabitleşmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk Hükümet Konağı, 1800'lü yıllarda bugünkü Cumhuriyet Meydanı'nın hemen kuzeyine inşa edilmiş olan tarihi bir yapıdır. Uzun yıllar hizmet veren Tarihi Hükümet Konağı'nda Valilik hizmetlerinin yanı sıra Defterdarlık, Milli Eğitim ve Emniyet Müdürlüğü gibi resmi daireler de bulunmaktaydı. Zaman içerisinde eskiyen tarihi yapı, malesef 1974 yılında yıktırılarak yerine betonarme bir valilik binası inşa edilmiştir (Antalya Valiliği, 2024).

Fotoğraf 5.1 Antalya Eski Hükümet Konağı (Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024b)

Yeni inşa edilen Valilik Binası, yıkılan yapının bulunduğu yere konumlanmıştır. Yaklaşık 20 yıl hizmet veren bina, hiçbir zaman Antalyalıların içine sinmemiş bir yapı olarak kalmıştır (Fotoğraf 5.2). 2004 yılından itibaren kentte gerçekleştirilen yenilenme faaliyetleri içerisinde binanın yıkılması ve bulunduğu alanın Cumhuriyet Meydanı'na dahil edilmesine karar verilmiştir (Antalya Valiliği, 2024).

Fotoğraf 5.2 Antalya Kenti Yıkılan Betonarme Hükümet Konağı (Bektaş, 2024)

2003-2010 yıllarında görev yapan Antalya Valisi Alâaddin Yüksel, yıkılan binanın hemen kuzeyinde bulunan Gazi Mustafa Kemal İlköğretim Okulu’nun restore edilerek Hükümet Konağı’na çevrilmesi konusunda çalışmalar başlatmıştır. Gerçekleştirilen düzenlemelerin ardından 2007 yılında eski okul binası Hükümet Konağı olarak kullanılmaya başlamıştır. Günümüzde Muratpaşa ilçesi Elmalı Mahallesi sınırları içerisinde Cumhuriyet Meydanı’nın kuzeyine konumlanan yapı, Birinci Dünya Savaşı sırasında 1915-1916 yıllarında Antalya Mutasarrıfı Sabur Sami Paşa tarafından okul olarak yaptırılmıştır. 1919’da okulun batı kısmı, İtalyanlar tarafından kışla ve cephanelik olarak kullanılmıştır. Bir süre sonra da tamamı işgal edilerek askerî birlik kışlası haline getirilmiştir. Bunun üzerine okul başka bir binaya taşınmıştır. 5 Temmuz 1921’de İtalyanlar Antalya’dan çekilince okul, eski binasına taşınarak ‘İttihat ve Terakki Numune Mektebi’ adı altında öğretime devam etmiştir (Fotoğraf 5.3) (Antalya Valiliği, 2024).

Fotoğraf 5.3 1935 Yılında Gazi Erkek Mektebi (Siyah Beyaz Antalya, 2024)

Cumhuriyetin ilânından sonra sadece erkek öğrencileri kabul ettiği için “Gazi Erkek Mektebi” olan okulun adı, 1925 yılından itibaren kız öğrenciler de alınmaya başlayınca “Gazi Mustafa Kemal” olarak değiştirilmiştir. Hükümet Konağı olarak restore edilinceye kadar iki kez onarım gören okula, 1974 yılında üç derslik daha eklenmiştir. 3 Şubat 1988 tarihinde çıkan bir yangında çatısının bir bölümü yanınca eski görünümü bozulmadan yeniden onarılmıştır. Bina, Erken Cumhuriyet Dönemi mimarisini içeren bir yapı olması nedeniyle 1997 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararıyla koruma altına alınmıştır. 1980’li

yıllara kadar oldukça geniş bir bahçeye sahip olan bina, son yıllardaki hızlı kentleşmenin kurbanı olmuş ve ön bahçesinin büyük bir bölümünün Şehit Binbaşı Cengiz Toytunç Caddesi'ne bırakılması nedeni ile yoğun trafik ve dar bir alan içinde sıkışıp kalmıştır (Fotoğraf 5.4) (Antalya Valiliği, 2024). Günümüzde Hükümet Konağı olan yapı, simgesel bir nitelik taşımaktadır. Valilik işleriyle ilgili pek çok birim, Muratpaşa ilçesi Bayındır Mahallesi'nde Karayolları Müdürlüğü'nün karşısında ve İl Jandarma Komutanlığı'nın yanında konumlanan Antalya Valiliği Ek Hizmet Binası'nda bulunmaktadır.

Fotoğraf 5.4 Günümüzde Antalya Hükümet Konağı (09.10.2024)

Antalya'da Hükümet Konağı gibi simgesel unsurların yıkılması ve defalarca taşınması kentin kimliği ve tarihi açısından son derece tartışmalı uygulamalar olmuştur. Dünya üzerindeki pek çok köklü kentte bu tarz eserlerin özenle korunduğu ve kentin kalbi olarak kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. Maalesef Antalya için koruma faaliyetleri yetersiz kalmış eski Hükümet Binası ortadan kaldırılmıştır. Buna karşın doğru yapılan uygulama ise Hükümet Konağı'nın konumunun değiştirilmemesi ve günümüzde yine tarihi bir yapının kullanıma devam ettirilmesi olmuştur.

Antalya Kalesi

Antalya Kalesi, yüzyıllar boyunca kentin çekirdeği ve yönetim merkezi olmuştur. Kale, M.Ö.158 yılında Bergama Kralı II.Attalos tarafından bölgeye hakim yeni bir kent kurmak için inşa edilmiştir. Korunaklı doğal bir liman üzerine planlanan Antalya Kalesi, tarih boyunca Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı gibi büyük devletlerin kontrolüne geçmiş ve varlığını kesintisiz bir şekilde sürdürmüştür. Özellikle Roma ve Bizans Dönemlerinde daha da güçlenen kale ve kent yapısıyla Antalya, önemli bir liman kenti haline gelmiştir. Bu dönemin Antalya kenti, özellikleri itibariyle Bizans kent biçimlerinden kale-kent modeline iyi bir örnek oluşturmaktadır (Azıtepe ve Tolacı, 2020: 1186; Ö. Yağcı, 2009: 32). Uzun yıllar Antalya kentsel alanının bütününü meydana getiren kalede yönetsel faaliyetler kalenin kuzey bölümündeki iç kalede toplanmıştır. Bir nevi akropol özelliği gösteren kalenin bu bölümü etrafını saran sur duvarlarıyla diğer bölümler ayrı tutulmuştur. Antalya Kalesi, çeşitli dönemlerde onarım, genişleme ve yıkımlar geçirmiş ancak önemini kaybetmemiştir.

Osmanlı'nın son dönemine doğru yönetim yapılarının sur dışına çıkarılması ve Cumhuriyetle yerleşimin büyük oranda kale dışına taşınması, kalenin asırlar boyu gelen vasfını dönüşüme uğratmıştır. 1930'lu yıllarda kale surlarının büyük kısmının da yıkılması geleneksel kale görüntüsünü bozmuştur. Uzun yıllar içerisinde harap olan kale, 1973 yılında kentsel sit alanı olarak ilan edilmiştir. 1979 yılında ise "Kaleiçi Koruma İmar Planı" çıkarılarak kale içerisindeki yapıların restorasyonu ve işlevlendirilmesine dair kararlar alınmıştır. Bu gelişmelerle Antalya Kalesi, Kaleiçi ve Yat Limanı olarak adlandırılan bir turizm merkezine dönüştürülmüştür. Günümüzde tamamen turizm ve kültür odaklı bir alan ortam olan Antalya Kalesi, kentin en çok ziyaret edilen yerlerinden birisidir (Çimrin, 2018: 70). Artık idari vasıflarını kaybetmiş olsa da tarihi kentlerde kale tipi yapıların kent içerisindeki önemi korunmuştur. Geçmişin otoritesi ve güvenlik anlayışının izleri sunan kaleler, günümüz kentinin aslında buraya ait olduğunun birer yansımasıdır.

Fotoğraf 5.5 Antalya Kaleiçi (30.11.2024)

Antalya Büyükşehir Belediye Binası ve Eski Vali Konağı (Antalya Öğretmenevi Lokali)

Antalya’da belediyeçilik faaliyetleri Osmanlı Dönemi’nde başlamıştır. Bu devirde ilk olarak dönemin Hükümet Konağı’nda bulunan bir odada hizmet veren kurum, 1884’te yılında Kazım Özalp Caddesi (Kapalı Yol) üzerindeki kendi binasına taşınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Antalya’nın yönetim kurumları Kaleiçi etrafında toplanmış vaziyettedir. Özellikle bugünkü Karaalioğlu Parkı ve Işıklar Caddesi üzerinde kısa mesafede çapraz olarak yerleşmiş iki önemli yapı dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki Karaalioğlu Parkı içerisinde bulunan ve 1932 yılında Halkevi olarak inşa edilen yapıdır. Bina, merkezinde iki katlı ana bölüm ile her iki yanında tek katlı parçalardan oluşmaktadır. Antalya’nın en özel mimari örneklerinden birisidir. Uzun yıllar Halkevi ve CHP Antalya İl Başkanlığı binası olarak hizmet görmüştür. Bu süreçte özellikle kültürel alanda birçok faaliyet gerçekleştirilmiş ve Halkevi, Antalya kentinin önemli noktalarından birisi haline gelmiştir. Demokrat Parti döneminde diğer halkevleriyle birlikte Antalya Halkevi de 8 Ağustos 1951 tarih ve 5830 sayılı Yasa ile kapatılmış ve 26 Kasım 1951’de hazineye intikal ettirilerek faaliyetlerine son verilmiştir (Resmi Gazete, 1951). 1952 yılında uzun süre Kazım Özalp Caddesi üzerindeki Kışlahan Oteli ile Müsellim Camii karşısında Büyükşehir Belediyesi İş Merkezi’nin olduğu yerdeki yapıda hizmet veren Antalya

Belediyesi, Halkevi binasına taşınmış ve bu bina 2016'ya kadar belediye hizmet binası olarak kullanılmıştır. Sonradan yapılan düzenlemelerle yapı, Antalya Büyükşehir Belediyesi'ne ait kent müzesine dönüştürülmüştür.

Fotoğraf 5.6 Antalya Büyükşehir Belediyesi (09.10.2024)

Günümüzde Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2017 yılında açılan yeni binasında hizmet vermektedir. Bu yapı, Muratpaşa İlçesi Mevlana Kavşağı üzerinde Andızlı Mezarlığı'nın yanında yer alır. 42.000 m² büyüklüğündeki yapı, modern bir tarzda inşa edilmiştir (Fotoğraf 5.7) (Atılğan, 2010: 462).

Fotoğraf 5.7 Antalya Büyükşehir Belediyesi Yeni Binası (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2023)

Eski Belediye Başkanlığı binasının karşı çaprazında Antalya Öğretmenevi Lokali bulunmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan önce inşa edilen tarihi konak, aslen Antalyalı Rum tüccar Danilidis'e ait bir malikanedir. Mübadele gerçekleşikten sonra konak, hazine bünyesine geçirilmiştir. Daha sonra Vali Haşim İşcan tarafından Vali Konağı'na dönüştürülen yapı, 1974 yılına kadar bu şekilde hizmet vermiştir (Fotoğraf 5.8) (Çimrin, 2007: 425).

Fotoğraf 5.8 1940'lı Yıllarda Vali Konağı ve Işıklar Caddesi (Siyah Beyaz Antalya, 2024)

22 Eylül 1979 tarih ve 1935 Sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nca koruma altına alınan konak, Antalya'nın en kıymetli binaları arasında bulunmaktadır. Antalya İl Özel İdaresi tarafından restorasyonu yapılan tarihi bina, 1984'ten 1995 yılına kadar Antalya Öğretmenevi olarak kullanılmış daha sonra da Merkez Öğretmenevine bağlı Öğretmenler Lokali olarak hizmet vermeye başlamıştır (Fotoğraf 5.9) (Yılmaz Gürkan, 2013). Yapı, Vali Konağı vasfını kaybetse de kamu hizmetini devam ettiren kentin simgesel yapılarından birisidir. Bu iki tarihi bina, Antalya'daki yönetsel unsurların en köklü örneklerindendir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapıların etrafında kentin modern ve resmi yüzü oluşmuş ve uzun yıllar etkisini korumuştur. Ayrıca kentin güneydoğu yönündeki ilerlemesinin başlangıcını bu yapılar oluşturmaktadır.

Fotoğraf 5.9 Günümüzde Antalya Öğretmenevi Lokali (09.10.2024)

Antalya Adalet Sarayı

Adli hizmetler, sosyal düzeninin sağlanması ve vatandaşların kendilerini güvende hissetmesi için elzem kurumlardır. Antalya'da adliye hizmetleri 1993 yılına kadar Cumhuriyet Caddesi'ndeki eski İl Özel İdare Binası'nda yürütülmüştür. Sonrasında artan ihtiyaçlar dolayısıyla idari yargı dışındaki adliye birimleri, Antalyaspor Tesisleri'nin kuzeyindeki binaya taşınmıştır. Zamanla bu binanın da fiziki olarak hizmet vermede yetersiz kalması sebebiyle 2006 yılında yapımına başlanan ve 2009 tarihinde hizmete giren yeni adalet sarayına taşınmıştır (Antalya Adliyesi, 2024).

Antalya Adalet Sarayı bugün Meltem Mahallesi'nde Dumlupınar Bulvarı üzerinde ve Akdeniz Üniversitesi'nin karşısında bulunmaktadır. Günümüzdeki Antalya Adalet Sarayı, eski binanın yaklaşık dört katı büyüklüğündedir. Bina bodrum dahil 8 katlı olup, 73.000 m² kapalı alana sahiptir (Fotoğraf 5.10) (Antalya Adliyesi, 2024). Kurumun çevresindeki bazı yollar güvenlik gerekçesiyle tek yön olarak tasarlanmıştır. İlin en üst yargı birimi olan yapı, geleneksel kent çekirdeği dışına taşınmış kamu kurumlarından birisidir. Adalet Sarayı'nın burada bulunması çevrede çok sayıda avukatlık ve danışmanlık bürosunun açılmasına sebep olmuştur. Özellikle Meltem Mahallesinde bulunan birçok konut büroya dönüştürülmüştür. Ayrıca ciddi miktarda insan sirkülasyonuna sahip kurum çevresinde trafik sıkışıkları da yaşanmaktadır.

Fotoğraf 5.10 Antalya Adalet Sarayı (05.06.2023)

Antalya’da bu alanlar hariç idari fonksiyonları yerine getiren Kaymakamlıklar, İlçe Belediyeleri, Komutanlıklar, Emniyet Müdürlükleri, Karayolları Müdürlüğü, İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Vergi Dairesi ve Defterdarlık, DSİ ve Orduevi vb. kurumlar bulunmaktadır. Antalya’da bu kurumlardan tarihi yapılarda faaliyetlerini sürdürenler kent merkezi civarında yerleşmiştir. Nitekim Hükümet Konağı, Büyükşehir Belediyesi ve Orduevi gibi yerler, kent çekirdeğinin hemen yakınındadır. Daha yeni kurulan veya sonradan yeni yapılara taşınmış olanlar, büyük oranda Meltem Mahallesi ve Akdeniz Üniversitesi’nin etrafına konumlanmış durumdadır. Bunlar arasında Antalya Vergi Dairesi, Antalya Defterdarlığı, Antalya İl Jandarma Komutanlığı, Antalya Adalet Sarayı, Antalya İl Emniyet Müdürlüğü, Karayolları 13.Bölge Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Antalya Bölge Müdürlüğü ve İlbank Antalya Bölge Müdürlüğü ve Antalya Öğretmenevi gibi kurumlar bulunmaktadır. Bu bölge idari açıdan tamamıyla bir alt merkeze dönüşmüştür. Adı geçen kurumlar, mekânsal gelişime ve kent ilerleyişinin yönlendirilmesine önemli etki etmiştir. Çalışanlar sebebiyle çevresinde yeni konut alanlarının oluşmasını sağladığı gibi faaliyet gösteren ilgili meslek kollarını da etrafına toplayarak fonksiyon alanlarının belirginleşmesini sağlamıştır.

5.2. Ekonomik Fonksiyonlar

Kentsel dokunun önemli ve vazgeçilmez parçalarından birisi, ekonomik fonksiyon alanlarıdır. Kentler, ilk örneklerinden beri ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı ve çeşitlilik kazandığı yerleşimler olarak dikkat çekmektedir. Günümüzde bir kentin gelişmişliği, önemli ölçüde ekonomik faaliyetlerinin niteliği ve büyüklüğüyle doğrudan ilişkilidir. Gerçekleştirilen

ekonomik faaliyetlerin boyutu ve konumu, kentsel gelişimin hem hızını hem de yönünü belirleyen itici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra ekonomik faaliyetlerin kentsel alandaki dağılışı, kentin mekânsal organizasyonunu doğrudan etkilemektedir.

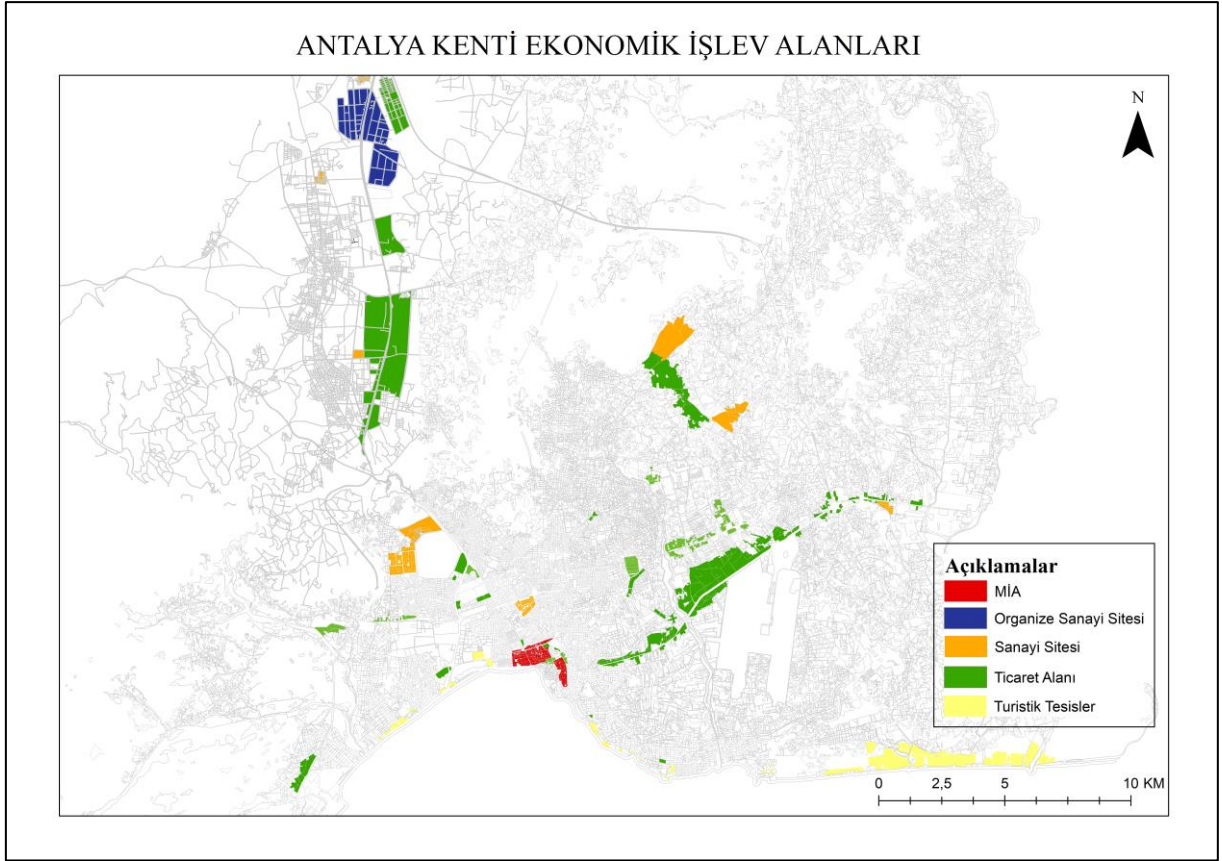
Antalya ekonomisi, 3T olarak adlandırılan tarım, ticaret ve turizm sektörlerinin ağırlıkta olduğu bir yapıdadır. Tarımsal açıdan uygun iklim şartları ve su kaynaklarının varlığı, pek çok ürünün yetiştirilmesine imkân tanımaktadır. Kentin doğal bir liman etrafına kurulması, ticaret vasfını genetik olarak kente yüklemiştir. Eski dönemlerde özellikle Anadolu'nun iç kesimleriyle Akdeniz arasındaki ticaretin önemli duraklarından birisi olmuştur. Uzun dönemler bu iki sektör dışında ekonomik bir faaliyet gelişimi meydana gelmiştir. Cumhuriyetle birlikte Antalya kentinin ekonomisi faaliyet türleri açısından farklılaşma göstermiştir. Antalya Limanı'nın ticaret hareketliliği giderek kaybolmuş ve bu durum kent ekonomisinin daralmasına neden olmuştur. 1950'li yıllara kadar tarım haricinde ekonomik girdi sağlayacak faaliyetler oldukça azalmıştır. Bu dönemden itibaren sanayi yatırımlarının ön plana çıkması, kent ekonomisine bir canlılık katmıştır. Ancak birkaç önemli endüstri kuruluşu haricinde sanayi alanında da ciddi bir büyüme yaşanmamıştır. Dolayısıyla Antalya, ülkemiz büyükşehirlerinin aksine sanayiye dayalı büyümenin sınırlı kaldığı bir yerleşim yeri olmuştur. 1960'lı yıllardan başlayıp sonraki yıllarda hız kazanan turizm faaliyetleri, kent ekonomisinin asıl itici gücü haline gelmiştir. Turizm sektörü, diğer hizmet alanlarıyla inşaat gibi faaliyetleri de desteklemiş ve ekonominin büyümesini sağlamıştır. Bu arada tarım sektörünün yoğunluğu da devam etmiş ve Antalya birçok üründe önde gelen üretim merkezlerinden birisi olmuştur. Günümüzde kentin ekonomik faaliyetleri arasında hizmetler sektörü başta gelmektedir. İl bazında Antalya'nın 2023 yılı GSYH büyüklüğü 937.764.873 TL'dir. Bunun 365 milyon TL'ye yakın kısmını hizmetler sektörü oluşturmaktadır. Sanayi sektörü 91.617.237 TL büyüklüğe sahiptir. Mesleki, idari ve destek hizmetleri 81.981.843 TL, kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmetler 74.246.634 TL, tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün büyüklüğü ise 74.112.745 TL'dir. Diğer sektörlerin katkısı daha düşük durumdadır (Tablo 5.1).

Tablo 5.1 2023 Yılı Antalya Sektörlere Bağlı GSYH Miktarları

Sektörler	
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	74.112.745
Sanayi	91.617.237
İmalat sanayi	68.619.547
İnşaat	55.603.917
Hizmetler	364.189.690
Bilgi ve iletişim	6.337.231
Finans ve sigorta faaliyetleri	16.523.848
Gayrimenkul faaliyetleri	44.843.411
Mesleki, idari ve destek hizmetleri	81.981.843
Kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmetler	74.246.634
Diğer hizmetler	22.029.453
Sektörler toplamı	831.486.009
Vergi-sübvansiyon	106.278.865
GSYH (TL)	937.764.873

Kaynak: (TÜİK, 2024a)

Antalya’da ekonomik faaliyet türleri birbirinden ayrı konumlarda yoğunlaşmış durumdadır. Bu durum farklı yönlerde gelişimi desteklediği gibi uzmanlaşmayı ve ihtiyaç noktalarının belirginleşmesini sağlamaktadır. Faaliyet lokasyonlarının belirlenmesinde fiziki faktörler ve beşeri tercihler etkili olmuştur. Genel olarak bakıldığında sanayinin kentin kuzeyine, ticaretin kentin merkeziyle doğu ve batısına, turizmin kentin güneyine, tarımın ise doğusuna konumlandığını ifade etmek mümkündür. Sanayi faaliyetlerinin kuzeyde yoğunlaşması bilinçli bir tercihin sonucudur. Kentsel alanın uzağında, arazinin bol ve ucuz olduğu, turizm faaliyetlerini etkilemeyecek ve kentsel gelişimi kuzeye yönlendirecek bir seçim yapılmıştır. Ticaret sektörü çevreyle ulaşım açısından kentin doğu ve batı akslarına yerleştirilmiştir. Turizm sektörü doğal bir sebebin sonucu olarak deniz kıyısına yani güney hattına konumlanmıştır. Tarımsal faaliyetler ise verimli alüvyal arazilerin ve su kaynağının bulunduğu doğu bölümü boyunca gerçekleştirilmektedir (Harita 5.1). Sektörlere bağlı fonksiyonel gelişim aşağıda başlıklar halinde ele alınmıştır.

Harita 5.1 Antalya Kenti Ekonomik Fonksiyon Alanları

5.2.1. Tarım Alanları

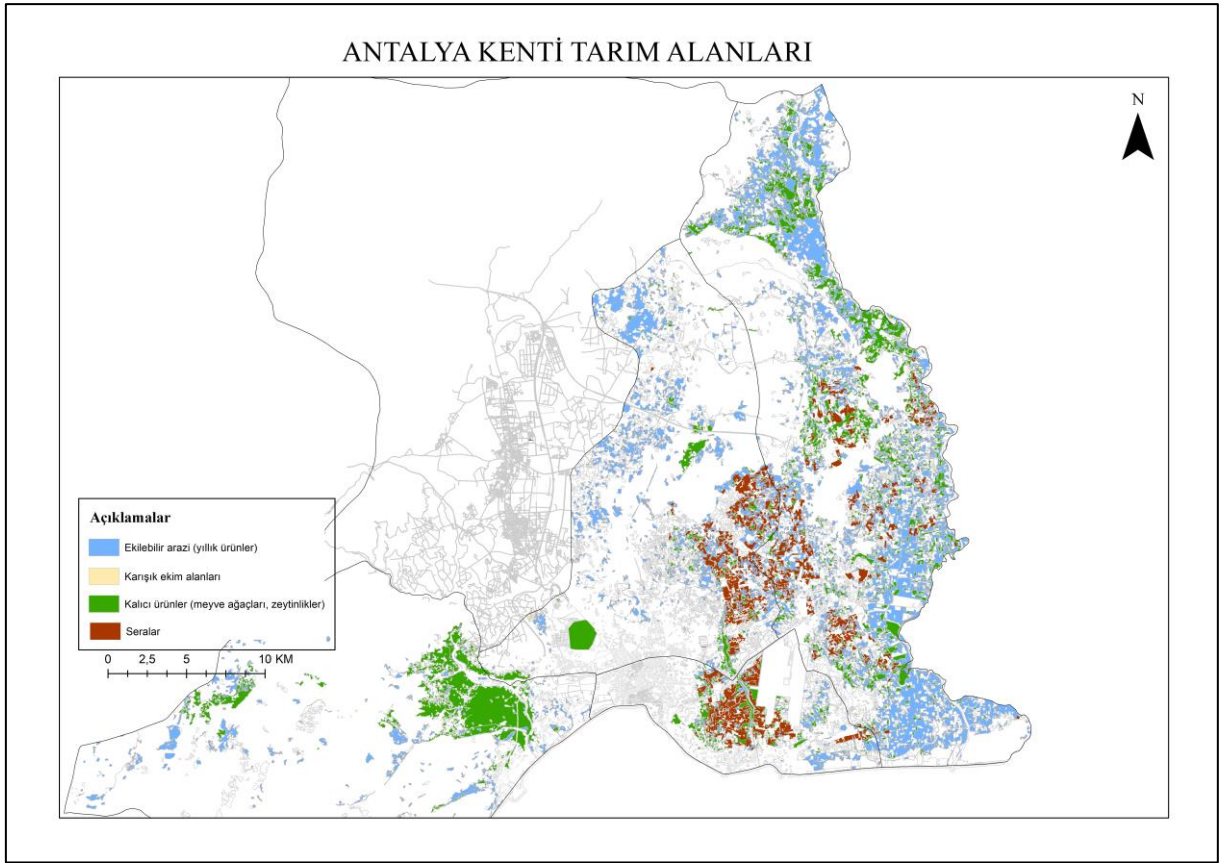
Antalya, verimli arazileri ve uygun iklim koşullarıyla topraklarının beşte birinde tarımsal üretim gerçekleştirilen ve Türkiye'nin en fazla örtü altı üretim alanına sahip ili konumundadır. Sonraki bölümde vurgulayacağımız şekilde Antalya dış ticaretinin en büyük kalemi yaş meyve ve sebze ihracatıdır. Antalya il genelinde belirli noktalar, çeşitli tarımsal ürünlerde yoğunlaşmış durumdadır. Özellikle Kumluca, Alanya, Finike ve Elmalı gibi ilçeler sebze ve meyvecilikte başı çekmektedir. Merkez ilçelerde toplam 390.160 dekar tarım arazisi bulunmaktadır. Bu arazinin 163.676 dekarı tahıl ve diğer bitkisel ürünler alanı, 120.487 dekarı meyve, içecek ve baharat bitkileri alanı, 84.915 dekarı sebze alanı, 14.831 dekarı nadas alanı ve 6251 dekarı süs bitkileri alanıdır (Tablo 5.2).

Tablo 5.2 2023 Yılı Antalya Kenti Tarımsal Ürünlere Göre Tarım Arazileri Miktarı

Ürünler	Aksu	Döşemealtı	Kepez	Konyaaltı	Muratpaşa	Toplam
Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Alanı	41529	30245	26852	21269	592	120487
Nadas Alanı	3500	850	1702	8579	200	14831
Sebze Alanı	65195	1443	7213	4443	6621	84915
Süs Bitkileri Alanı	1078	0	5039	4	130	6251
Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı	63525	72476	26639	854	182	163676
Toplam	174827	105014	67175	35149	7725	390160

Kaynak: (TÜİK, 2024a)

İlçeler arasında en geniş tarım arazisine Aksu ve Döşemealtı sahiptir. Özellikle verimli alüvyon alanlarıyla Aksu, tarımsal üretimin merkezi konumundadır. Oldukça geniş alanda hem açık hem de örtü altı tarım yapılmaktadır. Toplam 174.827 dekar tarım alanı bulunan Aksu'nun tarım arazisinin 63.525 dekarı tahıllar, 65.195 dekarı sebzelik, 41.529 dekarı meyve içecek ve baharat bitkileri, 3500 dekarı nadas alanı ve 1078 dekarı süs bitkileri alanıdır. Döşemealtı ilçesinin 105.014, Kepez'in 67.175, Konyaaltı'nın 35.149 ve Muratpaşa'nın 7725 dekar tarım alanı bulunmaktadır. En geniş meyve ve sebzelik alan Aksu ilçesinde, tahıl arazisi Döşemealtı'nda, süs bitkileri alanı ise Kepez'de bulunmaktadır. Nadasa bırakılan en geniş arazi ise Konyaaltı ilçesindedir (Tablo 5.2) (Harita 5.2).

Harita 5.2 Antalya Kenti Tarım Alanları Haritası

Antalya tarımının önemli bölümü sebzeçiliklidir. Açık ve örtü altı tekniklerle büyük miktarda üretim yapılmaktadır. Sebzeçiliğin en gelişmiş olduğu ilçe, verimli tarım arazileriyle Aksu'dur. Sonra Kepez ve diğer ilçeler gelmektedir. Döşemealtı tahıl üretiminde daha ileri olmakla birlikte sebzeçilikte üretimi düşüktür. Muratpaşa'da sınırlı kalmış tarım arazisine rağmen sebze üretimi yapılmaktadır. Antalya'da uygun iklim şartları sayesinde ülkemizdeki sebze çeşitlerinin pek çoğunluğunun üretimi gerçekleştirilebilmektedir. En fazla üretimi yapılan ürün 572.530 ton ile domatestir. Bunun 487.614 tonu Aksu'da üretilmektedir. Daha sonra dolmalık, sivri, çarliston ve salçalık biber üretimi önemli miktardadır. Bunlar haricinde kabak, karpuz, kavun, patlıcan, hıyar ve marul türlerinin üretimi yüksektir (Tablo 5.3).

Tablo 5.3 Antalya Kenti İlçelere Göre Sebze Üretim Verileri

Ürün	Aksu	Döşemealtı	Kepez	Konyaaltı	Muratpaşa	Toplam
Fasulye (Taze)	616	113	73	245		1047
Bakla (Taze)	955	18	3	11		987
Kuşkonmaz	724					724
Lahana (Beyaz)	8691	83	126	39	263	9202
Lahana (Kırmızı)		42	150		195	387
Karnabahar	1185	59	20	80		1344
Brokoli	688	18	12			718
Marul (Kıvırcık)	12606		3984	41	7902	24533
Marul (Göbekli)	6450	159	756	41	5331	12737
Ispanak	365	120	38	20		543
Maydanoz	1173	5	1473	5	959	3615
Roka	110		184	6	726	1026
Tere	138		80	7	1105	1330
Karpuz	50431	707	317	137	365	51957
Kavun	33734	50	216		1750	35750
Biber (Salçalık, Kapya)	20864	41	1958	76		22939
Biber (Dolmalık)	67398	44	1242	288	245	69217
Biber (Sivri)	55386	47	5544	530	40	61547
Biber (Çarliston)	23235	29				23264
Hıyar (Sofralık)	20456	340	8368	570	580	30314
Patlıcan	13828	170	2795	17325	2750	36868
Domates (Sofralık)	487614	524	57966	22351	4075	572530
Bamya	1234	128	3			1365
Kabak (Sakız)	49460	75	12308	151	300	62294
Pırasa	914	60	27	33	225	1259

Kaynak: (TÜİK, 2024a)

Antalya tarımında tahıl ve yem ürünleri üretimi sebzeçilikten geri plandadır. En fazla üretimi yapılan ürünler 66.932 ton ile slajlık mısır, 34.230 ton ile yonca ve 29.045 ton ile buğdaydır. Bunlar haricinde sorgum, arpa, pamuk ve fiğ üretimi önemlidir. Fasulye, nohut ve bezelye gibi bakliyat ürünlerinin üretimi çok azdır. Tahıl üretiminin büyük kısmı Döşemealtı ve Aksu ilçelerinde yapılır. Kepez hariç diğer iki ilçede üretim çok sınırlı düzeydedir (Tablo 5.4).

Tablo 5.4 Antalya Kenti İlçelere Göre Tahıl Üretim Verileri

Tahıllar	Aksu	Döşemealtı	Kepez	Konyaaltı	Muratpaşa	Toplam
Buğday (Durum Buğdayı Hariç)	15104	9587	4243	98	13	29045
Mısır	7469		130		59	7658
Arpa (Diğer)	461	6125	1380	42		8008
Yulaf	202	1519	637		5	2363
Fasulye (Kuru)				28		28
Yerfıstığı	106	41				147
Pamuk Çekirdeği	4387					4387
Susam Tohumu	371	3		3		377
Patates		241	5			246
Pamuk (Kütlü)	7311					7311
Pamuk (Lifli)	2705					2705
Fiğ	3085	6000	365			9450
Yonca (Yeşilot)	18608	13260	2256	43	63	34230
Yulaf		5400				5400
Sorgum (Yeşilot)	5208	7800				13008
Mısır (Slaç)	26630	40000	180	122		66932
İtalyan Çimi (Yemlik)		300	360			660

Kaynak: (TÜİK, 2024a)

Antalya’da meyve üretiminin büyük kısmını turunçgiller oluşturur. Diğer ürünlerin aksine meyvecilikte önde gelen ilçeler Konyaaltı ve Döşemealtı’dır. Aksu ve Kepez’de de üretim gerçekleşmekteyken Muratpaşa’da meyvecilik yok denecek kadar azdır. Miktar olarak en fazla üretimi yapılan ürün 82.963 ton ile portakaldır. En yüksek üretim miktarına sahip ilçe ise Konyaaltı’dır. Özellikle Boğa Çayı etrafındaki portakal bahçeleri önemli bir üretim yeridir. Diğer önemli meyvecilik ürünü 57.744 ton üretim ile nardır. Bunun büyük kısmı ise Döşemealtı’nda üretilir. Diğer meyvelerden limon, çilek ve muz benzeri ürünler yıllık 10.000 tonun üzerinde üretilmektedir. Bunlar dışında özellikle yağlık zeytin üretimi gerçekleştirilmektedir (Tablo 5.5).

Tablo 5.5 Antalya Kenti İlçelere Göre Meyve Üretim Verileri

Meyveler	Aksu	Döşemealtı	Kepez	Konyaaltı	Muratpaşa	Toplam
Sofralık Üzüm	164	497	25	30		714
Avokado	664	15	43	1	49	772
Muz, Plantain ve Benzerleri	8330	140	4711	85		13266
İncir (Yaş)	19	262	57	316		654
Greyfurt	1678	8		148	46	1880
Limon	9830	1107	2200	201	271	13609
Portakal	34676	1203	959	45901	225	82963
Mandalina	1080	183	91	8078	39	9471
Elma		189		743		932
Armut		159		121		280
Ayva		131		54		185
Kayısı	56	107	63	89	14	329
Kiraz		3		241		244
Şeftali	330	219	9	80	3	641
Nektarin	232	40	81	41		394
Erik	452	239	54	303	14	1062
Yenidünya		118	45	9	1	173
Çilek	10780	204	1550	192	1040	13766
Maviyemiş	166	3				169
Dut		168				168
Badem	235	698	1827	10		2770
Ceviz	114	358	15	378		865
Nar	8749	31658	10397	6935	5	57744
Sofralık Zeytinler	630	651	971	212	19	2483
Yağlık Zeytinler	2929	9465	2629	58		15081

Kaynak: (TÜİK, 2024a)

5.2.2. Sanayi Alanları

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk çeyreğinde Antalya'da sanayi faaliyetleri oldukça sınırlıdır. Bazı küçük atölyelerde geleneksel yöntemlerle üretim yapılmaktadır. Ayrıca 1919 yılında kurulmuş bir makarna fabrikası, 1923'te kurulmuş bir un fabrikası ve 1928 yılında faaliyete geçen bir gazoz fabrikası bulunmaktadır. Bunlar haricinde kentin elektrik ihtiyacını karşılamak için 1928 yılında kurulan Antalya Elektrik Fabrikası faaliyet göstermektedir. 1950'li yılların sonuna doğru başlayan sanayi faaliyetleri ise kentin gelişiminde önemli etkiler bırakmıştır. Dönemin kentsel alanında kuzeye konumlanan sanayi tesisleri kent yönünü bu tarafa çevirmiş ve çevresinde hızlı bir kentleşmeye sebep olmuştur. Ancak aradan geçen yıllar içerisinde sanayi sektörü Antalya için temel faaliyet olmaktan uzaklaşmış ikincil bir sektör haline gelmiştir. Kent ekonomisi turizm ekseninde bir ilerlemeye girmiş ve yatırımlar büyük oranda buraya kaymıştır. Kent ekonomisinde ana sektörünün turizm olması amaçlandığı için, çevreyi kirletici etki yapacağı düşünülen ağır sanayi yatırımları sınırlanmıştır. Organize Sanayi Bölgesi gibi alanlarda da görece küçük ve orta boyutta ayrıca temiz olduğu düşünülen sanayi yatırımlarına izin verilmektedir. Bu durum sanayi tesisleri gelişiminin uzun yıllar sınırlı kalmasına neden

olmuştur (Türker ve Oğuz, 2005: 30). Buna karşın son dönemde artan yatırımlarla Antalya sanayisi büyüme göstermektedir. İl genelinde sanayi faaliyetleri merkez ilçelerde yoğunlaşmış olsa da Alanya ve Manavgat gibi büyük ilçelerde de önemli tesisler bulunmaktadır. Antalya merkezinde 2020 yılında kayıtlı 1306 sanayi tesisi mevcuttur. Bunlardan 479 tanesi Kepez, 371 tanesi Döşemealtı, 276 tanesi Muratpaşa, 107'si Konyaaltı ve 73'ü Aksu ilçelerindedir. Sanayi faaliyetlerinin en yoğun olduğu iki ilçe Döşemealtı ve Kepez'dir. Merkezde bulunan sanayi tesislerinin il geneline oranı %59,94'tür. Bu tesislerde toplam 32.750 kişi istihdam edilmektedir. En fazla istihdam 16.350 kişiyle Döşemealtı ilçesindedir. Merkez ilçelerdeki sanayi istihdamının il geneline oranı ise %76,27'dir (Tablo 5.6).

Tablo 5.6 2020 Yılı İlçelere Göre Sanayi Tesisi ve İstihdam Sayıları

İlçeler (2020)	Sanayi tesisi sayısı	İldeki payı (%)	İstihdam	İldeki payı (%)
Aksu	73	3,35	1.461	3,40
Döşemealtı	371	17,03	16.350	38,08
Kepez	479	21,98	6.154	14,33
Konyaaltı	107	4,91	5.598	13,04
Muratpaşa	276	12,67	3.187	7,42
Toplam	1306	59,94	32750	76,27

Kaynak: (ATSO, 2024)

Antalya merkez ilçelerinde 1 organize sanayi bölgesi, 1 serbest bölge ve 9 tane sanayi sitesi bulunmaktadır. 1976 yılında kurulan Antalya Organize Sanayi Bölgesi, Döşemealtı ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Toplam 692 hektarlık alandan oluşan AOSB'de 5065 m² alana sahip 328 tane çeşitli büyüklükte sanayi parseli bulunmaktadır. Antalya OSB, karma bir OSB olup Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nca belirlenen çeşitli konularda üretime izin verilmektedir. Şu an bünyesinde toplam 305 sanayi kuruluşu üretim yapmaktadır. Bu kuruluşlardan 17'si ahşap, 39'u gıda, 10'u kâğıt, 59'u makine, 41'i plastik, 42'si tarım, 17'si tekstil ve 36'si yapı alanlarında çalışmaktadır (Tablo 5.7). Konum itibarıyla Burdur Yolu üzerinde olan Antalya OSB, kent içi trafiğe neden olmadan hem iç bölgelere hızlı sevkiyata hem de limana kolayca ulaşım, imkân tanımaktadır. Kentin sanayisi için önemli bir gelişim sağlayan Antalya OSB, endüstrinin kuzey yönündeki yerleşimini perçinlemiştir. Ayrıca Döşemealtı ilçesinin oluşması ve büyümesi için de çok ciddi etki yapmıştır. OSB çevresinde gelişen konut ve yerleşim alanları, Antalya'nın banliyö bölgesinin oluşmasını sağlamıştır. Elbette ki başlangıçta kentsel alandan oldukça uzak konumlanan OSB, kentsel alanın hızla büyümesiyle artık yerleşim sınırına dayanmaktadır.

Tablo 5.7 2024 Yılı Antalya OSB Sektörlere Göre Firma Sayıları

Sektörler	Firma Sayısı
Ahşap	17
Gıda	39
Kağıt	10
Makine	59
Plastik	41
Tarım	42
Tekstil	17
Yapı	36

Kaynak: (AntalyaOSB, 2024)

Organize sanayi bölgesi haricinde kentin küçük çaplı sanayi faaliyetlerinin gerçekleştirildiği sanayi siteleri yer almaktadır. Antalya kentinde toplam 9 tane sanayi sitesi bulunmaktadır. Bunlardan 4 tanesi Kepez, 3 tanesi Döşemealtı, 1 tanesi Muratpaşa ve 1 tanesi Aksu ilçesindedir. Kentin en köklü sanayi sitesi Eski Sanayi olarak da anılan Antalya Sanayi Sitesi'dir. 1974 yılında kurulan site, geçmişte kentin çeperinde olmasına rağmen şu an kentin ortasında kalmaktadır. Sitede büyük oranda oto tamirci firmaları ve mobilyacılar yer almaktadır. Akdeniz ve Yeşil Antalya Sanayi Siteleri oto tamircileri, geri dönüşüm tesisleri ve çeşitli atölyelerin hizmet verdiği alanlardır. Vakıf Çiftliği'nin hemen kuzeybatısında yer alan siteler, kentsel yerleşimin içerisinde kalmıştır. Yine Kepez ilçesinde bulunan Varsak Sanayi Sitesi karma nitelikli bir iş alanıdır. Sitede makine, elektrik-elektronik, oto tamir, mobilya ve deri gruplarında üretim ve çalışma yapan şirketler bulunmaktadır. Antalya Esnaflar Sanayi Sitesi, Kepez ilçesi Gaziler Mahallesi'nde bulunan küçük ölçekli tarım, kimya ve mobilya işletmelerinin olduğu bir sitedir. Döşemealtı'nda bulunan Yeniköy ve Adem Yörük Sanayi Siteleri küçük ölçeklidir. Büyük oranda oto tamir tesisleri bulunur. Kırkgöz Sanayi Sitesi AOSB'nin hemen kuzeyine yerleşmiş ve ilişkili şirketlerin yoğunlukta olduğu bir sitedir (Tablo 5.8).

Tablo 5.8 2020 Yılı Antalya Kenti Sanayi Siteleri

Sanayi Sitesi	İlçe	Kuruluş Yılı	Faaliyete Başlama Yılı	Alan	Toplam İşyeri Sayısı	Faaliyetteki İşyeri Sayısı	Toplam İstihdam
Antalya (Eski Sanayi)	Muratpaşa	1974	1974	10	1000	1000	4000
Akdeniz	Kepez	1975	1994	130	2441	2441	13000
Çalkaya	Aksu	1977	2000	4,8	126	126	630
Yeşil Antalya Sanatkârlar	Kepez	1990	1990	12,7	321	321	1500
Yeniköy	Döşemealtı	1999	1999	5	200	200	250
Adem Yörük	Döşemealtı	2007	2007	5,1	100	100	200
Varsak	Kepez	2013	2013	8,3	93	85	250
Antalya Esnaflar	Kepez	2013	2013	55	378	274	1300
Kırkgöz	Döşemealtı	2013	2013	50	380	300	1000

Kaynak: (ATSO, 2024)

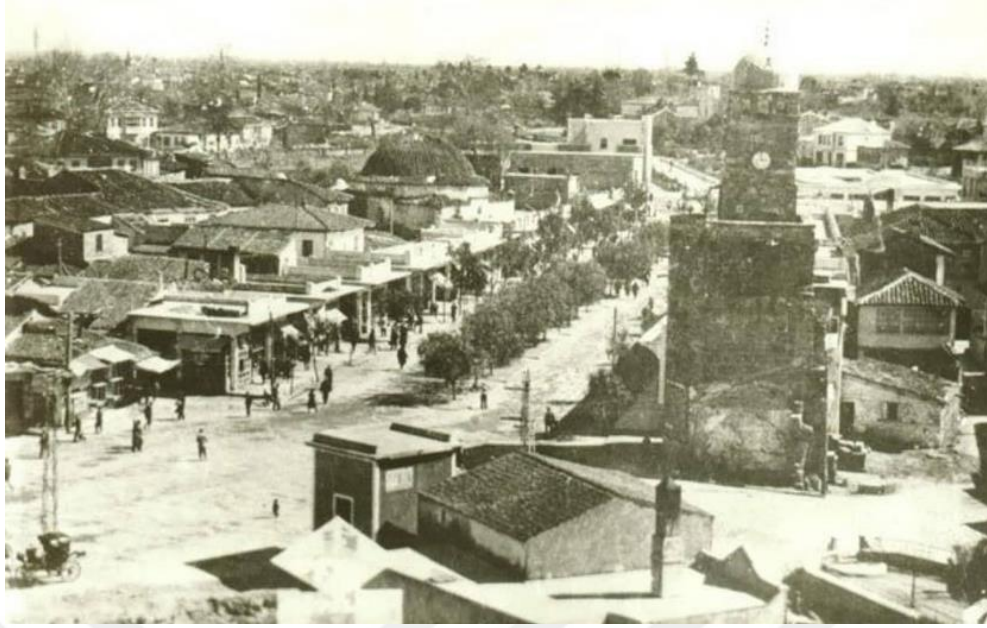
Antalya’da sanayi siteleri, kent sağlığı açısından sorunlar teşkil etmektedir. Kuruluş aşamasında kentsel alanın dışına konumlanan sitelerin büyük çoğunluğu günümüzde kent içerisinde kalmıştır. Planlama esnasında öngörülerin yetersiz olduğu ve kentsel büyümenin doğru tahmin edilemediği anlaşılmaktadır. Bu durum gürültü, hava ve çevre kirliliğiyle trafik sıkıntılarını beraberinde getirmektedir. Özellikle Eski Sanayi Sitesi, D-400 Karayolu güneyinde ve oldukça yoğun bir konut alanının içerisinde yer almaktadır. Buradaki faaliyetlerin kentsel alan dışına taşınması ve lokasyonun yeşil alan benzeri projelerle değerlendirilmesi kent sağlığı açısından faydalı olacaktır. Benzer sorunlar diğer sanayi siteleri için de geçerlidir.

5.2.3. Ticaret Alanları

II. Attalos tarafından Akdeniz ticaretine egemen olmak maksadıyla kurulan Antalya, sahip olduğu liman sayesinde devirler boyunca deniz ticaretinin önemli duraklarından biri haline gelmiştir. Geçmiş dönemlerde Anadolu’dan gelen malların diğer Akdeniz memleketlerine, ithalat ürünlerinin ise iç kesimlere ulaşmasını sağlamıştır. Antalya Limanı üzerinden gerçekleşen ticaretin unsurları; köle alım satımı, hububat, susam, pamuk, ipek, tuz ve Antalya ormanlarından elde edilen ağaç ve katrandır (Pınar, 1998). Antalya’yı iç bölgelere bağlayan Antalya-Burdur, Antalya-Isparta ve Antalya-Konya Yollarıyla doğu-batı yönünde ilerleyen Kemer-Antalya-Alanya Yolu, kentin karayolu ticaret güzergahını oluşturmuştur. Bu yollar boyunca kurulu olan Kırkgöz Kervansarayı, Evdir Han ve Alara Han gibi çeşitli duraklar tüccarların ihtiyaçlarını karşılamasına olanak sağlamıştır. Ayrıca Çin ile Avrupa arasındaki bağlantıyı sağlayan İpek Yolu’nun güney hattı üzerinde bulunan Tebriz-Antalya Güzergâhı, uluslararası ticaretin önde gelen rotalarından birisi olmuştur (Malhut ve Kısa, 2020: 604).

Ancak Osmanlı'nın son döneminde yaşanan bazı gelişmeler Antalya'nın ticaret ağındaki yerini kaybetmeye başlamasına sebep olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşunun ardından da liman aracılığıyla gerçekleştirdiği ticaret büyük oranda son bulmuştur. Ancak 1960'lı yıllara kadar iskelede bulunan toptancıların getirdikleri şeker, kahve, pirinç, yağ, sabun ve tuz gibi maddelerin satışını yaptıkları bilinmektedir. Sonraki dönemde kentin batısında kurulan ticaret limanı yeniden uluslararası faaliyetlerin canlanmasını sağlamıştır.

Antalya kent içi ticaret noktaları, tarihsel ticaret alanı, yeni gelişen ticaret aksları ve muhtelif ticaret mekanları şeklinde sınıflandırılabilir. Kentin tarihsel ticaret alanı, Kalekapısı ve Saat Kulesi olarak bilinen konum ve çevresini kapsamaktadır. Antalya Kalesi'nin kuzey çıkışına adını veren mevki, kentin odak noktalarından birisidir. Geleneksel olarak kale kentlerin kapıları, bir tüccarın veya yolcunun ilk karşılaştığı yer olmuştur. Bu alanlar gümrük kapısı veya pasaport kontrol noktası gibi özellikler taşımıştır. Tüccarlar çoğu zaman trafik akışı nerede yavaşlıyorsa orada yükünü boşaltma eğilimine girer. Bu nedenle kent kapıları, depoların kurulduğu, han ve meyhanelerin bulunduğu, yakınındaki sokaklarda zanaatçı ve tüccarların dükkân açtıkları yerlerdir. Dolayısıyla kent kapıları hiçbir özel düzenlemeye ihtiyaç duymadan kentin ekonomik bölgesi haline gelmektedir. Birden fazla kent kapısı bazen çok merkezli ekonomik bölgelerin oluşmasını da sağlamıştır. Bu organik bölgeler sayesinde kent içinde ekonomik bir trafik meydana gelmemektedir (Mumford, 2019). Osmanlı Dönemi'nde belirtilen ticaret vasıflarını doğal olarak kazanan Kalekapısı Mevkisi de ağırlıklı olarak kentlinin gereksinimlerini karşılayan, küçük üreticilerin çalıştığı dükkanlar ve geleneksel çarşının bulunduğu bir ticaret alanıdır. İki Kapılı Han ve Tek Kapılı Han gibi önemli hanlar Kalekapısı'nın hemen kuzeyine yerleşmiştir. 20. yüzyılın başlarında kentin ilk otelleri de burada açılmıştır (Dayar, 2021: 130). Cumhuriyetin kuruluşunun ardından önemi devam eden Kalekapısı, uzun yıllar ticaretin kalbi olmayı sürdürmüştür. Cumhuriyetin başında burada bulunan ahşap dükkanlar ve Loncaaltı olarak bilinen üstü kapalı çarşı, ticaretin kalbi durumundadır. Ayrıca Tahta Pazarı, Demirciler Çarşısı, Pabuççular Arastası, Kasaplar Hali gibi çeşitli meslek gruplarının yoğunlaştığı alanlar sıkça ziyaret edilmektedir. Daha sonra cadde üzerine inşa edilen Yeni Çarşı ile modern bir ticaret alanı meydana getirilmiştir (Çimrin, 2007: 315). 1990'lı yıllardan sonra Kalekapısı çevresi daha çok turistlere hitap eden bir nitelik kazanmıştır.

Fotoğraf 5.11 1950'li Yıllarda Antalya Kalekapısı (Eraşkın, 2024)

Kalekapısı Mevkisinden kuzeye doğru Şarampol Caddesi'ne ilerleyen güzergâh, Kazım Özalp Caddesi veya Kapalıyol olarak bilinmektedir. Burada çok çeşitli ihtiyaç ürünlerinin satıldığı dükkanlar yerleşmiştir. Kalekapısı ve Kapalıyol gibi caddeler araç trafiğine kapalıdır. Yolun devamı Şarampol Caddesi olarak adlandırılır. Burası tarihsel ticaret alanının dışında gelişen ilk ticaret bölümü olarak ortaya çıkmıştır. Cadde boyunca sıralı dükkanlar nispeten düşük gelir grubuna hitap eden bir nitelik taşımaktadır.

Fotoğraf 5.12 1960'lı Yıllarda Kapalıyol (İletişim Başkanlığı, 2020)

Antalya’da geniş manada tarihsel ticaret alanı, Kışla, Elmalı, Tahıl pazarı, Kızılsaray ve Balbey Mahallelerinin belirli bölümlerini kapsar. Bunlarla birlikte doğudaki Sinan Mahallesi, kentin Merkezi İş Alanı içerisinde kalır. Yine Doğu Garajı ve etrafı önemli ticaret hareketliliğine sahiptir. Geleneksel olarak Merkezi İş Alanı, kentsel çekirdek etrafında gelişmiştir. Bu durum kentlerin büyük çoğunluğunda benzer şekildedir. Antalya’da Merkezi İş Alanı, Kaleiçi çevresini yay biçiminde sarar ve yaklaşık 290 hektarlık bir alanı kapsar. Bu alanda yönetim unsurları, iş hanları, çarşılar, banka şubeleri, meslek büroları, matbaalar, kuyumcular, hediyelik eşyacılar, tekstil mağazaları vb. mekanlar bulunur. MİA, kentsel hareketliliğin en yoğun olduğu bölümlerden birisidir. Antalya’da MİA, büyük oranda turistik işlevler kazanmıştır. Geçmişte yerel halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak için geldiği bölge, artık turist kalabalığının hâkim olduğu bir alana dönüşmüştür.

Kentin büyümeye başlaması ve büyükşehir olarak yetki alanının genişlemesiyle birlikte yeni ticaret aksları ortaya çıkmıştır. Gerek planlı gerekse doğal süreçte ortaya çıkan ticaret alanları, Antalya’da yol boyu gelişim göstermektedir. Özellikle kentin doğu ve batısında D-400 karayolu etrafında gelişen ticaret aksları bulunmaktadır. İki yönde de AVM’ler, oto galerileri, mobilyacılar, uluslararası mağazalar vb. mekanlar oluşmuştur. Doğu yönündeki ticaret alanları D-400’e bağlanan Aspendos Bulvarı üzerinde de yoğunluk gösterir. Burada özellikle mobilya mağazaları toplanmıştır. D-400 üzerinde havalimanına yaklaştıkça ticaret alanlarının sayısı artar ve Aksu yönünde devam eder. Batı yönündeki gelişim, Sarısu çevresinde yoğunlaşmıştır. Bu alanda otomobil galerileri ve toptan marketler bulunmaktadır. Kuzey yönündeki ticaret merkezleri ise Burdur Yolu etrafına toplanmıştır. D-400 Karayolu kadar olmasa da bu aks üzerinde de ticaret alanları oluşmaktadır. Bu akslar haricinde kent içinde ticaret alanlarının toplandığı bölümler ortaya çıkmıştır. Kepez’de belediye başkanlığının bulunduğu Teomanpaşa Mahallesi ve çevresiyle Dokuma Semtinin etrafı ticaret noktaları ve banka şubelerinin yoğunlaştığı kesimdir. Konyaaltı ilçesinde Atatürk Bulvarı boyunca sıralı birçok mağaza ve dükkân faaliyet gösterir. İlçede Sarısu hariç toplu ticaret alanlarının yoğunlaştığı kesim bulunmaz.

Fotoğraf 5.13 Aspendos Bulvarı Üzerindeki Mobilya Mağazaları (01.12.2024)

Kentin birçok bölümü kentlinin ihtiyaçlarını yakın mesafeden karşılamasını sağlayacak olanaklara sahiptir. Market ve çeşitli mağazalar günlük ihtiyaçları karşılamada yeterli olmaktadır. Her ilçede haftalık semt pazarları kurulmaktadır. Pazar alışverişlerinin Antalya halkı için önemli bir yeri vardır. Haftalık sayılara göre Muratpaşa’da 34, Kepez’de 17, Aksu’da 12, Döşemealtı’nda 11 ve Konyaaltı’nda 8 semt pazarı kurulmaktadır (Hal Kayıt Sistemi, 2024). Bu pazarlara gerek merkezden gerekse yakın köy ve ilçelerden yerel üreticiler ve pazarcılar gelerek ürünlerini satmaktadır. Mobilya, beyaz eşya, elektronik, giyim vb. gibi daha seyrek alışverişi yapılan ürünlerin temini, çoğunlukla büyük alışveriş merkezleri veya bu ürünleri satan mağazaların toplandığı ticaret alanlarından sağlanmaktadır. Günümüz dünyasında olduğu gibi Antalya’da da AVM’ler perakende alışverişin odak mekanları haline gelmiştir. Aynı alanda birçok farklı marka seçeneğinin bulunması, kapalı ve serin ortamlara sahip olması, yeme-içme alanlarının varlığı ve sinema gibi kültürel aktivitelerin mevcudiyeti, AVM’lerin çokça tercih edilen mekanlar olmasını sağlamaktadır. Antalya’nın çeşitli bölümlerinde farklı sosyoekonomik sınıflara hitap eden AVM’ler vardır. Akdeniz Bölgesi’nin en büyük alışveriş merkezi de Antalya’da yer almaktadır. Mall of Antalya, Terracity, Markantalya, 5M Migros, Özdilek, Erasta ve Agora AVM Antalya’da bulunan başlıca alışveriş merkezleridir. Büyük alışveriş merkezleri, oluşturdukları trafik nedeniyle genellikle kent

içerisinde yer alması tercih edilmeyen ve çoğunlukla kentin dışında ve ana caddeler üzerinde yerleşmesi istenen mekanlardır. Antalya’da bu şekilde konumlanan AVM’ler bulunduğu gibi kentin tam merkezinde kalan ve kent trafiğine büyük zarar veren AVM’ler de bulunmaktadır.

Antalya’da toptan meyve ve sebze alım satımının gerçekleştirilebilmesi için Antalya Büyükşehir Belediyesi Toptancı Hali mevcuttur. Toptancı Hali, 1996 yılında Kepez ilçesi Güneş Mahallesi içerisinde toplam 480 dekarlık bir arazi üzerine kurulmuştur. İçerisinde toplam 703 adet işyeri ve hizmet binası bulunmaktadır. İşyerlerinden 319 tanesi tüccarlara, 144 tanesi komisyonculara, 98 tanesi de zirai ilaç bayilerine tahsis edilmiştir. Hal bünyesinde ayrıca bankacılık, restoran vb. hizmet binaları ve sosyal alanlar bulunmaktadır (S. Yılmaz, 2008: 57).

Antalya’nın dış ticareti büyük oranda Antalya Limanı ve karayolları vasıtasıyla gerçekleştirilir. Konyaaltı sahilinin batı ucunda bulunan Antalya Limanı, 203.920 m² liman sahasına ve 30.918 m² depolama alanına sahiptir. Limana her türlü kargo ve kuru yük gemileri, konteyner gemileri, tekerlekli araç taşıyan gemiler ile yolcu gemileri yanaşmaktadır. Limanın yıllık 350.000 konteyner, 4.000.000 ton kuru yük elleçleme kapasitesi bulunmaktadır (Türklim, 2024). Antalya ihracatının sektörel bazlı durumuna bakıldığında en fazla ihraç edilen ürünlerin yaş meyve ve sebzeler olduğu görülmektedir. 2022 yılında 586 milyon dolarlık yaş meyve ve sebze ihracatı gerçekleştirilirken, 2023 yılında 739 milyon dolar ihracat yaşanmıştır. Antalya’da tarımsal üretimin miktarının arttığı veya uluslararası pazarlara satış açısından geliştiği görülebilmektedir. İkinci sırada gelen sektör madencilik ürünleridir. 2022 yılında 386 milyon dolar, 2023’te ise 344 milyon dolar ihracat gerçekleştirilmiştir. Özellikle kum, kireçtaşı ve mermer ihracatı önemli boyuttadır. Ardından gelen sektörler mobilya, kağıt, orman ürünleri ve kimyevi maddeler ile mamulleridir. İl genelindeki zengin orman varlığından elde edilen ürünlerin ihracatta önemli pay aldığı görülmektedir. Sonraki önemli sektör ise kimyevi maddeler ve mamulleridir. Antalya’nın ihracatında sanayi ürünleri geri planda kalmaktadır. Sanayi sektörüne ağırlık verilmesi tarım ve turizm gibi gerek coğrafi gerekse siyasi koşullardan fazlaca etkilenen faaliyetlere alternatif oluşturacaktır. Toplam ihracat 2022 yılı itibariyle 2.019.462 dolar olurken 2023 yılında bir miktar artarak 2.199.119 dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (Tablo 5.9).

Tablo 5.9 Antalya Sektör Bazlı İhracat Verileri

Sektörler	2022 Yılı Sektörel Bazlı İhracat Rakamları (1000 \$)	2023 Yılı Sektörel Bazlı İhracat Rakamları (1000 \$)
Yaş Meyve ve Sebze	586.358,15	739.642,18
Madencilik Ürünleri	386.208,12	344.237,05
Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	289.436,17	319.462,97
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	235.845,93	225.629,33
İklimlendirme Sanayii	75.165,47	71.852,14
Demir ve Demir Dışı Metaller	60.610,46	62.696,40
Süs Bitkileri ve Mamulleri	59.321,36	56.776,70
Makine ve Aksamları	44.298,78	53.285,72
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	44.286,40	58.785,98
Elektrik ve Elektronik	37.008,08	49.970,45
Hazır giyim ve Konfeksiyon	33.575,10	25.153,08
Çelik	28.350,96	24.037,85
Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	26.984,89	20.984,96
Meyve Sebze Mamulleri	25.948,34	25.471,40
Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	25.726,96	22.255,37
Otomotiv Endüstrisi	18.995,78	23.701,58
Tütün	14.998,27	11.059,25
Deri ve Deri Mamulleri	7.237,91	8.549,22
Tekstil ve Hammaddeleri	4.478,33	10.157,07
Mücevher	4.299,15	6.606,59
Gemi, Yat ve Hizmetleri	4.273,15	10.114,67
Halı	3.223,26	1.548,90
Kuru Meyve ve Mamulleri	2.034,24	1.937,55
Fındık ve Mamulleri	182,13	47,11
Zeytin ve Zeytinyağı	125,92	654,58
Toplam	2.019.462,69	2.199.119,84

Kaynak: (TİM, 2024)

Antalya ihracatının diğer bir önemli noktası Serbest Bölge'dir. Antalya Serbest Bölgesi, Konyaaltı ilçesinde Antalya Limanı'nın hemen bitişiğinde 782,48 hektarlık bir alana kurulmuş ve 14 Kasım 1987 tarihinde hizmete girmiştir. Antalya Serbest Bölgesi'nde, 2023 yılında toplam 90 firma faaliyet göstermektedir. 2022 yılı verilerine göre 6490 kişi istihdam edilmektedir. Yine 2022 yılında 1,1 milyar dolarlık ticaret hacmine ulaşmıştır. Antalya Serbest Bölgesinde ağırlıklı sektör yat imalatçılığı olmakla medikal, tekstil, tarım, maden, inşaat, elektrik-elektronik firmaları da faaliyet göstermektedir (Asbaş, 2024).

5.2.4. Turizm Alanları

Antalya ekonomisinin başta gelen sektörü turizmdir. Gerek kent gerekse il bazında Antalya'nın bu büyüklüğe ulaşmasının temel sebebi turizm faaliyetleri olmuştur. 1950'li yıllarda bireysel çabalar ve Antalya'yı Tanıtma ve Turizm Derneği'nin çalışmalarıyla başlayan turizm faaliyetleri zaman içerisinde gelişim göstermiştir. İlk başta gelen az sayıdaki turist

kafilesi yabancı dil bilen dernek çalışanları ve öğretmenler tarafından gezdirilmiş ve kentin tanıtımı için broşürler bastırılmıştır. Yine 1950'li yıllarından itibaren kentte çeşitli oteller hizmete girmiştir. Eski İzmir Oteli ve İzmir Palas Oteli (1951), Ege Oteli (1952), Yayla Palas Oteli (1953), Emniyet Oteli, İmren Palas, Yüksek Palas Oteli, Divan Oteli ve Teras Otel (1958) bu yıllarda açılan otellerdir. Bunlardan Teras Otel, Antalya'da "turizm amaçlı açılan ilk otel" olarak kabul edilmektedir (Kapan ve Timor, 2018: 55). 1953 yılında Antalya Altın Portakal Müzik, Tiyatro ve Film Festivali'nin öncüsü olan Antalya Belkıs Tiyatro ve Müzik Festivali düzenlenmiştir. 1955 yılında Noel Baba'nın mezarının Demre'de bulunması, Antalya'yı dünya gündemine taşımış ve önemli bir tanıtım malzemesi olmuştur. Birkaç yıl içerisinde ilk turizm acentelerinin kurulması turist hareketliliğinde bir miktar artış sağlamıştır. 1960'lı yıllarda Konyaaltı Sahili'nde bulunan obaların Alman turistlere tanıtılmasıyla Almanya'dan önemli miktarda ziyaretçi gelmeye başlamıştır (Çimrin, 2006: 615-619). 1960 ve 1970'li yıllarda devletin turizmi sahiplenmesiyle altyapı çalışmaları ve tanıtım faaliyetleri hızlanmıştır. Başlayan turizm turları, inşa edilen otel ve turistik tesisler daha fazla ziyaretçinin gelmesini sağlamıştır. 1982 yılından sonra Turizm Teşvik Kanunu ile yabancı sermaye ve özel sektörün özendirilmesi ve kalkınma planlarında turizme öncelik verilmesiyle Antalya'daki tesis sayısı giderek artmıştır (Güneş, 2014: 48).

Fotoğraf 5.14 1960'lı Yıllarda Konyaaltı Obaları (AntalyaRT, 2017)

Yıllar içerisinde sürekli gelişen turizm sektörü, orta ölçekli bir kent olan Antalya'nın turizm başkenti olmasını sağlamıştır. Ziyaretçi sayılarındaki düzenli artış, Antalya turizminin gelişimini ortaya koymaktadır. Elde edilen il bazlı verilerde 1981 yılında 11.847 olan ziyaretçi sayısı 1990'lı yıllara kadar yavaş bir artış göstermiştir. Bu dönemde kendisini ispat etmeye çalışan bir turizm bölgesi olarak Antalya, tesisleşmesini tamamlama aşamasındadır. Bu gelişimin sonuçları ilerleyen yıllarda ortaya çıkmıştır. 1990'lı yılların ortalarından itibaren 2 milyonu aşan ziyaretçi sayıları 2000 yılına gelindiğinde 3,5 milyona yaklaşmıştır. Bu dönemde ziyaretçilerin çoğunluğu yabancı turistlerin oluşturduğu ve yerli turistlerin en azından kayda yansımadağı görülmektedir. 2000 yılından itibaren gelişen ulaşım imkânları ve tanıtım faaliyetleriyle birlikte Antalya, turist sayısını düzenli bir şekilde artırmıştır. 2006 yılında 6 milyonu geçen ziyaretçi sayısı, 2011 yılında ilk kez 10 milyonu aşmıştır. Yine ziyaretçi sayılarında yabancıların fazlalığı dikkat çekmekte yerli ziyaretçiye göre 20 katı gibi bir oran göze çarpmaktadır. İlerleyen yıllarda ufak dalgalanmalar haricinde artışını sürdüren ziyaretçi sayısı 2016 yılında Rusya ile yaşanan kriz sonucu ciddi bir düşüş geçirmiştir. Bir önceki yıl 11 milyonu aşan ziyaretçi sayısı 2016'da 6,4 milyona gerilemiştir. Sonraki yıllarda yeniden toparlanan turizm sektörü 2019 yılında 15 milyon ziyaretçiye ulaşmıştır. Ancak 2020 yılında gerçekleşen pandemi bütün dünyada olduğu gibi Antalya'da da turizm sektörünü etkilemiş ve ziyaretçi sayısı 3,4 milyona kadar düşmüştür. Tedbirlerin kaldırılması sonrası yeniden canlanan sektör 2023 yılında 16,6 milyon ziyaretçi ile rekor kırmıştır. Bunun 15,6 milyonu yabancı, yaklaşık 1 milyonu ise yerli ziyaretçidir (Tablo 5.10).

Tablo 5.10 Antalya Yıllara Göre Ziyaretçi Sayıları

Yıllar	Yabancı Ziyaretçi	Yerli Ziyaretçi	Toplam Ziyaretçi
1981	11.223	624	11.847
1985	70.678	1.695	72.373
1990	826.491	24.244	850.735
1995	1.933.477	114.411	2.047.888
2000	3.300.938	190.439	3.491.377
2001	4.211.901	186.712	4.398.613
2002	4.747.581	208.991	4.956.572
2003	4.682.170	228.257	4.910.427
2004	6.047.168	257.786	6.304.954
2005	6.884.024	397.875	7.281.899
2006	6.011.183	409.453	6.420.636
2007	7.291.356	397.705	7.689.061
2008	8.564.513	428.624	8.993.137
2009	8.350.869	445.716	8.796.585
2010	9.334.171	424.873	9.759.044
2011	10.464.425	436.489	10.900.914
2012	10.299.366	426.770	10.726.136
2013	11.122.510	413.252	11.535.762
2014	11.506.350	435.833	11.942.183
2015	10.868.688	463.152	11.331.840
2016	-	-	6.425.835
2017	9.466.192	534.857	10.001.049
2018	12.507.435	577.864	13.085.299
2019	14.651.058	629.705	15.280.763
2020	3.256.736	187.690	3.444.426
2021	8.737.894	356.157	9.094.051
2022	12.825.999	682.629	13.508.628
2023	15.689.258	928.463	16.617.721

Kaynak: (Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024a)

Turizm sektörü gerçekten Antalya'nın lokomotifi konumundadır. Gerek kent merkezi gerekse Alanya, Manavgat, Serik, Kemer gibi ilçelerin ekonomik temelini oluşturur. İlin turistik yatak kapasitesi 590.000'nin üzerindedir. Türkiye genelindeki konaklama tesislerinin %20'si ilde bulunur. Ayrıca kıyı boyunca 201 adet mavi bayraklı plaja sahiptir. Turizmin etkisi sadece döviz girdisi şeklinde değil sağladığı istihdam ve diğer sektörlerle bağlantısı üzerinden anlaşılabilir. Turizm, doğrudan, dolaylı ve uyarılmış olmak üzere üç tip istihdam oluşturmaktadır. Doğrudan istihdam, turizm sektörünün kendisi (otel, seyahat acentesi vb.) ve ona bağımlı olan işlerdeki işgücü şeklinde ele alınır. Dolaylı istihdam ise turizm endüstrisinin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri sağlayan sektörlerdeki (inşaat, tarım, hayvancılık vb.) işgücü durumudur. Uyarılmış istihdam ise doğrudan ve dolaylı istihdamla sağlanan gelirlerin harcanması sonucunda turizm çarpanının etkisiyle ekonomide ortaya çıkan ek istihdamdır (Albeni ve Ongun, 2005: 96-97; Barutçugil, 1986: 38). Antalya'da da turizmin istihdama ve diğer sektörlerle katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Zaten Antalya'ya gerçekleşen aşırı göçün

temel sebebi de turizmin oluşturduğu istihdam olanaklarıdır. Turistik tesislerde çalışabilecek işgücü, otel, acente ve taşımacılık gibi alanlarda, buralarda yer bulamayanlar ise tesis inşaatları, tarla ve seralarda iş imkanına sahip olmuştur. Bununla birlikte sağlanan istihdam çoğunlukla mevsimlik veya geçicidir. Turizm sezonunda yoğun şekilde çalışan işçiler, bir sonraki sezona kadar işsiz kalabilmektedir. Ekonomik olarak sağladığı bütün katkıya rağmen olumsuzluklara karşı son derece hassas olan turizm sektörü ciddi kırılmalar yaşayabilmektedir. Yaşanan politik sorunlar, savaşlar ve salgınlar turizm faaliyetlerinin bir anda kesilmesine ve gerek sektörün gerekse bağlantılı hizmetlerin ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmasına sebep olmaktadır. Bu durum en alt seviye çalışandan en üst seviye yöneticiye kadar herkesi etkilemektedir. Bu sebeple Antalya’da turizmi dalgalanmalara karşı koruyacak çözümler bulunması, turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ya da alternatif sektörlerle önem verilmesi gerekmektedir.

Antalya’da kentsel gelişimi turizmden bağımsız ele almak mümkün değildir. Çünkü sebep-sonuç ilişkisi içerisinde bugünkü Antalya kentinin oluşması büyük oranda turizmin eseridir. En basit haliyle kentteki göçlere bağlı nüfus artışının sebebi turizm yatırımlarının başlamasıdır. Yüksek nüfus artışı beraberinde konut talebini meydana getirmiştir. Konut talebi ise sürekli yeni arazilerin yerleşime açılmasına ve kentsel alanın büyümesine sebep olmuştur. Bununla birlikte kentin kıyı hattı büyük oranda turizm tesislerine ayrılmıştır. Merkezde Kaleiçi, doğuda Lara-Kundu Oteller Bölgesi ve batıda Konyaaltı Sahil Bandı ve Varyant üzerinde konaklama ve turizm tesisleri yerleşmiştir. Kentin kuzey bölümünde turizmin etkisi daha dolaylı yoldan görülmektedir. Buradaki etki, sağladığı göçe bağlı nüfus artışının sebep olduğu gecekondulaşma şeklindedir.

5.3. Ulaşım Fonksiyonu

Ulaşım fonksiyonu, kentlerin en temel unsurlardan birini oluşturur. Ulaşım ağları sayesinde karşılanan ulaşım faaliyetleri, mekânsal organizasyonu doğrudan etkiler. Ulaşım ağları ise kent içindeki hareketliliği sağlamakla kalmaz aynı zamanda ekonomik, sosyal ve çevresel süreçlerin şekillenmesinde de kritik bir rol oynar. İlk kent örneklerinden itibaren ulaşım ağı ya da sokak dokusu veya yol düzeni, kentsel morfolojinin oluşmasının başlıca etmeni olmuştur. Izgara planlı örneklerden ırsınsal sisteme kadar her kent, kendi coğrafi ve kültürel yapısına göre bir ulaşım deseni meydana getirmiştir. Eski dönemlerde genellikle insan veya at arabalarının geçeceğini genişlik ve şekilde ayrıca mesafeyi kısaltacak yollar çizilmiştir. Zaman içerisinde kentler üzerinde ulaşım ağının etkisi daha da belirginleşmiştir. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası gelişen ulaşım teknolojileri kentsel alanların yayılmasının en önemli nedeni

olmuştur. Motorlu taşıtlar ve tramvaylar sayesinde ulaşım hızının artması ve çeşitlenmesine ek olarak yol standartlarının da sağlanması, kent çeperlerinin ilerlemesini mümkün kılmıştır. Bunun sonucunda banliyöler oluşmuş farklı yönlerde ilerleyen kentsel saçaklar meydana gelmiştir (Tekeli, 2021: 1034).

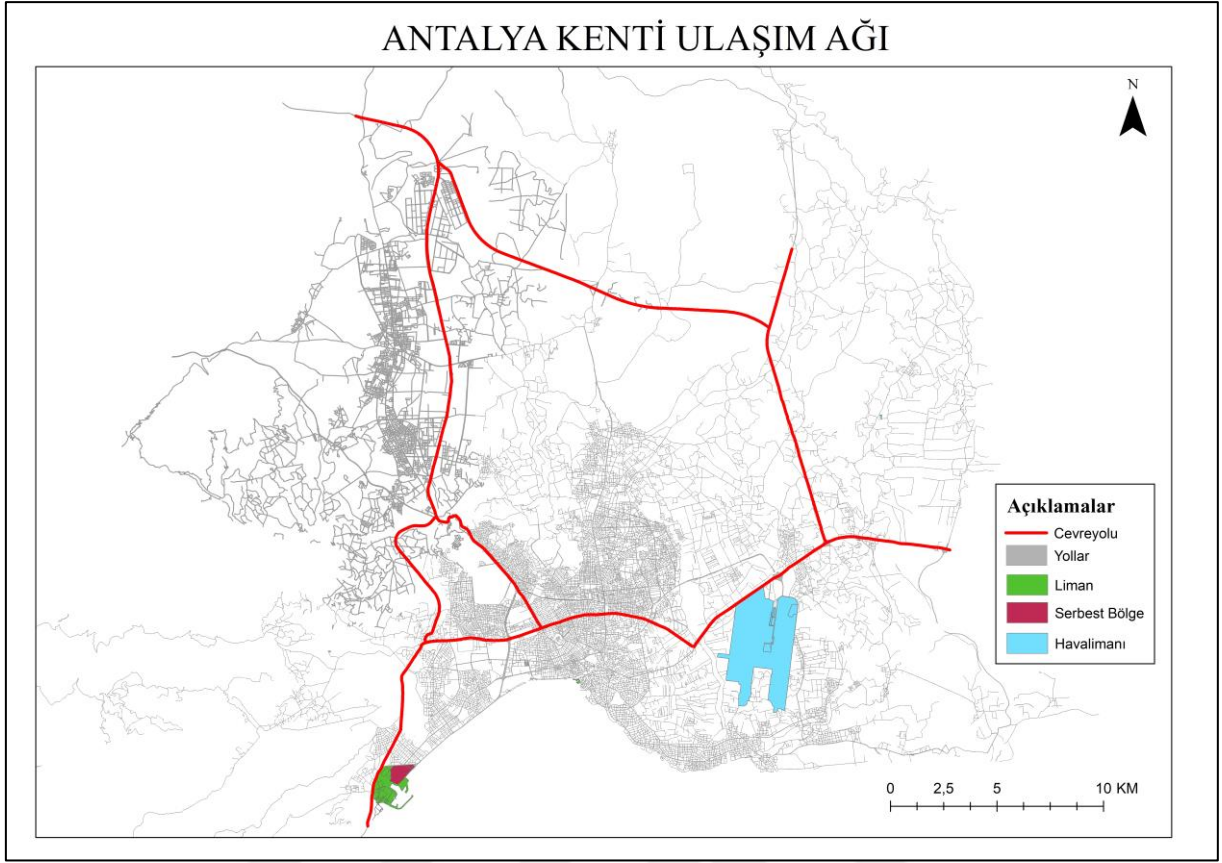
Günümüz kentlerinde genellikle kent merkezi ve çeperleri farklı dokulara sahiptir. Ulaşım ağı ise kentsel dokunun oluşmasında temel unsurlardan biridir. Kentsel doku ayrımlarında birçok araştırmacının farklı sınıflandırmaları mevcuttur. Ancak farklı adlarla ifade edilen kentsel doku türlerinin birçoğu benzer manaya gelmektedir. Kemal Ahmet Aru, ülkemiz kentleri hakkındaki çalışmasında kentsel dokuyu eski ve yeni şeklinde ayırmış ve dokunun öz yapısını meydana getiren altı morfolojik biçimi sınıflandırmıştır. Bunlar; lineer biçimli, ışınsal biçimli, konsantrik biçimli, semer biçimli, yay biçimli ve muhtelif biçimli olarak ele alınmıştır. Bu biçimlerden genellikle lineer(çizgisel) gelişim, topografik şartların durumuna göre birçok yöne yayılmakta ve ışınsal yerleşme biçimini meydana getirmekte, zaman içerisinde çevre yollarının da oluşumuyla konsantrik yerleşme biçimine dönüşmektedir (Arû, 1998: 151). Bir başka çalışmada Marshall, kentsel dokuları doğrusal, radyal, bağımlı ve hiyerarşik, ızgara ve amorf, organik, dağınık veya düzensiz olarak sınıflandırmıştır. Aynı çalışmada kentsel sokak dokularını ise ‘ABCD’ olarak dört farklı kategoride sınıflandırmıştır. Ona göre A tipi, eski kentlerin, özellikle de surlarla çevrili şehirlerin çekirdek bölgelerinin tipik sokak dokusudur. Düzensiz, genişleyip daralan, genellikle doğrusal olmayan sokaklardan oluşur. B tipi, planlı veya yeni kurulan yerleşimlerin bir örneğidir. Dört yönlü dikey kavşaklar, geniş ölçekte bir ızgara formu ve doğrusal sokaklarla tanınır. C tipi, belki de bir yerleşimde çeşitli konumlarda bulunabilen en genel sınıftır. Düzenli veya düzensiz, genişliği genellikle aynı, dik açılarla birleşen kavisli veya doğrusal sokak sistemidir. D tipi ise kent çeperinde yaygın olan tutarlı bir geometriye dayalı, çoğunlukla dik açılarla birleşen, bağımlı ve döngüsel yapıdaki sokak dokularını ifade etmektedir (Marshall, 2005: 84; M. Özdemir ve Ayataç, 2023: 716).

Antalya kenti, bir körfez ve liman etrafına kurulmuş, eski ve yeni, planlı ve plansız kent dokularına sahip bir yerleşimdir. Körfez ve liman kentlerinin bir özelliği olarak kent içi ulaşım ağı içbükey şekildedir ve merkezden dışa doğru genişleyen yarı ışınsal biçimli bir görünüme sahiptir. Merkezde Kaleiçi’ni çevreleyen Cumhuriyet ve Atatürk Caddeleri ilk daireyi oluşturmakta, bu sistem kuzeye doğru halkalar şeklinde ilerlemektedir. Merkezi saran ilk çevre yolu ise batıda limandan başlayarak doğuya doğru Konyaaltı’nı kateden 100. Yıl Bulvarı olup, Adnan Menderes Bulvarı’ndan sonra Mevlana Caddesi ve Burhanettin Onat Caddesi olarak Lara’ya devam eden yoldur (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2005: 42). Bu güzergâh Antalya’nın en yoğun hatlarından birini oluşturup, kuzey ve güneyden gelen yollar buraya

bağlanır. Mevlâna Kavşağı'nda yolun kuzeye yönelen kısmı, Kızılırmak Caddesi'ni oluşturur ve kentin en kuzeyinde Varsak Karşıyaka bölümüne kadar düz bir doğrultuda uzanır.

Kent merkezini çevreleyen ikinci büyük halka, D-400 Karayolu veya Antalya içindeki ismiyle Gazi Bulvarı'dır. Kenti batıda Kemer, Kumluca, Finike ve Kaş, doğuda ise Serik, Manavgat, Alanya ve Gazipaşa ilçelerine bağlayan güzergâh, diğer çevreyollarıyla birlikte kent makroformunun oluşmasında son derece etkili olmuştur. Geçmişte Antalya kentinin kuzey sınırını meydana getiren karayolu, zaman içerisinde kentin genişlemesiyle beraber yerleşimin ortasında kalmıştır. Öyle ki karayolunun kuzeyi Kepez, güneyi Konyaaltı ve Muratpaşa ilçeleri olarak ayrılmaktadır. Kentin gelişim yönünü de etkileyen D-400 Karayolu boyunca doğu-batı yönlü lineer bir yerleşim görülebilmektedir. Özellikle doğu bölümde kent içi sanayi ve toptan satış alanları kümelenmektedir. Artan araç sayısının sebep olduğu trafikle birlikte karayolunun kapasitesi yetersiz gelmeye başlamıştır. Antalya'da tamamıyla kentsel alan sınırlarında kaldığından dolayı çevreyolu vasfının ötesinde bir kent içi güzergaha dönüşmüş durumdadır (Harita 5.3).

Kentin diğer önemli çevreyolu, kuzey yönünde ilerleyen D-650 Burdur-Ankara Yolu'dur. Geçmiş dönemlerden itibaren Antalya'nın iç bölgelerle bağlantısı büyük oranda Çubuk Beli'ni aşarak ilerleyen Burdur Yolu vasıtasıyla olmuştur. Osmanlı'nın son döneminde Kaleiçi dışına taşan yerleşim, kuzeyde Şarampol olarak adlandırılan yol etrafında kümelenmeye başlamıştır. Antalya'nın önemli bir ticaret noktası olan Şarampol Caddesi kentin Burdur Yolu'na bağlantısını da sağlamaktadır. Kalekapısı Mevkisinde kaleden çıkan insanlar, bugün Kapalıyol olarak adlandırılan caddeyi geçerek Şarampol Caddesi'ne ulaşmakta ve devamında Vatan Bulvarı ve Çallı Kavşağı üzerinden Burdur Yolu'na ilerlemektedir. Kentin diğer bir önemli caddesi olan Anafartalar (Güllük) da Vatan Bulvarı üzerinden bu hatta bağlanır. Cumhuriyet Dönemi'nde bu hat, kentin sanayileşme ve kentleşme aksını oluşturmuştur. Burdur Yolu etrafına sanayi tesislerinin kurulmaya başlaması, Antalya kentinin de kuzey yönünde ilerlemesini sağlamıştır. Hızlı bir şekilde konutlaşan hat, Antalya için gecekondulaşmanın da merkezi olmuştur. Döşemealtı ilçesi üzerinden ilerleyen yol etrafında Antalya Organize Sanayi Bölgesi de kurulmuştur (Harita 5.3).

Harita 5.3 Antalya Kenti Ulaşım Ağı Haritası

Kentsel ulaşım ağını araştırırken daha detaylı şekilde ele almak ve en alt birim olan sokak dokusunu incelemek gerekmektedir. Morfolojik açıdan sokaklar, kentsel sistemin en kalıcı unsurudur. Kentler zaman içerisinde değişim ve dönüşüme uğrasa da sokaklar bu süreçte en fazla direnç gösteren alanlardır. Parsel sistemi sokaklardan daha az kalıcılığa sahipken bina sistemi en az kalıcılığa sahip birimdir (Oliveira, 2024: 44). Antalya'nın sokak dokusu, kentin farklı bölümlerinde değişiklik gösterir. İlçeler özelinde en karmaşık ağlar, Muratpaşa ve Kepez ilçelerinde görülmektedir. Merkez civarında organik, sonradan kurulan mahallelerde ise daha planlı bir doku hakimdir. Antalya'da eski kent dokusu, değişimlere de uğramış olmasına rağmen büyük oranda Kaleiçi içerisinde görülür. Kentin çekirdeği olan bu bölüm düzensiz, dar ve kıvrımlı bir sokak ağına yani A tipi sokak dokusuna sahiptir. Eski Türk-İslam kentlerinin bir özelliği olarak çıkmaz sokaklar bulunmaktadır. Geçmişte kale içerisinde Türk ve gayrimüslim nüfusun ayrı mahallelerde yaşadığı bilinmektedir. Kenti ziyaret eden dönemin seyyahları iki farklı grubun yaşam alanının doku farklılığından söz etmişlerdir. Türklerin yaşadığı mahallelerde labirentli, dar ve organik bir doku gelişim göstermişken hem kale içinde hem de kale dışındaki Rum mahallelerinde ızgara planlı bir yerleşim düzeni hakim olmuştur (Azıtepe ve Tolacı, 2020: 1187; Süer, 2006). Günümüzde turistik önem kazanan bölgede yaya öncelikli Arnavut kaldırımlarıyla döşeli sokaklar, güneyde birleşerek yat limanına çıkar. Sit alanı olan

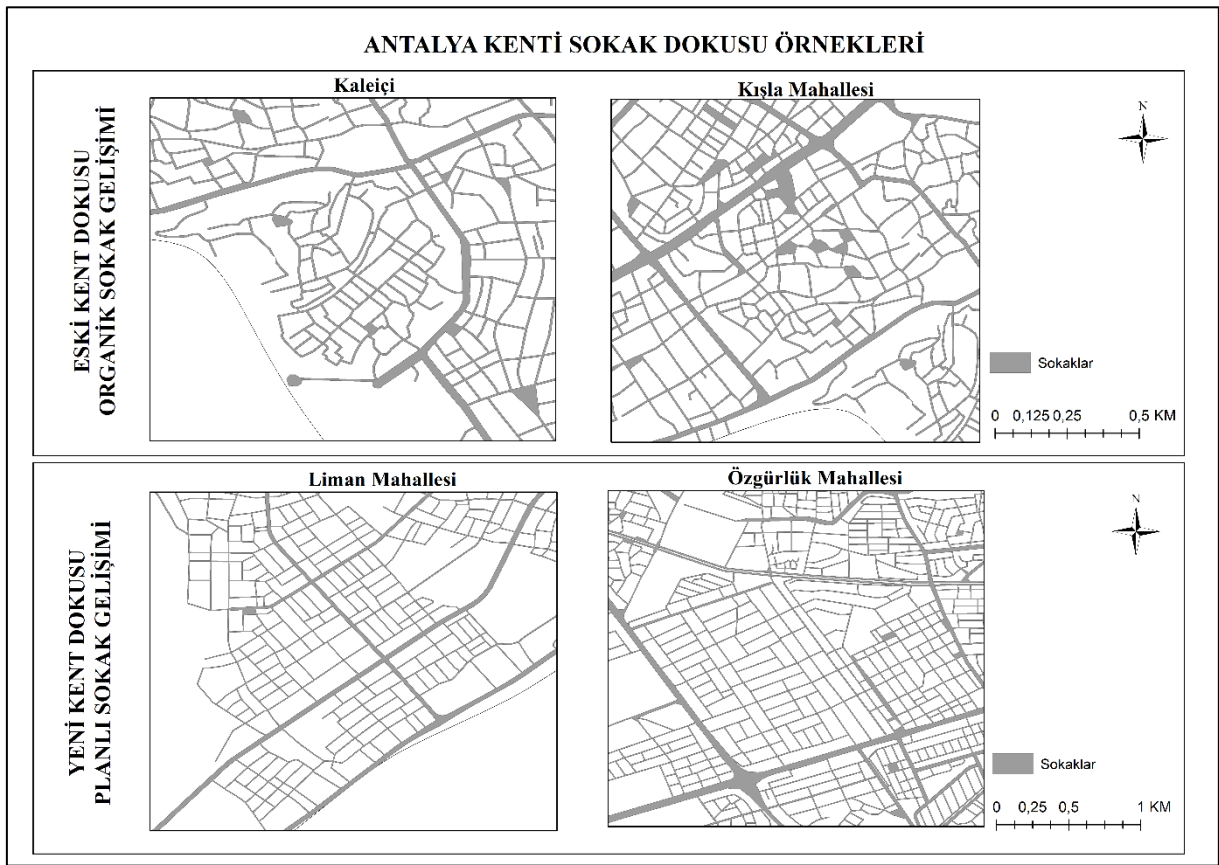
Kaleiçi’nde sokaklar taksi ve çeşitli nakliye araçları haricinde araç trafiğine kapalıdır. Kaleiçi’nin çevresinde de yine eski yapılaşmanın hâkim olduğu ve dar ve dolambaçlı yol ağına sahip bölümler bulunmaktadır. Buradaki Kışla Mahallesi yine benzer şekilde A tipi bir sokak dokusuna sahiptir. Doğrusallıktan uzak yol ağı, küçük kavşaklarda birleşim göstermekte ve arzulanan yöne gitmek için birkaç dönüş yapmayı zorunlu kılmaktadır. Oldukça eski ve yıpranmış konut dokusu, genellikle bitişik yapılardan oluşmaktadır. Binaların sokak cepheleri çoğu bölümde yapı adası boyunca kesintisiz şekilde ilerlemektedir (Harita 5.4) (Fotoğraf 5.15).

Fotoğraf 5.15 Kışla Mahallesi Yapı Adası Boyunca İlerleyen Bitişik Konutlar (09.10.2024)

Planlı sokak sistemine sahip dokular, büyük oranda yeni kentsel alanlarda gelişmiştir. Özellikle Konyaaltı ilçesi, Antalya’da en planlı yerleşmenin görüldüğü kesimdir. İlçede örnek alan olarak seçilen Liman Mahallesi, ilçede nüfusu en yüksek olan mahallelerden birisidir. Burada ortadan geçen 4 yönlü bir anayol ve etrafında birbirini paralel şekilde takip eden bir sokak ağı bulunmaktadır. Dik şekilde kesişen sokaklar tam bir ızgara sistem oluşturmaya da dikdörtgen yapı adaları meydana getirmiştir. Bu haliyle Liman Mahallesi’nde B tipi sokak dokusu görülmektedir. Binalar ayrık nizamla inşa edilmiş ve parsellerde bahçelere yer ayrılmıştır. Bu haliyle binaların sokak cepheleri nispeten dardır. Bu durum açık bir görünüm arz etmektedir. İlçenin diğer mahallelerinde farklı bir doku hâkim değildir (Harita 5.4).

Kepez, Antalya'nın büyük oranda plansız ve gecekondulaşmayla kentleşen ilçesidir. İlçenin büyük kısmında düzensiz parselizasyon, birbiriyle kesişmeyen ve çıkmaz sokakları bol olan bir dokuyu ortaya çıkarmıştır. Örnek alan olarak seçtiğimiz Özgürlük Mahallesi ise bunun aksine Kepez ilçesinde planlı gelişim göstermiş alanlardan birisidir. Dokuma Fabrikası'nın hemen karşısına konumlanan mahalle, Dokuma Senti içerisinde bulunur. İşçi siteleriyle yapılaşan alan, bloklar şeklinde yerleşmiş bir dokuya sahiptir. Izgara plana benzerliği Liman Mahallesi'nden daha yüksektir. Birçoğu bitişik nizam ya da çok yakın mesafelerle inşa edilen binaların sokak cepheleri oldukça geniştir. Bu durum 6-7 kata varan binaların olduğu sokaklarda oldukça kapalı bir ortam oluşturur. Ayrıca yoğun bir konut bölgesi olarak yeşil alan varlığı kısıtlıdır (Harita 5.4).

Harita 5.4 Antalya Kenti Sokak Dokusu Örnekleri

Antalya, ulaşım çeşitliliği açısından avantajlı bir kenttir. Kent, kıyıda kurulu olması sebebiyle deniz ulaşımına, gelişmiş bir havayolu terminaline, bağlantılı karayolu ağına ve kent içi raylı sistem hattına sahiptir. Kentin deniz ulaşımı, Antalya Limanı ve Yat Limanı vasıtasıyla yapılır. Büyük oranda konteyner ticaretine dayalı Antalya Limanı, yolcu gemilerine de ev sahipliği yapmaktadır. Önemli kruvaziyer gemiler Antalya Limanı'na yanaşarak kenti ziyaret etmektedir. Antalya Yat Limanı, kentin geçmişteki ticaret ve ulaşım merkezlerinden biridir. Ancak günümüzde ticari vasfını tamamen kaybetmiştir ve yalnızca turistik ve bireysel teknelere

ev sahipliği yapmaktadır. Antalya kent içi ulaşımında deniz yolu kullanılmamaktadır. Geçmişte gündeme gelmesine rağmen vapur seferleriyle kent içi yolcu taşımacılığı yapılması uygulamaya geçirilmemiştir. Ancak 1970’li yıllara kadar Antalya, İstanbul, İzmir, Mersin ve İskenderun arasında 15 günde bir vapur seferlerinin yapıldığı bilinmektedir.

Antalya Havalimanı, İstanbul Havalimanı’ndan sonra ülkemizin en işlek ikinci havalimanıdır. İlk olarak 1960 yılında hizmet vermeye başlayan havalimanından sadece Ankara ve İstanbul’a seferler yapılmaktaydı. Zaman içerisinde büyüyen liman, uluslararası nitelik kazanarak dünyanın her yerine sefer düzenlenen bir merkez haline gelmiştir. Özellikle yurtdışı uçuş ve yolcu sayıları bakımından dünyanın da önde gelen havalimanlarından birisidir. Havalimanı toplam 168.000 m² alana sahiptir. 2023 yılında dış hatlarda inen kalkan 179.397, iç hatlarda 44.227 uçak olmuştur. Yine 2023 yılı verilerine göre iki terminalin bulunduğu dış hatlarda gelen 15.388.418, giden 15.416.139 olmak üzere toplam 30.804.557 yolcu taşınmıştır. İç hatlarda da gelen 3.730.897, giden 3.121.662 yolcuyla toplamda 37.000.116 yolcu havalimanını kullanmıştır (Anadolu Ajansı, 2024).

Antalya kentini çevreye bağlayan herhangi bir demiryolu ağı bulunmamaktadır. Demiryolu yapımı, birkaç kez dile getirilse de herhangi bir adım atılmamıştır. Kent içi ulaşımında hafif raylı sistem yani tramvay hatları mevcuttur. İlk olarak 1999 yılında Müze-Zerdalilik hattı boyunca ilerleyen Nostaljik Tramvay Hattı açılmıştır. 2009 yılında ise ilk modern tramvay hattı kullanıma girmiştir. Günümüzde Fatih-Havalimanı, Fatih-EXPO, Müze-Varsak olarak 3 güzergahta hizmet verilmektedir. Modern tramvay hatlarının toplam uzunluğu 48 km, nostaljik hattın uzunluğu 5 km’dir. Hatlar boyunca toplam 69 istasyon bulunmaktadır (Harita 5.5) (Antalya Ulaşım, 2024). Döşemealtı, Konyaaltı ve Lara’ya uzanacak yeni tramvay hatlarının yapılması planlanmaktadır.

1800'lü yıllardan itibaren Kaleiçi'nin daha fazla nüfusu barındırmaya yetmemesi sur dışına yerleşimin çıkmaya başlamasına sebep olmuştur. Kaleiçi'nin kuzeyine bugünkü Balbey, Elmalı, Üçgen, Muratpaşa, Tahılpazarı ve Kızılsaray Mahalleleri civarına Türk nüfus, Kaleiçi'nin doğusunda o zaman Yenikapı olarak adlandırılan bugünkü Haşim İşçan Mahallesi civarına ise gayrimüslim nüfus yerleşerek konut alanları oluşturmuştur. İnşa edilen konut alanlarının yine büyük oranda geleneksel mimari tipine uygun olduğu düşünülmektedir. Diğer alanlarda çok fazla örnek bulunmasa da Balbey ve Haşim İşçan Mahallelerindeki konutların Kaleiçi'ndeki konutlarla benzerlik gösterdiği veya aynı olduğu görülmektedir.

Osmanlı'nın son döneminde yayılan konut alanları, Cumhuriyetin ilk döneminde çok fazla değişime uğramamıştır. Zaten 1950'li yıllara kadar nüfus olarak çok fazla artış göstermeyen kentte konut ihtiyacı da düşük kalmıştır. Ancak 1940'lı yıllarda gerçekleşen özel çabalar konut sitelerinin gelişimini sağlamıştır. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği gibi dönemin valisi Haşim İşçan'ın girişimleriyle bugünkü Konyaaltı Caddesi üzerinde Antalya'nın gelir seviyesi yüksek kesimine hitap eden Bahçelievler Konutları inşa edilmiştir. Tek veya iki katlı olarak inşa edilen konutların geleneksel mimari özellikleri taşımadığı ve betonarme olarak yapıldığı bilinmektedir. Konutların yapıldığı çevre, dönemine göre kentin en batısındaki yerleşim alanı olmuştur. Kuzeyde sonradan oluşacak Memurevleri Konut Kooperatifi'nin olduğu bölümde tek veya iki katlı konutlar yerleşmeye başlamıştır. Bunun haricinde konut gelişimi oldukça sınırlıdır.

1950'li yıllardan itibaren nüfusun artış göstermesiyle konut alanları da giderek genişlemeye başlamıştır. Bu dönemde gelişim genellikle seyrek doku özelliği gösterse de bazı bölümlerde toplu konutlar oluşmaktadır. Doğu yönünde konut gelişimi bugünkü Ali Çetinkaya Caddesi boyunca Yüksekalan ve Kızıltoprak Mahalleleri civarında gerçekleşmektedir. Yapılaşmanın bahçeli olarak tek katlı konutlar veya gecekondular şeklinde olduğu bilinmektedir. Batıda 1960'lı yıllara yaklaştıkça yoğunluk gösteren müstakil konutlar, Varlık, Güvenlik ve Yıldız Mahallelerinin oluşmasını sağlamıştır. Kuzey yönünde konutlaşmanın henüz gecekondulaşma özelliği göstermediği ve Çallı istikametinde dağınık bir biçimde evlerin yerleştiği görülmektedir. Kent genelinde artan devlet görevlileri, yeni ve modern konut ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda artan konut ihtiyacını karşılamak için konut kooperatifleri kurulmaya başlanmıştır. Memur Evleri (1952), Öğretmen Evleri (1954) ve Barınaklar (1956) Kooperatifleri bunlardan bazılarıdır (Dayı Bölükbaş ve Kaya Alyanak, 2024). Hava fotoğrafı üzerinden yaptığımız tespitlerde Barınaklar Kooperatifi'nin bugünkü Çağlayan Mahallesi içerisinde Karpuzkaldıran Şelalesi'nin hemen doğusunda bir toplu konut alanı olarak oluştuğu gözlemlenmektedir. İnşa edilen konutların basitliğinden dolayı barınak

benzetmesi yapılmış ve zaman içerisinde bu isim mahalleye verilmiştir (Kavaz, 2022). Dönemin kentsel alanının oldukça uzağına yerleşmiş bu toplu konutların yazlık amaçlı inşa edildiği görülmektedir. Maalesef Öğretmen Evleri konutlarının tam konumu tespit edilememiştir.

Artan nüfusla paralel mesken ihtiyacının çoğalması, Antalya’da ilk apartmanların da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Antalya’nın ilk yüksek katlı binası olan Yalı Apartmanı, 1957 yılında dönemin DSİ Bölge Müdürü Abdürrahim Erdem tarafından kurulan Sucular Yapı Kooperatifi aracılığıyla inşa edilmiştir. Sinan Mahallesi, Fener Caddesi üzerine inşa edilen apartman, alınan iskanla 1964 yılında kullanılmaya başlanmıştır. DSİ çalışanlarına konut imkânı sağlamak üzere inşa edilen yapının müteahhitliğini ise Nevzat Feyzioğlu üstlenmiştir (Dayı Bölükbaş ve Kaya Alyanak, 2024: 7-8). Antalya Tarihçisi Hüseyin Çimrin, apartmanın açılışına bütün vatandaşların katıldığını ve insanların üst katlarda nasıl yaşayacaklarını büyük bir merakla sorduklarını anlatmaktadır (Çimrin, 2006: 393). Modern mimarinin ve müstakil yaşamdan toplu yaşama geçişin Antalya’daki ilk uygulaması olan Yalı Apartmanı, dört farklı bölüm ve her birinde iki daire olan beş kattan oluşmaktadır. Yapı, toplamda kırk adet konut birimi bulundurması nedeniyle, Antalyalılar tarafından “Kırk Daireler” olarak anılmıştır (Fotoğraf 5.16) (Dayı Bölükbaş ve Kaya Alyanak, 2024: 9).

Fotoğraf 5.16 Yalı Apartmanı Önceki (FullAntalya, 2014) ve Son Hali (Yazarın kişisel arşivi 05.10.2024)

Kepez’de başlayan endüstrileşme zamanla fabrika işçilerinin de konut ihtiyacının artmasına sebep olmuştur. Bu işçilerin bir bölümü kooperatif yoluyla konut sahibi olma yolunu tercih etmiştir. 1961 yılı sonlarında, Antalya Pamuklu Dokuma Fabrikası işçileri tarafından Antalya Tekstil İşçileri Yapı Kooperatifi kurulmuştur. Bu kooperatif tarafından inşa edilen konutlardan birisi Güç Apartmanı’dır (Aktin, 2017; Dayı Bölükbaş ve Kaya Alyanak, 2024: 6). Yine YSE (Yol, Su, Elektrik) ve Karayolları çalışanları tarafından aynı dönemde

kooperatiflerin kurulduğu görülmektedir. Güç Apartmanı civarına inşa edilen Özgür ve Huzur Apartmanlarının da bu kooperatiflerce yaptırıldığı bilinmektedir. 1940'lardan itibaren çoğunlukla bahçeli ve müstakil konutlardan oluşan kooperatiflerden farklı olarak, bu kooperatifler genelde blok apartman tipolojisini tercih etmiştir (Dayı Bölükbaş ve Kaya Alyanak, 2024: 6). İnşa edilen 3 bina bugünkü Üçgen Mahallesi içerisinde ve Atatürk Devlet Hastanesi yakınına kurulmuştur. Bu durum kuzeye Dokuma Fabrikası inşa edilse bile o çevrenin halen Antalya'da yaşayanlar için uzak ve ıssız bir yer olarak kabul edildiğinin bir göstergesidir. Dolayısıyla işçi konutları daha kent merkezine yakın konumlanmıştır.

1970'li yıllara gelindiğinde Antalya'da kentleşme ve nüfus artışı iyice hızlanmıştır. Bu durum konut alanlarında önemli bir büyüme ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. 1970-1980 arasında konut üretim verilerindeki yükseliş net bir şekilde görülmektedir. 1970 yılında birim konut üretimi 478, 1975'te 1658 ve 1979'da 2200 olmuştur (Antalya Valiliği, 1986; S. Güçlü, 2019). Öncelikle kentin merkez, batı ve doğu yönünde konut yoğunluğunun arttığı ve boş arazilerin giderek dolduğu görülmektedir. Ancak iki yönde de kent lekesinde belirgin bir ilerleme yaşanmamıştır. Konutlarda apartman tipi yoğunlaşmış ve müstakil konutlar giderek terkedilmeye başlamıştır. Bunun en belirgin örneği, Bahçelievler Konutlarının bulunduğu alanda görülmektedir. Müstakil konutların bir kısmı yıkılmış, bu alanlara veya etrafına çok katlı apartmanlar inşa edilmiştir. Kentsel büyümede asıl gelişim kuzey yönünde gerçekleşmeye başlamıştır. Uzun yıllar Antalya'nın en büyük sorunlarından biri haline gelecek gecekondulaşma bu dönemde ortaya çıkmıştır. Kepez'de bulunan fabrikalar etrafında ve Burdur Yolu'nun doğusundaki Erenköy ve Kanal Mahallelerinde gecekonduların olduğu gözlemlenmektedir. Daha doğuda Karşıyaka ve Emek Mahallelerinde gecekondu alanları ortaya çıkmıştır. 1970'li yılların başında gecekonduların kentsel alanın oldukça uzağında olduğu ve henüz kentsel gelişimi etkileyecek nitelikte olmadığı görülmektedir.

1980 sonrası konut yoğunluğunun süratle arttığı bir dönemi işaret etmektedir. Bu yıllarda kent merkezi Kaleiçi bölümü ve Balbey Mahallesi hariç tamamıyla apartmanlaşmıştır. Müstakil konut yerleşimi, Antalya'nın planlı gelişen alanlarında gündemden tamamen kalkmış ve çok katlı tipoloji ön plana alınmıştır. Kentin doğusunda kıyı hattı boyunca yapılaşma başlamıştır. Özellikle kıyıda yapılaşmaya izin vermeyen kararların değiştirilerek yapıların kıyı hattına yaklaştırılması, falezler üzerinde peş peşe apartmanların oluşmasına neden olmuştur. Bu yıllarda özellikle Gençlik ve Yeşilbahçe Mahallelerinin olduğu alanlar büyük bir hızla doldurulmuştur. İlginç olan konu kıyıya yakın yerlerde tarım açısından çok da elverişli olmayan bu arazilerin bir anda büyük değer kazanması ve maddi durumu iyi olmayan arsa sahiplerinin hızla zenginleşmesidir. Kıyıdan biraz iç kesimlerde verimli tarım arazilerinin varlığı

konutlaşmanın önünde engel oluşturmuştur. Ancak bazı bölümlerde seyrek dokuda yerleşimlerin olduğu görülmektedir. 1980'li yılların başında batıda Konyaaltı ilçesinin bulunduğu alanın tamamına yakının boş olduğu görülmektedir. Ancak bazı kısımlarda çiftlik arazileri bulunmaktadır. Kepez'de birkaç konut alanı hariç tamamıyla gecekondu yayılmıştır. Planlı konutların görüldüğü yerlerden biri, Dokuma Fabrikası'nın karşısındaki Dokuma Senti olarak da adlandırılan Ulus, Özgürlük ve Yeşiltepe Mahalleleridir. Diğer bir alan Yeniemek Mahallesiindeki toplu konutlardır. Gecekondu alanlarının ise giderek genişlediği görülmektedir. Kuzeydeki Masadağı eteklerinde Barış, Kütükçü, Çamlıbel ve Esentepe Mahalleleri büyük bir gecekondu yoğunluğuna ulaşmıştır. Batıda Kepez Mahallesi, güneyde ise Kültür ve Ahatlı Mahallelerinde gecekondu varlığı oluşmuştur. Bugünkü D-400 Karayolunun hemen kuzeyinde Karşıyaka, Emek, Teomanpaşa ve Düdenbaşı Mahallelerinde de gecekondu veya müstakil tipte konutlar yaygınlaşmıştır. Yine karayolunun güneyinde Zeytinköy Senti olarak da adlandırılan Yeşildere ve Kızılarık Mahallelerinde de gecekondu oluşumu yoğundur.

1982 yılında Akdeniz Üniversitesi'nin kurulması çevresinde hızlı bir konut gelişimini sağlamıştır. Hemen batısında Meltem Toplu Kooperatifine ait apartmanlar inşa edilmiş ve dönem açısından modern bir semt oluşturulmuştur. 10-12 katlı inşa edilen binalar, orta ve üst gelir gruplarına sahip vatandaşlara hitap etmiştir. Bir mahalle büyüklüğünde alanda toplu konut yapılaşması, ilk kez Meltem Mahallesi'nde meydana gelmiştir. Konyaaltı ilçesi tarafında Siteler, Toros ve Arapsuyu Mahallelerinde site şeklinde apartmanlar oluşmuştur. Bu dönemde Konyaaltı'nın en batısında kurulan Antalya Limanı çevresinde Liman Mahallesi'nde konut alanlarının olduğu gözlemlenmektedir. Burası haricinde Altinkum, Gürsu ve Kuşkavağı Mahallelerinde yapılaşma meydana gelmiştir. Konyaaltı'nda inşa edilen konutların, kat adedi yüksek apartmanlar şeklinde olduğu görülmektedir.

1990'lı yıllara doğru kentsel alanın yağ lekesi yayılımı belirginleşmektedir. Doğuda kıyı hattı boyunca konutlaşma ve ilerleme sürmektedir. Sırasıyla Şirinyalı, Fener, Çağlayan ve Güzeloba Mahallelerinde kıyıya paralel apartmanlar meydana gelmektedir. Güzeloba Mahallesi'nde konut alanlarının yanında turistik tesisler oluşmaktadır. Bazı bölümlerde yapılaşma o kadar denetimsiz gerçekleşmektedir ki neredeyse falez yamaçlarından başlayan inşaatlar vardır. Doğu yönünde deniz gerisi alanda ilerleme hızlı değildir. Demircikara ve Meydankavağı ve Çaybaşı Mahallelerinde son bulmaktadır. Ancak daha kuzeye çıkıldıkça Konuksever, Yenigün, Etiler, Dutlubahçe, Yüksekalan gibi mahalleler boyunca yayılan yoğun bir konutlaşma gelişmiştir. Ayrıca Yeşildere Mahallesiindeki gecekondu sayısı giderek artmaktadır.

Kentin Kepez bölümü kıyı hattından tamamen farklı ve kendi içinde homojenlikten uzak bir görünüm arz etmektedir. Dokuma Fabrikası karşısında Yeşiltepe, Özgürlük, Ulus, Zafer ve Yükseliş Mahallelerinde planlı bir yerleşim alanı oluşturulmuştur. Biraz kuzeydoğusunda Yeniemek, Gündoğdu ve Yeni Mahallelerinde inşa edilen toplu konut siteleri yavaş yavaş görülmektedir. Bu iki kısım haricinde Kepez genelinde oldukça dağınık ve plansız bir yerleşme dokusu hakim olmuştur. İlçenin en batısında Duacı, Gülveren, Kültür, Ahatlı ve Şafak gecekondular mahalleleri daha da belirginleşmiştir. Buradan kuzeye doğru artık korumaya alınan Vakıf Çiftliği arazisi ve inşa edilen Akdeniz Sanayi Sitesi bir tampon bölge oluşturmaktadır. Sanayi sitesinin hemen kuzeyi ve Burdur Yolunun batısında Santral, Kepez ve Ünsal Mahalleleri yine yoğun bir gecekondular bölgesi haline gelmiştir. Burdur Yolunun doğu yakasından başlayarak Fatih, Çamlıbel, Göçerler, Esentepe, Erenköy, Karabekir, Kanal, Yavuz Selim, Barış, Kütükçü ve Fevzi Çakmak Mahalleleri ise bütün Masa Dağı eteklerini saran bir gecekondular hattı oluşturmuştur. Daha doğuda Habibler, Hüsnü Karakaş, Baraj ve Şelale Mahallelerinde tarımsal üretimin yapıldığı kırsal nitelik de taşıyan yerleşim alanları gelişmektedir.

Fotoğraf 5.17 Masadağı Eteklerinde Gecekondular Görünümü (11.01.2025)

2000’li yıllardan itibaren Antalya kentinde konut alanlarının gelişimi yeni bir sürece girmiştir. Kentsel çekirdeği halka biçiminde saran geniş çevre, yüksek yapı yoğunluğuna ulaşmış ve bunun içerisinde kalan merkezi iş alanı ve etrafındaki binalar konut vasfını

kaybederek ofis veya ticaret alanına dönüşmüştür. Doğu yönünde kıyı hattındaki yapılaşma, Antalya Havalimanı'na kadar ve iç kesimlere doğru da genişleyerek devam etmiş ve 2010'lardan sonra yeni konut üretimi büyük ölçüde tamamlanmıştır. Kırcami Mahallesi yaşanan imar sorunları dolayısıyla kentleşmenin sınırlandığı alan olarak kalmıştır. Konyaaltı'nda yüksek yoğunluklu konut alanları oluşmuş; Uncalı, Siteler, Toros, Öğretmenevleri, Uluç ve Gürsu Mahalleleri hızlı bir şekilde çok katlı sitelerle doldurulmuştur. Boğa Çayı'nın batısında Liman, Hurma ve Sarısu Mahalleleri lüks yaşam alanlarına dönüşmüş ve Konyaaltı'nın en yüksek nüfuslu yerleşim yerleri meydana gelmiştir. Kepez'de artık gecekondulu oluşumu durmuş ve kentsel dönüşüm dönemi başlamıştır. Santral Mahallesi gibi yoğun gecekonduya sahip bazı alanlarda 3417 bina, 1285 baraka ve 159 diğer yapının yıkımı sağlanmış ve toptan bir temizlenme ve dönüşüm gerçekleştirilmiştir (İlik vd., 2022: 59; Özcan, 2018: 29). Diğer mahallelerin çoğunda tek tek parsel bazlı dönüşüm de görülmüştür. Yıkılan gecekondulu alanlarına çoğunlukla siteler veya 5-6 katlı apartmanlar inşa edilmektedir. Kentsel dönüşümüne uğrayan alanlarda parsel düzenlemesi yapılsa da gerek bozuk arazi koşulları gerekse önceden kalan çarpık sokak örüntüsü yüksek yoğunlukta konut birikimine sebep olmaktadır. Günümüzde Fatih, Yavuz Selim ve Kazım Karabekir Mahalleleri hariç kentsel dönüşüm büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bu alanlarda müteahhit firmaların arsa sahiplerini ikna çabaları ve yasal süreçler devam etmektedir.

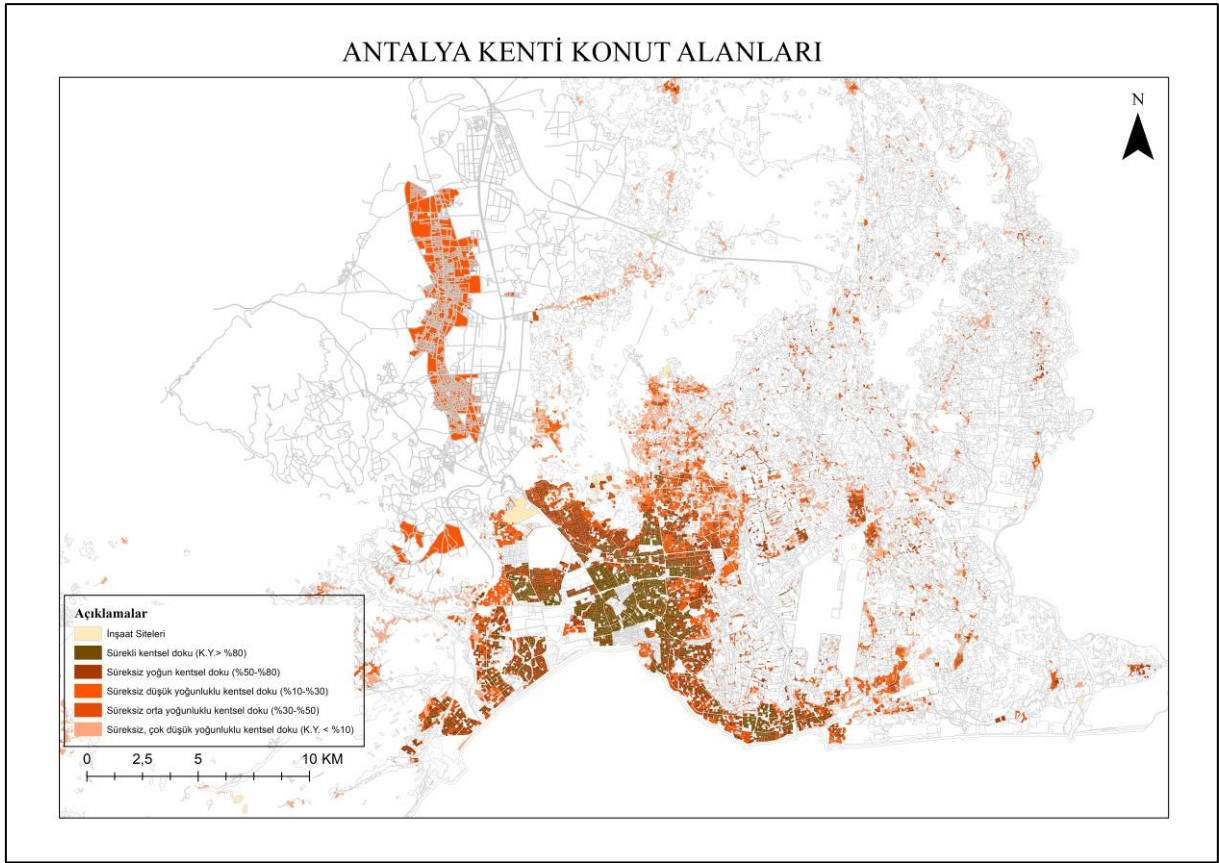

Fotoğraf 5.18 2015 Yılında Santral Gecekondulu Mahallesi (Google Earth, 2024)

Fotoğraf 5.19 2024 Yılında Dönüşüm Çalışmalarının Ardından Santral Mahallesi (Google Earth, 2024)

Gecekondü bölgelerinin üzerinde Masa Dağı ve Çankaya Mahallesi olarak bilinen yerde modern bir yaşam alanı meydana gelmiştir. Antalya Şehir Hastanesi'nin buraya kurulmasıyla mahalle, kentte yapılaşma faaliyetinin en yüksek olduğu alanlardan birisi olmuştur. Masa Dağı'nın doğusunda Varsak olarak adlandırılan bölümde düşük yoğunluklu bir kentsel yapı oluşmuştur. Burada kırsal özellik gösteren yerleşim tipi azalmakta ancak seraların yoğun bulunduğu Gaziler Mahallesi kesiminde yoğun şekilde devam etmektedir. Kentsel alanın banliyösü özelliğini kazanmış Döşemealtı ilçesi merkezinde Yeniköy ve Bahçeyaka Mahallelerinde düşük ve orta yoğunluklu konut alanları meydana gelmiştir. Burada ilçe ana caddeleri üzerinde 4-5 katlı binalar görülürken kenar kısımlarda geniş parsellere yerleşmiş lüks villalar bulunmaktadır. İlçede konut üretiminin büyük bir hızla devam ettiği ve evlerin tamamına yakınının lüks konutlardan oluştuğu görülmektedir. Aksu ilçesinde çevreyolu etrafında yüksek ve orta yoğunluklu konut alanları meydana gelirken Havalimanı batısındaki Altıntaş Mahallesi'nde süresiz düşük ve orta yoğunluklu alanlar oluşmaktadır. Son dönemde Altıntaş'a olan yoğun talep buradaki konut yoğunluğunun artacağını göstermektedir. Mahallede lüks ve çok katlı site şeklinde yapılar inşa edilmektedir (Harita 5.6).

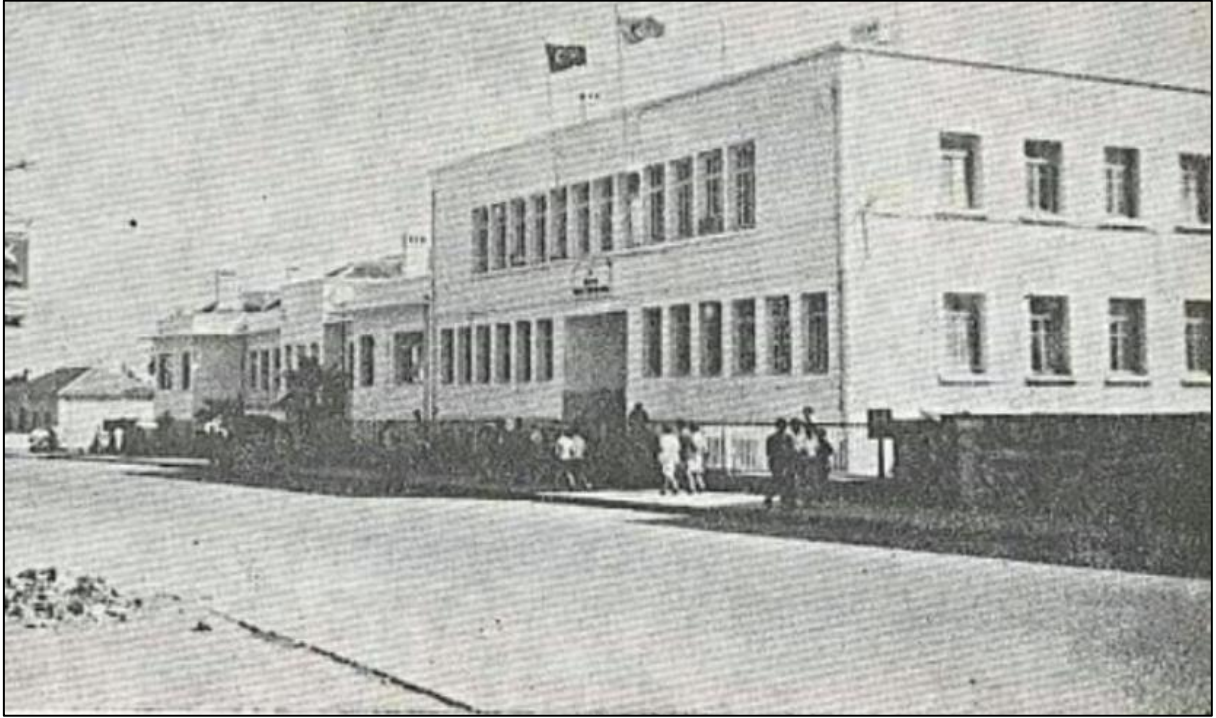
Harita 5.6 Antalya Kenti Konut Alanları Haritası

5.5. Sağlık Fonksiyonu

Kentlerde bulunması beklenen temel fonksiyonlardan birisi sağlık hizmetleridir. İnsanların en önemli ihtiyaçlarından birini karşılayan sağlık kurumları, sosyal devlet anlayışının temel unsurlarındandır. Ülke vatandaşlarının sağlık olanakları ve hizmetlerine erişimi gelişmişliğin de kistaslarından kabul edilmektedir. Kent içi sağlık hizmetlerinde bir kişinin kolaylıkla sağlık kuruluşuna ulaşip hizmet alabilmesi önemlidir. Ülkemizde sağlık kurumları üç basamak olarak sınıflandırılmıştır. Birinci basamaktaki kurumlar; resmi kurum tabiplikleri, sağlık ocağı, verem savaş dispanseri, ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması merkezi, sağlık merkezi, özel sağlık kuruluşları, poliklinikler veya tıp merkezleridir. İkinci basamaktaki kurumlar; eğitim ve araştırma hastanesi olmayan devlet hastaneleri, özel dal hastaneleri, SSK hastaneleri, özel hastaneler yönetmeliğine göre ruhsat almış özel hastaneler, özel tıp merkezleri ve özel dal merkezleridir. Üçüncü basamaktaki sağlık kurumları; eğitim ve araştırma hastaneleri, özel dal eğitim ve araştırma hastaneleri ve üniversite hastaneleridir (Resmi Gazete, 2006).

Antalya, sağlık hizmetleri konusunda ülkemizin önde gelen kentlerinden birisidir. Kentte üç basamakta da hizmet veren sağlık kurumları bulunmaktadır. Kentin modern anlamda ilk sağlık kurumu, 19.yüzyılda açılan Gureba Hastanesi'dir. Bugün ki Selekler Çarşısı

karşısında konumlanan hastane, 1930 yılında Memleket Hastanesi adını almıştır. Dahiliye ve cerrahi servisleri ile hizmet veren hastaneye, 1935 yılında Doğum ve Kadın Hastalıkları Servisi de eklenerek 1952 yılında yatak sayısı 90'a, 1968 yılında ise 200'e çıkarılmıştır. 1970'li yılların başında yeni hastane projesine ağırlık verilmesi nedeniyle mevcut binanın yetersiz kaldığı görülerek kapsamlı bir tadilat ve yenileme hareketi başlatılmasına karar verilmiştir. Yapılan çalışmalarla 1985 yılı sonlarına kadar Antalya ve çevresine sağlık hizmeti sunulmuştur. Sonrasında yıkılan hastanenin alanı, park haline getirilmiştir (AntalyaEAH, 2018).

Fotoğraf 5.20 Antalya Eski Devlet Hastanesi (Eraşkın, 2024)

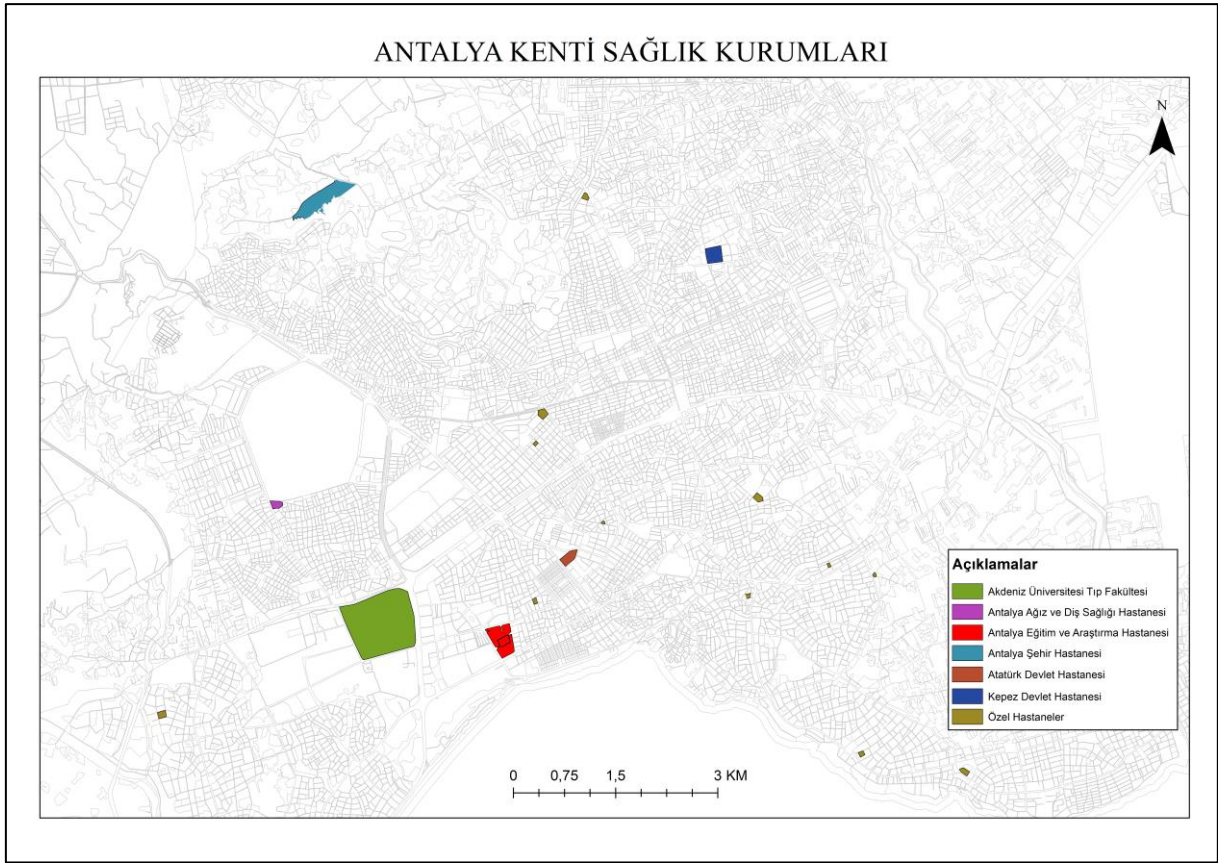
1970'li yıllarda Varlık Mahallesi'nde 400 yatak kapasiteli Antalya Devlet Hastanesi'nin yapımına başlanmıştır. 15 yıllık inşaat süresinden sonra 1985 yılı ortalarında hizmete giren hastane, 1985-2007 yılları arası kullanılmıştır. Aynı bir binada hizmet veren 125 yataklı Doğum Evi ise, 1986 yılında kapatılarak Devlet Hastanesi bünyesine dahil edilmiş, hastanenin kadrolu yatağı da 525'e çıkarılmıştır. Yıllar içerisinde yatak kapasitesinin artan nüfusa göre yetersiz kalması nedeniyle yatak sayısı artırılmıştır. 2007 yılında yeni hastane binası yapılmış ve 2008'de hizmete açılmıştır. 2009 yılından itibaren hastane birinci kademe sağlık kuruluşu olarak Antalya Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne dönüştürülmüştür. Hastane 1270 yatak kapasitesiyle Antalya ve çevre illere hizmet vermektedir (Harita 5.7) (AntalyaEAH, 2018).

Kentin diğer bir önemli sağlık kurumu olan SSK Antalya Bölge Hastanesi 1968 yılında hizmete açılmıştır. Güllük Caddesi üzerine kurulan hastane, dönemin önemli yatırımlarından birisi olmuştur. 2005 yılında Sağlık Bakanlığı'na devredilen SSK Antalya Hastanesi, Antalya Atatürk Devlet Hastanesi adını almıştır (Antalya İl Sağlık Müdürlüğü, 2023). İkinci basamak

sağlık kurumu olan hastane, halen faaliyetlerini devam ettirmektedir. Ancak eskiyen binalar dolayısıyla yıkılması gündemdedir (Harita 5.7).

Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, 1973 yılında Ankara Üniversitesi'ne bağlı Antalya Tıp Fakültesi olarak kurulmuş ve 1977 yılına kadar eğitimini Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi içinde sürdürmüştür. 1977 yılından itibaren temel tıp eğitimini Antalya'da Topçular'da ki geçici tıp fakültesi binasında vermeye başlamıştır. 1981 yılında Akdeniz Üniversitesi'nin kuruluşu ile adı Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi olarak değiştirilmiştir. 1988 yılından itibaren poliklinik hizmetleri, merkez kampüsündeki binalarda verilmeye başlamıştır. 1997 yılında Kepez'deki geçici hastanede hizmet veren tüm birimler kampüsteki 425 yataklı yeni hastaneye taşınmıştır. Yıllar içerisinde yapımı tamamlanan yeni bölümlerle hizmete devam etmektedir. Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, kentin üçüncü basamak sağlık kurumlarından birisidir. Özellikle plastik cerrahi, organ nakli gibi birimleri dünyaca tanınmakta ve hizmet almak için gelen pek çok hasta bulunmaktadır (Harita 5.7) (Akdeniz Üniversitesi, 2024).

Antalya Şehir Hastanesi, Sağlık Bakanlığı tarafından Kepez ilçesi Masadağı mevkinde 2023 yılında hizmete açılmıştır. Hastane toplam 372.000 m² arsa ve 285.000 m² inşaat alanına sahiptir. 1400 yatak kapasiteli Antalya Şehir Hastanesi'nin, Antalya ve çevre illerine dünya standartlarında sağlık hizmeti sunması planlanmaktadır. Üçüncü basamak bir sağlık kurumu olan hastane, ortak bir çekirdek ana kütle ve etrafında konumlandırılan dört kule yapıdan meydana gelmektedir (Harita 5.7) (Antalya Şehir Hastanesi, 2024).

Harita 5.7 Antalya Kenti Sağlık Kurumları Haritası

Bu hastaneler haricinde Kepez ilçesinde Kepez Devlet Hastanesi ve Ağız ve Diş Sağlığı Hastanesi, Döşemealtı ilçesinde Döşemealtı Devlet Hastanesi gibi ikinci kademe sağlık kurumları bulunmaktadır. Bu devlet hastaneleri yakın çevrede yaşayan vatandaşların uzak hastanelere gitme zorunluluğunu ortadan kaldırmalarını sağlamaktadır. Birinci basamak sağlık hizmetleri, büyük oranda aile sağlığı merkezleri tarafından karşılanmaktadır. Her bireyin bağlı bulunduğu mahallede bir aile hekimliği bulunmaktadır. Aile hekimlikleri, ayrı birer yapı içerisinde olabildiği gibi bina altlarında tahsis edilen ticari vasıflı alanlarda da yer almaktadır. Bina altında bulunan aile sağlığı merkezlerinin tespiti mümkün olmadığı için haritalandırması yapılamamıştır.

Antalya merkez ilçelerinde Döşemealtı'nda 1, Kepez'de 5, Konyaaltı'nda 2, Muratpaşa'da 9 olmak üzere toplam 17 özel hastane hizmet vermektedir. Bunlar haricinde kentte çok sayıda özel muayenehane, diş kliniği gibi sağlık kuruluşları vardır. Özel hastanelerin daha çok Muratpaşa ilçesinde olması, gelir düzeyiyle bağdaştırılabilir. Maddi durumu yüksek ve özel sağlık sigortasına sahip vatandaşlar, daha çok özel hastaneleri tercih edebilmektedir. Ayrıca Muratpaşa ilçesinin orta ve doğu bölümünde büyük çapta bir devlet hastanesinin bulunmaması da bu durumu etkilemektedir. Bunun harici özel hastaneler yabancı ziyaretçiler tarafından yoğun şekilde ziyaret edilmektedir.

Sağlık tesislerinin Antalya'nın kentsel gelişimine önemli etkileri görülmüştür. Kentsel gelişimin istenilen tarafa yönlendirilmesinde belirleyici etmenlerden birisi olmuştur. Gureba Hastanesi böyle bir özellik taşımasa da SSK Antalya Bölge Hastanesi olarak kurulan Atatürk Devlet Hastanesi, inşa edildiği Anafartalar Caddesi'nin kuzeyine kentsel gelişimi yönlendirici bir etki yapmıştır. Çevresinde kurulan konut alanları, kamu kuruluşları, eczane ve muayenehaneler çevreyi canlandırmıştır.

Akdeniz Üniversitesi'ne bağlı tıp fakültesi yine benzer bir etkide bulunmuştur. Akdeniz Üniversitesi'nin öncü fakültelerinden olan Tıp Fakültesi'nin ve devamında diğer bölümlerin açılması kentin gelişim yönünün batıya ilerlemesini sağlamıştır. 1980'li yıllara kadar kentin kuzey batısında Ahatlı ve Şafak Mahallelerinde gecekondular yerleşmeleri görülmektedir. Ancak güney hattında en son yapılaşma, bugünkü Varlık ve Soğuksu Mahallelerinde son bulmaktadır. Konyaaltı ilçesi, neredeyse tamamıyla bomboş durumdadır. Üniversitenin kuruluşundan itibaren doğusunda Meltem, batısında Uncalı ve güneyinde Pınarbaşı Mahalleleri yapılaşmaya başlamıştır. Bu döneme kadar Antalyalılar için bir yerleşim alanı olarak bile görülmeyen Konyaaltı bölümü giderek büyüme göstermiştir. Üniversitenin kurulması zaman içerisinde kuzeyinde bulunan Kültür, Ahatlı, Gülveren, Şafak gibi gecekondular mahallelerinde de değişime sebep olmuştur. Buralardaki gecekondular ortadan kaldırılarak üniversite öğrencilerinin yoğunluk kazandığı modern yerleşim alanlarına dönüştürülmüştür.

Antalya'da kentsel gelişimi yönlendirebilecek son sağlık yatırımı Antalya Şehir Hastanesi'dir. Kentin en kuzeyinde kurulan hastane, zaten kuzey yönlü ilerleyen gelişimi hızlandırmaktadır. Hastanenin inşa sürecinden itibaren etrafında hızla yapılaşma başlamıştır. Hastane ve diğer yan hizmet çalışanlarının konut ihtiyacını karşılayacak birçok bina inşa edilmektedir. Özellikle Kepez ilçesi Çankaya ve Göçerler Mahalleleri hızlı bir dönüşüm geçirmektedir. Çevrede ilgili iş kollarına ait medikal, eczane, diş klinikleri gibi birçok işletme açılmaktadır. Bununla birlikte alışveriş merkezi, market, restoran, spor salonu gibi hizmet yerleri çoğalmaktadır.

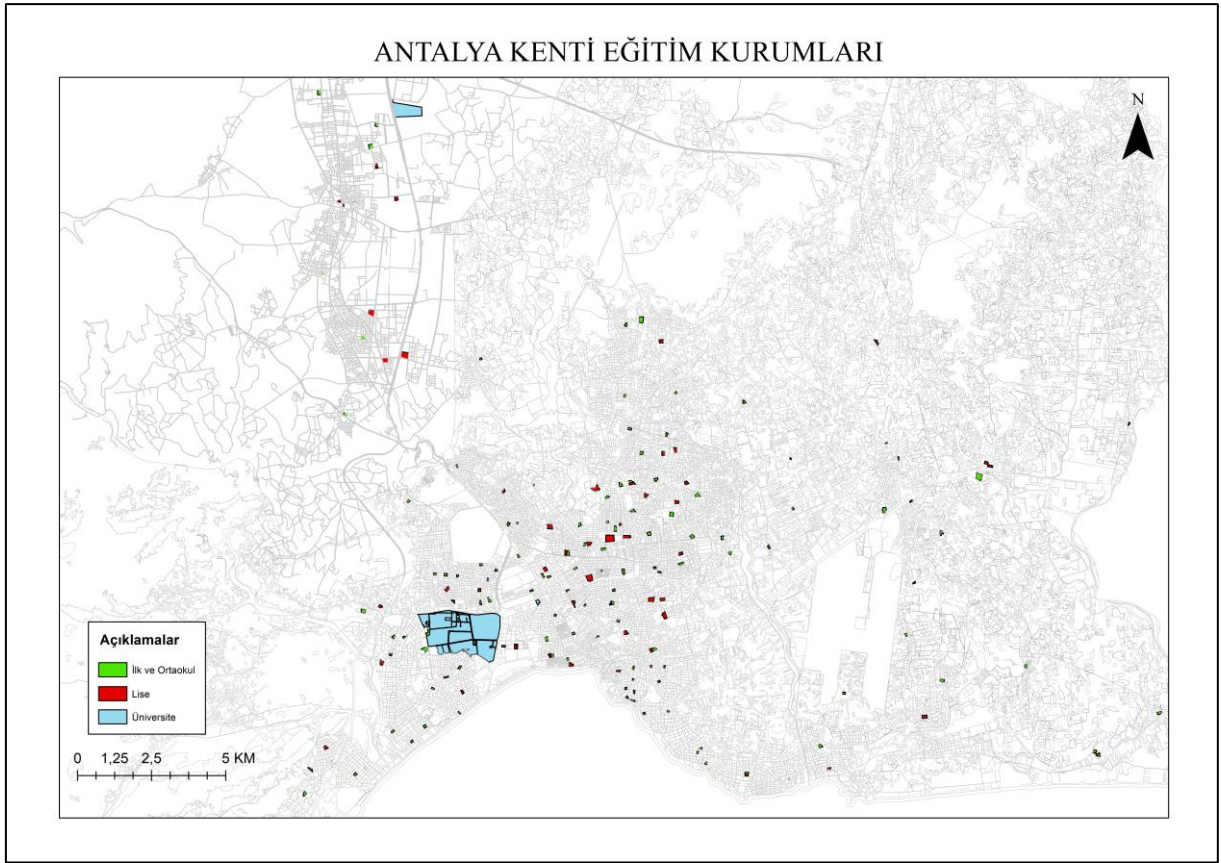
5.6. Eğitim Fonksiyonu

Günümüz dünyasında eğitim fonksiyonu, kentlerin vazgeçilmez bir parçasıdır. Bir kentin insanların zorunlu eğitim hakkını sağlayacak kurumları barındırması gerekmektedir. Ülkemizde ilkokul, ortaokul ve liseden oluşan 12 yıllık zorunlu eğitim uygulanmaktadır. Bütün kentlerde bu eğitim kurumlarının bulunması beklenmektedir. Bunun dışında yükseköğretim gibi tercihe bağlı eğitime dair kurumlar, kentin imkanları ve büyüklüğüne bağlı olarak

bulunabilir. Bugün ülkemizde bütün illerde yükseköğretim kurumu olarak hizmet veren üniversiteler bulunmaktadır.

Eğitim kurumları belirli kriterlere göre oluşturulmalıdır. Açılan okulların yerleşim alanlarını kapsayıcı şekilde ve öğrencilerin rahatlıkla ulaşabileceği yerlerde olması önemlidir. İlköğretimde bir öğrencinin 500-800 metre mesafede okuluna ulaşması beklenir. Ortaöğretimde ise 800-3000 metre arasında mesafe uygun görülmektedir. Bununla birlikte okulların hapishane, meyhane, kahvehane, bar ve alkollü içecek satış yerlerinden en az 100 metre uzak olması gereklidir (Resmi Gazete, 2004b). İmar planlarında eğitim kurumlarına bu kıstaslara uygun şekilde yer ayrılması elzemdir.

Antalya’da bütün seviyelerde eğitim kurumlarını bulmak mümkündür. Kentte 156 ilkokul, 171 ortaokul, 61 lise, 3 üniversite bulunmaktadır. İlçelere göre Aksu’da 27 ilkokul, 33 ortaokul, 6 lise, Döşemealtı’nda 18 ilkokul, 19 ortaokul, 5 lise, 1 özel üniversite, Kepez’de 57 ilkokul, 67 ortaokul, 24 lise, Konyaaltı’nda 15 ilkokul, 16 ortaokul, 7 lise, 1 üniversite ve Muratpaşa’da 39 ilkokul, 36 ortaokul ve 19 lise bulunmaktadır. Toplam 229 mahallesi olan Antalya kentinde mahalle başına okul sayılarının 1’in altında olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle ilkokullarda kalabalık sınıflara neden olabilmektedir. Okul sayısının en çok olduğu ilçeler, nüfusları fazla olan Kepez ve Muratpaşa’dır. Okullar kent merkezi ve kuzey yönünde yoğunlaşmıştır. Kırsal özellik gösteren ve nüfusu düşük mahallelerde okul sayısı azdır. İlkokul ve ortaokullar çoğunlukla aynı bahçe içerisinde bulunmaktadır. Liseler daha merkezi ve geniş alanlara yerleşmiştir. Lise sayıları ilk ve ortaokul sayılarına göre düşük ancak okulların kapasiteleri yüksektir (Harita 5.8).

Harita 5.8 Antalya Kenti Eğitim Kurumları Haritası

Üniversitelerin kentler üzerindeki etkileri yüksektir. Çok sayıda öğrencinin okuduğu, büyük alanlara ve sosyoekonomik bir canlılığa sahip üniversiteler, kentsel gelişimi oldukça etkilemektedir. Üniversiteler, çevresinde yeni konut alanları, yurtlar, yeme içme mekanları, alışveriş noktaları vb. alanların oluşmasını sağlamaktadır. Meydana getirdiği talep artışı ekonomik canlılık oluşturmaktadır. Ayrıca barındırdığı sosyal çeşitlilik kentin kültürel yaşamına katkı sunmaktadır. Akdeniz Üniversitesi, Antalya'nın en büyük yükseköğretim kurumudur. 1982 yılında kurulan üniversite, dönemin büyük yatırımların biri olmuştur. Turizmin giderek büyüdüğü yıllarda kentin önemli eksiklerinden birisi olarak görülen üniversitenin açılması, kentin imaj ve gelişimini etkileyen faktörlerden birisi sayılabilir. Üniversitenin yer seçiminde dönem Antalya'sının batı sınırında bulunan geniş alan tercih edilmiştir. Üniversitenin açılmasıyla birlikte etrafında yeni konut alanları oluşmaya başlamıştır.

Akdeniz Üniversitesi haricinde Antalya'da iki de özel üniversite bulunmaktadır. Üniversitelerden birisi kent içinde iki ayrı hizmet vermekteyken diğeri Döşemealtı ilçesinde Antalya Organize Sanayi'nin hemen güneyinde bir kampüs alanı içerisinde bulunmaktadır. İki üniversitenin öğrenci sayısı ve kente etkileri, daha düşük düzeydedir.

5.7. Kamusal Mekanlar ve Mezarlıklar

Kamusal mekanlar, toplumun ortak kullanımına açık olan, insanların günlük ihtiyaçlarını karşıladığı, bir araya gelerek iletişim kurduğu ve çeşitli etkinlikler gerçekleştirdiği alanlardır. Bu mekanlar, kentlerin geçmişi, bugünü ve geleceği arasında bir bağ kurarak toplumun ortak belleğini yansıtan ve kentsel kimliğin oluşmasına katkı yapan simgesel noktalar. Toplumsal yaşamın gerçekleştiği bir sahne olarak da tanımlanan kamusal mekanlar; parklar, yeşil alanlar, meydanlar, cadde ve yollar, pazar yerleri, oyun alanları, alışveriş merkezleri vb. ortamları kapsamaktadır (Carr, 1992; Çalak, 2012: 36; Deniz, 2005: 5).

Antalya kentinin önemli parçalarından olan kamusal mekanlar iki başlık altında ele alınmıştır. Bunlar kent meydanları ve parklardır. Cadde ve sokaklar ulaşım fonksiyonları, alışveriş merkezleri ve pazar yerleri ise ekonomik fonksiyonlar içerisinde incelendiği için kamusal mekanlar arasında tekrar değerlendirilmemiştir. Kentler açısından meydan ve parklar, önemli toplanma ve sosyalleşme alanlarıdır. Ayrıca meydanlar, milli değerlerin yaşatıldığı ve önemli günlere ev sahipliği yapan mekanlardır. Kentsel yapı açısından da meydanlar biçimlendirici özellik taşır. Genellikle bir yerleşimin merkezine konumlanan meydanlar, çevresinde dairesel bir gelişim sağlar. Büyük oranda yönetim mekanizmaları, küçük ticaret alanları ve kentin simgesel dini yapıları meydan etrafında toplanır. Bazense bu yapılar doğrudan meydanın içerisinde bulunur. Ayrıca meydanlar, çoğu zaman kentsel ulaşım ağının birleştiği ve kent sakini herkesin az veya çok mutlaka uğradığı konumlardır.

Antalya'nın en önemli meydanı, Cumhuriyet Meydanı'dır. Eskiden kenti koruyan topların alanda yer alması nedeniyle Tophane Meydanı olarak da bilinmektedir. Yüzyılı aşkın bir süredir yönetim yapılarının çevrede bulunması, resmi ve gayri resmi bütün etkinliklerin meydana yapılması sonucunda adı, Cumhuriyet Meydanı olarak değiştirilmiştir. Meydan, Haşim İşcan döneminde 1942 yılında düzenlenerek, betonla kaplatılmıştır. 1965 yılında Hüseyin Gezer tarafından yapılan Ulusal Yükseliş Anıtı, meydana yerleştirilmiştir. Meydanda bulunan eski Hükümet Konağı, 1974 yılında yıktırılmış ve 1977 sonlarında yeni Hükümet Binası hizmete açılmıştır. Cumhuriyet Meydanı, son olarak 2008 yılında büyük bir değişime uğramıştır. Valilik Binası yıkılıp eski Gazi Erkek Mektebi'ne taşınmış, önemli ticaret alanlarından Vakıf İşhanı yıkılarak alanda bulunan yol taşıt trafiğine kapatılmış ve sonuç olarak 4000 m² büyüklüğündeki meydan, 11.500 m² büyüklüğe ulaşmıştır. Meydanda dolaşım alanları, sergileme-gösteri yerleri, yeşil alanlarla desteklenen dinlenme noktaları ve su havuzları bulunmaktadır (Aykurt, 2010: 39; Çimrin, 2006: 413; Şavklı ve Yılmaz, 2013: 139). Günümüzde bütün milli gün ve bayram kutlamaları, Cumhuriyet Meydanı'nda gerçekleştirilir.

Ayrıca meydanda konser, toplantı ve basın açıklaması gibi etkinlikler de sık sık gerçekleştirilmektedir.

Fotoğraf 5.21 Cumhuriyet Meydanı (25.11.2024)

Cumhuriyet Meydanı haricinde her ilçenin merkezinde kendi kent meydanları bulunmaktadır. Konyaaltı Kent Meydanı, Konyaaltı sahil şeridinde konumlanmış 74.750 m² büyüklüğündeki bir alandır. Meydan, Konyaaltı Plajı'na birkaç dakikalık yürüme mesafesindedir. Çevresinde birçok restoran, kafe ve alışveriş alanları bulunmaktadır. Konyaaltı Kent Meydanı, birçok etkinliğe de ev sahipliği yapmaktadır. Yıl boyunca müzik konserleri, tiyatro oyunları, dans gösterileri, spor etkinlikleri, festivaller ve diğer sosyal etkinlikler düzenlenmektedir. Bu nedenle, yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çeken popüler bir buluşma noktasıdır (Antalya Rehberi, 2024).

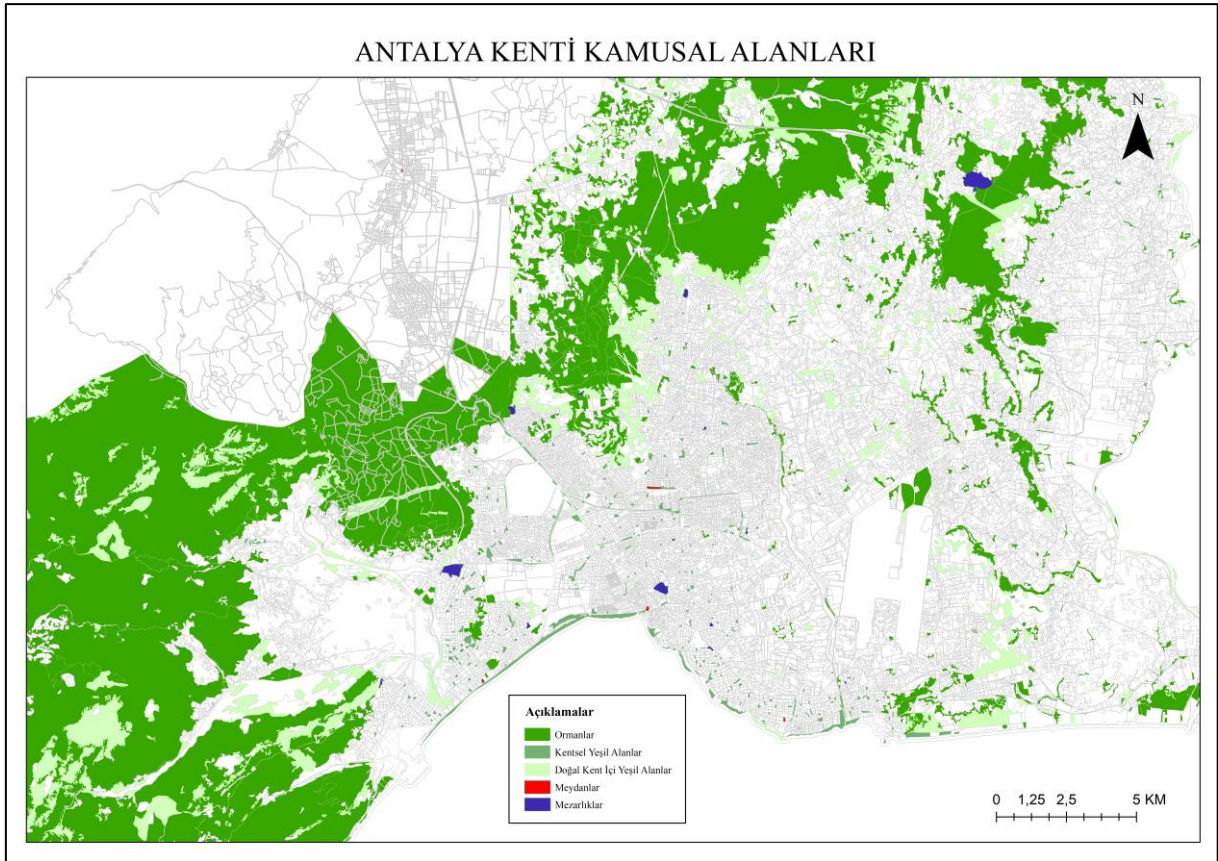
Muratpaşa Kent Meydanı, Muratpaşa Belediyesi hizmet binasıyla Terracity AVM arasına yerleşmiş 6250 m² alana sahip bir kamusal mekandır. Sadece bir kentsel boşluk olarak düşünülmüştür ve bu doğrultuda sert bir zemin kaplaması harici unsurlar barındırmayan bir açık alan olma özelliği taşımaktadır. Muratpaşa Kent Meydanı'nda, herhangi bir gölge elemanı, yeşil alan ve kent mobilyaları gözlemlenmemektedir (Ekinci ve Kavas, 2019: 275). Çevresinde birçok restoran, kafe ve alışveriş mağazası bulunmaktadır. Kent Meydanı, aynı zamanda pek çok etkinliğe ev sahipliği yapmaktadır. Müzik konserleri, dans gösterileri, tiyatro oyunları,

festival ve kutlamalar gibi birçok sosyal aktivite burada düzenlenmektedir. Meydan, aynı zamanda Antalya'nın popüler toplanma noktalarından birisidir (Antalya Rehberi, 2024).

2019'da açılışı yapılan Kepez Kent Meydanı 42.000 m² alana sahiptir. Kepez'in coğrafi olarak merkezi olan Seyhan Caddesi'nde inşa edilen Kepez Kent Meydanı'nda çok amaçlı etkinlik, rekreasyon, spor, oyun, toplanma, tören ve anıt alanlarıyla ticari birimler ve havuz yer almaktadır. Meydanda konser, söyleşi, sergi ve miting gibi organizasyonlar gerçekleştirilmektedir (Kepez Belediyesi, 2019). Kepez Kent Meydanı, Muratpaşa ve Konyaaltı Meydanlarının aksine sadece ilçe çapında bir popülerlik taşımaktadır. Turistik alanlardan uzak oluşu ve çevresinde herhangi bir etkinlik veya alışveriş alanının bulunmayışı, meydanı ıssız bir duruma getirmektedir.

Döşemealtı ilçesinde bulunan Döşemealtı Kent Meydanı, 16.500 m² büyüklüğe sahip bir kamusal alandır. Bunun 3600 m²'si meydan alanı, 3400 m²'si yeşil alan olarak tasarlanmıştır. Ayrıca alanda gezi ve dinlenme bölümleri, havuz, 300 kişilik amfi tiyatroyla birlikte dev bir Atatürk silueti bulunmaktadır (Döşemealtı Belediyesi, 2016b). İlçe meclisinin aldığı son kararlar meydanın ismi Döşemealtı Cumhuriyet Meydanı olarak değiştirilmiştir (Toros Gazetesi, 2023). Aksu ilçesinde kent meydanının yapım çalışmaları halen devam etmektedir.

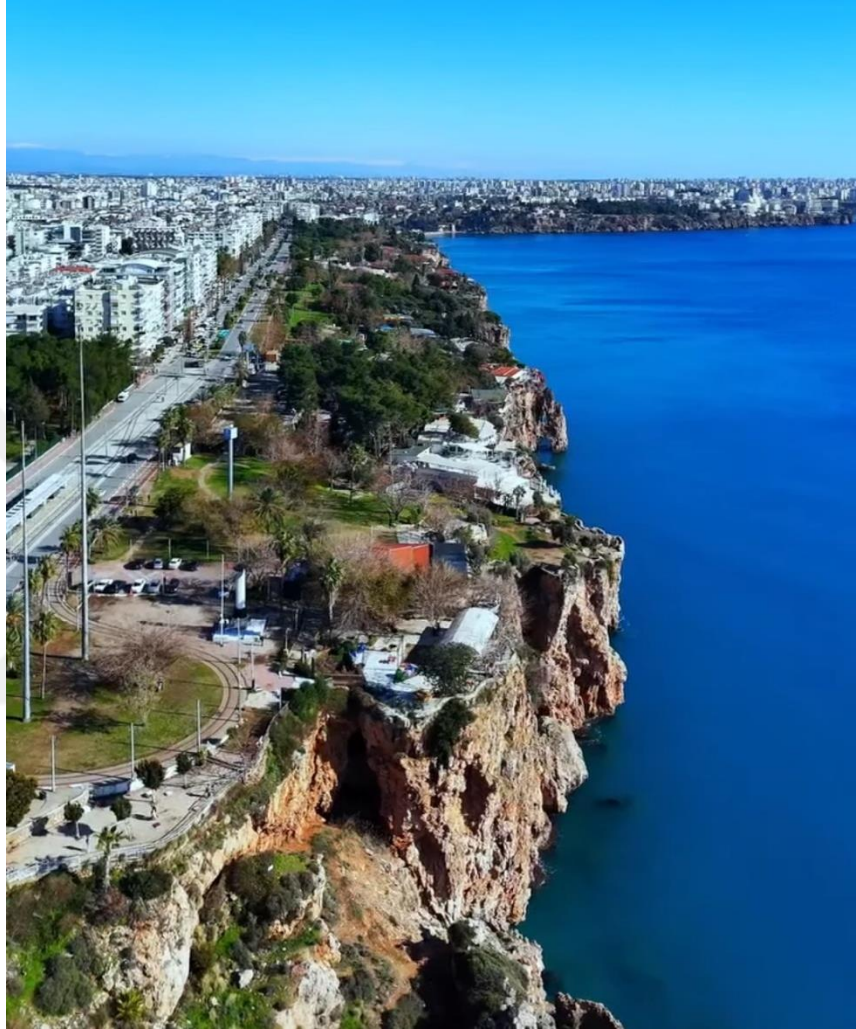
Antalya'nın diğer önemli kamusal mekanları parklardır. Kent, Akdeniz iklimine sahip olduğu için sosyal hayat, kapalı mekanlardan daha fazla açık alanlara ihtiyaç duymaktadır. Bu vasfı yerine getiren parklar, yılın neredeyse tamamında yoğun rağbet görmektedir. Antalya'da parklar, sadece yeşil alan olarak görülmemekte, gerçekten insanların gitme amacı taşıdıkları lokasyonları oluşturmaktadır. Parklarda çok çeşitli spor aktivitelerinin gerçekleştirilebilmesi, kültür sanat faaliyetlerinin yoğunluğu, restoran ve kafe gibi yeme içme mekanlarının bulunması, bu duruma imkân tanımaktadır. Parkların kentsel doku içerisindeki yeri de göz ardı edilemez bir konudur. Yoğun yapılaşma içinde ferah ortamlar oluşturan parklar, konut gelişimini sınırlayan alanlardır. Ayrıca insani yaşam standartlarının sağlanması için kentler içerisinde park ve yeşil alanların oluşturulması zorunlu kılınmıştır. Ülkemizde 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmeliği'nde; kişi başına minimum 10 m² aktif yeşil alan belirlenmiştir (Mevzuat, 2014) (Harita 5.9).

Harita 5.9 Antalya Kenti Kamusal Alanlar Haritası

Antalya’da kıyı boyunca sürekli bir yeşil alan hattı bulunmaktadır. Doğuda Boğa Çayı’ndan başlayan yeşil alan, batıda Karpuzkaldıran Mevkisine kadar devam eder. Bu hat en doğudan sırasıyla Konyaaltı Sahil Parkı, Atatürk Kültür Parkı ve Atatürk Parkı olarak ilerler. Sonrasında DSİ Misafirhanesi ve kısa bir konut adasıyla kesintiye uğrar. Bu alandan hemen sonra Yavuz Özcan Parkı yeni bir yeşil alan oluşturur. Daha sonra yine kısa bir konut alanı ve ardından Mehmetçik ve Recep Bilgin Parkları bulunur. Devamında Cumhuriyet Meydanı ve Kaleiçi’yle başlayan kesinti alanı güneydoğuda Karaalioğlu Parkı’na kadar sürmektedir. Karaalioğlu Parkı’nın ardından Gençlik Mahallesi’nde Ramada ve Talya Oteli vb. yapılar, kıyı hattını tamamen kapatmıştır. Burada yapılaşmanın gerek kıyıya gerekse yeşil alana ciddi zarar verdiği görülmektedir. Doğuya doğru ilerleyince Yalım Parkı başlamaktadır. Oldukça uzun ve ferah park alanı, falezlerin küçük bir kıvrım oluşturduğu yerde Akra Barut Oteli tarafından kesintiye uğrar. Kentsel açıdan da son derece sorunlu bir yere konumlanmasına izin verilen otel, etrafından dolaşmadan araç ve yaya geçişine izin vermez. Ardından Erdal İnönü Parkı ve devamındaki küçük park alanı, yer yer site ve otellerle kesintiye uğrasa da yeşil alanı devam ettirir. Devamındaki küçük koyla denize sıfır konumundan başlayan yapılaşma ve plajlar, yeşil alan hattını kesintiye uğratır. Son olarak Eski Lara boyunca ince bir hatla devam eden park alanı, Falez Parkı’na bağlanır ve Düden Şelalesi’nin denize döküldüğü Karpuzkaldıran’da son

bulur. Bu şekilde kıyıyı boydan boya kateden bir yeşil alan hattı var olsa da kıyıya çok yakın veya sıfır mesafesinde gerçekleşen yapılaşma park alanlarını oldukça daraltmaktadır. Bazı bölümlerde tepkiler dolayısıyla göstermelik dar bir park hattının kalmasına izin verilmiştir. Oysa gerek kıyılar gerekse yeşil alanlar, yasal boşluklar sayesinde bina yaparak kişilerin kendisine ait sayabileceği kentsel bölümler değildir.

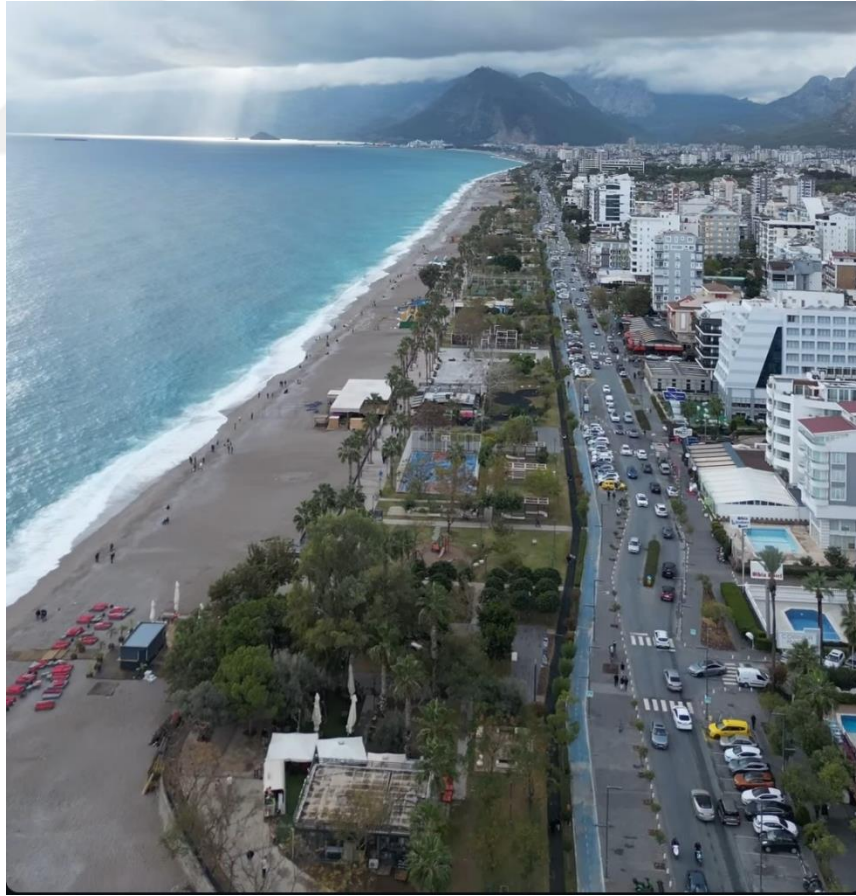
Fotoğraf 5.22 Kentin Doğusunda Falezler Boyunca İlerleyen Yeşil Alan (Antalya City Guide, 2025)

Antalya kentinde en eski ve önemli park alanı, Karaalioğlu Parkı'dır. Önceki bölümlerde kuruluşundan bahsettiğimiz park, halen Antalya'nın en gözde yeşil alanlarından birisidir. Kent çekirdeğinin hemen yanına konumlanan Karaalioğlu Parkı, 140.000 m²'lik bir alana sahiptir. Antalya florasını yansıtan çiçek, ağaç ve bitki türleriyle kaplı parkın içerisinde, 54 farklı kuş türü yaşamaktadır. 1970'li yılların sonlarında özel heykel çalışmalarıyla süslenmiştir. Koşu parkurları, etrafındaki çay bahçeleri, gölgelik alanları ve deniz manzarasıyla insanlar tarafından tercih edilmektedir (FullAntalya, 2015).

Atatürk Kültür Parkı, kentin diğer bir önemli park alanıdır. Park, Antalya ilinin Muratpaşa ilçesine bağlı Meltem mahallesinde bulunmakta ve yeşil alan olmaktan öte kültürel

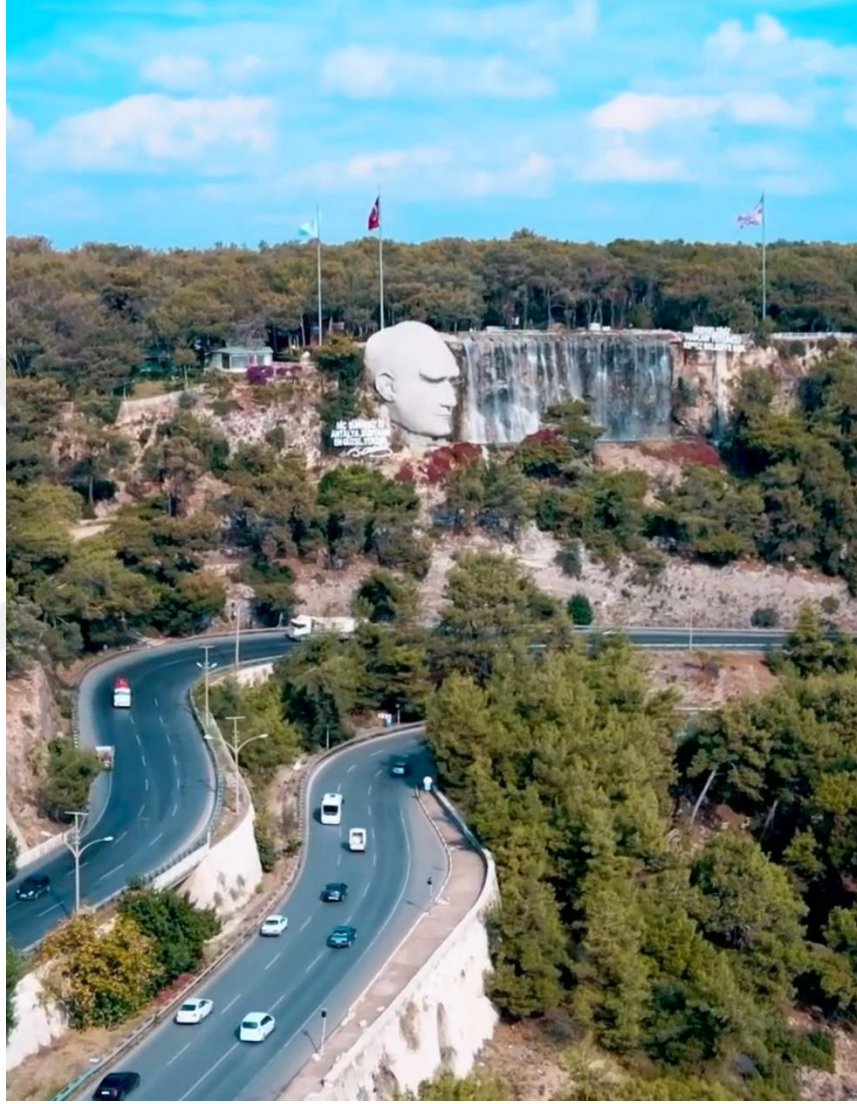
vasıflarıyla ön plana çıkmaktadır. Antalya Atatürk Kültür Parkı'nın doğusunda Tenis İhtisas Kulübü, batısında merkezinde Dumlupınar Bulvarı, kuzeyinde Sakıp Sabancı Bulvarı ve güneyinde Akdeniz bulunmaktadır. Park içerisinde Cam Piramit Kongre ve Fuar Merkezi, Doğan Hızlan Kütüphanesi, açık sergi alanı, restoranlar, kafe, çay bahçesi, spor sahaları, yapay göletler, oyun alanları, bisiklet parkurları ve piknik yerleri mevcuttur. Park alanı, sık sık etkinlik, konser, sergi ve toplantılara ev sahipliği yapmaktadır (Antalya.com, 2024).

Sahil Antalya Yaşam Parkı, Konyaaltı Varyant bölümünün altından başlayarak Boğa Çayı'na kadar 7 km'lik sahil şeridi boyunca uzanan ve toplamda 1.000.000 m² alana sahip bir komplekstir. 350.000 m² yeşil alanı bulunan park, Konyaaltı sahil şeridi boyunca sıralanan yürüyüş ve bisiklet yolları, basketbol sahaları, tenis kortları, spor aletleri, kaykay-paten parkı, çocuk oyun alanları, amfi tiyatro, oturma alanları, restoran ve kafeleri ile kentin en önemli aktivite ve sosyalleşme alanlarından birisi konumundadır. Antalya Sahil Yaşam Parkı'nda, 50'nin üzerinde yiyecek, içecek ve alışveriş mekânı yer alırken, 30'dan fazla plaj işletmesi bulunmaktadır (Antalya.com, 2024). Park alanı içerisinde bulunan amfi tiyatro şeklindeki Antalya Açık hava Sahnesi, neredeyse yılın her günü konser ve etkinliklere sahne olmaktadır.

Fotoğraf 5.23 Konyaaltı Sahili (Yalın, 2025)

Kepez’de bulunan Kent Ormanı, ikinci traverten basamağı üzerine yerleşmiş ormanlık alanı kapsamaktadır. Yoğun bir kızılçam örtüsüne sahip alan sonradan yapılan düzenlemelerle park haline getirilmiştir. 140.000 m² alan üzerine kurulu Kent Ormanı’nda oyun alanları, kafeteryalar, oturma alanları, yürüyüş ve koşu alanları ve spor aletleri bulunmaktadır. Ayrıca traverten duvarına inşa edilen devasa Atatürk Maskı ve yapay şelale, Antalya’nın giriş ve çıkış yolu üzerinde estetik bir görünüm oluşturmaktadır (Kepez Belediyesi, 2024).

Fotoğraf 5.24 Kepez Kent Ormanı (Yalın, 2025)

Antalya’nın diğer bir önemli park alanı, Antalya Büyükşehir Belediyesi Doğal Yaşam Parkı’dır. Kentin hayvanat bahçesi olan park, 650 dekar alana kurulmuştur. Doğal Yaşam Parkı, Kent Ormanı’nın güneybatısına yerleşmiştir. Park, dünyanın birçok yerinden toplamda 133 tür hayvana ev sahipliği yapmaktadır. Engebeli arazisi pek çok hayvan türü için doğala yakın bir yaşam alanı oluşturur. Doğal Yaşam Parkı özellikle okullar tarafından yoğun şekilde ziyaret edilmektedir (Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2025).

1950’li yıllarda dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakanı Adnan Menderes tarafından temeli atılan Antalya İplik ve Pamuklu Dokuma Fabrikası, uzun yıllar Antalya’nın önemli sanayi kuruluşlarından birisi olarak faaliyet göstermiştir. Ancak zarar ettiği gerekçesiyle 13 Ocak 2003 yılında fabrikada üretim durdurulmuştur. Bir süre sonra Özelleştirme İdaresi tarafından satılığa çıkarılan ve 500 dekarlık arazi büyüklüğü nedeniyle alıcı bulunamayan fabrika arazisinin hisseleri, Kepez Belediyesi’ne devredilmiştir. Sonrasında belediye tarafından satış ve geri alım süreçleri yaşayan alanın parka dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır. 2015 yılında hizmete açılan Dokuma Park içerisinde park ve yaşam alanı, botanik parkı, portakal bahçesi ve orman, açık sergi alanı, oyuncak müzesi, modern sanatlar galerisi vb. bölümler yer almaktadır (Antalya Dokuma, 2024). Kentsel yerleşimin içerisinde kalan park alanı, özellikle Kepez ilçesinde yaşayan vatandaşlardan yoğun ilgi görmektedir.

İnsan yerleşimlerinin diğer bir önemli parçası mezarlık alanlarıdır. Beşerî döngünün zorunlu bir görevini karşılayan mezarlıklar, hem kırsal hem de kentsel yerleşmelerde bulunan ve çevrelerinden sınırlanmış olan bölümlerdir. Günümüzde artan insan nüfusuyla mezarlıklara ihtiyaç giderek artmakta ve onlara uygun yer temini de zorlaşmaktadır. Mezarlıklar yerleşim alanından yeterince uzak, kolay ulaşılabilir, uygun arazi ve toprak koşullarına sahip bir konumda bulunmalıdır. Birçok kültürde yerleşim alanının etrafına konumlanan mezarlıklar zaman içerisinde yerleşimin büyümesiyle kentsel ortamın içerisinde kalabilmektedir. Bu durum uyumsuz yerleşim dokusuna sebep olabilmekte ve zaman zaman mezarlıkların yer değiştirilmesine karar verilebilmektedir. Dolayısıyla mezarlıkların yer seçiminde kentlerin genişleme potansiyeli taşıyan çevrelerinden uzak durulması ve yapılaşma ihtimali az olan sahaların seçilmesi gerekmektedir.

Antalya’da mezarlıklar kentsel alan içerisinde önemli bir yere sahiptir. Antalya kentinde toplamda 20 civarında mezarlık bulunmaktadır (Harita 5.9). Yeşil alan vasfını da yerine getiren mezarlıklar ayrı lokasyonlarda dağınık bir gelişim göstermiştir. Kentin en önemli mezarlığı ise yerleşimin merkezinde bulunan Andızlı Mezarlığı’dır. Tarihi bir nitelik taşıyan mezarlık, Balbey Mahallesi’nin hemen karşısında bulunur ve yaklaşık 14 hektar alana sahiptir. Çeper kuşak özelliği de gösteren mezarlık, etrafındaki yapılaşma arasında geniş bir yeşil alan oluşturur. Mezarlık tamamen dolu olduğu için yeni definlere izin verilmemektedir. Kentin diğer önemli mezarlık alanı Uncalı Mezarlığı’dır. Mezarlık, Akdeniz Üniversitesi’nin batısında Uncalı Mahallesi’nin kuzeyine ve D-400 Karayolunun güneyine konumlanmıştır. Yaklaşık 22 hektar alana sahip mezarlık kısa süre önce yenilenmiştir ve sık sık defin işlemi gerçekleştirilmektedir. Yine bu mezarlık alanı da kentsel alanı sınırlayan bir çeper kuşak özelliği gösterir. Kentin kuzeydoğusunda Kurşunlu Şelalesi yakınlarında Kurşunlu Mezarlığı

bulunur. Bu mezarlık yerleşim alanının dışında, orman ve seraların arasında bulunur. Yaklaşık 42 hektar alana sahip mezarlık uzun dönemler yerleşim tehdidi altında kalmayacaktır. Son dönemde cenaze definlerinin önemli kısmı buraya yapılmaktadır. Bu 3 önemli mezarlık haricinde kent içerisinde farklı noktalara yayılmış mahalle mezarlıkları vardır. Geçmişte çoğunlukla kentten uzak noktalarda bulunan ya da seyrek yapılaşmanın olduğu kırsal mahallelerde gelişen bu mezarlıklar, aslında köy mezarlıkları durumundadır. Bunlardan bir kısmı günümüzde tamamıyla konut ve iş alanlarının içerisinde kaldığı için taşınma tehdidi altındadır.

ALTINCI BÖLÜM

ÇEVRE İLİŞKİLERİ VE KENT MORFOLOJİSİ

Kentler, çevre ilişkileriyle var olan yerleşimlerdir. Küçük veya büyük olsun bütün kentler, etrafındaki diğer yerleşimlerle sürekli bir etkileşim içerisinde. Başta metropoller olmak üzere bazı kentler sahip oldukları potansiyellerle küresel ekonominin ağı haline gelmekte ve birbirine yakınlaşmaktadır. Bu etkileşim, en yakın çevresinden başlayarak uzağa doğru bir ağ oluşturmakta ve ağ üzerinde gerçekleşen akış, dahil olan bütün yerleşimleri beslemektedir. Dolayısıyla kentlerin çevre ile kurduğu ilişkilerde bağımlılık esastır. Kentsel bölgeler ekonomik açıdan sürekli büyürken, bu ekonominin doğurduğu fırsatlar sürekli nüfus çekmekte ve kentlerin daha da büyümesine yol açmaktadır. Kurulan ağın genişlemesi ve bölgesel düzeye ulaşması, büyük ticaret kentlerinin ortaya çıkmasını sağlar. Buna karşın daha küçük ölçekli kentler arasında ağ ilişkisi daha zayıf olmakta ve bu kentler küresel ekonominin dışında kalmaktadırlar (Çötel ve Yenen, 2012: 46; Deleuze ve Guattari, 1985: 196; Kaygalak ve Işık, 2007: 27). Kentler, ekonomik faaliyetlerin, ürünlerin ve imkanların yoğunlaştığı merkezlerdir. Çevresindeki kırsal alanlardan başlayarak komşu kentlere ve hatta ülkelere kadar hizmet sunup alabilmektedirler. Kurulan bütün bu ilişkilerde yakın kırsal çevreyle olan etkileşim birinci önceliklidir. Çünkü bir kentin sürdürülebilirliği, tarımsal besin kaynaklarına erişimini güvence altına almasına bağlıdır. Bu da kentin kırsal çevresine ve hinterlandına hakimiyet kurmasını gerektirir. Kırsal yerleşimlere yönetim, sağlık, eğitim, ulaşım vb. türlü hizmetler ulaştıran kentler, buna karşılık tarım ve hayvancılık ürünlerini temin eder. Buna rağmen hiçbir yerel ekonomi diğer kentlerle olan bağlantılarından yalıtılarak büyüyemez. Bir kentin ticareti, mutlaka bir grup kentle bağlantılıdır ve yalnızca kırsal hinterlandıyla sınırlı bulunamaz. Kentler, çevrelerindeki diğer kentlerle olan bu ilişkileri sayesinde piyasa ekonomisinde önemli bir rol oynar. Ticaretin gelişmesiyle birlikte kentler arasında bir hiyerarşi oluşur. Bu hiyerarşi, bir merkez kentin çevresinde daha küçük kentlerin ve onlardan daha büyük kentlerin yer aldığı bir kentler sistemi meydana getirir. Böyle bir sistem ticaret ağlarının genişlemesiyle büyür ve ekonominin farklı bölgelere entegrasyonunu sağlar (Braudel, 1983; Çötel ve Yenen, 2012: 46; Jacobs, 1969).

Günümüzde kentlerin önce kendi ülkeleri ardından da dünyayla güçlü ilişkiler halinde olması bir gereklilik haline gelmiştir. Ancak her kent, sahip olduğu kaynaklar ile potansiyeller doğrultusunda çevreyle ilişkilerini şekillendirir. Örneğin; dünya ticaretinin kavşak noktasında bulunan doğal bir liman kenti, elbette çevre ilişkileri ve etki sahası açısından şanslıdır. Buna karşın zorlu ulaşım şartlarına sahip dağlarla çevrili ve ekonomik faaliyetleri kısıtlı bir kentin

çevre ilişkilerinin güçlü olması beklenemez. Genel olarak kentlerin sahip olduğu bu doğal ve tarihi miras, çevreye karşı elini güçlendirir veya zayıflatır.

Çevre ilişkileri, en yakın mesafeden başlayarak en uzağa doğru ilerler. Mesafe arttıkça ilişkinin gücü zayıflayabilir. İlişkiyi güçlü tutmak bağlantı çeşitliliğini sağlamakla ilgilidir. Çevre ilişkileri mesafeye bağlı olarak 3 başlıkta; yakın mesafe ilişkileri, orta mesafe ilişkileri ve uzak mesafe ilişkileri şeklinde incelenebilir. Ancak her yerleşimin yakın, orta ve uzak mesafe ölçütü farklı olabilir. Dar bir ilişki ağına sahip yerleşim için en uzak mesafe ülkesinin sınırları olabilirken, geniş bir ağa sahip yerleşme için bütün dünya ilişki ağı içerisinde. Antalya kentinin ilişkileri kendi içerisinde değerlendirilerek 3 basamakta ele alınmıştır.

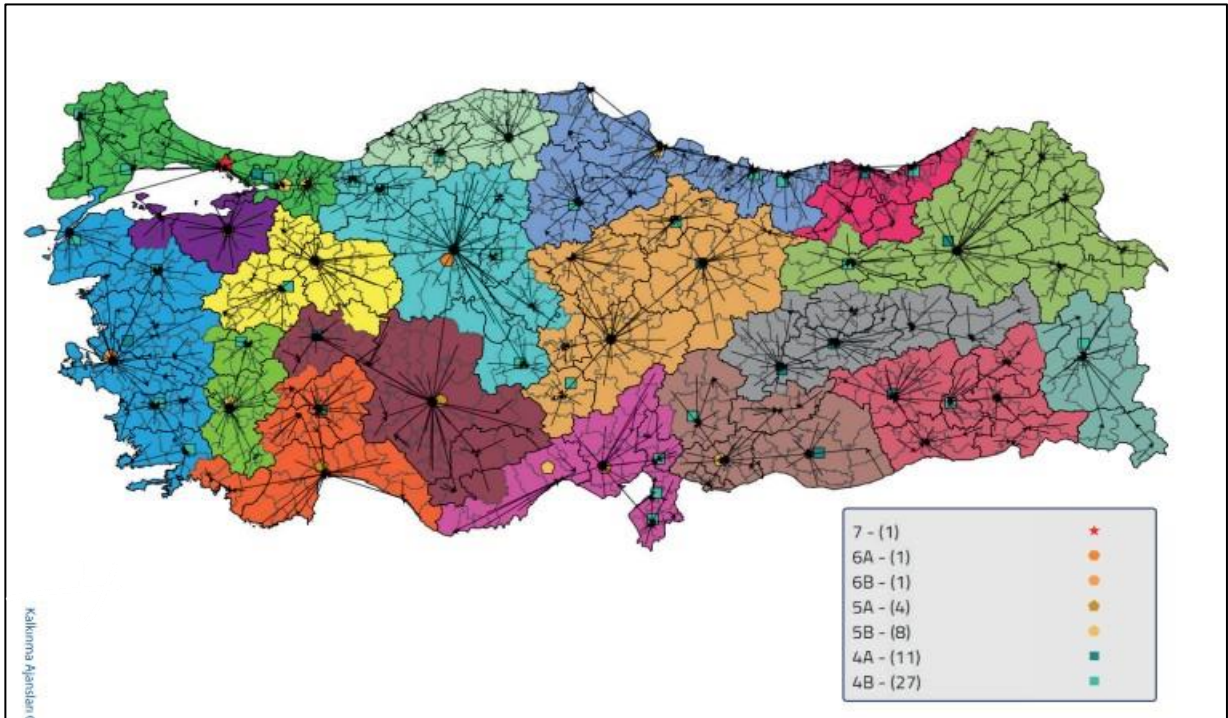
6.1. Yakın Mesafe İlişkileri; Yakın İl, İlçe ve Mahalleler Ölçeği

Antalya, ilişkileri gelişmiş ve dünyaya entegre olmuş önemli kentlerimizden biridir. Aslında ulaşım koşulları açısından dezavantajlı olan Antalya, kuzey ve batıdan dağlarla çevrilidir ve iç kesimlerle bağlantılarını geçitler vasıtasıyla sağlamaktadır. Sahil ve liman kenti olması deniz ulaşımını alternatif haline getirirse de yine konum özelliklerinden dolayı bundan çok faydalanamamaktadır. Buna karşın günümüzün ilerleyen ulaşım teknolojileri Antalya'nın dezavantajlarını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Antalya'nın hem kentsel alan hem de nüfus olarak büyümesinde çevre ilişkilerinin ciddi bir payı olmuştur. Zira Antalya'nın büyümesi yalnızca doğal bir süreçle değil dışarıyla kurduğu ilişkiler ve aldığı göçler vasıtasıyla gerçekleşmiştir.

Mesafenin bozucu etkisi gereği yerleşimlerin en yakın ilişkili olduğu alanlar, genellikle kendisine en yakın yerlerdir. Antalya kentinin çevre ilişkilerinde de bu durum geçerlidir. Antalya'nın çevre il, ilçe ve kırsal yerleşimlerle yoğun bağlantıları bulunmaktadır. Büyükşehir olarak kendisine bağlı 19 ilçesi bulunan Antalya, bu ilçelerin tamamına hizmet götürmektedir. Ayrıca bu ilçe ve bağlılarının tamamının idari merkezidir. Yönetimsel karar ve uygulamalar, kamu kurumları vasıtasıyla büyük oranda merkezden gerçekleştirilir. Ayrıca hukuk, sağlık, eğitim gibi hizmetlerin ana merkezleri Antalya kentidir. Bununla birlikte çevresel ilişkiler karşılıklıdır. Antalya kentinin ihtiyaç duyduğu tarımsal ürün büyük oranda çevre ilçe ve kırsal yerleşimlerden temin edilir. Yine bu ürünlerin dışarıya dağıtımı da genellikle Antalya'dan gerçekleştirilir.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri (YER-SİS) araştırmasıyla Türkiye'de hizmet merkezleri ve dağılımları tespit edilmeye çalışılmıştır. Kentsel hizmet merkezlerinin tespitinde eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim, ticaret ve kargo ilişkileri değişken

olarak ele alınmıştır. Tez çalışmamızda Antalya kentinin çevre ilişkileri bölümünde bu araştırmadan elde edilen resmi veriler kullanılmıştır. Öncelikle kentsel yerleşimlerin etki alanı tespitleri incelenmiştir. Belirlenen 7 dereceli etki alanı kriterine göre Antalya kenti, 0,288 puanla 5A derecesinde sınıflandırılmıştır. Kritere göre en üst yani 7. derecede İstanbul, 6A derecesinde Ankara ve 6B derecesinde İzmir bulunmaktadır. Bu yerleşimlerden sonra gelen Antalya, ülkemizin güney bölümünde turizm-tarım odaklı bir bölge içerisinde ele alınmıştır. Bu bölge Antalya (5A) merkezli olarak, Isparta Merkez (4A), Burdur Merkez (3A), Alanya (3A), Manavgat (3A), Fethiye (3B) ve Serik (3B) gibi yüksek derece yerleşimleri de etki alanı sınırları içerisinde bulundurmaktadır (Harita 6.1) (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020: 165-171).

Harita 6.1 Türkiye Kentlere Göre Etki Alanı Dereceleri Haritası (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020: 164)

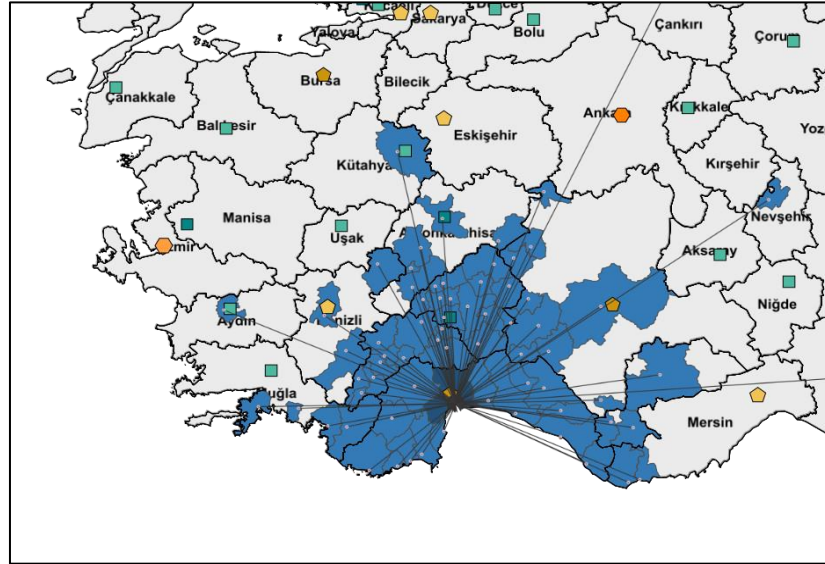
Antalya kentinin en fazla hizmet verdiği ilçeler incelenmiştir. Buna göre Korkuteli, Antalya'dan en fazla hizmet alan ilçedir. Antalya'nın ilçenin hizmet alımındaki payı %50,938 gibi oldukça yüksek seviyededir. Daha sonra yakın ilçelerden Serik ve Kemer'in %40 civarında hizmet aldığı görülmektedir. Kumluca, Elmalı, İbradı, Akseki gibi Antalya'nın diğer ilçelerinin de payı yüksektir. Bunların ardından gelen Burdur'un Bucak ilçesi %24,753 oranında Antalya'dan hizmet almaktadır. Yine Burdur'un Tefenni, Çavdır, Çeltikçi, Karamanlı ilçelerinin hizmet oranları içerisinde Antalya'nın payı yüksektir. Antalya ile sıkı ilişkileri olan Burdur'da bu durum hizmet alımı verilerine yansımıştır (Tablo 6.1) (Tablo 6.2) (Harita 6.2).

Tablo 6.1 Antalya Kentinden En Fazla Hizmet Alan İlçeler

İlçe	Antalya'nın Hizmet Payı	İlçe	Antalya'nın Hizmet Payı
Korkuteli	50,938	Gündoğmuş	18,993
Serik	40,509	Tefenni	17,283
Kemer	39,838	Çavdır	17,058
Kumluca	35,332	Kaş	15,873
Elmalı	30,480	Finike	15,325
İbradı	30,103	Çeltikçi	14,986
Akseki	26,314	Karamanlı	14,114
Bucak	24,753	Gazipaşa	12,623
Demre	21,199	Alanya	12,126
Manavgat	19,922	Göhlisar	10,793

Kaynak: (YER-SİS, 2024)

Antalya'nın çevre ilişkilerinin en yoğun olduğu iller Isparta, Burdur'dur. Zaten Antalya bu illerle birlikte TR61 Antalya Alt Bölgesi'ne dahil edilmektedir. Gerçekten de bu bölgede gerek nüfus gerekse ekonomik ilişkiler oldukça güçlüdür. Daha önce incelendiğimiz göçler bölümünde görüldüğü gibi Isparta ve Burdur Antalya'ya en çok göç veren ve alan 10 il arasındadır. Bu illerden özellikle ticaret, sağlık, eğitim, turizm gibi hizmetler için Antalya'ya gelinmektedir. İki kentin aldığı hizmet içerisinde Antalya'nın payı %9'un üzerindedir. Yine yakın illerden Konya'yla tarihi bağlardan da ötürü ilişkiler yoğundur. Bunlar haricinde Muğla, Denizli, Mersin, Afyonkarahisar, Adana ve Karaman, Antalya ile yakın ilişkili diğer illerdir (Harita 6.2).

Harita 6.2 Antalya Kenti Yakın Çevre İlişkileri Haritası (YER-SİS, 2024)

6.2. Orta Mesafe İlişkileri; Türkiye Ölçeği

Antalya ülkemizin en büyük kentlerinden biri haline gelmiştir. Artan nüfusu ve ekonomik hacmiyle bölgesel ölçekten ülke geneline hitap eden bir konuma yükselmiştir. Sanayi

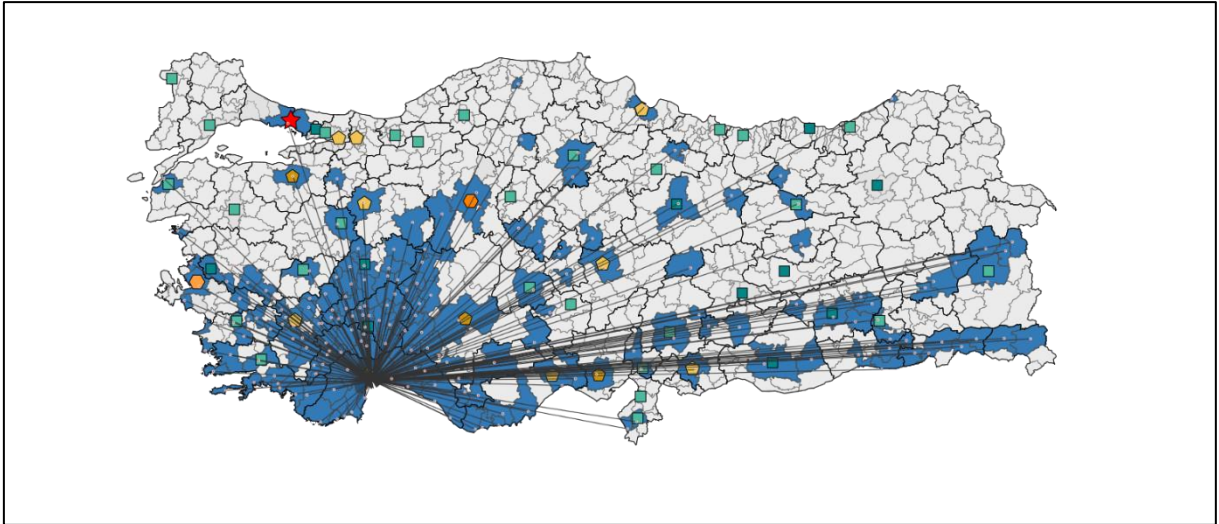
ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasında en gelişmiş kategori olan 1. Grup iller arasında bulunmaktadır. Antalya, özellikle turizm ve tarım sektörlerinde ülkemizin başlıca merkezlerdendir. Yakın mesafe yerleşimlerden sonra Antalya kentinden en fazla hizmet alan yerler Çorum, İstanbul, Osmaniye, Hakkâri, Bilecik, Batman, Tunceli ve İzmir'dir. Bunların aldığı hizmet içerisinde Antalya'nın payı %1,5'in üzerindedir (Tablo 6.2).

Tablo 6.2 Antalya Kentinden En Fazla Hizmet Alan Kentler

Kent	Antalya'dan Aldığı Hizmet Payı	Kent	Antalya'dan Aldığı Hizmet Payı
Burdur Merkez	9,756	Muğla	1,829
Isparta Merkez	9,323	Çorum Merkez	1,778
Afyonkarahisar M.	3,788	İstanbul	1,763
Kütahya Merkez	3,314	Osmaniye Merkez	1,678
Denizli	2,970	Hakkâri Merkez	1,628
Konya	2,272	Bilecik Merkez	1,620
Aydın	2,262	Batman Merkez	1,599
Karaman Merkez	2,172	Tunceli Merkez	1,583
Mersin	1,845	İzmir	1,540

Kaynak: (YER-SİS, 2024)

Bütünleşik kentsel hizmet merkezleri sıralamasına göre 5A derecesindeki Antalya kenti, Alanya, Manavgat ve Serik ile küçük ölçekli ve turizm odaklı bir kentsel yerleşimler bölgesini tarif etmektedir. Bu alana kuzeyde 4A derecesindeki Isparta Merkez ile 3A derecesindeki Burdur Merkez'i dahil etmek mümkündür. Hizmetler bazında bakıldığında eğitim konusunda Antalya önde gelen yerlerden birisidir. Ortaöğretim hizmeti dikkate alındığında en yüksek iki hizmet merkezinin yedinci derece İstanbul ve altıncı derece Ankara merkez yerleşimleri olduğu görülmektedir. Bu iki yerleşimi beşinci derecede yer alan İzmir, Bursa ve Antalya'nın merkez yerleşimleri izlemektedir. Bu üç yerleşim ülkenin batısı ve güney bölümü için ortaöğretim hizmeti sağlamada önemli bir konumdadır. Antalya'ya kendi ilçelerinin tamamından ve çevre illerden öğrenci hareketliliği gerçekleşmektedir. Yükseköğretim alanında hizmet sağlama konusunda İstanbul merkez, tek başına en üst basamak olan altıncı derecede yer almaktadır. Bu yerleşimi beşinci derecedeki Ankara, İzmir, Konya ve Isparta'nın merkez yerleşimleri takip etmektedir. Yükseköğretim hizmet alanında dördüncü derece yerleşimler ülkenin batı bölümünde yoğunlaşmaktadır. Bu derecedeki 13 yerleşimden 9'u Ankara'nın batısında yer alan Antalya, Bursa, Sakarya, Kocaeli, Denizli, Eskişehir, Afyonkarahisar, Kütahya ve Karabük'ün merkez yerleşimleridir. Antalya'nın eğitim alanında İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Konya, Mersin ve Isparta gibi illerle öğrenci hareketliliği yüksektir (Harita 6.3) (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020: 37-52; YER-SİS, 2024).

Harita 6.3 Antalya Kentinin Türkiye Ölçeğinde Çevre İlişkileri Haritası (YER-SİS, 2024)

Sağlık hizmetleri konusunda İstanbul merkez yerleşimi tek başına en üst basamak olan yedinci derecede yer almaktadır. Bu yerleşimi altıncı derecede yer alan Ankara, İzmir ve Adana'nın merkez yerleşimleri takip etmektedir. Beşinci derecede yer alan dokuz yerleşim ise bölgesel merkezler olarak değerlendirilebilecek olan Antalya, Bursa, Mersin, Konya, Kayseri, Samsun, Gaziantep ve Diyarbakır'ın merkez yerleşimleri ile Van'ın Edremit ilçesidir. Antalya'nın sağlık hizmeti hareketliliğinde İstanbul ve Ankara önemli iken Isparta, Burdur ve Konya gibi yakın illerle de sağlık trafiği yoğunudur (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020: 54-58; YER-SİS, 2024).

Kara, deniz, hava ve demir yolu yolcu taşımacılığının birlikte değerlendirildiği ulaşım hizmet alanında İstanbul Merkez yedinci, Ankara Merkez ise altıncı dereceyi oluşturmaktadır. Bu iki yerleşimi beşinci derecede bulunan İzmir, Adana, Kayseri ve Eskişehir'in merkez yerleşimleri takip etmektedir. Ulaşımda dördüncü derecede 14 hizmet merkezi bulunmaktadır. Bölgesel yolcu taşıma merkezleri olarak hizmet sunan bu yerleşimler arasında Karadeniz'de Samsun, Batı Akdeniz'de de Antalya'nın merkez yerleşimleri dördüncü derece hizmet merkezleri olarak bölgelerindeki en yüksek dereceye sahip yerleşimlerdir. Antalya'nın demiryolu ulaşımına sahip olmaması buradaki en büyük dezavantajlarından birisidir. Ulaşım alanında yıllık otobüs sefer sayılarına bakıldığında İstanbul, Ankara, Afyonkarahisar, Isparta ve İzmir gibi illerle bağlantılar gelişmiştir. Havayolu ulaşımında ise en fazla İstanbul, Ankara ve Muğla'dan yolcu taşınmaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020: 67-70; YER-SİS, 2024).

İletişim akışlarında İstanbul Merkez tek başına en üst basamak olan altıncı derecede yer almaktadır. Bu yerleşimi beşinci derecedeki Ankara ve İzmir'in merkez yerleşimleri izlemektedir. Bursa, Antalya, Konya, Mersin, Adana, Gaziantep ve Diyarbakır'ın merkez

yerleşimleri dördüncü derecede yer alan hizmet merkezleridir. Bu derecede Bursa Merkez haricindeki yerleşimlerin Batı Akdeniz Bölgesi'nden başlayıp Güneydoğu Anadolu'ya uzanan bir hat oluşturduğu görülmektedir. Bu durum coğrafi yakınlık ve akrabalık gibi unsurların etkili olduğunu göstermektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020: 75; YER-SİS, 2024).

Ticaret alanında diğer bütün kıstaslarda olduğu gibi İstanbul Merkez tek başına en üst derece hizmet merkezidir. Bir alt derecede ise Ankara Merkez yer almaktadır. Ticaretteki hizmet merkezleri yapısında eğitim ve sağlık hizmet alanlarından farklı bir mekânsal yapı ortaya çıkmakta ve küme oluşumları gözlemlenmektedir. Dördüncü derecedeki Antalya Merkez ve üçüncü derecedeki Alanya, Manavgat, Serik yerleşmeleri bir küme ticaret hizmet bölgesi oluşturmuştur. Antalya'nın ticari ilişkilerinin en yoğun olduğu iller ise İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Muğla ve Kocaeli gibi büyükşehirlerdir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020: 83-84; YER-SİS, 2024).

Kargo alanında Türkiye'nin en büyük iki yerleşimi İstanbul ve Ankara Merkez en üst basamak olan beşinci derecede bulunmaktadır. İzmir ve Bursa merkezleri dördüncü derecede yer alarak bu iki yerleşimi takip etmektedir. Güneyde Antalya, Adana ve Mersin üçüncü derece kargo merkezleri olarak hizmet vermektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020: 88; YER-SİS, 2024).

6.3. Uzak Mesafe İlişkileri; Dünya Ölçeği

Kuşkusuz Antalya'nın özellikleri gerek ülke gerekse dünya ölçeğinde ciddi bir çekicilik yaratmaktadır. Özellikle turizmin gelişmesi kentin dünya çapında bilinirliğini artırmış ve yaz turizminde belli başlı destinasyonlardan biri haline gelmesini sağlamıştır. Dünyanın pek çok yerinden ciddi oranda turist çekmesi, kentin uzak mesafe ilişkilerinin gelişmişliğini ortaya koymaktadır. Antalya'yı tercih eden turistlerin ülkelerine bakıldığında ilin, özellikle Avrupa ve Asya kıtasına hitap ettiği anlaşılmaktadır. 2018-2023 yılları arasında il bazlı alınan turist sayısına göre başta Rusya, Almanya, Ukrayna, İngiltere ve Polonya olmak üzere birçok ülkeden turist Antalya'yı tercih ettiği görülmektedir. Özellikle Rus turistler için Antalya birinci tercih konumundadır ve her yıl 3-5 milyon arasında Rus, Antalya'yı ziyaret etmektedir. Yine Alman turistlerde yüksek sayılarda ziyaret gerçekleştirmektedir. 2023 yılında Antalya toplam 15.689.258 ziyaretçi ağırlayarak turist rekoru kırmıştır. Son yıllarda Covid-19 salgının ve etkilerinin yaşandığı 2020-2021 yılları hariç her yıl 10 milyonun üzerinde turist ağırlayan il, dünyanın en önemli turizm noktalarından biridir (Tablo 6.3).

Tablo 6.3 2018-2023 Yılları Arasında Antalya'ya En Fazla Turist Gönderen Ülkeler

Ülkeler	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rusya	4.803.860	5.582.763	1.509.648	3.586.928	3.033.913	3.461.762
Almanya	2.319.319	2.673.545	346.319	1.268.179	2.826.319	3.363.510
İngiltere	637.809	719.120	211.881	82.797	1.147.757	1.318.215
Polonya	400.633	554.998	90.751	416.924	765.121	1.068.150
Ukrayna	717.969	803.684	557.765	1.271.672	138.282	270.378
Toplam Ziyaretçi (Bütün Ülkeler)	13.085.299	15.280.763	3.444.426	9.094.051	13.508.632	15.689.258

Kaynak: (Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024a)

Antalya'nın dünyayla ilişkileri yalnızca turizm sayılarından değil ihracat verilerinden de görülmektedir. Ülkemizin en çok ihracat yapan 15. ili olan Antalya, bu konuda biraz geri kalsa da yine de önemli ihracat rakamlarına ulaşmaktadır. Çok önemli bir tarımsal üretim merkezi olan il, ürettiği ürünlerin önemli bir kısmını başta Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyaya ihraç etmektedir. En fazla ihracatın yapıldığı ülkeler Almanya, Rusya, Hollanda, Ukrayna ve Çin'dir. Almanya'ya 2022 yılında 169 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirilmiştir. İhracat yapılan ülkelerle turistlerin geldiği ülkelerin benzerlik taşıdığı görülmektedir. Bu durum ilişkilerin tek bir alanda sınırlı kalmadığını ve bir bağlantıya dönüştüğünü göstermektedir (Tablo 6.4).

Tablo 6.4 2022 Yılı Antalya'nın En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler

Ülkeler	İhracat Rakamları (1000 \$)
Almanya	169.393,57
Rusya	166.819,87
Hollanda	126.895,45
Ukrayna	94.204,82
Çin	89.384,57
Romanya	75.184,72
ABD	71.511,64
İtalya	70.538,61
Bulgaristan	70.095,59
Birleşik Krallık	67.212,38

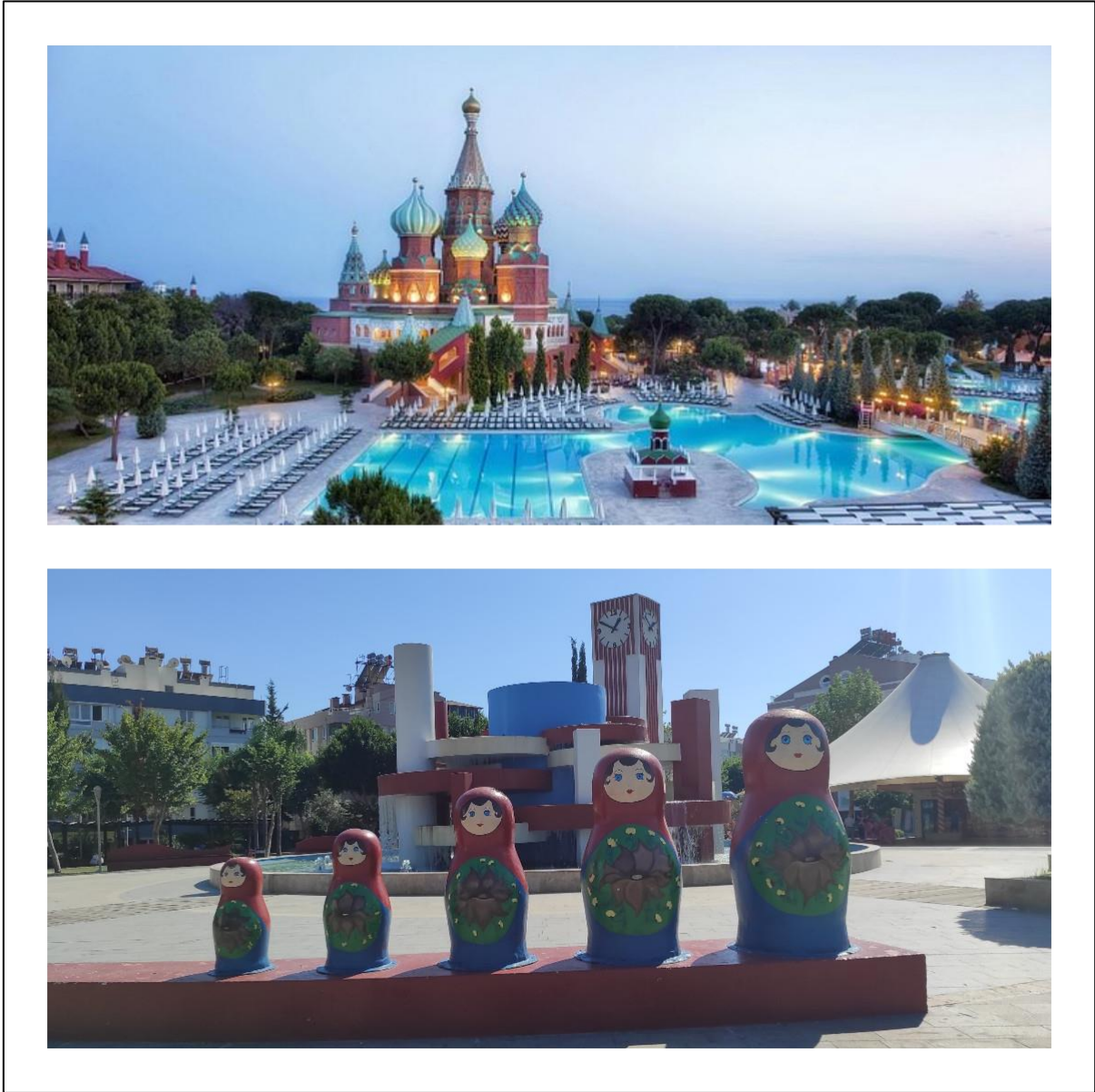
Kaynak: (TİM, 2024)

Antalya bütün ilişki ağıyla hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çevresiyle entegre olmuş bir yerleşimdir. 50-60 yıl öncesine kadar küçük bir Anadolu kenti iken sahip olduğu konum, coğrafya ve tarihsel özelliklerin getirdiği avantajların çevre ilişkilerinin etkisiyle açığa çıkması, kentin potansiyelini gerçeğe dönüştürmüştür. Bu süreçte demografik, sosyal ve ekonomik anlamda hızla gelişen bir kent oluşmuştur. Bugün kent nüfusunun %70'i Antalya dışından gelen insanlardan meydana gelmektedir. Kepez gibi Antalya'nın en büyük ilçesinin oluşumu ve büyümesi göçler sayesinde gerçekleşmiştir. Kent morfolojisi de bu süreçten etkilenmiştir. Öncelikle göçlere bağlı hızlı nüfusa artışı, Antalya kent merkezinde

apartmanlaşmayı ve kentte hiç görülmemiş gecekondu yapılarını ortaya çıkarmıştır. Kentlerde yeni göçler ve nüfus hareketleri kent içinde etnik kimliğe dayalı kentsel ayrıışmalara da kaynaklık etmektedir. Göçlerle gelen gruplar zaman içerisinde belirli mahallelerde yoğunlaşmakta ve geldikleri yerlerden yeni grupların da gelmesini teşvik etmektedir. Sonuçta aynı kültür ya da etnik grupların toplandığı yerleşimler oluşmaktadır. Bu nedenle bölgeselleşme eğilimiyle kolaylaşan nüfus hareketi, sadece kentlerin büyümesini sağlamamakta aynı zamanda kentsel dokuda birbirinden belirgin hatlara sebep olmaktadır (Kaygalak ve Işık, 2007: 29). Bu süreçte Antalya’da da iki farklı kültür ve kentsel yapı oluşmuştur. Kıyıda tamamen turizm amaçlı yatırımların yoğunlaştığı ve modern bir Akdeniz kenti, buna karşılık hemen kuzeyde ise tamamen kırsal bir havanın bulunduğu çarpık bir gecekondu görünümü meydana gelmiştir. Esasında meydana gelen ayırım ekonomik nitelikler taşımaktadır. Kıyı hattı boyunca yerleşen kesim genellikle Antalya’nın yerlisi veya kentte memuriyet, ticaret, esnafılık vb. işlere sahip insanlardır. Ancak gecekondu bölgesinde kırsaldan gelmiş sanayi, turizm, tarım sektörlerinde veya inşaat, kapıcılık gibi informal işlerde çalışan sınıf oturmaktadır. Özellikle D-400 Karayolundan itibaren iki farklı sınıfın belirgin ayrımı görülmektedir. Küresel kentlerde bu tarz bir ikili emek yapısının hâkim olması, sosyal kutuplaşmaları artırmakta, niteliksiz işçiler ve nitelikli profesyoneller arasında artan sınıfsal farklılıklara yol açmaktadır (A. Kayan, 2015: 286; Rennie-Short, 2004: 9). Bu görünümünü seneler boyu artırarak koruyan Antalya, 2010’lardan itibaren değişimler yaşamıştır. Gecekondu bölgelerinde başlayan kentsel dönüşüm çalışmaları sonuç vermiş ve Kepez ilçesinin çehresi değişmeye başlamıştır. Bununla birlikte sosyal ayrımlar da nispeten azalmakta ve kentin bütün bölümlerinde farklı sınıflardan insanlar görülebilmektedir. Bunun sebeplerinden birisi de küresel boyut kazanan bütün yerleşimlerde görüldüğü gibi Antalya’da da arsa fiyatlarının gittikçe artması ve bu gelişmelere bağlı olarak kentsel yaşam maliyetlerinin yükselmesidir (A. Kayan, 2015: 286). Dolayısıyla önceden kentin lüks semtlerinde rahatlıkla oturabilen insanlar daha uygun fiyatlı bölümlere geçmek zorunda kalmıştır.

Antalya’da çevre ilişkilerine bağlı mekânsal farklılıkların uluslararası boyutları da vardır. Örneğin Rusların yoğun olarak yaşadığı Liman Mahallesi’nde 10 yıl önce Dostluk Parkı açılmış ve Rusların kültürel simgelerinden olan matruşka heykelleri parka yerleştirilmiştir. Bununla birlikte ilçenin pek çok yerinde Rusça tabelalar görülmektedir. 2022 yılında ise Muratpaşa ilçesinde Rusya Türkiye Dostluk Parkı yapılarak parka ünlü Rus yazar Lev Tolstoy’un büstü yerleştirilmiştir. Lara-Kundu Oteller Bölgesinde Kremlin Palace isimli Rus mimarisine sahip bir otel kurulmuştur (Fotoğraf 6.1). Antalya’da yabancılara konut satışının artması konutların da mimari estetiğini değiştirmiştir. Yabancıların özellikle geniş parsellere

yerleşmiş, site içerisinde bulunan ve otopark, havuz, güvenlik imkanlarına sahip konutları tercih ettiği görülmektedir. Bu yüzden özellikle Konyaaltı ve Muratpaşa ilçelerindeki yeni konutlar büyük ölçüde bu imkanlar gözetilerek yapılmaktadır. Yerli halkın da zaman içerisinde aynı beklentide konutlar talep etmeye başladığı belirtilmektedir (İHA, 2023). Bununla birlikte kendi konut tarzını taşımak isteyen yabancılar için Rus iç mekân anlayışında tasarımlar yapan mimarlık büroları da görülmektedir.

Fotoğraf 6.1 Kremlin Palace Oteli (TripAdvisor, 2024) ve Dostluk Parkı'nda Matruşkalar (06.10.2024)

Antalya'nın kentsel morfolojisini etkileyen diğer bir çevresel etmen kentin tamamıyla turizm odaklı tasarlanmaya çalışılmasıdır. Kent sakinleri tarafından eleştirilere de konu olan bu durum yerli halkın isteklerinin ikinci plana atılması ve sadece turist gelsin mantığıyla hareket edilmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin kentin en güzel lokasyonlarının turizm tesisleriyle kapatılması, bazı konumlara kent sakinlerinin girişinin kısıtlanması, kent içi fiyatlarının

turistlere göre yapılması ve yerel halkın ekonomik şartlarının göz ardı edilmesi bunlardandır. Yabancılar için kentsel bir albeniye ve çekime sahip olmak temel amaç haline gelmiştir. Kentin asıl sahipleri olan, vergilerini ödeyen ve kent için hizmet eden kişilerin kentin imkanlarından uzak tutulması doğru bir turizm stratejisi değildir. Avrupa'nın bazı önemli turizm kentlerinde başlayan turizm faaliyetlerinin kısıtlanması ya da turist aktivitelerinin daraltılması gibi çalışmaların Antalya gündemine de alınması gerekebilir.

Antalya'nın çevresel bağlantılarının daha da artırılması ekonomik çeşitliliğin sağlanması ve ulaşım imkanlarının geliştirilmesiyle sağlanabilir. Yalnızca turizm ve tarım odaklı bir ekonomi, coğrafi, siyasi ve uluslararası koşullardan yoğun şekilde etkilenmektedir. Ülkeler arasında yaşanan anlık gerilim ya da krizler bütün tarım ve turizm ağının bir anda kesilebilmesine neden olmaktadır. Devamında bu sektörlerle bağlantılı pek çok iş kolu büyük zarara uğramaktadır. Bu sebeple kentin ekonomik çeşitliliğine teknolojik ya da katma değeri yüksek sanayi kollarının dahil edilmesi faydalı olacaktır. Bununla birlikte Antalya'nın ekonomik büyümesi için en önemli projelerden birisi uzun yıllardır gündemde olan ancak bir türlü çalışmasına başlanamayan Antalya demiryolunun inşasıdır. Antalya'nın demiryoluna sahip olmaması Adana ve Mersin gibi diğer Akdeniz kentlerine göre çok daha yavaş gelişmesine sebep olmuştur. Antalya'nın ekonomik canlanmasının başlaması ancak karayolu bağlantılarının sağlanmasının ardından gerçekleşebilmiştir (Tunçdilek, 1986: 149). Dolayısıyla Antalya'yı iç kesimlere bağlayacak bir demiryolu hattının yapımı, kuşkusuz kentin ulaşım imkanlarına büyük artı sağlayacaktır. Özellikle Antalya limanı üzerinden iç bölgelere gerçekleşecek ticaretin çok daha büyük boyutlara gelmesine imkân sunacaktır. Dış turizmle birlikte iç turizmi de canlandıracak ve karayolunun zorunluluğunu ortadan kaldıracaktır.

SONUÇ

Gerçekleştirilen bu çalışmada Türkiye'nin önemli metropollerinden biri olan Antalya kentinin morfolojisi, M.R.G.Conzen'in tarihi-coğrafya yaklaşımının izinde çok boyutlu bir bakışla analiz edilmeye ve derinlemesine incelenmeye çalışılmıştır. 19. yüzyıldan günümüze kadar geçen süreçte Antalya kentinin mekansal ve biçimsel yapısındaki değişimlerin dönemsel bazı incelenmesi, morfolojik çalışmanın genel boyutunu oluşturmuştur. Bunun içerisinde morfolojik bölgeler, parsel döngüsü ve çeper kuşak alanlarının analiz edilmesi ise yapılan çalışmanın metodik temelini meydana getirmiştir. Araştırmada yalnızca geleneksel kentsel morfoloji yöntemleriyle sınırlı kalınmamış kentsel gelişim, demografik değişimler, idari yapı, fonksiyonlar ve çevresel ilişkiler gibi birden fazla faktörün etkisi ele alınmıştır. Bu çok yönlü yaklaşımın kentin karmaşık yapısını daha kapsamlı bir şekilde anlamayı mümkün kıldığı görülmüştür. Çalışma boyunca elde edilen bulguların Antalya'nın kentsel gelişimine ışık tutmakla birlikte gelecek planlamalarına da yol göstereceği umulmaktadır. Ayrıca dünya genelinde coğrafyacılar tarafından sıklıkla kullanılan kentsel morfoloji yaklaşımının, Antalya özelinde uygulanabilirliği test edilmiş ve bu alanda literatüre katkı sağlayarak Türkiye kent coğrafyasına özgün bir örnek kazandırılmaya çalışılmıştır.

Antalya'nın fiziksel özellikleri, kentin tarihsel süreçteki mekânsal gelişimini ve morfolojik yapısını derinden etkilemiştir. Yeryüzü şekilleri, iklim, su kaynakları ve toprak yapısı gibi doğal faktörler, kentin mekânsal organizasyonunu şekillendirmiştir. Antalya, Akdeniz kıyısında bir ova üzerine yerleşmiş, doğal falezler ve dağlarla çevrelenmiş bir kenttir. Bu fiziki yapı, kent için hem avantajlar hem de zorluklar meydana getirmiştir. Kentin kıyıda bir liman etrafında kurulu olması, büyümenin merkezden 3 yöne doğru yağ lekesi ve halkalar halinde gelişmesini sağlamıştır. Bununla birlikte kıyı yerleşmelerinde görülen sahile paralel yerleşim düzeni Antalya'da da hâkim olmuş ve kentte doğu-batı yönünde çizgisel bir ilerleme görülmüştür. Doğal liman özelliği ve Akdeniz iklimine sahip olması, kenti tarih boyunca bir cazibe merkezi haline getirmiş ve ekonomik faaliyetlerini doğrudan etkilemiştir. Buna karşın etrafının çevrili olması sebebiyle kentin ulaşım olanakları sınırlı kalmıştır.

Antalya, büyük ölçüde traverten düzlükleri üzerine kuruludur. Bu zeminin karakteristik özellikleri, kolay kullanıma imkân tanısa da kentsel yapılaşma açısından risk teşkil eden faktörler barındırmaktadır. Travertenlerin gözenekli yapısı yeraltı erimelerine, mağara oluşumlarına ve çökmelere neden olabilmektedir. Ayrıca kentin doğu ve batısını oluşturan alüvyon taban sivilaşma risklerini beraberinde getirmektedir. Deprem gibi sarsıcı afetler anında bu tarz zeminler büyük tehlikeler oluşturmaktadır. Bununla birlikte falezler üzerindeki yoğun

yapılaşma, erozyon ve kıyı gerilemesi şiddetinde artışı beraberinde getirmektedir. Özellikle son dönemde zemin üzerinde giderek artan baskı dolayısıyla falezlerde parçalanmalar görülmektedir. Bunlarla ilgili sunulan hendek, hilal topuk veya beton uygulamalarının geçici çözümler olduğu ve doğal süreci engelleyemeyeceği bilinmelidir. Yakın gelecekte deniz seviyesi artışları falez aşınması ve kıyı gerilemesi risklerini daha da yüksek boyutlara taşıyacaktır. Bundan dolayı kentsel yapılaşmanın kıyıdan mümkün olduğunca uzak bir seviyeye çekilmesi ileride yaşanacak afetler açısından son derece önemlidir. Tehditleri en aza indirebilmek adına kent genelinde kapsamlı bir zemin etüdünün yapılması, boşluklu ve gevşek tabanlara sahip alanlarının tespit edilmesi gereklidir. Elde edilecek sonuçlara göre yapılarda önlemlerin alınması ve yeni inşa edilecek binalarda fore kazık veya radye temel gibi dayanıklılık sağlayıcı temel uygulamalarının yapılması zorunlu hale getirilmelidir.

Antalya'nın Akdeniz İklimine sahip olması kentsel dokunun şekillenmesinde belirgin bir rol oynamıştır. Ilıman iklimin etkisiyle geniş ve açık alanların varlığı zorunluluk haline gelmiş, kapalı ve sıkışık dokulardan kaçınılmıştır. Ancak kıyı hattının yüksek katlı binalarla kapatılması, kentsel planlamada iklim özelliklerinin yeterince göz önüne alınmadığının bariz bir göstergesi olmuştur. Bu durum hem kentin yerleşim dokusunu zedelemekte hem de iklimin sağladığı avantajları kullanmak yerine kentsel yaşam kalitesini düşüren bir etkiye neden olmaktadır. İklim şartları, mimari tarzlar üzerinde de etkili bir faktördür. Geleneksel konut dokusunda güneşin etkisini azaltmak ve serin bir yaşam ortamı sağlamak amacıyla gölgelik alanlar oluşturacak bahçe tasarımlarına sıkça rastlanır. Bu tasarımlar aynı zamanda doğal havalandırmayı destekleyerek enerji verimliliğini artırır. Modern konutlarda ise açık renkte dış cepheler ve geniş pencereler tercih edilerek, güneş ışığının iç mekanlara daha fazla girmesi sağlanır. Bu sayede hem aydınlatma maliyetleri düşürülür hem de iç mekanların daha ferah ve geniş hissettirmesi amaçlanır.

Antalya'da su kaynaklarının kent üzerinde önemli etkileri vardır. Özellikle kentsel alanın zemin yapısı doğrudan su kaynaklarına bağlı olarak oluşmuştur. Kentin traverten tabanı, Toros Dağları eteklerinden çıkan kalsiyum karbonat açısından zengin suların zamanla çökmesiyle meydana gelmiş, bu süreç binlerce yıl boyunca devam ederek Antalya'nın kendine özgü jeolojik yapısını oluşturmuştur. Öte yandan doğu ve batı kesimlerinde meydana gelen alüvyal zemin, bu bölgelerde akan akarsuların taşıdığı malzemelerle oluşmuştur. Günümüzde su kaynakları hem kentin ihtiyacını karşılamakta hem de doğal güzellikler oluşturmaktadır. Ayrıca Antalya'nın batısında yer alan Boğa Çayı ve doğusundaki Aksu Çayı, kentsel alanın doğal sınırlarını belirleyerek parçalı bir kent dokusu meydana getirmektedir. Bu

akarsular kentin ekolojik dengesini koruyan önemli unsurlar arasında yer almakta ve aynı zamanda tarımsal faaliyetleri destekleyerek katkı sağlamaktadır.

Antalya'nın kentsel büyümesinin altında yatan temel etmen nüfus artışı olmuştur. Cumhuriyetin ilk döneminde nüfus hareketlerinden uzak stabil bir kent olan Antalya'nın mekânsal gelişimi de oldukça yavaş düzeyde kalmıştır. Ancak 1950'li yıllardan itibaren başlayan göç hareketleri, kentin nüfusunu hızlı bir şekilde artırmıştır. Nüfus artış hızının %8'lere kadar çıktığı 2000 yılına kadar olan periyotta kentin nüfusu, 27 binden 600 bine ulaşmıştır. Bu artış kentin konut, kaynak ve altyapı stoğunu büyük oranda zorlayarak çarpık ve plansız bir büyüme ve kentleşme sürecine neden olmuştur. Özellikle kırsal bölgelerden gelen nüfus, kent çeperlerinde geniş gecekondu bölgeleri oluşturmuş ve bu süreç yıllar içerisinde artarak kentsel alanın organizasyonunda düzensizliği ortaya çıkartmıştır. Bu dönemden en fazla etkilenen yerleşim alanı olan Kepez ilçesi, büyük oranda gecekonduyla kaplanmış ve büyük bir favela görüntüsü hâkim olmuştur. Tezimizin hipotezlerinden birisi olan 1950'li yıllarda gerçekleşen göç dalgalarının kentin fiziksel büyümesini düzensizleştirdiği ve çarpık bir büyümeye neden olduğu düşüncesinin doğruluğu görülmektedir.

2023 yılı itibarıyla kent 1,5 milyon nüfusa sahip büyük bir metropol haline gelmiştir. Günümüze yaklaştıkça Antalya'da nüfus artışı yavaşlamaya ve göç hareketleri durağanlaşmaya başlamıştır. Bunun sonucunda vahşi kentleşme süreci de tamamlanmış ve kentsel dönüşüm ve sağlıklılaştırma aşamalarına geçiş yapılmıştır. Kent merkezinde ömrünü tamamlamış konutların teker teker dönüşüme uğradığı görülmektedir. Gecekondu bölgeleri ise yapılan çalışmalarla büyük çapta ortadan kaldırılmış ve yerine modern konut alanları inşa edilmiştir. Ancak gecekonduların başlangıçta yayıldığı alan yerleşmeye çok da uygun olmadığı için dönüşen konut sahaları da düzenli bir yerleşme dokusu sergileyememektedir.

Antalya'da nüfusun miktarı kadar dağılışı da kentsel morfolojiyi etkileyen faktörlerdendir. Kentte yüksek nüfuslu alanlar kıyı hattı boyunca toplanmış ve denize yakınlık mekânsal ve sosyoekonomik ayrımlara sebep olmuştur. Kent merkezinin etrafını halka şeklinde saran geniş konut alanı oldukça yoğun nüfus varlığına sahiptir. Ancak kent çekirdeği diğer yerleşimlerde olduğu gibi düşük yoğunluk gösterir. Kentsel alanda kuzey yönünde ilerledikçe nüfus yoğunluğu kademeli olarak azalış göstermektedir. Sınır alanlara doğru ise nüfusun en düşük olduğu kırsal mahalleler ortaya çıkmaktadır. Nüfus yoğunluklarıyla paralel olarak kent merkezinde parsel genişlikleri genelde dar, çeper alanlarda ise geniştir.

Antalya'da yönetim yapısı ve kentsel planlama süreçleri kentin morfolojik gelişimini doğrudan etkilemiştir. Özellikle kent yöneticilerinin aldığı kararlar Antalya kentinin oluşmasında belirleyici faktörlerden birisidir. Bunun içerisinde kale surlarının yıkılmasından

Karaalioğlu Parkı'nın inşasına, sanayi alanlarının belirlenmesinden gelişim yönlerinin tespitine kadar birçok önemli karar ve uygulama vardır. Günümüzde doğru yaklaştıkça yönetim ve planlama kararları geri dönülemez zararlara da yol açmıştır. Özellikle turizmin ekonomik bir kaynak olarak ön plana çıkmasıyla birlikte rant odaklı politikalar, kentin planlı gelişiminin önüne geçmiştir. Falezler üzerinde gerçekleştirilen yüksek katlı yapılaşmalar, kıyı alanlarının turizm tesislerine tahsis edilmesi, tarım arazilerinin imara açılması ve gecekondulara izin verilmesi gibi uygulamalar, Antalya'nın estetik bir Akdeniz kenti olma kimliğini zayıflatmıştır. Antalya'nın kentsel gelişimini etkileyen en önemli yönetsel aşama ise kentin büyükşehir haline gelmesidir. Bu süreçle birlikte kentin idare alanı genişlemiş, altyapı ve mali olanakları artış göstermiş ve kentsel büyümenin önü daha da açılmıştır. Kurulan alt belediyelerle birlikte kentte çok merkezli bir yapı oluşmuş ve farklı sosyokültürel özelliklere sahip bir kent dokusu meydana gelmiştir.

Antalya'nın kentleşme serüveni yıllar içerisinde büyük değişimler göstermiştir. Bergama Kralı tarafından kurulan yerleşme Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinden geçmiş ve uzun bir tarihsel kent deneyimine sahip olmuştur. Bütün bu dönemler boyunca Antalya Kalesi'nden ibaret olan yerleşim, liman ve surlar tarafından korunmuş ve bu sayede diğer Akdeniz kentlerinin aksine hayatta kalabilmiştir. Osmanlı'nın son dönemine doğru nüfusun artmasıyla yerleşim kent dışına çıkma eğilimi göstermiş ve varoş alanlar ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında çok fazla bir değişim yaşanmayan kentsel alan, Haşim İşçan gibi yöneticilerin özel çabalarıyla planlı şekilde büyümeye başlamıştır. 1950'li yıllarda ilk imar planı hazırlanmış ve bu planda verilen yanlış kararlar neticesinde ilk kentsel yaralar meydana gelmiştir. Kentsel alanın kıyıya paralel tasarlanması ve deniz kenarının çok katlı yapılarla kapatılması bu planın zararlarından bazıları olmuştur. Bu yıllarda sanayi faaliyetleriyle kuzey yönlü büyümeye geçen kent, bu sefer gecekondularla yüzleşmiş ve plansız kentleşme sürecine geçilmiştir. Zaman içerisinde sanayinin yerini turizm faaliyetleri almış ve göç dalgalarıyla gecekondulaşma iyice artış göstermiştir. 1977 yılında kente dair yeni bir imar planı hazırlanmış ve bu sefer büyük oranda doğru kararlar uygulanmaya çalışılmıştır. Planda kıyı hattı koruma altına alınmış ve yapılaşma sınırı belirlenmiştir. Ayrıca tarım arazileri kesin korunacak alan ilan edilerek, kentsel alt merkezler oluşturulmuştur. Ancak 1980 yılında gerçekleşen askeri darbeden sonra plan uygulanamamış ve alınan bütün olumlu kararlar devre dışı kalmıştır. Kıyı hattının koruma statüsü değiştirilmiş ve falezler üzerinde çok katlı yapılaşmaya izin verilmiştir. Yine bu yıllarda çıkarılan Turizm Teşvik Kanunu, kıyılardaki baskıyı daha da artırarak bütün şeridin çok katlı turizm tesisleri ve apartmanlarla doldurulmasına sebep olmuştur.

1986 yılında yeni imar planı hazırlanmış ve bu planda Antalya OSB'nin genişletilmesi ve liman etrafına bir serbest bölge kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Lara Bölgesi plana dahil edilmiş ve Kepez'de gecekondu önleme bölgeleri oluşturulmuştur. 1990 yıllarda iyice büyüyen kent, 1994 yılında büyükşehir ilan edilmiştir. Böylece Muratpaşa, Kepez ve Konyaaltı alt kademe belediyeleri kurulmuş ve kentsel gelişim yeni bir boyuta geçmiştir. Kentte ekonomik faaliyet türleri ayrılmış, kentin bölümleri farklı sosyoekonomik ve mekânsal dokulara sahip olmuştur. Konyaaltı ilçesinde konut alanları oluşmuş, Muratpaşa ilçesinde yerleşimler kıyı boyunca ilerlemeye başlamış, Kepez'de ise toplu kooperatifler ve gecekonduardan oluşan bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda turizm faaliyetleri iyice artış göstermiş, önemli kültürel faaliyet alanları oluşturulmuş ve kentsel görünüm belirginleşmeye başlamıştır.

2000'li yıllar kentsel makroformun netleştiği dönem olarak ifade edilebilir. Artık göç hareketleri ve nüfus artışı yavaşlamaya başlamıştır. Kentin nüfusu 2010 yılında 1 milyona çıkmış ve 2023 yılında 1,5 milyona yaklaşmıştır. Göç faaliyetlerinin azalmasıyla gecekondu üretimi de sonlanarak kentsel dönüşüm dönemine geçilmiştir. 2004 yılında Antalya Büyükşehir Belediyesi sınırlarına 11 ilk kademe belediyesi dahil edilmiş ve kent alanı genişletilmiştir. Bu süreçte 2005 ve 2008 yılında birer imar planı hazırlanmıştır. Birbirine benzer olan bu planlarda kentsel alt merkezlerin oluşturulması, hafif raylı sistem hatlarının kurulması ve kültürel altyapının güçlendirilmesi kararlaştırılmıştır. 2012 yılında çıkarılan Büyükşehir Yasasıyla idari yapı büyük bir değişikliğe uğrayarak bütün il topraklarının tamamını kentsel alana dahil edilmiştir. 2014 yılında büyük tartışmalara neden olarak iptal edilen bir imar planı hazırlanmıştır. 2017 yılında ise yeni bir imar planı hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. Bu planda gecekondu dönüşüm alanlarına ve alt merkezlere önem verilmiştir. Plana 5 merkez ilçeyle birlikte Serik de dahil edilmiştir. 2010 sonrası yıllarda kentsel büyüme artık yavaşlamış ve kentin bölgeleri netleşmiştir. Kepez, kentin en büyük ilçesi haline gelmiştir. Kuzeyde Döşemealtı ilçesi, banliyö görevi üstlenmiş ve tamamen farklı bir kentsel doku oluşturmuştur. Batı yönünde kentsel gelişim tamamlanmış doğuda Aksu'ya doğru ilerleyişi devam etmiştir. Merkezde Muratpaşa ilçesi tarım alanları haricinde büyük oranda kentsel büyümesini sonlandırmıştır.

Önümüzdeki 15 yıla dair çizdiğimiz perspektife göre kentin gelişimi büyük oranda kuzey ve doğu yönünde devam edecektir. Kuzeyde Döşemealtı ilçesinde boş yapı adaları doldurulacak ve düşük-orta yoğunluklu bir konut bölgesi meydana gelecektir. Kepez ilçesinin kuzeyindeki ormanlık saha yavaş yavaş işgale uğrama ve yapılaşmaya açılma tehdidi altındadır. Varsak Bölgesi genelindeki dağınık yerleşim dokusunun değişeceği ve boşluk alanların önümüzdeki yıllarda doldurulacağı öngörülmektedir. Buranın doğusunda Düden Çayı'nın her

iki yakasının 2040'lı yıllarda konutlaşabileceği tahmin edilmektedir. Muratpaşa ilçesinde Kircami civarı parça parça yerleşmeye açılacaktır. Havalimanı doğusunda Altıntaş Mahallesi etrafıyla birlikte 2040'lı yıllara kadar konutlaşmasını tamamlayacaktır. Kentin batısında Çakırlar istikametine doğru kentsel alanın ilerleyeceği tahmin edilmektedir.

Antalya kentinde parsel düzeni, bina yapısı ve sokak sistemleri gibi morfolojik unsurların zaman içerisinde değişikliğe uğradığı görülmektedir. Tarihsel süreçte Kaleiçi gibi geleneksel kent merkezlerinde organik bir yapı sergileyen dar sokaklar, küçük parseller ve özgün bina tipolojileri, kent morfolojisinin karakteristik unsurlarını oluşturmuştur. Bu alanlar tarih boyunca sosyoekonomik, kültürel ve çevresel faktörlerle şekillenerek kendine özgü bir mekânsal düzen meydana getirmiştir. Ancak modern dönemde hızlı nüfus artışı, sanayileşme, turizm ve göçün etkisiyle kentin çeperlerinde planlı veya plansız olarak görülebilen farklı bir mekânsal organizasyon ortaya çıkmıştır. Çeper bölgelerde geniş parseller, dikey yapılaşma ve ızgara planlı sokak sistemleri gibi modern bir dokunun yanında orantısız parseller üzerinde imar planlarına aykırı gecekondü tipi yerleşmeler de oluşmuştur. Bu ayrışma Antalya'nın mekânsal kimliğinde belirgin farklılıklara neden olmuş, tarihsel ve modern, planlı ve plansız formların bir arada bulunması sonucu morfolojik heterojenlik gelişmiştir. Bu ayrım çalışmamızın başında hipotez olarak ortaya koyduğumuz kent merkezi ve çeperleri arasındaki farklılaşmış morfolojik kimliklerin oluştuğu görüşünü doğrulamaktadır.

Antalya'da gelişim süreçlerine bağlı olarak gerçekleştirilen morfolojik bölge analizi sonucunda 24 farklı morfolojik bölge belirlenmiştir. Belirlenen bölgelerin kuruluş dönemleri, gelişim dinamikleri, yerleşim dokusu birbirinden farklılık arz etmektedir. Kaleiçi gibi geleneksel yerleşim dokularının yanında planlı ve plansız konut alanları, kıyı hattı ve iç kesim konut bölgeleri, gecekondü ve dönüşüm bölgeleri, banliyö ve saçaklanma bölgeleri, sanayi ve ticaret bölgeleri gibi birçok alt bölge tespit edilmiştir. Bu bölgelerin her biri haritalandırılarak kentsel bölümler arasındaki ayrım ortaya konmuştur. Ayrıca kent merkezine dair ayrı bir morfolojik bölge analizi gerçekleştirilmiş ve bu kapsamda Kaleiçi ve çevresindeki Balbey, Haşim İşçan, Tahılpazarı ve Elmalı Mahalleleri, dört dereceli morfolojik bölge sistemiyle incelenmiştir. Analizde alt bölgeler belirlenmiş ve karakteristik kentsel dokular açıklanmaya çalışılmıştır.

Kentte belirlenen örnek alanlar üzerinde parsel döngüsü analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Bahçelievler, Memurevleri ve Karşıyaka gibi konut alanları seçilerek parseller üzerinden yapılaşma gelişim süreçleri ele alınmıştır. Her mahallede ayrı özellikler gösteren parsel döngüsünün Bahçelievler ve Memurevleri'nde daha düzenli, Karşıyaka Mahallesi'nde ise daha gelişigüzel bir parsel kullanımına sahip olduğu görülmüştür. Parsel kullanımlarının

gecekondü süreçlerinin yaşanıp yaşanmamasıyla doğrudan ilintili olduğu ve başlangıçta planlı kurulan mahallelerin parsel döngüsünün daha istikrarlı ilerlediği tespit edilmiştir.

Son olarak kentsel morfolojinin en önemli kavramlarından olan kentsel çeper kuşakların Antalya özelinde tespiti gerçekleştirilmiştir. Kentin ilk çeper kuşak alanı, kale kentlerinin karakteristiğine uygun şekilde Antalya Kalesi Surları olmuştur. Surlar, çok uzun dönemler boyunca kentsel gelişimi sınırlandıran bir hat meydana getirmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren genişlemeye başlayan kentsel alanın doğu yönündeki çeper kuşağını Karaalioğlu Parkı oluşturmaktadır. Biraz daha uzakta Andızlı Mezarlığı gibi alanlar dönemin çeper kuşağının diğer bir parçasını meydana getirmiştir. Zaman içerisinde kentin genişlemesiyle bu alanların tamamı birer iç çeper kuşak haline gelmiştir. Kentin orta çeper kuşak alanları, farklı gelişim yönlerinde değişik kentsel kullanım bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Batıda Akdeniz Üniversitesi ve çevresindeki kamu yatırım alanları, kuzeyde sanayi bölgeleri ve doğuda ise tarım arazileri genel olarak orta çeper kuşağı meydana getirmektedir. Dış ve son çeper kuşak ise yine ayrı faktörler altında gelişim göstermiştir. Batıda dağ ve akarsulardan oluşan doğal sınırlar, kuzeyde ormanlık saha ve yamaç alanlar, doğuda ise yine tarım alanları ve havalimanı gibi devasa yer kaplayan araziler dış çeper kuşağı meydana getirmektedir. Gelecek yıllarda kuzey ve batıda ormanlık sahalar, doğuda ise tarım arazileri üzerinde baskıların oluşacağı ve buradaki çeper kuşak parçalarının yavaş yavaş işlevini kaybedeceği öngörülmektedir.

Kentin fonksiyon alanlarına dair analizler, her bir faaliyetin farklı lokasyonlarda kümelenme halinde olduğunu ortaya koymuştur. İdari fonksiyonların kentin merkezinde ve batıda Meltem Mahallesi ve Akdeniz Üniversitesi civarında yer seçtiği görülmektedir. Ekonomik faaliyetler arasında belirgin ayrımlar mevcuttur. Sanayi faaliyetleri kentin kuzeyinde, ticaret faaliyetleri merkez, doğu ve batı akslarında, turizm faaliyetleri güney kıyılarında ve tarım faaliyetleri doğu bölümünde yoğunluk kazanmıştır. Her bir faaliyet türü çevresinde buna uygun bir sosyoekonomik yapı meydana getirmiştir. Örneğin kuzey bölümde işçi semtleri ve düşük kaliteli bir yerleşim dokusu yoğunluk kazanmışken güneyde turistik tesisler ve yüksek gelir seviyesi grubu yerleşmiştir. Bu durum çalışmanın hipotezlerinden olan ekonomik fonksiyon alanlarındaki ayrışmanın sosyoekonomik ayrımlara yol açtığına göstergesi olmaktadır.

Kentin konut alanları, merkezin etrafında, kıyı hattında ve kuzey yönünde yoğunluk kazanmıştır. Muratpaşa ve Konyaaltı ilçelerinde büyük oranda düzenli ve yüksek yoğunluklu kooperatif ve site tipi konutlar yaygınken, Kepez ilçesinde tamamen gecekondu ve dönüşüm bölgeleriyle toplu konut alanlarından meydana gelen bir doku hakimdir. Döşemealtı ilçesinde düşük yoğunluklu ve villa tipi konutlar yaygınlık göstermekte, Aksu ilçesinin merkezinde 3-4

kathı konutlar, güney bölümünde lüks rezidanslar, kırsal alanlarda ise müstakil konutlar bulunmaktadır. Kentin ulaşım ağı ve sokak düzenleri, konut dokusuyla paralel bir seyir izlemektedir. Kentin merkezinde organik bir sokak dokusu hakimken, Konyaaltı ilçesi gibi düzenli alanlarda büyük oranda ızgara planlı bir doku görülmektedir. Kepez’de gecekondu bölgelerinde tamamen plansız ve eğri büğrü sokak ağı mevcutken kooperatif bölgelerinde yine planlı bir sokak düzeni bulunmaktadır.

Kentin gelişiminde ulaşım olanaklarının önemli etkisi olmuştur. Özellikle kenti diğer yerleşimlere bağlayan çevreyolları kentsel gelişimin yönünü belirlemiş ve kentin halkalar şeklinde büyümesine neden olmuştur. Liman ve havalimanı gibi ulaşım seçenekleri kentin dünyaya entegre olmasını sağlamış, özellikle turizm ve ticaretin ileri boyutlara gelmesine olanak vermiştir. Ancak kenti çevre yerleşimlere bağlayan demiryolu hattının yokluğu Antalya için büyük bir eksiklik olarak kalmıştır.

Eğitim ve sağlık gibi fonksiyonlar, Antalya kentinde önemli yer tutmaktadır. Her seviyede eğitim ve sağlık kurumuna sahip olan kentte, bu faaliyetlerin dağılışı homojene yakın bir yapı göstermektedir. Özellikle kentsel gelişimin yönlendirilmesinde bu faaliyet alanlarının ciddi etkisi olmuştur. Akdeniz Üniversitesi ve Tıp Fakültesi’nin kurulması, kentin ilerleyişini batı yönüne çevirmiş etrafında geniş yerleşim alanları oluşturmuştur. Yine SSK Antalya Hastanesi, kuzey yönündeki gelişimin temel taşlarından birisi haline gelmiştir. Günümüzde Antalya Şehir Hastanesi, kentin kuzey yönlü büyümesinin diğer bir unsuru konumundadır.

Antalya’da park ve meydanlar gibi kamusal alanların kent içinde çok önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Kentin kıyı hattını boydan boya kateden yeşil alanların sosyal hayatın ana unsuru olduğu ve Cumhuriyet Meydanı gibi noktaların vatandaşları bir araya getiren simgesel alanlar olduğu görülmektedir. Buna rağmen yer yer kesintiye uğratılan ve yapılaşmaya açılan kamusal mekanların daha fazla baskı altına alınmaması elzemdir.

Antalya için çevre ilişkilerinin kentsel gelişime etkileri ciddi boyutlardadır. Büyük oranda göçlerle büyümüş ve ekonomik kaynağı turizm ve tarımsal ihracata bağlı olan kenti, çevresinden ayrı ele almak mümkün değildir. Bu kapsamda yapılan incelemelerde Antalya’nın önce kendi ilçelerinden başlayarak yakın il ve ilçelerle ciddi bir hizmet ve ürün alışverişinde bulunduğu görülmektedir. Özellikle Burdur, Isparta, Konya gibi iller Antalya’yla derin bağlara sahiptir. Ülke çapında ise özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi illerle yoğun bir etkileşim yaşanmaktadır. Ancak Antalya’yı asıl etkileyen ilişki ağını uzak mesafe bağlantıları belirlemektedir. Özellikle yabancı ülkelerden gerçekleşen turist ziyaretleri, il ve kentin temel ekonomik girdisini oluşturmaktadır. Bu kapsamda Rusya, Almanya, İngiltere gibi ülkeler başı

çekmektedir. Ayrıca kentin dış ticareti de yine turizmle bağlantılı ülkelere yoğunlaşmakta ve ciddi bir ekonomik akış meydana gelmektedir.

Genel olarak Antalya'nın kentsel gelişim sürecinde sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlerin bir arada etkili olduğu görülmektedir. Tarihsel süreç boyunca Antalya, coğrafi konumu, doğal çevre özellikleri ve ekonomik kaynaklarıyla önemli bir çekim merkezi olmuştur. Akdeniz kıyısında yer alması, ılıman iklime, verimli tarım alanlarına sahip olması ve stratejik ticaret yollarının üzerinde bulunması, kentin mekânsal açıdan geçmişini şekillendirmiştir. Son 50 yıla gelindiğinde bu özellikler turizm gibi yeni bir ekonomik faaliyeti desteklemiş ve kentsel gelişimi hiç var olmayan bir boyuta taşımıştır. Ancak bu avantajlar aynı zamanda yoğun bir nüfus baskısı ve düzensiz kentleşme süreçlerini de beraberinde getirmiştir. Kent bir yandan turizmin ve ekonomik faaliyetlerin merkezi olurken, diğer yandan bu büyümenin doğal ve tarihi çevre üzerindeki olumsuz etkileriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kıyı bölümünde turizm odaklı yapılaşma, özellikle falez ve sahil alanlarında çevresel ve estetik sorunlara yol açmıştır. Tarihi merkezde amaç dışı kullanım ve uygulamaların geleneksel dokuyu zedeleyici etkileri, kentin estetik ve mekansal kimliğini zayıflatmıştır. Kuzey bölümlerde ise gecekondu tamamen kent kimliğinden uzak ve plansız bir doku oluşturmuştur. Doğudaki tarımsal alanlar üzerinde artan kentleşme baskısı ise üretim kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından endişe verici bir durum yaratmıştır. Özellikle Kırcaami Mahallesi gibi tarım arazilerinin bulunduğu bölgelerdeki yapılaşma istekleri, bu alanların çeper kuşak özelliklerini kaybetmesine ve kentleşmeye başlamasına yol açacaktır.

Sonuç olarak Antalya'nın kentsel gelişim dinamikleri, planlama süreçlerinin daha bütüncül, sürdürülebilir ve bilimsel verilere dayalı bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini göstermektedir. Hızlı büyüyen nüfus, göç hareketleri, kent içi ulaşım problemleri ve yapılaşma baskısı gibi faktörler kentin fiziki ve beşeri kaynaklarını zorlamakta, yaşam kalitesini de tehdit etmektedir. Bu nedenle kentin mekânsal, sosyal ve kültürel dokusunu koruyarak geleceğe taşımak için uzun vadeli bir kentsel yönetim stratejisi benimsenmelidir. Bu strateji, morfolojik analizler ışığında doğal alanları, tarihi dokuyu, mekânsal yapıyı ve kentsel ekonomiyi kapsayan kapsamlı bir planlama anlayışına dayanmalıdır.

Gerçekleştirilmesi gereken öncelikli çalışmalardan birisi kent merkezinde yer alan ve deprem dayanıklılığı düşük olan eski yapıların kapsamlı kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde yenilenmesidir. Ancak bu dönüşüm süreci sadece yeni binaların inşasına odaklanmamalı; bölgenin tarihi dokusunu, kültürel kimliğini ve yerel halkın yaşam tarzını göz önünde bulunduran bir planlama yaklaşımı benimsenmelidir. Bunun yanı sıra Antalya'nın verimli tarım arazilerinin korunması hayati bir gerekliliktir. Tarımsal alanların imara açılmasına

kesinlikle onay verilmemeli, kent çeperlerinde plansız yapılaşma yerine sürdürülebilir tarım politikaları teşvik edilmelidir. Özellikle kıyı bölgelerinde halen devam eden yüksek katlı yapılaşmanın durdurulması ve kıyı silüetini bozan binaların yerine geleneksel mimariye uygun, düşük katlı ve çevre dostu yapılar inşa edilmesi gereklidir. Kentin konut stoğunun artırılması amacıyla Kepez ve Döşemealtı'nda tarım ve orman dışı arazilerin tespit edilerek zemine uygun şekilde yüksek katlı konut bölgeleri oluşturulabilir. Özellikle devlet teşviki ve TOKİ gibi kurumlar vasıtasıyla ikincil bir alt konut merkezi meydana getirilebilir. Aşırı nüfus artışı ve kontrolsüz göç hareketlerinin önüne geçmek amacıyla kentsel büyümeyi dengeleyen politikalar geliştirilmelidir. Aksi takdirde altyapı, ulaşım, yeşil alan ve su kaynakları gibi kritik kent bileşenleri üzerinde artan baskı gelecekte daha büyük sorunlara yol açacaktır.

Tarihi ve kültürel mirasın korunması da Antalya'nın kimliğini sürdürülebilir kılmak için kritik bir adımdır. Bu kapsamda Kaleiçi, Balbey ve Haşım İşçan Mahalleleri gibi bölgelerde, tarihi yapıların tahrip edilmesini önleyici koruma politikaları devreye sokulmalıdır. Bu bölgelerde aslına uygun restorasyon çalışmaları hızlandırılmalı ve geleneksel mimari özellikler korunarak bölgenin turizm değeri artırılmalıdır. Özellikle Kaleiçi'nde kent kimliğine zarar veren ve turizmin kalitesini düşüren sahte ürün satıcılarının faaliyetleri sıkı denetime alınmalı, yerlerine Antalya ve Türk kültürüne ait yöresel, sanat ve zanaatkârlık ürünlerinin satıldığı mağazalar açılmalıdır. Benzer şekilde Kapalıyol gibi yüksek turist hareketliliğine sahip bölgelerde de kültürel düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Dönerciler Çarşısı gibi mimari ve estetik açıdan kent dokusuna uymayan bölgeler, kapsamlı bir kentsel tasarım süreciyle yenilenmeli ve modern kent kimliği ile uyumlu hale getirilmelidir.

Antalya'da giderek artan trafik sorununa karşı çeşitli önlemlerin hayata geçirilmesi, kentsel yaşam kalitesini önemli ölçüde artıracaktır. Öncelikle D-400 çevreyoluna alternatif güzergâhların oluşturulması, transit geçişleri daha verimli hale getirerek şehir içi trafiğin yükünü hafifletebilir. Bunun yanı sıra kentsel alan içerisine büyük araçların girişlerinin sınırlandırılması, şehir içindeki dar yolların ve merkezi bölgelerin daha güvenli ve düzenli kullanılmasını sağlayacaktır. Özellikle kent merkezinde bireysel araç kullanımının kısıtlanması ve teşvik edici önlemlerle toplu taşıma sistemlerinin güçlendirilmesi, trafik yoğunluğunu azaltarak hava kirliliğini de minimuma indirecektir. Bununla birlikte trafik akışının daha verimli olabilmesi için akıllı ulaşım sistemlerinin yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır. Akıllı sinyalizasyon ve yeşil dalga sistemi gibi uygulamaların tüm ana arterlerde hayata geçirilmesi, sürücülerin dur-kalk sürelerini azaltarak hem trafik sıkışıklığını hem de yakıt tüketimini düşürebilir. Ayrıca bisiklet yollarının artırılması, yaya dostu ulaşım seçeneklerinin teşvik edilmesi ve kent merkezinde otopark düzenlemelerinin gözden geçirilmesi, Antalya'nın

sürdürülebilir ve modern bir ulaşım ağına sahip olmasına katkı sağlayacaktır. Bunlara ek olarak kenti diğer illere bağlayacak demiryolu hattının bir an önce projelendirilerek hayata geçirilmesi, Antalya'nın ulaşımındaki en büyük eksikliklerinden birini giderecek ve hem yolcu hem de yük taşımacılığında büyük bir rahatlama sağlayacaktır. Demiryolu ulaşımı, kara yolu trafiğinin azalmasına katkıda bulunacak, turizm ve ticaret açısından da kente önemli ekonomik fırsatlar sunacaktır. Antalya'nın hızla büyüyen nüfusu ve turistik hareketliliği göz önüne alındığında, bu tür ulaşım projelerinin bir an önce planlanarak uygulanması büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Ş. (2012). 6360 Sayılı Yasa'nın Türkiye'nin Yerel Yönetim Dizgesi Üzerine Etkileri: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 6(13): 153-176.
- Akay, E., Uysal, S., Poisson, A., Cravatte, J. ve Muller, C. (1985). Antalya Neojen Havzasının Stratigrafisi. *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni*, 28: 105-119.
- Akçal, A. N. (2011). *Antalya İli Travertenlerinin Mekanik ve Fiziksel Özelliklerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Akçay, B. (2006). Avrupa Birliği Finansal Entegrasyon Sürecinde İpotekli Piyasalar: Aday Ülke Statüsünde Olan Türkiye'ye Bir Bakış. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 6(1): 19-47.
- Akdeniz Manşet. (2018). www.akdenizmanset.com.tr/guncel/buyuksehir-kaleicinde-yikim-soz-konusu-degil/152300/ (erişim tarihi:15.01.2025).
- Akdeniz Üniversitesi. (2024). Tarihçemiz. www.akdeniz.edu.tr/tr/tarihcemiz-1104 (erişim tarihi:10.11.2024).
- Akış, A. (2011). Turizmin Kentsel Gelişim Üzerine Etkileri: Bir Örnek İnceleme Antalya-Türkiye. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16(25): 193-206.
- Akköprü, E., Berberoğlu, E. ve Taş, M. (2022). Phaselis ve Yakın Çevresinin Coğrafi Özellikleri. *Phaselis*, 8: 223-236.
- Aksu Belediyesi. (2024). Aksu İlçesi Tarihçesi. www.aksu.bel.tr/Aksu-Ilcesi-Tarihcesi_page_18 (erişim tarihi:08.09.2024).
- Aktin, S. (2017). *Kent ve Bellek: Antalya Pamuklu Dokuma Fabrikası Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Aktüre, S. (1975). 17. Yüzyıl Başından 19. Yüzyıl Ortasına Kadarki Dönemde Anadolu Osmanlı Şehrinde Şehrsel Yapının Değişme Süreci. *M.E.-T.U. Journal of the Faculty of Architecture*, 1: 101-128.
- Alagöz, C. A. (1973). Karst Olayları Üzerine Yeni Bir Müşahede "Antalya Liman Koyağı". *Jeomorfoloji Dergisi*, 5: 33-41.
- Albeni, M. ve Ongun, U. (2005). Antalya Turizminin Türk Turizmi İçerisindeki Yeri ve Krizlerin Antalya Turizmi Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2): 93-112.

- Anadolu Ajansı. (2024). Antalya'da 2023, en yoğun hava trafiğinin yaşandığı yıl oldu. www.aa.com.tr/tr/ekonomi/antalyada-2023-en-yogun-hava-trafiginin-yasandigi-yil-oldu/3100073 (erişim tarihi:22.05.2024).
- Antalya Adliyesi. (2024). Adliyemiz. antalya.adalet.gov.tr/adliyemiz (erişim tarihi:12.10.2024).
- Antalya Belediyesi. (1990). *Antalya Kent Merkezi İçinde Kalekapısı ve Çevresi Kentsel Tasarım Yarışması Bilgi Kitabı*. Antalya Belediyesi Yayınları, Antalya.
- Antalya Büyükşehir Belediyesi. (2005). *Antalya Ulaşım Ana Planı Güncelleştirme ve Genişletme Projesi Nihai Rapor*. A. B. Belediyesi. Antalya.
- Antalya Büyükşehir Belediyesi. (2017). *Antalya Şehri Afet Riskini Azaltma ve İklim Uyum Eylem Planı*.
- Antalya Büyükşehir Belediyesi. (2022). Antalya Kenti İmar Planları ve Mahalle Sınırları
- Antalya Büyükşehir Belediyesi. (2023). *Antalya Kent Tarihi Sergisi*. Can Global Matbaacılık, Antalya.
- Antalya Büyükşehir Belediyesi. (2025). 650 Dönüm Doğal Yaşam Parkı. zoo.antalya.bel.tr/ (erişim tarihi:14.01.2025).
- Antalya City Guide. (2025). Antalya'nın Dijital Kanalı. www.instagram.com/reel/DEsE-cfMdve/?igsh=ZTB4am1sNTRuODV6 (erişim tarihi:14.01.2025).
- Antalya Dokuma. (2024). Dokuma Park. www.kepezdokuma.com/ (erişim tarihi:01.09.2024).
- Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2024a). Antalya Yıllara Göre Ziyaretçi Sayıları. antalya.ktb.gov.tr/ (erişim tarihi:10.05.2024).
- Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2024b). Eski Antalya Fotoğrafları. antalya.ktb.gov.tr/TR-68309/eski-antalya-fotograflari.html (erişim tarihi:05.07.2024).
- Antalya İl Sağlık Müdürlüğü. (2023). Hastane Tarihçemiz. antalyaataturkdh.saglik.gov.tr/TR-20917/tarihcemiz.html (erişim tarihi:15.10.2024).
- Antalya Rehberi. (2024). Parklar&Meydanlar. www.antalya.tc/kesfet/parklar-meydanlar/ (erişim tarihi:03.09.2024).
- Antalya Sokakları. (2019). Antalya, "Kenti betonla kaplama sıralaması"nda birinci". www.antalyasokaklari.com/sokak/kent/antalya-kenti-betonla-kaplama-siralamasinda-birinci.html (erişim tarihi:03.05.2024).
- Antalya Şehir Hastanesi. (2024). Tarihçemiz. antalyasehir.saglik.gov.tr/TR-1042445/tarihcemiz.html (erişim tarihi:02.09.2024).
- Antalya Ulaşım. (2024). Antray. www.antalyaulasim.com.tr/Hizmetlerimiz/Antray (erişim tarihi:09.08.2024).

- Antalya Valiliği. (1986). *Antalya İli V. 5 Yıllık Kalkınma Programı*. T.C. Antalya Valiliği, Antalya.
- Antalya Valiliği. (2003). *Kültür Envanteri (Merkez)*, Antalya.
- Antalya Valiliği. (2024). Antalya Hükümet Konağı. www.antalya.gov.tr/antalya--hukumet-konagi (erişim tarihi:08.10.2024).
- Antalya.com. (2024). Sahil Antalya Yaşam Parkı. antalya.com.tr (erişim tarihi:09.10.2024).
- AntalyaEAH. (2018). Tarihçemiz. antalyaeah.saglik.gov.tr/TR-20559/tarihcemiz.html (erişim tarihi:03.10.2024).
- AntalyaOSB. (2024). Firmalar. www.antalyaosb.org.tr/tr/firmalar (erişim tarihi:2024.23.12).
- AntalyaRT. (2017). Eski Konyaaltı Obaları. x.com/AntalyaRT/status/871313862624194563/photo/1 (erişim tarihi:23.12.2024).
- Arslan, O., Önder, H. H. ve Özdemir, G. (2013). Antalya İli İçme ve Kullanma Suyu İhtiyacı ve Bazı Öneriler. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, 29(2): 159-169.
- Arû, K. A. (1998). *Türk kenti: Türk Kent Dokularının İncelenmesine ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması*. Yem Yayın, İstanbul.
- Asbaş. (2024). Serbest Bölge. www.asbas.com.tr/antalya-serbest-bolgesi/ (erişim tarihi:04.05.2024).
- Atayeter, Y. (2005). *Aksu Çayı Havzası'nın Jeomorfolojisi*. Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Atılğan, A. K. (2010). "İdari Yapı". A. K. Atılğan (Ed.), *Dünden Bugüne Antalya*. T.C. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya, 233-491.
- Atilla, A. Ö. ve Arkan, A. (2001). Antalya Traverten Platosu Yeraltısularının Kümeleme ve Faktör Analizi ile Sınıflandırılması. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 23(1): 41-54.
- ATSO. (2024). Antalya Ekonomisi. www.atso.org.tr/tr/antalya/antalya-ekonomisi (erişim tarihi:07.08.2024).
- Aydın, E. Ö. (2010). "Cumhuriyetin Kentteki Etkileri". A. K. Atılğan (Ed.), *Dünden Bugüne Antalya*. T.C. Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya, 200-204.
- Aydın, M. O. (2010). *Korykos'tan Büyükşehir Antalya'ya: balıkçı köyünden metropoliten kente belgeleriyle planlama ve kentleşme süreci*. Mimarlar Odası Antalya Şubesi, Antalya.
- Aykurt, A. S. (2010). *Planlama ve Uygulama Süreçlerinde Kent Meydanları: Antalya Cumhuriyet ve Konyaaltı Kent Meydanlarında Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

- Azıtepe, S. M. ve Tolacı, S. Ş. (2020). Sosyo-Kültürel Farklılıkların Konut Yapıları Üzerine Etkisi: Antalya Balbey ve Haşım İşçan Mahalleleri. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 7(53): 1185-1204.
- Bal, H. (2019). Antalya'nın Tarihsel–Toplumsal-Kentsel Analizi. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri*, 5(8): 31-61.
- Barutçugil, İ. S. (1986). *Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*. Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Başıbüyük, A. (2005). Doğu Anadolu Bölgesinde Ortalama Hanehalkı Büyüklüklerinin Dağılışı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10(13): 273-290.
- Battuta, İ. (2013). *İbn Battuta Seyahatnamesi* (Çev. A. S. Aykut). Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık,
- Baykal, T. ve Terzi, Ö. (2017). Küçük Aksu Çayı Taşkın Frekans Analizi. *Cumhuriyet Science Journal*, 38(4): 639-646.
- Baykara, T. (2004). *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Bayraktar, D. ve Bayraktar, E. A. (2019). Antalya Kent Merkezinde Kentsel Dönüşüm Uygulamaları. *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 12(1): 19-35.
- Bekdemir, Ü., Kocaman, S. ve Polat, S. (2014). Yeni Büyükşehir Yasası Sonrasında Türkiye’de Şehir Nüfusu ve Şehir Yerleşmeleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(32): 277-297.
- Bektaş, C. (2024). Cengiz Bektaş'ın Antalya Gezisi Sırasında Çektiği Fotoğraflar. archives.saltresearch.org/handle/123456789/209099 (erişim tarihi:23.12.2024).
- Bilsel, C. (2015). *Kent Tarihi Araştırmalarında Mekânbilimsel Bir Yaklaşım: Batı’da ve Türkiye’de Kentsel Morfoloji Çalışmalarının Öncülleri*. Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, (I. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 22-23 Ekim 2015, Mersin, 59-77.
- Birleşmiş Milletler. (2019). *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*. United Nations,
- Braudel, F. (1983). *Civilization and Capitalism, 15th-18th Century: The Structures of Everyday Life*. Collins,
- Bulut, İ. ve Ceylan, S. (2013). Kentsel Dönüşüm Yaklaşımlarına Bir Örnek: Efendibey (Niğde) Kentsel Dönüşüm Uygulaması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1): 239-256.
- Carr, S. (1992). *Public Space*. Cambridge University Press,
- Certel, Y. B. (2019). *Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Antalya'nın Kentsel Gelişiminin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

- Cihanlı, G., Çalışkan, E. K. ve Kubat, A. S. (2022). *Morfolojik Bölgeler ve Çeper Kuşak Alanları Üzerinden Bir Okuma: İstanbul Yedikule Örneği*. Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, III. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 3-5 Mayıs 2021, Ankara, 413-435.
- Conzen, M. P. (2009). How Cities Internalize Their Former Urban Fringes: A Cross-Cultural Comparison. *Urban morphology*, 13(1): 29-54.
- Conzen, M. R. G. (1932). *Die Havelstädte. Unpublished Staatsexamen Dissertation*. University of Berlin,
- Conzen, M. R. G. (1958). *The Growth and Character of Whitby*. Department of Geography, King's College,
- Conzen, M. R. G. (1960). Alnwick, Northumberland: A Study in Town-Plan Analysis. *Transactions and Papers (Institute of British Geographers)*(27): 122.
- Conzen, M. R. G. (1988). Morphogenesis, Morphological Regions and Secular Human Agency in the Historical Townscape as Exemplified by Ludlow. *Urban historical geography*.
- Cömert, N. Z. (2013). *Testing an Integrated Methodology for Urban Typo-morphological Analysis on Famagusta and Ludlow*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eastern Mediterranean University Institute of Graduate Studies and Research, Gazimagusa.
- Çalak, I. E. (2012). Kentsel ve Kolektif Belleğin Sürekliliği Bağlamında Kamusal Mekânlar: ULAP Platz Örneği, Almanya. *Tasarım+Kuram*, 8(13): 34-47.
- Çelik, P. Y. (2023). *Antalya Kaleiçi'nin Kuruluşundan 1973'e Kadar Kent İmgesi Odaklı İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya Bilim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
- Çimrin, H. (2006). *Bir Zamanlar Antalya: Tarih, Gözlem ve Anılar Cilt 1*. ATSO, Antalya.
- Çimrin, H. (2007). *Bir Zamanlar Antalya: Tarih, Gözlem ve Anılar Cilt 2*. ATSO, Antalya.
- Çimrin, H. (2018). *Antalya Kaleiçi: Tarih, Gözlem ve Anılar*. ATSO, Antalya.
- Çimrin, H. (2024). Kepez'in Tarihçesi. www.kepez-bld.gov.tr/page_19_tarihce (erişim tarihi:23.09.2024).
- Çötel, M. G. ve Yenen, Z. (2012). Kentsel Sistem Araştırmalarında Merkezi Yerler Kuramından Şehirsal Ağ Sistemine Geçiş. *Sigma*, 4: 45-63.
- DAMPO. (2002). *Antalya Büyükşehir ve Yakın Çevresi Nazım Plan Çalışmaları Araştırma Değerlendirme Sentez Raporu*. Antalya Büyükşehir Belediyesi. Antalya.
- Darkot, B. ve Erinç, S. (1951). Aksu Batısında Antalya Traverten Taraçaları. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 2: 53-65.

- Dayar, E. (2020). Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Antalya Kaleiçi ve Çevresi. *METU JFA*, 37(2): 59-84.
- Dayar, E. (2021). 20. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya'nın Kentsel Gelişimi (1908-1950). *CTAD: Journal of Modern Turkish History Studies*, 17(33): 125-160.
- Dayı Bölükbaş, E. ve Kaya Alyanak, F. (2024). Modernin Üretiminde Kolektif Bir Yaklaşım: Antalya Yalı Apartmanı. *EKSEN Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 5(1): 1-19.
- de La Blache, P. V. (1883). *La Terre: Geographie Physique et Economique*. Librairie Ch. Delagrave,
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (1985). *City/state*. Routledge, London.
- Demircan, Ş. (2010). *Turizmin Sosyo Kültürel Etkileri: Antalya/Muratpaşa İlçesi Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Deniz, B. (2005). Kentsel Kamusal Mekanlar Bağlamında Centennial Olimpiyat Parkı'nın (Atlanta, ABD.) İrdelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2(1): 5-10.
- DHA. (2020). Eğri evler'de yıkılma korkusuyla yaşam: Evimiz yıkılacak diye çok korkuyoruz. www.yenisafak.com/foto-galeri/gundem/egri-evlerde-yikilma-korkusuyla-yasam-evimiz-yikilacak-diye-cok-korkuyoruz-2036303/1 (erişim tarihi:05.09.2024).
- DHA. (2023). Falezlerde yarık oluşan kaya üzerine 'ev'. www.dha.com.tr/foto-galeri/falezlerde-yarik-olusan-kaya-uzerine-ev-2217949/3 (erişim tarihi:08.10.2024).
- Dipova, N. (2005). Antalya Falezlerinde Gözlenen Stabilité Problemleri. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası yayını, 29: 11-26.
- Dipova, N. (2015). Falez Gerçeği. www.antalyahurses.com/falez-gercegi/70381/ (erişim tarihi:10.02.2025).
- Dipova, N. (2019). Boğaçay (Antalya) Rekreasyon Alanı Çalışmalarının Konyaaltı Sahiline Etkileri. *Uluslararası Mühendislik Tasarım ve Teknoloji Dergisi*, 1(2): 71-76.
- Dipova, N. ve Cangir, B. (2005). *Antalya Zeminlerinde CPT (Konik Penetrasyon Deneyi) Uygulamaları*. Antalya Yöresinin İnşaat Mühendisliği Sorunları Kongresi. 22-25 Eylül 2005, Antalya, 508-517.
- Dipova, N. ve Cangir, B. (2011). Antalya İli Yerleşim Alanının Depremselliğinin Araştırılması. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 35(2): 93-114.

- Doğan, A. (2012). *19. Yüzyılda Teke Sancağı Antalya Merkez Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğanay, H. (1986). Trabzon'da Nüfus Hareketleri ve Göçler. *Edebiyat ve Beşeri Bilimler Dergisi*(15): 281-303.
- Döşemealtı Belediyesi. (2016a). Döşemealtı'nın Tarihçesi. www.dosemealti.bel.tr/tr/m/dosemealti/tarihcesi.html (erişim tarihi:20.09.2024).
- Döşemealtı Belediyesi. (2016b). Kent Meydanı'nın yapımına başlandı. www.dosemealti.bel.tr/Resim/Upload/dosemealtitemmuz1672dpi.pdf (erişim tarihi:08.07.2024).
- Döşemealtı Belediyesi. (2022). *Döşemealtı Belediyesi 2022 Yılı Faaliyet Raporu*.
- DSİ. (2024). İşletmedeki Baraj ve Göletler. bolge13.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/1157 (erişim tarihi:05.05.2024).
- Duru, R. (2008). *MÖ 8000'den MÖ 2000'e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı*. Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.
- Ekinci, S. G. ve Kavas, K. R. (2019). The Problematic of the Gradual Transition of Urban Spaces into "Non-Places: the Urban Squares of Antalya (Turkey)". *International Journal of Scientific and Technological Research* 5.
- Emecen, F. (1991). *Antalya*, İstanbul.
- Emery, K. O. ve Kuhn, G. G. (1982). Sea Cliffs: Their Processes, Profiles, and Classification. *Geological Society of America Bulletin*, 93: 644-654.
- Eminoğlu, M. ve Taşdelen, Ş. (1332). *Konya Vilayeti Salnamesi*.
- Eraşkın, B. (2024). Nostalji Antalya Barış Eraşkın Arşivi www.facebook.com/Nostalji.Antalya/photos (erişim tarihi:05.10.2024).
- Erdoğan, Y. (2017). Antalya Surlarını Yıkıran Başkan! www.akdenizmanset.com.tr/ozel-haber/antalya-surlarini-yiktiran-baskan/140435/ (erişim tarihi:27.03.2024).
- FullAntalya. (2014). Antalya'nın İlk Apartmanı-Yalı Apartmanı. www.fullantalya.com/antalyanin-ilk-apartmani-yali-apartmani/ (erişim tarihi:10.05.2024).
- FullAntalya. (2015). Hiç şüphesiz ki Karaalioğlu Parkı Antalya'nın en güzel yeridir. www.fullantalya.com/hic-suphesiz-antalyanin-en-guzel-yeri-karaalioglu-parkidir/ (erişim tarihi:14.01.2025).

- Fural, Ş., Cürebal, İ. ve Durak, M. (2019). *Antalya Falezlerinde Arazi Kullanımı ve Uygulamalı Jeomorfoloji Sorunları*. Uluslararası Jeomorfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 10-12 Ekim 2019, Ankara, 410-421.
- Gauthiez, B. (2004). The History of Urban Morphology. *Urban morphology*, 8(2): 71-89.
- Geisler, W. (1918). *Danzig, ein Siedlungsgeographischer Versuch*. Druck von AW Kafemann, GmbH,
- Geisler, W. (1924). *Die Deutsche Stadt: Eine Beitrag zur Morphologie der Kulturlandschaft*. J. Engelhorn's nachf.,
- Google Earth. (2024). Uydu Görüntüsü. (erişim tarihi:10.12.2024).
- Gökdemir, G. ve Ertürk, M. (2024). Use of GLCM Entropy Parameter in the Analysis of Urban Function Spaces; Antalya City Example. *International Journal of Environment and Geoinformatics*, 11(2): 18-28.
- Gönüllü, A. R. (2008). *Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya:(1950-1960)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Güçlü, M. (1994). *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya Şehri: 1908-1950*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Güçlü, S. (2019). "Cumhuriyet Döneminde Antalya'nın Kentsel Değişimi Sürecinde Bir Mahallenin Oluşumu: Meltem Mahallesi". B. Koçakoğlu, B. Karşı, & D. Çakılcı (Eds.), *Antalya Kitabı 2 Antalya'da Türk-İslam Medeniyetinin İzleri*. Antalya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 719-731.
- Gün, E. (2019). "Kentleşme Dinamiklerinin Sosyolojik Görünümü: Antalya İli Uncalı Mahallesi Örneği". B. Koçakoğlu, B. Karşı, & D. Çakılcı (Eds.), *Antalya Kitabı 2 Antalya'da Türk-İslam Medeniyetinin İzleri*. Antalya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 732-751.
- Güneş, N. (2014). *Yerel Halkın Turizm Algısı ve Turizme Katılımı: Antalya Konyaaltı ve Kepez İlçesi Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Gürer, T. K. (2016). Tipomorfoloji: Kentsel Mekânın Yapısını Anlamak. *İdealkent*, 7(18): 8-21.
- Hal Kayıt Sistemi. (2024). Pazar Yeri www.hal.gov.tr/Sayfalar/Pazar-Yerleri.aspx?sid=7 (erişim tarihi:13.01.2025).
- Hassinger, H. (1916). *Kunsthistorischer Atlas von Wien Österreichische Kunsttopographie*, 15 Vienna. Schroll, Wien.

- Hatipoğlu, Ü. ve Tanrıvermiş, H. (2017). Türkiye’de Arz ve Talep Açısından Konut Yatırım Tercihlerini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi. *Bankacılar Dergisi*, 100: 49-75.
- Hıdıroğlu, F. M. (2019). *Tarihi Bir Kentin Morfolojik Gelişiminde Plan Kararlarının Etkisi: 1938–2015 Döneminde Gaziantep Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Hüseyin, K. (1987). *Mukaddes Ankara’dan Mektuplar*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İHA. (2023). Yabancılar güvenli konutları tercih ediyor. www.antalyaekspres.com.tr/yabancilarin-konut-talebi-dolandiricilik-olaylarini-artirdi (erişim
- İletişim Başkanlığı. (2020). Geçmişten günümüze Türkiye fotoğrafları www.instagram.com/iletisim/p/B-9b-OUHGuS/ (erişim tarihi:23.12.2024).
- İlik, İ., Bulut, İ. ve Ayık, U. (2022). Kentsel dönüşüm projeleri ve sonrası: Antalya Kepez-Santral mahalleleri örneğinde yerinden edilme süreçlerinin analizi. *Türk Coğrafya Dergisi*(80): 53-70.
- İmar ve İskan Bakanlığı. (1971). *Antalya Bölgesi: Bölgesel Gelişme, Şehirleşme ve Yerleşme Düzeni*. İmar ve İskan Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi, Ankara.
- İnalcık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)* (Çev. R. Sezer). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, H. (2018). *Osmanlı İmparatorluğu I-Toplum ve Ekonomi*. Kronik Kitap, İstanbul.
- İnan, N. (1985). Antalya Travertenlerinin Oluşumu ve Özellikleri. *Jeoloji Mühendisleri Dergisi*, 24: 31-37.
- İnan, S. (2021). Antalya Kaleiçi Sivil Mimarisi Üzerine. www.mimaridusunce.com/detay?yaziId=4253 (erişim tarihi:10.10.2024).
- Işıl, R. G. (1994). *Antalya’nın Şehirleşme Süreci İçinde Doğal Kaynaklarının Durumu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Jacobs, J. (1969). *The Economy of Cities*. Penguin Books, New York.
- Kafalı Yılmaz, F. (2008). Antalya’nın Günlük Yağış Özellikleri ve Şiddetli Yağışların Doğal Afetler Üzerine Etkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1): 19-65.
- Kahraman, S. A. (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 9. kitap, 1. cilt*. Yapı Kredi, İstanbul.
- Kapan, K. ve Timor, A. N. (2018). Turizm Gelişme Modellemeleri Açısından Antalya şehri. *Türk Coğrafya Dergisi*(71): 53-61.

- Karaca, B. (1997). *XV ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Kavaz, B. E. (2022). *Antalya Merakı*. Kitap Doku, Ankara.
- Kaya, A. Y. (2019). *Çorum Kent Morfolojisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Kaya, A. Y. ve Akdemir, İ. O. (2019). *Çorum Kent Morfolojisi*. Hiperlink
- Kayan, A. (2015). Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkileri ve Küresel Kentlerin Özellikleri ile İlgili Bir Değerlendirme. *Girisimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 10(1): 271-295.
- Kayan, İ. (1990). Tarih Öncesi Yerleşme Yerleri Olarak Antalya Mağaralarının Jeomorfolojik Özellikleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 5 (1): 10-31.
- Kaygalak, İ. ve Işık, Ş. (2007). Kentleşmenin Yeni Ekonomik Boyutları. *Ege Coğrafya Dergisi*, 16(1-2): 17-35.
- Keleş, R. (1995). Kentleşme ve Türkçe. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 6: 1-5.
- Kemer Gözcü. (2024). Aksu Çayı çevresindeki işgalde yürütmeyi durdurma kararı www.kemergozcu.com/haber/aksu-cayi-cevresindeki-isgalde-yurutmeyi-durdurma-karari-14852.html (erişim tarihi:08.01.2025).
- Kepez Belediyesi. (2019). Antalya'nın En Büyük Meydanı Kepez'de Açıldı. www.kepez-bld.gov.tr/news_7460_antalya-nin-en-buyuk-meydani-kepez-de-acildi (erişim tarihi:19.10.2024).
- Kepez Belediyesi. (2023). Bir Zamanlar Antalya Müzesi. (erişim tarihi:02.04.2023).
- Kepez Belediyesi. (2024). Kepez Kent Ormanı. www.kepez-bld.gov.tr/building_10_kepez-kent-ormani (erişim tarihi:12.12.2024).
- Köse, B. (2019). *Sosyo-mekansal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler: Antalya Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Köy İşleri Bakanlığı. (1970). *Antalya Havzası Toprakları*. Köy İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kristjánsdóttir, S. (2019). Roots of Urban Morphology. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 7: 15-36.
- Kropf, K. (1993). *An Enquiry Into the Definition of Built Form in Urban Morphology*. University of Birmingham, Birmingham.
- Kropf, K. (2009). Aspects of Urban Form. *Urban morphology*, 13(2): 105-120.
- Kropf, K. (2018). *The Handbook of Urban Morphology*. John Wiley & Sons,

- Kubat, A. S. ve Hazar, D. (2018). *İstanbul'un Çeper Kuşak Gelişim Süreci*. Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 31 Ekim-2 Kasım 2018, İstanbul, 693-711.
- Küçük Çalışkan, E. ve Kubat, A. (2022). *İstanbul Sanayi Alanları Dönüşümlerinin Çeper Kuşak Analizi ile İzlenmesi*. Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, III. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 3-5 Mayıs 2021, Ankara, 1099-1113.
- Larkham, P. J. ve Jones, A. N. (1991). *A Glossary of Urban Form*. Institute of British Geographers London,
- Leighly, J. (1928). *The Towns of Mälardalen in Sweden: A Study in Urban Morphology*. University of California Press,
- Malhut, M. ve Kısa, A. (2020). Antalya Limanı'nın 19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başında Anadolu Liman Trafiği ve Deniz Ticaretindeki Yeri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 35(2): 603-630.
- Manavoğlu, E. (2007). Şehir Planlama ve Tasarımında Su Kaynaklarının Önemi Antalya-Konyaaltı Örneği. *Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını*, 3(4): 119-130.
- Manavoğlu, E. (2009). Antalya Kenti'nin Geçmişten Günümüze Mekansal Gelişimi ve Planlama Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını*, 46: 19-31.
- Mansuroğlu, S., Kınıklı, P. ve Saatçı, B. (2012). Antalya'da Kentsel Gelişimin Ekolojik Açıdan Değerlendirilmesi ve Sürdürülebilirlik Kapsamında Önerilerin Geliştirilmesi. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 49(3): 255-264.
- Marshall, S. (2005). *Streets and Patterns*. Spon Press,
- Mevzuat. (2014). Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19788&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (erişim tarihi:03.01.2025).
- MGM. (2022). *Uzun Yıllar Tüm Parametreler Bülteni 1930 - 2021 Antalya*
- Mumford, L. (2019). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Değişimler ve Geleceği* (Çev. G. Koca, T. Tosun). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Mutdoğan, S. (2014). Türkiye'de Çok Katlı Konut Oluşum Sürecinin İstanbul Örneği Üzerinden İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1: 24.
- Nazik, M. ve Altuğ, A. (1985). *Antalya-Kırkgöz Kaynakları ve Traverten Platosu Karst Hidrojeolojik Etüt Raporu*. Antalya, Türkiye.

- Oliveira, V. (2024). *Kentsel Morfoloji: Kentlerin Fiziksel Biçimi Çalışmalarına Giriş* (Çev. T. Tezer). Nika Yayınevi, Ankara.
- Örmecioğlu, H. T. ve Erbaş, İ. (2018). *Perception of Urban Transformation and Expectation Levels of Urban Dwellers Who Are Inhabiting in Urban Transformation Areas: The Case of Antalya City Center*. Innovation and Global Issues 4: Congress Book. 22-24 Kasım 2018, Antalya, 257-268.
- Özcan, H. (2018). *Yeni Nesil Kentsel Dönüşüm Üzerine Bir Araştırma: Antalya Kepez-Santral Mahallesi Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Özdemir, M. ve Ayataç, H. (2023). *Kentsel Sokak Dokularının Okunabilirliğinde Mekânsal Aşinalık-Kullanıcı İlişkisi*. Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, IV. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 31 Mayıs-2 Haziran 2023, Konya, 714-724.
- Özdemir, Ü. (2000). Safranbolu'da Köy Meskenleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 6(4).
- Özer, M. N. (2023). *Kentsel Morfolojinin Oluşmasında Tasarım Yarışmalarının Etkisi: Antalya Örneği*. Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, IV. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 31 Mayıs-2 Haziran 2023, Konya, 124-141.
- Özlük, S. (2014). *Türkiye'de Konut Sektöründe Talep ve Arzı Belirleyen Faktörler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özmen, M. T. (2007). *Deprem ve Antalya'nın Depremselliği*. TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, Antalya.
- Özmen, M. T. (2013). *Deprem ve Antalya*. Kutlu&Avcı Ofset, Antalya.
- Pınar, İ. (1998). *19. Yüzyıl Anadolu Şehirleri Manisa, Edirne, Kütahya, Ankara, İstanbul, Trabzon, Antalya, Diyarbakır, Konya, İzmir*. Akademi Kitapevi, İzmir.
- Ratzel, F. (1891). *Anthropogeographie II*. Wentworth, Engelhorn, Stuttgart.
- Rennie-Short, J. (2004). *Global Metropolitan: Globalizing Cities in a Capitalist World*. Routledge,
- Resmi Gazete. (1951). Resmî daire ve müesseselerin siyasi partilere bedelsiz mal devredemeyeceklerine ve bu daire ve müesseselerle münfesi derneklere ait olup siyasi partilere terkedilmiş olan gayrimenkul mallarla bu partiler tarafından genel menfaatler için yaptırılmış olan binaların sahiplerine ve Hazineye iadesine dair Kanun. www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7882.pdf (erişim tarihi:21.12.2024).

- Resmi Gazete. (1993). Yedi İlde Büyükşehir Belediyesi Kurulması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/4.5.504.pdf (erişim tarihi:19.12.2024).
- Resmi Gazete. (2004a). 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040723.htm#1 (erişim tarihi:06.08.2024).
- Resmi Gazete. (2004b). Umuma Açık Yerler ve İçkili Yerler ile Resmi veya Özel Öğretim Kurumları Arasındaki Uzaklıkların Belirlenmesine Dair Yönetmelik. ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_09/04015713_umumaacikyonnetmelik.pdf (erişim tarihi:14.01.2025).
- Resmi Gazete. (2006). Sağlık Hizmet Sunucularının Basamaklandırılmasına Dair Yönetmelik. www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=39362&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonnetmeligi&mevzuatTertip=5 (erişim tarihi:07.08.2024).
- Resmi Gazete. (2008). 5747 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/03/20080322M1-1.htm (erişim tarihi:08.08.2024).
- Resmi Gazete. (2012). 6360 Sayılı Kanun. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm (erişim tarihi:06.08.2024).
- Sakar Atçeken, S. (2022). Kentsel Mekanın Değişimi ve Gelişme Döngüleri; Eski Keresteciler Çarşısı (İzmir) Örneği. *Planlama*, 32(1): 77-89.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2020). *Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması (YER-SİS)*.
- Sarı, M. (2007). *Antalya Büyükşehir Yetki Alanının Ekolojik Arazi Yönetim Planı*. A. Ü. U. A. A. v. U. Merkezi. Antalya.
- Sayan, M. S. (2001). Antalya'nın Doğal ve Kültürel Peyzaj Özelliklerine Genel Bir Bakış. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12(1): 57-67.
- Sayın, A. ve Güler, E. (2023). Küresel İklim Değişikliğinin Konut Sektörü Üzerine Etkisi. *Javstudies*, 9(1): 4.
- Schlüter, O. (1899). Bemerkungen zur Siedlungsgeographie. *Geographische Zeitschrift*, 5: 65-84.
- Sevin, V. (2007). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Siyah Beyaz Antalya. (2024). siyabhbeyazantalya. www.instagram.com/siyabhbeyazantalya/ (erişim tarihi:07.08.2024).

- Sönmez, C. C. (2008). *Antalya Kenti Kalesi'nin Tarihi: Burçlar Kapılar ve Sur Duvarları*. Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayınları, Antalya.
- Süer, A. e. (2006). *The Analysis of Historical/Cultural Pattern Development and Conservation Plans of Antalya Kaleiçi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Şavklı, F. ve Yılmaz, T. (2013). Kent Meydanı Kullanım Nedenlerinin Antalya Cumhuriyet Meydanı Örneğinde İrdelenmesi. *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, 14: 138-142.
- Şenel, M. (1997). *Türkiye Jeoloji Haritaları No:3 Antalya Paftası*. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Şener, Ş. ve Bektaş, S. (2021). Antalya İli İçme Suyu Kaynaklarının Hidrojeokimyasal Özellikleri ve Sağlık Risk Değerlendirmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 12(1): 376-391.
- Tatlıdil, E. (2009). Kent ve Kentli Kimliği; İzmir Örneği. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 9(1).
- TDK. (2024). Güncel Türkçe Sözlük. sozluk.gov.tr/ (erişim tarihi:20.12.2024).
- Tekeli, İ. (2021). Kentiçi Ulaşım Öncelikle Stratejik Bir Yaklaşımın Gerekliliği Üzerine. *İdealkent Journal of Urban Studies*, 12(34): 1209-1048.
- Tezer, T. (2019). *Yerleşme Tarihi Çalışmaları İçin Bir Çerçeve: Antakya Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İstanbul.
- TİM. (2024). İhracat Rakamları. tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari (erişim tarihi:04.05.2024).
- Tokgözlü, A. ve Özkan, E. (2018). Taşkın Risk Haritalarında AHP Yönteminin Uygulanması: Aksu Çayı Havzası Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(44): 151-176.
- Tolun-Denker, B. (1976). *Şehir İçi Arazi Kullanılışı: Gelibolu, Malkara ve Babaeski'de Örnek Araştırmalar*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası,
- Toprak, Z. (1988). *Kent Yönetimi ve Politikası*. Akevler Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi, İzmir.
- Toros Gazetesi. (2023). Döşemealtı Kent Meydanı'nın ismi Cumhuriyet Meydanı olarak değişti. www.torosgazetesi.com/tr/haber_detay.jsp?Haber=MjU0MjA= (erişim tarihi:05.10.2024).
- TripAdvisor. (2024). Kremlin Palace. www.tripadvisor.com.tr/Hotel_Review-g23273702-d507359-Reviews-Kremlin_Palace-Ozlu_Turkish_Mediterranean_Coast.html (erişim tarihi:08.11.2024).
- Tuncel, M. (1980). Bitlis Şehri. *Coğrafya Araştırmaları*: 101-110.

- Tunçdilek, N. (1986). *Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi*. İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları,
- Turan, O. (1971). *Selçuklular ve İslamiyet*. Turan Neşriyat Yurdu,
- TÜİK. (2024a). *Antalya Ekonomik Verileri*.
- TÜİK. (2024b). *Antalya Nüfus Verileri*.
- Tür, R. ve Oğuz, C. (2005). *Boğaçayı Havzasından İllegal Malzeme Alımı ve Çevreye Olumsuz Etkileri*. Antalya Yöresinin İnşaat Mühendisliği Sorunları Kongresi. 22-24 Kasım 2005, Antalya, 61-73.
- Türker, F. ve Oğuz, C. (2005). Yapı Malzemeleri Kullanımında Akdeniz Deneyimi Antalya’da Yapı Malzemeleri Kullanımına Genel Bakış. *Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi*, 2005/5: 28-31.
- Türklm. (2024). QTerminals Antalya – Ortadoğu Antalya Limanı. www.turklm.org/uye-limanlar/qterminals-antalya-ortadogu-antalya-limani/ (erişim tarihi:13.01.2025).
- Ulaşır, B. (2024). Bir Zamanlar Bahçelievler. www.facebook.com/photo/?fbid=1101444865056659&set=g.170680028185110 (erişim tarihi:14.01.2025).
- UTTA. (1995). *Antalya Ana Kenti Yapısal Planı 1/25000 Raporu*. Ankara.
- Ünlü, T. (2018). *Mekanın Biçimlendirilmesi ve Kentsel Morfoloji*. Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 31 Ekim-2 Kasım 2018, İstanbul, 59-70.
- Vitruvius, M. P. (1874). *The Architecture of Marcus Vitruvius Pollio in 10 Books* (Çev. J. Gwilt), London.
- Whitehand, J. W. R. (1967). Fringe Belts: A Neglected Aspect of Urban Geography. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 41: 223-233.
- Whitehand, J. W. R. (2001). British Urban Morphology: The Conzenian Tradition. *Urban morphology*, 5(2): 103-109.
- Whitehand, J. W. R. (2007). *Conzenian Urban Morphology and Urban Landscapes*. 6th International Space Syntax Symposium. 12-15 Haziran 2007, İstanbul, 12-15.
- Whitehand, J. W. R. ve Oliveira, V. (2013). Morfologia Urbana Britânica: a Tradição Conzeniana. *Revista de Morfologia Urbana*, 1(1): 45-52.
- Yağcı, Ö. (2009). Antalya Tarihi Kent Merkezi Gelişim Süreci. *Planlama Dergisi*, 2(49): 31-49.
- Yağcı, Z. G. ve Akkaya, M. (2017). Güney-Kuzey Köle Ticaretinde Antalya Limanı. *Electronic Turkish Studies*, 12(26): 115-130.

- Yalın, M. (2025). Havadanantalyaofficial. www.instagram.com/havadanantalyaofficial?igsh=MW1lN3RpcjlnMHMyOA (erişim tarihi:01.02.2025).
- YER-SİS. (2024). Mekansal Veriler. yersis.gov.tr/web# (erişim tarihi:10.05.2024).
- Yıldırım, S. (2019). *Ansiklopedik Kent Sözlüğü*. Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz Gürkan, E. T. (2013). Antalya'daki Tarihi Öğretmen Evi Restore Ediliyor. <https://www.arkitera.com/haber/antalyadaki-tarihi-ogretmen-evi-restore-ediliyor/> (erişim tarihi:03.01.2025).
- Yılmaz, L. (2002). *Antalya: Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi: 16. Yüzyılın Sonuna Kadar*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Yılmaz, M. (2015). Türkiye'de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(33): 161-188.
- Yılmaz, S. (2008). *AB'ye Uyum Sürecinde Türkiye'de Yaş Sebze ve Meyve Toptancı Hallerinin İşleyişinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Antalya İli Toptancı Hali Örneği*. Antalya.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Gökhan GÖKDEMİR
EĞİTİM DURUMU	
Lise	Mustafa Eraslan Lisesi (Kayseri)
Lisans	Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Coğrafya Öğretmenliği Bölümü (2010-2015)
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı (2015-2018)
Tez Konusu	Dim Çayı Yerleşmelerinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası
Doktora	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı (2018-2025)
Tez Konusu	Kentsel Morfoloji Açısından Antalya Kenti
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
2017-Devam ediyor	Akdeniz Üniversitesi, Araştırma Görevlisi (Antalya)
YAYINLAR	
Gökdemir, G., ve Ertürk, M., (2024). Use of GLCM Entropy Parameter in the Analysis of Urban Function Spaces; Antalya City Example. International Journal of Environment and Geoinformatics, vol.11, no.2, 18-28. Ertürk M., ve Gökdemir, G., (2017). Sosyo-Kültürel Farklılıkların Mekân Kullanımına Etkilerine Karşılaştırılmalı Bir Örnek: Kültür ve Gülveren Mahalleleri. Mediterranean Journal of Humanities, vol.7, no.1, 185-192.	